BIBLIOTHECA MANUSCRIPTA

AD

S. MARCI VENETIARUM

DIGESSIT ET COMMENTARIUM ADDIDIT

JOSEPH VALENTINELLI PRAEFECTUS

CODICES MSS. LATINI

Tom. VI.

VENETIIS

EX TYPOGRAPHIA COMMERCII

MDCCCLXXIII.

CLASSIS XXII.

HISTORIA PROFANA.

Cod. 1 membr., 1426, a. 205, l. 147 [L. X, XXXVII]. Mk.

Dictys Cretensis, *ephemeridum de bello trojano libri sex.* « Cuncti reges qui Mynois Iove geniti pronepotes Graeciae im- » peritabant ... ».

Praeit notitia auctoris et operis, hoc titulo: « Quomodo » tempore Neronis hic liber inventus est et translatus ex phoe- » niciis litteris in graecam linguam, exinde traductus in hoc » latino textu. Hic fuit socius Ydomenei Deucalionis filii ... ». Prooemium hoc, quibusdam a principio immutatis, habent aliquot editiones, nempe *vita Dictys Cretensis per Septimium Romanum* [Septiminum quoque] quem ferunt graecum in latinum convertisse textum. Hunc ceterum non ex graeco sermone vulgatum opinantur melioris notae philologi, sed latine exaratum; auctorem vero, quicumque sit, minime confundendum cun Dicty cretensi, cuius opus iamdiu deperditum dolemus.

Codex, folior. 61, cum litteris librorum initialibus belle pictis, scriptus est mense decembri anni 1426.

Cod. 2 membr., saec. XV, a. 220, l. 160 [L. X, CV]. O.

I. Daretis Phrygii, *de excidio Troiae historia.* « Pelas rex » in Peloponneso Aesonem fratrem habuit ... », f. 1-22.

Praeit epistola dedicationis Cornelii Nepotis [quem graeci textus interpretem falso referunt] Sallustio Crispo. « Dum mul-

» ta Athenis curiosa agerem, inveni historiam Daretis Phrygii » ipsius manu scriptam... ». De opere sic Fabricius in *Biblioth. gr.*, I, p. 22: « Quanquam nec Nepotis est ista translatio, ne- » que liber ipse Daretem auctorem agnoscit......... tamen » non modo longe excedit aetatem Vincentii Bellovacensis, et » Florentiae in bibliotheca Laurentiana occurrit in codice an- » te annos octingentos exarato, ut notat Io. Mabillonius, t. I, » *Musaei italici,* p. 169 ». Si quod asseritur verum est, commentum puta sententiam, historiam hanc latini poematis materiam complecti, quod saeculo XII Iosephus Iscanus Devonius composuit. Ceterum opportune ad rem Iacobus Morellius: « Pseu- » do-Dares iste licet a doctis viris neglectus omnino non sit, » paucos tamen invenit, qui in eo ad exemplarium manuscri- » ptorum fidem emendando operam suam collocarint. Hinc facta » mihi comparatione huius codicis, et praesertim alterius sae- » culo XII scripti, quem ipse habeo, cum probatis editionibus, » scriptor ceteroquin ineptus, in his ineptior apparuit ».

II. Dictys Cretensis, ***historia belli troiani,*** f. 23-94.

Praeit ***prologus Lutii Septimii in historiam*** ec. « Ditis Cre- » tensis... ».

Cod. 3 chart., saec. XV, a. 320, l. 227 [L. X, LII]. Mk.

Herodoti Halicarnassaei, ***historiarum libri novem, interprete Laurentio Valla.*** « Herodoti Halicarnassaei historiae expli- » catio haec, ut neque ea quae gesta sunt ex rebus humanis » obliterentur... ».

Foliis 244-245 finem excipiunt tabulae librorum primi usque septimum, manu seriori exaratae.

Codicem, foliorum 245, ornant litterae librorum initiales vario linearum pictarum auroque illitarum plexu. Tituli ora inferior inscribitur: *Ex dono Aloysii Trivisani.*

Cod. 4 chart., saec. XV, a. 290 l. 165 [L. X, CXLVII[a]]. Z.

Thucydidis, ***historiarum*** [de bello peloponnesiaco] ***libri octo, Laurentio Valla interprete.*** Epistola dedicatoria Nicolao pp. V:

« Quod Aeneas apud Virgilium, Nicolae quinte, summe ponti-
» fex, ideo ego nunc possum dicere... »; textus: « Thucy-
» dides atheniensis bellum Peloponnensium Atheniensiumque,
» quod inter se gesserunt... ».

Etsi versio eadem sit generatim ac in editionibus, plura tamen in iis sunt quae aliena manu recognita a codice nostro differunt. Sub fine occurrit index concionum, Thucydidis historiae insertarum, numero tantum quadraginta, non alphabetico ordine ut in impressionibus, sed foliorum.

Codex, emendate satis et belle exscriptus, fol. 227, habet litteras librorum initiales ex indole aetatis pictas.

Cod. 5 chart., saec. XVI, a. 300, l. 210 [L. XIII, CXVIII]. N.

Dionysii Halicarnassaei, *de Thucydidis historia iudicium, Andrea Duditio pannonio interprete.* « In iis libris, Q. Aeli Tu-
» bero, quos iam antea de imitatione conscriptos emisimus... ».
Folia 67.

Auctor, praepositus thermarum superiorum budensium et canonicus strigoniensis, versionem inscribit Q. Aelio Tuberoni. Codicem autographum cum lituris et emendationibus eundem, collatione diligentiori instituta, censeo ex quo Aldus Manutius Venetiis, a. 1560 publici fecit iuris, quemadmodum et exemplar impressum Marcianum idem est quod Duditius passim annotavit. Idem nuncupat editionem Patavio, III nonas martii, 1560: *ill. ac rev. D. D. Nicolao Olaho, archiepiscopo ecclesiae metropolitanae strigoniensis, legato nato, primati Hungariae, ac sacratiss. caesareae regiaeque maiestatis summo secretario, cancellario ac consiliario etc. principi optimo atque amplissimo,* his, ad normam typographi, in margine annotatis: *Questo titolo tutto come sta, senza levare pur un ponto, è tanto necessario al paese nostro che non si può lasciarlo senza offendere grandemente l' animo dell' arcivescovo, sicchè devoranda est haec barbaries.* Loca graeca promissiora sub fine voluminis leguntur.

Cod. 6 membr., saec. XV, a. 273, l. 189, [Z. L., CCCLXI]. E.

Polybii, *historiarum libri quinque priores, Nicolao Perotto interprete.*

Perotti prooemium Nicolao V pontifici praeit, f. 2-4. Notae marginales per plures, ad anacephalaeosim tantum se referunt. Habes quod amanuensis diligentiam laudes et scribendi peritiam, etsi passim voces repetitas serior manus expunxerit. Finem excipiunt verba: Θεοῦ χάρις καὶ τῇ μητρί. Folio extremo vacuo lego *PH. K.*

Codicem, foliorum 230, ornant principio librorum litterae auropictae, ac in titulo locus insigniis pingendis paratus.

Cod. 7 chart., saec. XV, a. 288, l. 216 [L. X, XXXVIII]. Ma.

Diodori Siculi, *historiarum priscarum a Poggio in latinum traducti liber primus incipit in quo hec continentur totius operis prohemium,* praeeunte indice sex librorum, f. 1-2.

Titulum universum et indici et epistolae dedicationis Nicolao pp. V communem eo profero quod idem ac in editionibus antiquioribus occurrat.

Codicem, accurate et emendate foliis 188 exaratum, cum litteris librorum initialibus auro pictis, possederat Ioannes Marchanova, cuius insignia folio III emicant. Margini inferiori folii primi inter lauream coronam appictum est monogramma.

Cod. 8 membr., saec. XV, a. 340, l. 238 [L. X, LXXXVII]. Mk.

Strabonis, *de situ orbis libri XVII, Guarino Veronensi interprete.*

Guarinus Nicolao pp. V versionem pluries editam dicat: « Tuarum plerumque rerum contemplatione adductus, beat. pa- » ter, in eam venire soleo contentionem . . . ».

Operae pretium puto ea quae Maphaeius libro X operis *Verona illustrata,* de versione et codice nostro scribit: « È ormai » tempo che si sappia tutto da capo a piede aver Guarino quel-

» l'autore [Strabonem] tradotto, ed a lui averne data la com-
» missione il sommo pontefice Nicolò quinto, benchè per esser
» questi morto, quando dieci soli libri n'erano condotti a ter-
» mine, l'opera s'interrompesse ed uscissero quei soli prima, e
» andasser per le mani da se. Nella libreria de' ss. Gio. e Paolo
» in Venezia conservasi tal versione con queste parole a pie' di
» essa » : quam epigraphem, a Maphaeio contractam, do omnino. « Liber decimus septimus et ultimus a clarissimo viro prae-
» stantissimoque omnium praeceptore in latinam e graeca con-
» versus linguam absolutus est per me Ioannem Carpensem
» civem ferrariensem, anno a nativitate Christi dei optimi ma-
» ximique millesimo quadringentesimo, Ferrariae, decimo ka-
» lendas februarias hora autem vigesima prima ad punctum . . .
» Bene vale qui legeris. Io. Ioannes Lu. Bo. Ve. in aeternum
» deditus dicatusque ». Modo, cum in omnibus Strabonis editionibus, Guarini versionem referentibus, libri undecimus usque decimumseptimum sint ex versione Tipbernatis, facile arguitur quodnam codici nostro pretium sit tribuendum. Dolet Guarini opus autographum quod, eodem Maphaeio teste, Iacobus Superantius saeculo superiori dimidio custodiebat, desiderari.

Codicem, belle et emendate foliis 282 scriptum, cui desunt loca graeca [iis spatio assignato], exornant picturae in titulo ac litteris librorum initialibus. Insigniis viri alicuius paratus locus. Manu recentiori inscripta verba: *Ex dono Aloysii Trivisani.*

Cod. 9 chart., 1445, a. 330, l. 230 [L. X, XXV]. Mk.

Claudii Ptolemaei, *cosmographiae libri octo.* « In quo differt
» cosmographia a corographia. Cosmographia designatrix, imi-
» tatio est totius cogniti orbis . . . ».

Versio est Iacobi Angeli, pluries typis impressa. Deest interpretis epistola dedicatoria ad Alexandrum V pontificem data a. 1470, ex qua discimus Manuelem Chrysoloram Ptolemaei versionem incepisse quidem, non tamen absolvisse.

Etsi folio 132 *recto* nuntietur: *Finis geographiae Ptolaemaei XXIII Decembris, M. CCCC. XL V. Iacobus Angeli florentinus traduxit;* tamen folio 133 *recto* legitur particula capituli alte-

rius octavi libri: *Quotquot gentes subiacent Zodiaco his sol fit supra verticem,* usque *alia vero ad magis australia frustra additio talis utique fuisset.* Quaedam sequuntur Ptolemaeo minime tribuenda, quod passim notetur: *Secundum Ptolemaeum secundo quadripartiti.* Referuntur autem ad astrologiam: « Addi- » dissemus etiam stellas quas supra verticem haberent fixas, si » observando a dextera apparerent latitudines... », f. 133-136. Adiectum est capitulum *de natura ventorum:* « Ventus est aer » commotus et agitatus, et pro diversis partibus caeli nomina » diversa sortitur... », f. 136-137. Folio extremo *verso* exstat index libri octavi cosmographiae. Tabulae nullae appositae.

Cod. 10 chart., saec. XV, a. 292, l. 219 [L. X, CCXXIX]. N.

Eiusdem, *cosmographia.*

Codex, foliorum 142, inscribitur primo et extremo: *Io. Baptistae Ficchetti,* qui dubio procul codicem possederat. In fronte autem libri legitur: *Dono excellentissimi d. Hieronymi Iuliarii comitis, medici et philosophi,* 1603, *die lunae,* 2 *iunii.*

Cod. 11 membr., saec. XV, a. 290, l. 210 [Z. L., CCCLXXII].

C. Iulii Caesaris, *commentariorum libri quatuordecim,* scilicet:

a. *de bello gallico octo,* f. 1-70.

Liber octavus desinit verbo *contendit,* ut codicibus pluribus ac editionibus, quod supervacaneum est prorsus, post sensum propositionis exactum. Hoc excutit Oberlinus in *Caesaris comment.* Lipsiae, 1819, p. 358.

b. —— *civili tres,* f. 70-194.

c. —— *alexandrino singularis,* f. 194-217.

d. —— *africano,* f. 217-247.

e. —— *hispaniensi,* f. 247-254.

Liber hic desinit capitulo 22 non absoluto.

Codex per plures exscriptus.

Cod. 12 membr., saec. XV, a. 267, l. 184 [Z. L., CCCLXXIV]. B.

Eiusdem, *commentariorum libri quatuordecim.*

Cuique ex libris primo nsque septimum praeponitur: *Iulius Celsus Constantinus, vir clarus emendavit.* Libri ceteri habent Auli Hirtii nomen, ut in editionibns.

Constat nomina Iulii Celsi, Hirtii, Oppii in codicibus praefixa, vel incerta, vel falsa esse, quae tempore Svetonii minime nota erant. Ceterum de Iulio Celso qui Hirtium interpolarit vide Oberlinum loco citato, p. XIV-XVIII.

Codicem, foliorum 282, tenniori teretique membrana belle exscriptum ornant litterae initiales auro pictae, praesertim in titulo, quo margines fignris ac insigniis cardinalis Bessarionis excellunt.

Cod. 13 membr., saec. XV, a. 307, l. 216 [L. X, XXVII]. Mk.

Eiusdem, *commentariorum libri quindecim.*

Libri, nullo praeposito titnlo [cni tamen inscribendo spatium datnm] ordine ac in ceteris mss. codicibus procedunt, nisi qnod duodecimus *de bello alexandrino* in binos sit divisus, quorum ille capitula 1-33, hic 34-78 continet.

Codicem, foliorum 135, conspicuum reddit, prae ceteris initialibus litteris, titulus eleganter pictus cum insigniis viri mihi ignoti.

Cod. 14 membr., saec. XV, a. 330, l. 242 [Z. L., CCCLXXIII]. E.

Eiusdem, *commentariorum libri quatuordecim.*

Series librorum, nullo rei tractatae discrimine, vel auctorum Hirtii, Oppii, Celsi nomine.

Folio extremo inscripta epistola Alexandro regi: « Nihil » habet, rex Alexander, fortuna tua maius, quam ut possis, vel natura tua melius... ».

Codex, foliorum 143, duplici columna, habet litteras initiales minio et auro obductas. Folium praevium inscriptum:

« Iesus. Iste liber est Ambrosii Contareni, quondam spectabilis » domini Federici, procuratoris ».

Cod. 15 membr., saec. XV, a. 284, l. 195 [L. X, XXVIII]. Mk.

Eiusdem, *commentariorum libri quatuordecim.* Titulo praeest *Iulius Celsus Constantinus v. c. legi.*

Libros octo *de bello gallico,* f. 1-71, excipiunt ceteri nomine *Auli Hirtii* [quem octavi *de bello gallico* auctorem proferunt] vel *Oppii;* nempe tres *de bello civili,* 71-115; unus *de bello alexandrino,* f. 115-130; unus *de bello africano,* f. 130-147; extremus *de bello hispanensi,* f. 147-156. Singuli carent argumentis.

Codex eleganter exscriptus est cum litteris initialibus auro minioque exornatis, praesertim in titulo.

Cod. 16 membr., saec. XV, a. 282, l. 197 [L. X, CCLXXX].

Eiusdem, *commentariorum de bello gallico libri octo,* f. 8-12.

Praeest eius vita, immixtis eius epistolis Ciceroni, C. Oppio et Balbo Cornelio, quae extrema: *Coactus assiduis tuis vocibus, Balbe . . . . . .,* libro octavo praeposita est ab Hirtio, uti putant, f. 2-5. Sunt autem fragmenta ex Svetonii capitibus XLV, LV, LVI. Vide Oberlinus loco cit., p. 781-782, 784-785.

Initio libri primi, haec litteris initialibus inscripta sunt:

« Gallica magnanimi brevi hoc inscripta libello
» Gesta haec sunt, propria Caesaris acta manu ».

Librorum argumenta nulla.

Litterae librorum initiales minio et auro conspicuae sunt.

Cod. 17 membr., saec. XII, a. 244, l. 167 [L. X, CIII]. O.

I. Caii Sallustii Crispi, *bellum Catilinarium, sive de coniuratione Catilinae.* « Omnis hominis qui student sese praestare » ceteris animalibus, summa ope niti decet . . . », f. 1-21.

II. —— *Iugurtha, seu bellum Iugurthinum.* « Falso queritur de natura sua genus humanum . . . », f. 21-61.

Accedunt notae formae tenuioris, tum marginales, tum interlineares.

Hoc exemplar si cum editionibus probatissimis conferas, miram differentiam statim agnoscas; at quae omnino aliam nullam, praeter imperitiam librarii, causam habeat. Eam scilicet, quae Sallustio propria laus est, dictionis brevitatem ac vim quum mediae aetatis homines minus attingerent, factum est ut eiusdem temporis codices pene omnes supposititiis verbis, et commatibus frequentissime redundent. Ceterum codex ortographiae veteris, itemque peculiaris indicia quandoque offert; legimus enim *scilentio, peccora, honeri, exsequanda, emmutuata, sollemnibus, neglegere, acciem, peccunia, lubidinem,* et huiusmodi alia. Adscriptum vero est in calce libri:

« Qui cupis ignotum Iugurthae noscere letum,
» Tarpeiae rupis pulsus ad arma ruit.
» Libro finito, referamus gratia Christo.
» Vivianum Christus salvet, qui scripserat istum ».

Et habitus codicis exterior antiquitatem sapit.

Cod. 18 membr., saec. XIII, a. 200, l. 133 [Z. L., DXLVI].

I. Eiusdem, *de coniuratione Catilinae,* f. 1-26.
II. —— *Iugurtha seu bellum Iugurthinum,* f. 26-75.

Etsi saepe lectio mendosa, tamen in aliquibus praestat.

Codicem notis marginalibus, raro interlinearibus, conspersum possederat filius Nicolai Barbi.

Cod. 19 membr., saec. XV, a. 200, l. 120 [Z. L., CCCLXXI]. B.

I. Eiusdem, *de coniuratione Catilinae,* f. 6-55.
II. —— *de bello Iugurthino,* f. 56-147.

Codex eleganter descriptus subtiliori membrana, praestat litteris initialibus utriusque libri initio, ac insigniis Bessarionis, minio et auro conspicuis.

Cod. 20 membr., saec. XV, a. 248, l. 163 [L. X, CCVI]. N.

I. Eiusdem, *bellum Catilinarium*, f. 1-18.
II. —— *Iugurtha*, f. 18-54.

Folio extremo legitur: « 1484, die vigesimo septimo men» sis, ego Bartholomaeus a Spata, filius magistri Gratiadei, » physici, habitantis in contrata sancti Marcialis emi pro du» cato uno . . . . . »; superius: « Ego Bernardus Viturius ad III » idus maias istud libellum mihi datum fuit ».

Cod. 21 chart., saec. XV, a. 197, l. 133 [L. X, CCLXXXIII].

I. Eiusdem, *Catilinarium*, f. 1-28.
II. —— *Iugurthinum*, f. 29-81.

Codex belle exscriptus litteris duabus initialibus coloribus et auro obductis, habet folio extremo, manu paulo recentiori, *Venetiis MCCCII.*

Cod. 22 chart., saec., XV, a. 215, l. 147 [L. X, XXVI]. F.

I. Eiusdem, *coniuratio Catilinae*, f. 1-131.
II. *Carmen de septem Graeciae sapientibus:*

« Hii septem existunt, quos inclita Graecia cantat,
» Praedicat et laudes ipsorum ad sidera tollit.
» In primis clarum Prienemsem laude Biantem
» Post quem Thaletem hunc tellus Milesia gignit
» Atticus insequitur Solon, qui ut patria musas,
» Dum fuit imperium, coluit, sic iste regebat
» Mortales animos, vires et pectora saeva
» Mulcebat, famaque suam Mitilenam ad astra
» Pithacus eduxit, se se Lacaedemone cretum
» Laetatur Chion, in qua Mars nempe vigebat
» Reddebat validam bellis armisque superbam.
» Succedit Piriander laude corinthius istis
» Lindius extremus deinde Cleobulus illis ».

Carmen ideo protuli quod Guarino Veronensi Iac. Morellius iniuria tribuerit (1) putans idem esse ac a Pez relatum (2):

« Nomina septenum sapientum Graecia cantat,
» Partibus et natos diversis orbis honorat.
» Inclyta natura genuit celebrem Bianta Prienne.
» Inde Solone suo clarae laetantur Athenae.
» Miletus generat perdoctum antiqua Thaletem.
» Ac Mitylena praeclarum Pictacem edit.
» Se genitum rigida gaudet Lacaedemone Chilon.
» Te Periander creat laudabilis aere Corinthus.
» Lindon at in caelum cum laude Cleobole tollis ».

quod Guarinus Leonello Estensi miserat: « Cum igitur per va- » rios priscorum codices septem sapientum celebrata legas no- » mina, eos carmine collectos atque colligatos ad te mittere » constitui, ut, cum inter legendum occurrerint, hinc omnis ti- » bi scrupulus adimatur ».

III. Caii Fabricii et Aemilii, *consulum romanorum, epistola ad Pyrrhum regem.* « Nos pro tuis iniuriis continuo animo com- » moti, inimiciter bellare tecum studemus . . . », f. 32.

IV. Caii Sallustii Crispi, *Iugurtha,* f. 33-87.

Deest folium quo pars extrema capituli 94 ac prima 95 desideratur. Textus uterque tum *de coniuratione Catilinae,* tum *de Iugurtha* fere in omnibus editionibus congruit.

V. *Pars historiae romanae, Valentiniano Augusto.* « Ter » Africa rebellavit, ad extremum deleta per Africanum Scipio- » nem, Carthago provincia est facta . . . », f. 89-94.

Cod. 23 chart., saec. XV, a. 248, l. 170 [L. X, CCCXLVII].

I. Caii Sallustii Crispi, *de coniuratione Catilinae,* f. 6-29.

II. —— *Iugurtha,* f. 29-72

Litterae utriusque libri initiales pictae.

III. Aelii Donati, *ars, sive de litteris syllabisque, pedibus*

(1) *Bibliotheca manuscripta Farsetti.* Ven., 1777, I, p. 36.

(2) *Thesaurus anecdotorum,* Tom. VI, P. III, p. 163.

et tonis tractatus. « Omnis dictio sive composita sive non, cuius » penultima syllaba . . . », f. 75-77.

Folio sexto infra, idem amanuensis scripsit: *Iste liber est magistri Ioannis Montolini de abbatia, vel suorum haeredum:* extremo alia manu: *Ego Matheus Palierus.*

Folium primum, voluminis custos, quo inest index operis *de ordine sacro,* saeculo duodecimo exscriptum est.

Volumen, tabulis ligneis iampridem compactum, habet bullas cupreas inscriptas *relio S.*

Cod. 24 membr., saec. XV, a. 373, l. 262 [Z. L., CCCLXII]. B.

T. Livii Patavini, *historiarum decadis primae liber primus usque decimum.*

Statim a principio insunt notitiae auctoris, quas libens profero quod anecdotas putem: « Titus Livius auctor praesen- » tis operis historiographus, ut refert beatus Hieronymus in li- » bro quem scripsit de temporibus, Patavii ortus est, anno ab » urbe condita DCLXXXXIIII, anno tertio olimpiadis centesi- » mae septuagesimae nonae, eo quo anno natus est M. Messala » Corvinus orator eximius, qui divo Octaviano Augusto pri- » mum, deinde Tiberio Caesari adhaerens, anno urbis MCCLXXI » olimpiadis centesimae nonagesimae octavae anno ultimo, im- » perii vero Tiberii Caesaris anno tertio, obiit Patavii anno ter- » tio, aetatis eius septuagesimo septimo, quo anno obiit Ovidius » Naso, poeta egregius in Scithia, apud Tomos oppidum rele- » gatus. Et hodie Patavii cernitur eius saxeus tumulus in mo- » nasterio sanctae Iustinae cum his saxo incisis litteris: V . F . » T . LIVIVS LIVIAE . T . F QVARTAE I HALIS CONCOR- » DIALIS PATAVI SIBI . ET SVIS OMNIBVS ». Constat revera a. 1413 apud aedes s. Iustinae Patavii, terra altius effossa, apparuisse vetustissimum pavimentum, eoque fracto capsam plumbeam ossibus plenam, ibique iam antea veterem effossam lapidem cum hac inscriptione [certe emendatiori ac in codice] V . F — T . LIVIVS — LIVIAE . T . F — QVARTAE . L — HALYS — CONCORDIALIS — PATAVI — SIBI . ET . SVIS — OMNIBVS. Inscriptionem hanc, modo in aula maiori [quam

dicunt *Salone*] Patavii asservatam, nullo modo ad T. Livium historicum referendam docuit Marquardus Gudius, teste Orsato in *Marmi eruditi*. Vide Furlanetto. *Le antiche lapidi patavine*. Padova, 1847, p. 161-163.

Praeest compendiolum vitae: « Titus Livius auctor prae- » sentis operis historiographus . . . . ». Prooemium: « Facturus » ne sim operae pretium si a primordio urbis . . . ».

Codicem, selectiori membrana, foliis 281 diligentissime exscriptum, ornant litterae librorum initiales, praesertim vero titulus affabre pictus, cum puerulis, avibus, floribus ac insigniis Bessarionis: utinam lectio esset emendatior. Amanuensem, scriptura collata, liquet esse eundem Ioannem Caldarificem alamannum, presbyterum de Monthabur, qui codd. 25, 27, 28 exscripsit.

Cod. 25 membr., saec. XV, a. 370, l. 260 [Z. L., CCCLXIII]. B.

Eiusdem, *historiarum decadis primae liber primus usque decimum.*

Codicem, foliis 340, a Caldarifici exscriptum, ornant, aeque ac in codice superiori, litterae initiales librorum auro pictae, nec non titulus praestans Bessarionis insigniis et littera maiori F, quam homo brachio laevo et dextero crure extenso constituit.

Cod. 26 membr., 1389, a. 370, l. 250 [Z. L., CCCLXIV]. P.

Lutii Quintii curialis, *in secundo bello punico.*

Sunt decadis tertiae liber primus usque decimum, seu operis universi vigesimus usque trigesimum. Textus duplici columna finit fol. 76: *MCCCLXXXVIIII. XV.° februarii, inceptus fuit iste liber scribere et ipsum complevit XV.° marcii sequentis Foscharinus de Phariçeis de Parma, in Veneciis.*

Emptor leteris, corepto me potieris.

Quod defuit adest, quod superabit abest.

Titii Livii patavinî historiographi omnium longe doctissimi, nec non rectoris et oratoris facundissimi de secundo bello punico liber decimus et ultimus, ab urbe condita XXX explicit.

Amanuensis errorem, in auctoris nomine enunciando, initio quoque librorum IV-IX repetitum, nemo est qui non stupeat; eum inde exortum crediderim quod in nota inscriptione et T. Livii historiographi honori falso tributa, legerit *curialis* loco *concordialis*.

Nota confusionem in foliorum collocatione, ab undecimo ad quadragesimum usque.

Codex, folior. 80, corruptae prorsus lectionis, offert capitulorum argumenta rubro colore, pericoparum initia rubro et coccineo, litteras librorum initiales, praesertim in titulo, floribus ac virorum studentium figuris depictas. Folium 77 inscribitur: « Decadis tertiae libri decem. Codex Zachariae Barbari, ut » colligitur ex adnotatione ab eius manu exarata in pagina an» teriori ad historiae initium. Ioannes Baptista Recanatus, patr. » ven. adnotavit anno 1721 ». Quae nominis nota in citato folio primo desideratur, quod forsan abscissum sit, ea apparet in septuagesimo nono: *Iste liber Livii,* una manu, *est Zachariae* altera.

In suos usus vertit codicem Arn. Drakenborch, qui in *T. Livii, historiarum* [1746], vol. VII, p. 326, haec habet: « Re» canatianus est codex, quem servat Io. Bapt. Recanati patritii » veneti bibliotheca. Eius excerpta vir clarissimus atque ami» cissimus Iac. Philippus d'Orvillius, quum in itinere italico » Venetias adiens ibidem moraretur, impetravit et postea pa» triis laribus restitutus officiose ad me transmisit. Utrum codex » ille in membranis, an in charta exaratus sit, nihil habeo quod » dicam, nec certiora de eius aetate adferre possum. Ex usu ta» men mihi constitit non inter integerrimos ac primae aucto» ritatis referendum esse. In multis consentiebat codici biblio» thecae Bodleianae inter Laudinos, quem Hearnius consuluit, » et hac nota L. I. indicare solitus est. Praesertim vero solus » ex omnibus meis exhibuit illam periodum, quam Hearnius ad » libr. XXII, cap. XVIII, § 5 ex Laudino primo protulit, et » Dodwellus dissertatione, huic tomo pag. 182 inserta, illustra» vit. Quum autem in notis ad eum locum uno verbo monue» rim, Recanatianum in paucis a Laudino primo dissentire, in» tegram nostri codicis lectionem hic adscribere in rem fore

» visum est ». Ita igitur praefert: *Et reparando subgressus haud magis Alifae moenia quum palans perveniens ex oppido bellua constā a Romanis erupit, quam consul vi captam, trucidatis qui in ea constiterant, reservat ad pugnam. Sed oppidani, sicut queis curae pusillum inerat in diem altum umbonibus belluatis paucos fugaces invadunt, elephantemque meliorem receptant. Et Alifas Rufrium quondam vocitatas ab dextro sequente sinisteriorum augurio nomen imponunt accolae.*

Cod. 27 membr., 1453, a. 385, l. 262 [Z. L., CCCLXV]. B.

T. Livii, *historiarum decadis tertiae liber primus usque decimum.*

Folium primum abscissum est, eo, puto, quod ornamentis pictis litterae initialis et insignium Bessarionis praecelleret. Lectionis castigatae exemplo sit locus, initio libri secundi: *Iam ver apparebat,* dum recentiores quoque melioris notae editiones dant: *Iam ver,* vel *vero appetebat.*

Folio extremo 298 *verso* haec leguntur:

« Imponit decimus liber hic Livii ordine finem
» Historiis, siet gratia multa deo.
» Quas augusti idibus complevi nempe Iohannes
» Caldarifex presbiter de Monthabur et Alamanus
» Que famuli princeps sint monumenta tui.
» Annis millenis quadragenisque peractis
» Et quinquaginta cum tribus appositis ».

Codex, cum signaturis foliorum, litteras librorum initiales splendidius auro pictas, cum ornamentis in margines digredientibus, praestat admirandas.

Cod. 28 membr., 1454, a. 378, l. 265 [Z. L., CCCLXVI]. B.

Eiusdem, *historiarum decadis quartae liber primus usque decimum.*

Liber decimus non absolutus finit verbis: « Decemviri sup-» plicationem in biduum, valetudinis causa, et per omnia fora » conciliabulaque edixerunt »; i. e. usque ad caput inceptum

trigesimum septimum. Quaenam causae capitulum hoc usque ad quinquagesimum nonum interceperint, sum nescius. Folio extremo 236 legitur: « Titi Livii patavini, excellentissimi hi- » storiographi, *de bello macedonico* liber decimus et ultimus ex- » plicit feliciter. Scriptum et finitum per presbiterum Ioannem » Caldarificem alamanum, sub anno Domini M . CCCC . LIIII . » kal. VII marcii: Deo gratias ».

Litteras librorum initiales habes in codice ditissime pictas, maxime vero titulum, cum puerulis, avibus, quadrupedibus, Bessarionis insigniis, margine universo effusis.

Cod. 29 membr., saec. XV, a. 240, l. 151 [Z. L., CCCLXIX]. B.

I. Titi Livii patavini, *historiarum suarum epitoma secundum libros et decades incipit foeliciter,* f. 4-105.

Idem breviarium quod codice [L. X, XLI[a]], eadem in libro primo partitionis negligentia. Decades quatuordecim annotantur, cum numero librorum a primo usque ad centesimum quadragesimum.

II. C. Iulii Caesaris, *epistolae quatuor, duae quae in codice praecedenti Oppio Cornelio, totidem Ciceroni.* **a.** *Recte augurari de me, unde et tibi cognitus sum* — **b.** *Esti te nihil temere, nihil imprudenter facturum,* f. 105-107.

Codicem, non sine mendis, membrana selectiori exscriptum, splendidiorem reddunt picturae auro contextae in litteris maioribus, insignia Bessarionis in titulo.

Cod. 30 membr., saecc. XII-XIV, a. 362, l. 224 [Z. L., CCCLXVIII]. P.

I. Sexti Rufi, *breviarium historiae romanae.* « Brevem fieri » clemencia tua precepit. parebo libens . . . », f. 1-5.

Auctor, vir consularis, dictator, magister militum, Valentiniano augusto obtulit *breviarium,* nomine quoque, *rerum gestarum populi romani,* non una vice editum.

Amannensis, post laudes *trino numini* et *b. Mariae virgin.* scripsit:

« Complevi totum: pro christo da mihi potum ».

II. Lucii Annaei Flori, *de tota hystoria Titi Livii ephitoma*, f. 6-22.

Sub fine: *Anacephaleosis Lucii Annaei Flori librorum quatuor factorum memorabilium ab urbe condita usque ad tempora Cesaris Augusti secundi imperatoris explicit.*

Capitum ratio diversimode habetur ac in editis. Laudes Caesaris et Pompei, ex Plinio decerptae, amanuensis arbitrio, Floro insertae fuerunt [vide fol. 33-34], quonam iure, non alio plane quam suo factum existimo.

Pars haec codicis, lectionis prorsus corruptae, saeculum circiter decimumsecundum attingit: pretiosiorem reddunt imagunculae septem supra septuaginta, capitulorum spatio litterarum initialium obclusae.

III. *Breviarium romanae historiae, secundum Titum Livium, per libros.* « Adventus Aeneae in Italiam et res gestae. » Ascanius regnum Albae . . . », f. 44-63.

Brevia singulorum librorum Titi Livii argumenta, sive a Livio, sive a Floro [qui in aliquibus Livium oppugnavit], sive ab aliquo alio, ad res romanas illustrandas accomodata, praesertim ubi Liviana historia excidit. Hae epitomae ex libris centum quadraginta saepe cum Floro et Livio quoque editae sunt.

IV. C. Iulii Caesaris, *epistola triplex, binae Oppio et Cornelio Balbo; tertia Ciceroni*, f. 63.

Extremam hanc codicis partem ex saeculo decimoquarto facile repeto.

Cod. 31 chart., saec. XV, a. 310, l. 210 [L. X, XLI^a]. Ma.

I. Sexti Rufi, *breviarium romanae historiae, secundum Titum Livium, per libros et decadas ordinarie*, f. 1-33.

Textus, neglectae prorsus lectionis, habet partitionum numerum modo per decades, modo per libros oblatam. Finit: *Romanae historiae breviarium secundum T. Livii ordinem explicit feliciter.*

II. *Nonnullae C. Iulii Caesaris epistolae incipiunt feliciter*, f. 33.

Binae sunt Oppio Cornelio, de quibus codd. 16, 29-30.

Finem excipiunt folia vacua quatuor [34-40]. Plura avulsa ante volumen compactum nuntiat index ab initio.

Cod. 32 chart., saec. XV, a. 295, l. 210 [L. X, LXXI].

I. L. Annaei Flori, *de tota historia Titi Livii epythoma sive compendium incipit. Libri quatuor.* « Populus romanus a rege » Romulo in Caesarem Augustum, septingentos per annos... », f. 33-70.

Sub fine: « Explicit liber fastorum extractorum sub com» pendio a Tito Livio hystoriographo ».

Varium libri antiquiores titulum operi tribuunt: ***Rerum romanarum — Rerum romanarum compendium — Historiae romanae epitome — Epitome de gestis Romanorum — Flori epitomata quatuor quamcultissima in T. Livii decades;*** quod plurimi interest hic annotare in codicum mss. usum.

II. Sexti Rufi, ***ad Valentinianum Augustum breve compendium,*** f. 70-75.

Cod. 33 membr., saec. XV, a. 253, l. 188 [Z. L., CCCLXVII].

I. Lucii Annaei Flori, ***factorum gestorumque romani populi ab urbe condita in mortem Octaviani. Libri quatuor,*** f. 1-28.

Sub fine haec amanuensis:

« Finis adest operi, servetur scriptor in omni
» Tempore, perpetuis confluat hora bonis ».

II. ***Centum quadraginta librorum Titi Livii patavini historiographi ab urbe condita in mortem Drusi, Lucii Flori abbreviatio incipit,*** f. 30-35.

Sub fine, eadem manu: ***Explicit.*** 1421, quo anno altera haec pars descripta, quod scriptura plurimum differat.

Ornamenta trium litterarum initialium in codice, quarum prima gerit viri imaginem, excellunt pictura minutiori auro illita.

Cod. 34 membr., 1453, a. 284, l. 193 [Z. L., CCCLXX]. B.

I. Lucii Annaei Flori, *epitome rerum romanarum. Libri quatuor,* f. 2-56.

Finem fol. 56 haec excipiunt: *L. Annei Flori epitoma in Titum Livium libri quatuor finiunt feliciter. VII idus aprilis,* 1453.

II. *Belli troiani historia a Gnosio Cretensi descripta, qui fuit comes Idomenes, traducta per Septimium. Libri sex,* f. 60-108.

Praeest nuncupationis epistola Septimii Quinto Aradio, qui sub fine Rufinus appellatur: « Ephemeridem belli troiani Dictis » Cretensis, qui in ea militia cum Idomeneo meruit... ». Liber primus: « Cuncti reges qui Minois Iove geniti pronepotes... ».

Sub fine, navium enumeratione absoluta, legitur: « Haec » tota summa colligitur in M. CCC. VII naves, sed alii dicunt » de numero minore, propter hoc carmen Homeri: Bis septem » venere rates, quae mille ducente. Huic tamen auctori maior » adhibetur fides de hac historia. Valer. IIII idus maii, 1453 ».

Est historia Dyctis Cretensis, codice 1 excussa, quo de Septimio interprete dictum. Gnosii Cretensis, qua auctoris, nomen inde sumptum quod in prooemio narretur pastores *post multa saecula collapsum pro vetustate apud Gnoson, olim cretensis regis sedem, Dyctis sepulcrum invenerint,* librosque ex philira ibi repertos Prasi loci domino obtulerint.

III. Sexti Iulii Frontini, *stratagematicon liber. Libri quatuor.* « Cum ad instruendam rei militaris scientiam, unus ex » numero studiosorum... », f. 109-147.

Auctoris viri consularis stratagematum liber operis non eandem sapit elegantiam ac eius *de aquaeductibus* commentarium.

Sub fine amanuensis notavit: *VII idus iunii,* 1453. *Val. S.,* unde apparet scriptionem trimestri spatio absolutam.

Codicem, eleganter optima membrana exscriptum, commendant picturae tum plurium initialium litterarum passim, tum tituli primi quo Bessarionis insignia emicant, affabre delineatae.

Cod. 35 chart., saec. XV, a. 291, l. 200 [Z. L., CCCLXXXV]. B.

Iustini, *nobilis oratoris, in abbreviationem librorum Trogi Pompeii quadraginta et quatuor historiarum.* Prooem.: « Quum » multi ex Romanis etiam consularis dignitatis... »; liber primus: « Principio rerum, gentium nationumque imperium... ».

Codex, foliorum 116, sat bona lectione est commendandus.

Cod. 36 membr., saec. XV, a. 252, l. 186 [L. X, CCXXI]. N.

Eiusdem, *historiarum epitome ex Trogo Pompeio libri quadraginta quatuor.*

Codici, foliorum 93, titulum apposuit belle scriptum ac diagrammate ornatum Iacobus Morellius, haec addens: *Olim Angeli Laurentii, plebani d. Lucae a. MCCCCXLVI, ac d. Geminiani a. MDCCLXXIIII Iacobi Morellii eiusdem ecclesiae d. Geminiani alumni et bibliothecae venetae custodis.*

Cod. 37 chart., saec. XV, a. 290, l. 208 [L. X, CXXXIII]. MI.

Eiusdem, *historiarum libri quadraginta quatuor.*

Desunt a principio et sub fine folia quaedam, nempe quae prooemium, libri primi partem, partem extremam quadragesimi tertii, ultimum complectebantur.

Codex foliis 123 belle et emendate exscriptus est.

Cod. 38 chart., saec. XV, a. 37, l. 212 [Z. L., CCCXCI]. B.

Leonardi Aretini, *compendium primi belli punici. Libri tres.* Prooemium: « Vereor ne qui me putent antiqua nimium con» sectari... »; compendium: « Origo primi punici belli quod » populus romanus adversus Chartaginenses... ». Folia 51.

Quae causa fuerit auctori haec commentaria scribendi sic in prooemio nuntiatum: « Cuius [Livii patavini] libri si exsta» rent, nihil opus erat novo labore. Cum vero haec pars operis » eius interierit, nullaque fere eius belli notitia nostros apud

» homines haberetur; commotus ipse ob maiorum nostrorum » gloriam, ne rerum tam preclare tamque magnifice gestarum » memoria deperiret, quantum solerti lectione Polybii, cetero- » rumque Graecorum consequi potui, commentaria eius belli pro » communi utilitate suffeci... ». Eapropter Polybio puto saeculo decimo quinto tributum, ut in editione brixiensi anni 1498 hoc titulo: *Polybius historicus de primo punico bello ex graeco in latinum traductus per Leonardum Aretinum virum elegantissimum.*

Cod. 39 chart., saec. XV, a. 215, l. 150 [L. X, LXVII]. Ma.

I. Eiusdem, *de bello punico libri tres,* f. 1-98.

II. Leonardi Iustiniani *veneti, viri patricii ad Henricum Lusignanum illustrem Galileae principem in Cimonis et Luculli vitas prooemium incipit feliciter.* « Cum permulta sint littera- » rum studia, Henrice princeps, quae summum et decus et or- » namentum... », f. 109-203.

Vitam utramque ex Plutarcho vertit Iustinianus: iuris vero publici fecit primum Nicolaus Ienson in Plutarchi operibus a. 1478. Prooemium anecdotum in eo emendandum est quod *Henricus Lusignanus* non *Galileae,* nec *Galliae,* ut alii codices, sed Cypri fuerit princeps. Splendidiorem scribendi formam ita iure meritoque laudat Bernardus filius in eius vita [Venetiis, 1552, p. 7]: « Vertit etiam in latinum, e Plutarcho, Cimonis » Luculli et Phocionis clarorum heroum vitas longe omnium » elegantissime et latini sermonis puritate, quae diu aut negle- » cta ab aliis, aut parum accurate quaesita videbantur... ».

Cod. 40 membr., saec. XV, a. 284, l. 196 [Z. L., CCCLXXXI]. B.

C. Cornelii Taciti, *ab excessu divi Augusti libri undecimus usque decimumsextum, ac libri quinque historiarum.* « Nam Va- » lerium Asiaticum bis consulem fuisse, quondam adulterum » eius credidit... ».

Codicem, qui possederat, Bessario sua manu a principio descripsit: *Huius libri Cornelii Taciti nihil plus reperitur. Caret*

principio et fine, ut apparet. In medio quoque nonnulla defuerunt. Idem folio extremo 213: *Iste liber est mei b. cardinalis tusculani, Bononiae legati, scriptus Bononiae ; constitit ducatis quatuordecim, mense octobris*, 1453.

Cod. 41 membr., saec. XIV, a. 257, l. 191 [L. X, XC]. Mk.

Valerii Maximi, *dictorum et factorum memorabilium urbis romanae exterarumque gentium libri novem.* « Urbis romanae ex- » terarumque gentium facta simul ac dicta memoria digna... ».

Idem capitulorum in primo libro defectus, qui et in aliis codicibus. Marginibus obviae sunt rerum pertractatarum anacephalaeoses.

Codex, folior. 138, inscriptus est a principio: *Istum librum dimisit conventui ss. Ioannis et Pauli de Veneciis dominus Nicolaus Augustus de Veneciis, qui fuit prior venetus et provincialis provinciae s. Dominici, postea* [a. 1438] *episcopus tricaricensis.*

Cod. 42 chart., saec. XV, a. 288, l. 206 [Z. L., CCCLXXV]. E.

Eiusdem, *factorum dictorumque memorabilium, ad Tiberium Caesarem libri novem.* Folia 130.

Libris quinque prioribus frequentiores additae sunt notae philologicae ac historicae tum marginales, tum interlineares. Indicium fere nullum partitionum vel librorum, vel capitulorum: tituli tamen et litterae initiales rubro colore additae sunt.

Membranis extremis 133-134 sunt fragmenta officiorum communium de confessoribus et virginibus, notis musicis appositis.

Codicem possederat Ioannes Perletti.

Cod. 43 membr., saec. XV, a. 239. l. 170 [Z. L., CCCLXXVI]. B.

I. Eiusdem, *dictorum et factorum memorabilium* ec. *libri novem*, f. 1-215.

Libro primo aliquot desunt capitula, ut in aliis quoque codicibus.

II. Eiusdem, *dictorum ac factorum memorabilium urbis Romae et exterarum gentium liber decimus et ultimus.* « Varro sim- » plicia in Italia nomina fuisse ait, existimationisque suae ar- » gumentum . . . », f. 216-217.

Titulum universum ex codice repeto, ut quae opinio de opellae *[De nominibus Romanorum]* auctore saeculo XV obtinuerit, pateat.

III. *Index amplissimus, alphabeti ordine digestus, rerum quae in Valerii opere notatu digniora occurrunt,* f. 219-276.

Praeeunt de eius usu animadvertenda: « Ut haec tabula » Valerii cuilibet prosit, oportet summitati librorum Valerii in- » scribere numerum libri et capituli, et in lateribus numerum » exemplorum . . . ».

Litteram quamque initialem, tum maiorem librorum, tum minorem capitulorum ac ornamenta tituli cum insigniis Bessarionis, perite admodum pinxit qui litterulis inscripsit ornamentum libri decimi: FR . IO . F . Bessario sua manu fini apposuit: *Iste liber est mei b. Cardinalis Tusculani constitit ducatis decem et octo.* 1453.

Cod. 44 chart., saec. XV, a. 282, l. 210 [Z. L., CCCLXXVII]. B.

Valerii Maximi, *dictorum et factorum memorabilium* ec. *libri novem.*

Tituli librorum et capitulorum ac pericopae rubrica notantur.

Codex, foliorum 120, principio inscriptus: *Questo libro si è di ser Andrea Quirini fo di messer Marcho Quirini, del febraro,* 1479; inferius autem: *Francesco Quirini de messer Beneto.* Nota anni 1479 dubium ingerit num Bessario donaverit, quod asserit Zanetti in *Latina et italica d. Marci bibliotheca,* p. 155. Putarim ceterum Bessarioni abiudicandum, quod in donationis indice authentico unus Valerii Maximi codex recenseatur.

Cod. 45 membr., saec. XV, a. 262, l. 173 [Z. L., CCCLXXVIII].

Eiusdem, *dictorum ac gestorum memorabilium libri novem.*

Nullum appositum est discriminis indicium inter exempla

romana et externa, quod praestitum in editionibus. Eadem fere ac in iis librorum et capitulorum partitio, nisi quod, ut in aliis, quaedam libri primi capitula desunt, quod superius annotavi.

Quod desiderium hoc omnibus nostris codicibus commune sit adnotavit Lamaire in parisina Valerii editione [1822, vol. I, p. 25]: « Quae nunc usque ad exemplum de Deiotaro rege cap. V » sequuntur, Aldus primus apposuit: in plerisque codd. mss. » desunt. Haec concisiora videntur ex epitome quadam Valerii » restituta ». Reapse Aldus editioni, quam anno 1502 sine iis capitulis dederat, folium primum avulsit, alterumque inseruit inscriptum: *Exempla quatuor et viginti nuper inventa ante caput de ominibus.* Exemplum utrumque habet bibliotheca nostra.

Liber alter in bina, non septem capitula distribuitur, septimus in duo capit octavum. Ceterum errorum cuiusque generis colluvies ita redundat ut pluries sensum exserere minime valeamus.

Codicem, foliorum 160, commendant membranarum nitor ac picturae auro immixtae.

Cod. 46 membr., saec. XV, a. 319, l. 232 [Z. L., CCCLXXIX]. P.

I. Eiusdem, *factorum dictorumque memorabilium libri novem*, f. 1-121.

Libri primi initio desunt verba: *Urbis Romae, exterarumque gentium facta simul ac dicta,* quae puto spatio dato pingenda instituerat librarius. Deest capitis primi eiusdem libri pars extrema ac capitula secundum usque quartum, ut in aliis codicibus; praeterea pars extrema capituli septimi libri octavi, usque primum libri noni: item libro nono pars undecimi usque duodecimum absolutum. Aliquot librorum tituli abhorrent ab editis, ut libro secundo: *De institutis antiquis;* sexto: *De pudicitia libere dicta aut facta;* octavo: *De causis quibus infames reipublicae absoluti vel damnati sunt.*

II. *De nominibus praenominibusque, cognominibus atque agnominibus* [Romanorum]. « Varro simplicia in Italia nomina fuisse ait, existimationisque suae argumentum refert... », f. 121-122.

Haec praeeunt historiae opellae illustrandae: « Decimus » atque ultimus huius operis liber seu studiosorum incuria, seu » scriptorum segnitie, seu alio quovis casu, aetati nostrae per- » ditus est. Verum Iulius Paris abbreviator Valerii, post novem » libros explicitos, hunc decimum sub infrascripto compendio » complexus est. Per quod de nominibus praenominibusque, co- » gnominibus atque agnominibus fuisse eundem a Valerio com- » positum coniectari licet. Verba quidem Iulii Paridis haec » sunt ». Hoc eodem titulo in editis prodiit. Notandum fragmentum hoc prorsus remotum et alienum ab argumento scopoque librorum Valerii.

Notae historicae marginales ut et interlineares frequentiores occurrunt libro primo usque quartum absolutum. Librorum singulorum initium exornant picturae, rudiori quidem penicillo expressae sed quae tempus, quo exaratae sunt, significant.

Cod. 47 membr., saec. XV, a. 360, l. 258 [L. X, XCII].

I. Valerii Maximi, ***dictorum et factorum memorabilium libri novem,*** f. 1-120.

Desunt capitula libri primi. Inest sub fine, titulo libri decimi, opella ***de nominibus Romanorum.***

II. Aur. Theod. Macrobii, ***viri doctissimi, operis Saturnaliorum. Libri septem.*** « Multas variasque res in hac vita nobis, » Eustachi fili, natura conciliavit . . . », f. 121-245.

Codex eleganter exscriptus.

Cod. 48 chart., saec. XV, a. 290, l. 205 [L. X, XCI]. Md.

I. Valerii Maximi, ***de factis et dictis memorabilibus libri novem,*** f. 5-152.

Eadem in libro primo, quae codice anteriori, desiderantur. Librorum et capitulorum fere nulla divisio. Notae marginales plures obviae sunt; interlinearium copia, grammaticarum plerumque, maior. Lectio corrupta prorsus.

II. ***Nomina officiorum et dignitatum urbis Romae.*** « Primo

» fuerunt reges, quorum primus fuit Romulus, quod officium seu » dignitas duravit usque ad consules... », f. 152-153.

Opusculum in codicibus mss., maxime versionum italarum, eidem Valerio tributum, non tamen confundendum cum eo *de nominum romanorum ratione*, quod in aliquibus editionibus, qua decimi libri compendium, exhibitum est. Huius versionem anecdotam ab Andrea Lancia ediderunt Hector Manucci in ephemeridibus *Etruria* [Firenze, 1851, anno primo, p. 421-427], ac Robertus De Visiani: *Degli ufficiali e degli uffici di Roma* [Padova, 1863, p. 16, 8.°].

Folio secundo oblatum schema gentis Publii et Gnei Scipionis, fratrum, *qui in Hispania adversus Penos multa prospera proelia gesserunt et optinuerunt Hispanias, mox infeliciter cum exercitibus occiderunt.*

Ad extremum legitur: *Iste liber est Canonicorum regularium sancti Augustini, commorantium in monasterio s. Bartholomei in burgo Pusterle civitatis Vincentie.*

Cod. 49 chart., saec. XV, a. 330, l. 233 [L. X, CLXXXIII]. Mf.

Valerii Maximi, *dictorum et factorum memorabilium. Libri novem.*

Indicem novem librorum, f. 2-3, excipit prooemium quo laudes Romae operis eiusque auctoris redundant: « Historiae » antiquorum utiles sunt ad danda bona consilia civitati ... ». Sequuntur specialioria de auctore, scribendi intentione, operis materia et utilitate: « Praemissa commendatione multiplici ma- » teriae, quam exponendam assumpsi maximo cum labore... ». Desunt capitula primi libri, quae in aliis codicibus notavi.

Accedunt commentaria Benvenuti Rambaldis de Imola in primum librum ac partem alterius; item glossae interlineares in universo volumine.

Foliis extremis 164-165, nomine libri decimi: *et non habet nisi unum capitulum de binominis*, occurrit tractatiuncula *de nominibus romanis*, ut codicibus praecedentibus: « Varro in Ita- » lia ... ».

Codex a principio inscribitur: 1483. *Iste Valerius Maxi-*

mus est meus Hieronimi Fenicii ac fratrum suorum, filiorum spectabilis domini Valerii. Eum pretiosiorem reddunt commentaria anecdota Benvenuti de Rambaldis, ac picturae auro illitae litterarum initialium, virorum, bestiarum, florum, imaginibus conspicuae.

Cod. 50 membr., 1465, a. 248, l. 193 [L. X, LIII]. Ma.

I. *Summaria Valerii Maximi, edita per excellentissimum decretorum doctorem dominum Ioannem Andreae.*

a. *Summarium librorum a primo usque nonum,* f. 1.

b. *Summaria capitulorum cuiusque libri,* f. 1-35.

c. *Tabula Valerii Maxim,* f. 36-66.

Tabulae usum sic auctor excutit: « Ut tabula Valerii Ma» ximi cuilibet prosit, oportet summitati librorum Valerii in» scribere numerum libri et capituli, et in lateribus numerum » exemplorum, nam hoc ordine sunt hominum et locorum exem» pla, nec non et moralia ipsius, exceptis contentis in prooe» miis, secundum litteras alphabeti tam primarias quam secun» darias. Circa quam est considerandum de quo quis quaerere » intendat, an de religione vel paupertate, an de ludo, labore » vel pace, an de patria vel fortuna, an de ingratitudine vel su» perbia, an de Alexandro vel Hannibale cuius nomen perscri» bitur, an de Socrate vel Platone, et est recurrendum ad litte» ras dictionum huiusmodi, res aut personas significantium... ».

d. *Tabula rerum nec ad libros, nec ad capitula, nec ad exempla relatorum.* « Absolutio — Abstinentia — Addere — » Addiscere... », f. 66-69.

e. *Tabula personalis, quae ad exemplorum numerum refertur.* « Acron rex — Accius poeta — Acterius Ruffus... », f. 71-76.

De auctore episcopo aleriensi utique, de opere nihil mihi constat.

II. Caii Plinii Secundi, *oratoris veronensis, de viris illustribus.* « Proca rex Albanorum Amulium et Numitorem... », f. 77-90.

Folio 91 obviae sunt vitae Tiberii Gracchi, quae in serie

numero sexagesima quarta, et C. Gracchi, in oadem serie desiderata.

Foliis 69 et 89 scripsit librarius: *Opus absolutum ad petitionem Ioannis Marchanovae, artium et medicinae doctoris patavini, anno gratiae* 1465 *Bononiae*. Titulus praefert picta insignia eiusdem Marchanovae qui codicem, anno 1467, s. Ioanni in Viridario legavit.

Cod. 51 chart., 1396, a. 395, l. 223 [Z. L., DXXVI]. Ya.

Expositiones librorum Valerii Maximi, fratris Dyonisii de Burgo sancti Sepulchri, ordinis fratrum eremitarum santi Augustini. Urbis Rome. « Valerius huic operi suo primo prooe- » mium ponit, in quo suum propositum . . . ».

Auctor ubi in prooemio cardinali Ioanni de Columna opus nuncupat: « Moralium philosophorum attestante sententia, ad » vitae humanae praecavendas insidias et hominum versutias » discernendas . . . », sic de eius oeconomia: « Librum Valerii » Maximi pro sua brevitate modernis obscurum temporibus no- » stris, in qno relucent exempla et quodammodo singulari pru- » dentia ipsa refulgent, declarandum assumpsi, ut legentibus » clarum fiat quod difficile primitus apparebat. Hoc autem fa- » cere nullatenus potuissem, nisi gesta Romanorum et alieni- » genarum, per antiquos auctores diversis in locis narrata, se- » dulo perlegissem, qni quod ipse Valerius breviter, diffuse nar- » rant ac prolixe, quos ideo hic annotare curavi, ut operi certior » fides detur . . . . . Sunt autem praedicti auctores . . . » serie sat promissa oblati. Opus anecdotum putarunt Fabricius et Tiraboschius; editum tamen, sine anno et loco, exstat in bibliotheca publica erlangensi: convenit cum codice a Gudio apud Fabricium p. 6 descripto, teste Harlesio l. c., p. 5: num cum nostro sum nescius. Ceterum in his commentariis, libri Valerii docte qnidem et copiose, ut saepe etiam nugaciter explicantur.

Codex, foliorum 140, sic sub fine inscriptus: *Hoc opus completum fuit per me Paulum quondam Lelli de Cosciariis de urbe Roma, sub anno Domini millesimo CCC . LXXXXVI, pontificatus domini Bonifacii papae noni, mense iunii.*

Cod. 52 chart., 1399, a. 297, l. 219 [L. X, XIX]. F.

Benvenuti de Rambaldis de Imola, *commentarium in Valerium Maximum.* « Urbis Romae exterarumque ... ». Commentum: « Historiae antiquorum utiles sunt ad danda bona con- » silia ... ».

Etsi auctoris nomen a codice absit, tamen ex aliorum collatione liquet Benvenuto de Imola esse tribuendum. Quoad scio, commentum hoc anecdotum est, quin edendo stylus prorsus pedestris quenquam deterret. Nihilotamensecius auctorem laudo quod summa diligentia facta a Valerio relata excutiat, ideoque antiquorum dicta, quandoque etiam virorum sui temporis illustrium opiniones ob oculos ponat; quod praesertim obtinuit, cum Ioannem Ravennatensem, eundem puto quem Petrarcha in litteris instituit, allegat: « Nota de caeremoniis, *stata* esse vo- » cabulum speciale Iovi; caeremonia vero nomen generale est, » ad sacrificium cuiuscumque dei. Sed ego intellexi a reverendo » viro magistro Ioanne de Ravenna, quod debebat dicere *statas* » pro *statutas*, cui puto fore credendum magis ». Ineptos scriptores saepius respuit Benvenutus, sicuti expositionem in Valerium, fratris Dionysii Roberti, ordinis s. Augustini, ex Burgo s. Sepulchri [V. cod. 51]. Codex exstat quoque in bibliotheca cathedralis patavinae.

Codicem, foliorum 150, duplici columna, scripsit Venetiis Bartholomaeus de ...... celis anno 1399 et absolvit die 21 novembris; possedit vero Bernardinus e Scroffa q. domini Antonii, civis vicetinus.

Cod. 53 membr., 1406, a. 240, l. 185 [Z. L., CCCLXXX].

Eiusdem, *commentarium in Valerium Maximum.* « Est igi- » tur sciendum quod, ut verbis ipsius Valerii utar, sicut Roma » omni genere ... ».

Codicem hunc alteram Benvenuti promissiorem editionem appellare ausim, quod materies ampliori forma, pluribus additis, pertractetur.

Codex, folior. 109, duplici columna, habet in fine: « Expli-
» cit expositio super Valerium Maximum per magistrum Ben-
» vegniutum de Imola eximium historiographum, quam scripsi
» ego Guillelmus Cappellus de Aulecta, per me finita die sabati
» XVIII decembris 1406 ».

Cod. 54 chart., saec. XV, a. 405, l. 280 [L. X, XX]. Ma.

Eiusdem, *cummentarius in Valerium Maximum.*

Textus folio 135 *recto* finit: « Explicit commentum Valerii » Maximi secundum magistrum Benvenutum de Imola. Deo » gratias. Amen ». Hoc annoto quod in littera A verbi *Amen* elegans diagramma episcopi cuiusdam pictor effinxerit.

Codicem quiquagesimo secundo congruentem, folior. 140, exornant litterae initiales pictae, item sectionum signa, praesertim vero initialis in titulo, quam tamen manus impia abscidit: legavit vero s. Ioanni in Viridario, anno 1478, sacerdos Petrus de Montagnana.

Cod. 55 chart., saec. XV, a. 290, l. 200 [Z. L., CCCLXXXVIII]. B.

Ammiani Marcellini, *rerum gestarum libri a decimoquarto ad trigesimum primum.* « Post emensos insuperabilis expeditio- » nis eventus . . . ». Folia 274.

Libri tredecim priores interciderunt, quod molestum minus, cum stilus graeci hominis et militis latine scribentis, etsi veritatis studiosissimi, barbariem sapiat, quod ceteroquin auctor idem sub fine operis honeste testatur. Libri qui supersunt continent res gestas ab anno ante Christum natum 352 ad 378.

Cod. 56 membr., saec. XIV, a. 498, l. 320 [L. X, LXI]. Ma.

Flavii Iosephi, *historiarum iudaicae antiquitatis pars prima, continens libros quindecim, a Rufino Aquileiensi latine redditos.* « Historiarum gesta scribere disponentibus non unam nec » eandem video... »; interpretatio: « In principio creavit Deus » caelum et terram, sed dum terra ad aspectum non veniret... ».

Cuique libro non tantum rerum in quovis capitulo pertractarum, sed et annorum series praeit.

Codicem universum foliis 123 per columnas digestum, folia rescripta componunt, ornant vero litterae initiales librorum, pictura auroque conspicuae. Anterior voluminis *custos* inscribitur: *Liber iste est Canonicorum regularium, commorantium in hoc coenobio sancti Ioannis* [de Viridario Patavii], *emptus per venerabilem patrem d. Albertum ivonensem, tunc priorem. MDXVII.*

Cod. 57 membr., 1468, a. 353, l. 218 [L. X, LX]. Mk.

I. Eiusdem, *antiquitatum iudaicarum libri XX a Rufino Aquileiensi latine redditi*, f. 1-379.

Praeeunt libris singulis capitulorum argumenta, ab eodem Iosepho.

II. —— *in Manethonem et Chermonem, de Iudaeorum genere* [eodem Rufino interprete]. « Sufficienter, ut arbitror, » et per libros antiquitatum opulentissime virorum, Epaphro- » dite . . . », f. 380-394.

III. —— *contra Apionem grammaticum* [eodem interprete]. « Priori quidem volumine, carissime mihi Epaphrodite, de antiquitate nostra monstravi . . . », f. 394-408.

Libelli II et III in editionibus potioribus veniunt nomine *de antiquitate Iudaeorum contra Apionem Alexandrinum*.

Codicem, politiori membrana, spatio litteris librorum initialibus assignato, belle exscripsit Ioannes Nydenna, anno 1468.

Cod. 58 membr., 1466, a. 352, l. 220 [L. X, LXII]. Mk.

Eiusdem, *de bello iudaico libri septem, Rufino Aquileiensi interprete*. Prooemium: « Quoniam bellum quod adversus popu- » lum romanum gessere Iudaei . . . »; liber primus: « Cum po- » tentes Iudaeorum inter se dissiderent, eo tempore quo et to- » tam Syriam . . . ».

Codicem, foliis 152, eleganter tereti membrana exscriptum, exornant diagrammata opere tenuiori, lapides pretiosores insculptos imitantia. Ad extremum haec lego: « Paulo secundo

» pont. max. sanctis. imperante rei p. christianae. Christophoro » Mauro, reip. venetae optimo principe. Anno Christi Dei opti- » mi maximi MCCCCLXVI, apud urbem Bergomum Galliae ci- » salpinae agenti mihi exscripsi ego Ioannes Nydenna codicem » hunc belli iudaici Flavii Iosippi, Christophoro mediolanensi, » bergomensis ecclesiae canonico meritissimo. Io. Ny. 1466, » XXV iunii. Laus deo ».

Cod. 59 membr., saec. XV, a. 350, l. 251 [L. X, LXIII]. Ma.

I. Eiusdem, *de bello iudaico libri septem, Rufino Aquileiensi interprete,* f. 1-190.

II. —— *libri duo de antiquitate Iudaeorum, contra Apionem Alexandrinum,* f. 191-220.

Codicem, cum litteris initialibus pictis et auratis, dono dedit s. Ioanni in Viridario Baptista de Lignamine, episcopus concordiensis, anno 1455.

Cod. 60 membr., saec. XV, a. 288, l. 193 [Z. L., CCCXC]. B.

Eiusdem, *de bello iudaico libri quinque.* « Quatuor libros » regnorum quos scriptura complexa est sacra etiam ipse stilo » persecutus sum usque ad captivitatem ... ».

Liberiorem hanc septem librorum Iosephi versionem sunt qui et in aliis codicibus Ambrosio Camaldulensi tribuant, opus vero Hegesippo, ex iudaeo christiano, apostolicorum temporum vicino, qui [teste Hieronymo, c. 22 de scriptoribus ecclesiasticis] « omnes a passione Domini usque ad suam aetatem ecclesiasti- » corum actuum texens historias, multaque ad utilitatem legen- » tium pertinentia hinc inde congregans, *quinque libros* compo- » suit, ut quorum vitam sectabatur, dicendi quoque exprimeret » characterem ». Verum Hegesippi libros nomine quoque *commentariorum,* ex quibus fragmenta tantum supersunt, a Galland in *Bibl. pp.*, t. II, p 59-67 edita, deperditos conquerimur, etsi pluries in Iosephi operum editorum titulis legatur: *Hegesippus, de excidio hierosolymitano — Hegesippi, de bello similiter iudaico elegantissima narratio — De iudaico bello libri septem ..... ad*

Hegesippi christiani de hierosolymitano excidio quinque libros collati atque concordati. Adde quod cum opere ab Hieronymo citato neque quoad argumentum, neque quoad linguam, neque quoad auctorem quidquam est commune. Nomen Hegesippi ex Iosipi Iosephi corruptum nomine, potius auctorem librorum qui latine versi exhibentur, quam interpretem et auctorem versionis designat. Refutanda igitur quae Bessario manu propria folio primo inscripsit: « Egesippi viri sanctissimi et egregii historiographi, » apostolorum quoque temporibus proximi, romanorum bellorum » adversus Iudeos et ierosolymitani excidii sive captivitatis iu» daice liber primus incipit. — Translatum est hoc opus de gre» co in latinum per beatum Ambrosium, ut in quodam antiquo » codice inventum est ».

Elegans scriptura et castigata lectio codicem folior. 204 commendat, ornant vero litterae librorum initiales auro diligenter depictae, capitulorum colore rubro et caeruleo alterno notatae, insignia Bessarionis in titulo.

Cod. 61 chart., saec. XV, a. 210, l. 125 [L. X, CCXXXI]. N.

I. *Descriptio originis mundi et urbis Romae.* « Mundi opi» nio duplex est, scilicet ientilium et fidelium, ientilium ab » eterno fuisse mundum, fidelium quod deus, qui cuncta crea» vit tenet et gubernat, ipsum creavit . . . », f. 1-50.

Opellam anonimam, fabellis et traditionum commentis refertam haec evincant: « Ozias rex rexit annis LII, Neapolim » condidit pro partenope reina, destructam per Goctos, restau» ratam per Tibrum Iulium Tarsium domini Velliani filium », f. 8 — « Noe cum aliquibus de suis, postquam exivit de archa, » venit in Italiam non longe a loco multum ubi nunc est Roma » et civitatem construxit nominis sui in quo laboris sue vite » terminum dedit et hic mortuus fuit » — « Ianus filius Iafet » filii dicti Noe cum Camasse sotio suo digneam civitatem in » Ianiculum construxit et ibi regnum accepit . . . », f. 14. Eo tamen puto aestimandam quod tempus scriptionis assignet et aedificiorum ac viarum tum statum, tum nomina, tum cum recentioribus comparationem oculis obiiciat. Sic fol. 21: *Castrum*

Sancti Angeli predictum quod Ioannes XXIII restauravit et reformavit dat terminum annorum 1410-1415; fol. 24: *Strata francescha vel rura francescha, quam Bonifacius nonus destruxit* dat annos ab 1389 ad 1404. Summatim excutiuntur quae de moeniis, portis, arcubus, columnis, obeliscis [aguliis], campis, foris, basilicis, thermis, aquis, theatris, amphitheatris, equis metallicis, deauratis et eburneis sunt animadvertenda. Notatu dignoribus tribuo quae f. 38 de Coliseo narrat auctor; item folio 40: « Tarabintus Neronis, in quo Tarabinto, postquam destru» ctum fuit, reaedificatum fuit templum Dianae » — item f. 44: « In Capitolio ubi stabant patres et consules ad gubernandum » monarchiam mundi, facies murorum erat alta ex vivo auro et » argento, vitro et ebore miris operibus liqueata [laqueata], de » qua nihil aliud quam vestigia vilissimorum civium in diffor» mis, cum magna diffamia reprobatur in opprobrio fame eorum » predecessorum quorum post obitum . . . » — f. 47: « Ad san» ctam Crucem in Ierusalem fuit templum veneris et cupidi, de » quibus templis non licet me aliter dicere, nec largius exten» dere, quia non esset dominis presbyteris grata extensio; sed » legentes Ovidium de fastis possent me habere excusatum, in » suo volumine tractat ad plenum . . . » — f. 49: « Ex alio la» tere ubi nunc est turris Cenci de Origo . . . ».

Foliis 29-35 inserta verbotenus opella sequens.

II. P. Victoris, *epitome de regionibus urbis.* « Regio prima » Porta Capena continet aedem honoris et virtutis... », f. 29-35.

Ex codice antiquiss. bibliothecae Vaticanae prolata opella in *Bernardi Oricellarii de urbe Roma commentarius,* qui exstat in *Scriptorr. rerum ital.* Florent., 1770, t. II, col. 1165-1180.

III. M. Valerii Probi, *significatio litterarum antiquarum et abbreviaturae antiquae feliciter incipit.* « Est etiam circa per» scribendas vel paucioribus litteris notandas studium necessa» rium . . . », f. 54-69.

Sunt quaedam tantum ex libro Probi pluries edito *de notis Romanorum interpretandis.* Adduntur nomina civium romanorum, et numerorum.

IV. *Ponderum notae Prisciani grammatici.* « Semis alicuius » rei notatur per S. . . . », f. 70-71.

V. *Antiquissimum opusculum in quo omnia urbis Romae memoria digna inscribuntur et praesertim ea tempestate qua magis florebat*, f. 71-84.

Eadem est epitome Victoris quae supra.

VI. *I. O. M.* Messalae Corvini, *disertissimi oratoris, ad Octavianum Caes. Aug., de progenie sua et urbis Romae regiminibus breve compendium.* « Cum frequenter me moveat digna » postulatio tua, gentium ... », f. 85-98.

Opus, eruditorum sententia, plane supposititium, rudioris latinitatis aevo conscriptum, pluries editum, castigatius in *Historiae romanae scriptt. minn.* Biponti, 1789, 8.°

VII. L. Aretini, *epistola in qua respondet Nicolao* [Nicoli] *qui scire desiderabat si quid in illa civitate antiquum et mirabile foret cum Arimini esset.* « Egisti mecum pro cetera tua di» ligentia et vetustarum rerum eximia cura ... », f. 100-108.

Codicem belle scriptum, valide compactum cum tabulis ac indiciis bullarum et fibularum, exornant diagrammata in litteris quadratis ac insignia in titulo a tritonibus recta.

Cod. 62 chart., saec. XV, a. 293, l. 202 [Z. L., CCCCIX]. E.

I. Ioannis de Crivellis, *scriptoris apostolici, compendium historie de romana republica, imperatoribus; bellorum civilium inter Cesarem et Pompeium, Augustum Cesarem et Antonium; Ianue civitatis. Libri tres.* Dedicatio Martino pp. V incip.: « Etsi mea devotio quae dignitati tuae exigitur ab omnibus » maxima ... ».

a. Liber primus *a regibus Albanis et generatione Romuli* historiam reipublicae et gesta imperatorum usque ad Sigismundum Caroli filium excurrit: « Troia decenni Grecorum praelio » consumpta, princeps Enaeas inde profugus ad Italiam mi» grans ... », f. 1-29.

Sub fine nota librarii: *Gaspar quondam d. Thomei de Nicola scripsit die XXIIII febr. MCCCCLXVII.*

b. Liber alter continet *historiam belli civilis acti inter Cesarem et Pompeum, nec non et Augustum Cesarem et Anthonium, sumptam ex libris Svetonii .... et ex aliis libris au-*

thenticis et cronicis, seu diversis historiographis in hoc opusculo defloratam. « Iam quidem satis constat, capta Troia a Grecis » et flammis tradita . . . », f. 29-40.

c. Liber tertius habet *de edificatione civitatis Ianue partes duodecim.* « Evangelica eruditione instruimur naturalem intel- » ligentiam nobis a Deo creditam . . . », f. 44-77.

Auctoris nomen Argelatus in *Bibliotheca mediolanensi* omisit, nec iniuria, cum eius scripta nec rerum enarratarum nec styli pretio excelleant. Ceterum eum dimidio saeculo decimoquinto floruisse sat indicant et Sigismundi imperatoris historia et pestis, de qua in prooemio: « Cunctantique mihi inter hec » otia, que furens iam in urbe pestis . . . ».

II. D. Bernardi, *epistola ad Raimundum dominum Castri Sancti Ambrosii.* « Doceri petis a nobis de cura et modo rei fa- » miliaris utilius [utiliter] gubernande, et quales patres fami- » lias . . . », f. 78-79.

Epistola pluries, itale quoque impressa.

Extremo loco occurrit instrumentum membranaceum locationis unius domus *prope curiam pauperum, in guccita s. Euphemie* Veronae, de anno 1384.

Cod. 63 membr., 1466, a. 340, l. 338 [L. X, XXIII].

Blondi Flavii, *foroliviensis, Romae triumphantis libri X.*

Primus et secundus de veterum Romanorum religione: tertius usque quintum de republica: sextus et septimus de militia: octavus usque decimum de triumphis, moribus et institutis.

Folia decem priora rescissa sunt; aeque quinquagesimum secundum, nonum supra septuagesimum, centesimum quintum, centesimum vigesimum quartum, centesimum sexagesimum quartum, centesimum octogesimum tertium. Quae reliquae sunt initiales litterae librorum secundi, septimi, extremi, ita picturae excellentia atque auri superpositi fulgore praestant ut iniquas rapinae causas aperte revelent.

Codex, foliorum 223, eiusdem Marchanovae iussu, a. 1466 Bononiae politioribus iisdemque candidioribus membranis exaratus est.

Cod. 64 membr., 1462, a. 259, l. 144 [L. X, CIV]. O.

Q. Curtii, *de gestis Alexandri Magni liber tertius incipit.* « Inter haec Alexander ad conducendum ex Peloponneso mili- » tem ... ».

In ora summa codicis haec sunt: « Miserabiliter genuensi » republica fluctuante: cum sine ullo rectore armis obsiderentur » omnia, caedibus ac rapinis ubique grassaretur; civibus omni- » bus, omnisque generis varia et miseranda fuga dispersis; non » mari, non agro, non parte ulla civitatis pacata; magisque in » deterius quotidie recasuram rem esse quam tantorum finem » malorum sperare possemus; hunc librum Q. Curtii Rufi ante » annum iam inceptum, Antonius Gallus Christopheri filius » perfeci, anno a Yesu Dei nostri nativitate M.CCCC sexagesi- » mo secundo. Tertio Nonas Iunias ». Non itaque liber adnumerandus iis, quos indocti homines et mercede plerumque conducti scripsere: Antonius namque Gallus genuensis, magistratui s. Georgii a secretis, ex Uberti Folietae, Augustini et Michaelis Iustiniani, Raphaelis Sopranii, Augustini Oldoinii aliorumque fide, litteris claruit. De rebus gestis populi genuensis opuscula historica duo, et alterum de navigatione Columbi accurate scripsit; quae inter *Scriptores rerum italicarum* Muratorius vulgavit. Ipse Curtii textus doctum scriptorem ostendit, bonus enim et emendatus ut plurimum est, ac praestantissimae editioni, quam ex Frehinsemio Henricus Snakenburgius Delphis anno 1724 dedit, in locis maxime observatione dignis respondet. Nec praetereundum aliam quandoque in eo lectionem afferri, quae probabilior edita sit, Frehinsemium vero latuerit. Sic pag. 140, lin. 4 in editione est: *libertatis quoque in admonendo eo non alius ius habebat,* at in codice: *libertatis quoque in admonendo eo non alius plus habebat.* Pag. 150, lin. 2 in editione: *Ceterum Dii tantae fortunae proditorem sepulturae celeriter debita poena persecuta est;* in codice: *Ceterum tantae fortunae proditorem celeriter debita poena persecuta est.* Alia dubito quin alii sint reperturi, si totum codicem diligenter expendant, et cum editione conferant.

Codicem, foliorum 109, non tantum bene sed et belle exscriptum, exornant litterae initiales minio notatae, ac praecipue littera tituli prima floribus et avibus pictis conspicua, ac insignia aquilae nigrae in campo aureo cum litteris S-A, nec non litterulis minutis inscripta corona laurea: *Petrus F. Latini F.*

Cod. 65 membr., saec. XV, a. 268, l. 190 [L. X, LXXXVI]. X.

Eiusdem, *de rebus gestis Alexandri Magni libri qui supersunt, tertius usque decimum.*

Codicem, foliis 173 belle exscriptum, elegantiorem reddunt litterae initiales pictae, titulus maxime quo imagines binae et locus insigniis delineandis paratus insunt.

Cod. 66 membr., saec. XV, a. 284, l. 192 [Z. L., CCCLXXXVI]. B.

Eiusdem, *de gestis Alexandri Macedonis libri III-X.*

Codicem, ad normam foliis 233 exscriptum membrana optima, ornant picturae elegantiores in librorum initialibus litteris, praesertim vero in titulo qui insignia gerit Bessarionis.

Cod. 67 membr., saec. XV, a. 200, l. 130 [L. X, CCXLIX]. N.

Aemilii Probi, seu Cornelii Nepotis, *de excellentibus ducibus exterarum gentium ad Titum Pomponium Atticum.* « Non du» bito fore plerosque, Attice, qui hoc genus scripturae . . . ».

Ordo vitarum *excellentium imperatorum* idem est ac in editionibus, nisi quod *Timoleonis* ita vitae *de Regibus* cohaeret, ut obiter invisenti nulla haec appareat. Titi Pomponii Attici vitam excipit Catonis, sub cuius fine ulterius de Catone se dixisse testatur: « Huius de vita et moribus plura in eo libro » persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus, rogatu Ti. » Pomponii Attici: quare studiosos Catonis ad illud volumen » delegamus ». Librarius addidit, foliis extremis 74-75, Corneliae matris Gracchorum epistolam: *Dices pulchrum esse inimicos ulcisci,* quam inter Cornelii fragmenta relatam leges quoque

in *Cornelii Nepotis quae exstant.* Parisiis, 1820, p. 305-307. Fini subest verbum mihi incompertum CALOS PI.

Plures ex initialibus vitarum litteris eleganter pictae apparent. Quidam serius marginales annotationes inscripsit.

Cod. 68 membr., saec. XVI, a. 220, l. 193 [L. X, I]. Ye.

I. Eiusdem, *vitae excellentium imperatorum,* f. 1-52.

Vitae ordine, qui in editionibus, minime immutato procedunt usque ad Hannibalis absolutam, quae extrema est. Quod superius annotavimus, vitae *Timoleonis* et *de Regibus* in unum coaluerunt.

II. Francisci Philelphi, *ad Thomam Thebaldum mediolanensem convivium secundum.* « Tua quadam optima illustrique » fortuna video contigisse ... », f. 53-130.

Colloquentes de re philosophica, seu convivio assistentes inducuntur Triulcius, Thomas Thebaldus, Aloysius Crottus, Corradinus, Guido Torellus, Guarnerius Castellio, Nicolaus Tercius, Axaretus, Maphaeus Muzanus, Lancellotus, Franchinus Castellio. Mentio identidem facta viventium Arasmi, Blasii, Ioannis Antonii Rambaldi, Andreae Biragi, Francisci Barbavara, Simonini Gilini, Ioannis Ferusini, Christophori Velatini, Nicolai Arcimbaldi, Leonardi Iustiniani, Francisci Barbari, Antonii Bernaregii, Poggii Rombolionis. Convivium utrumque saeculo XV Mediolani et Venetiis prodiit.

Operum titulus tum Cornelii tum Philelphi gerit insignia familiae comitum Zabarella, aquilam bicipitem. Operculo interiori legitur: *Ex dono comitis Iacobi Zabarellae Oct. Ferrario bibliothecae praefecto.*

Cod. 69 membr., saec. XV, a. 282, l. 194 [Z. L., CCCLXXXII]. B.

I. C. Svetonii Tranquilli, *de vitis XII Caesarum.* « Iulius » Caesar annum agens sextumdecimum patrem amisit ... », f. 5-227.

II. Sidonii *versus,* nempe **a.** *In XII Caesares* — **b.** *Nomina Caesarum* — **c.** *Longitudo regni Caesarum* — **d.** *Mortes Caesarum,* f. 227-228.

III. *De vita et moribus imperatorum romanorum libellus excerptus ex libris Sexti Aurelii Victoris, a Caesare Augusto usque ad Theodosium.* « Anno urbis conditae septingentesimo vigesi- » mo secundo . . . », f. 228-258.

Locorum graecorum, quibus inserendis spatium assignatum est, quaedam sua manu supplevit Bessario.

Codex praestat elegantioribus picturis in litteris initialibus, praesertim autem in titulo, quem Bessarionis insignia exornant.

Cod. 70 membr., saec. XV, a. 264, l. 189 [L. X, CCCXLV]. D.

C. Svetonii Tranquilli, *de vitis XII Caesarum.*

Loca graeca serius, spatiis datis, suppleta sunt. Rerum anacephalaeoses in marginibus rariores obviae sunt.

Codicem, foliorum 148, *scripsit Franciscus de Mediolano,* pinxit vero splendidius qui in titulo puerulos insignia alicuius regentes effinxit.

Cod. 71 membr., saec. XV, a. 357, l. 242, [L. X, XXXI]. Mk.

I. Eiusdem, *de vitis XII Caesarum,* f. 1-94.

Folio 93, absoluta Domitiani vita, lego: « Svetonius Tran- » quillus Nervae Traianique vitas a se compositas, quod eas » parum fideliter scripserat, a superioribus separavit, ne fidem » ceteris abrogaret. Quae, ut plura eius opera, superiorum tem- » porum calamitate et negligentia, sunt amissae. Nerva autem, » vir quidem probus ac nobilis anno uno et quatuor mensibus » imperavit: aetatis vero secundo et septuagesimo anno obiit » cum sibi Traianum adoptasset virum insignem, gente Aelia » clarum, Hispania oriundum. Qui, cum semper iustissime san- » ctissimeque vixisset ad quartum et quadragesimum aetatis » annum, decimonono imperii sui anno fluxu ventris interiit ». Folio 94. Octavii Caesaris Augusti genealogia oblata est.

II. Caii Plinii Secundi, *oratoris veronensis novocomensis, de viris illustribus liber incipit.* « Proca rex Albanorum Amu- » lium et Numitorem filios habuit. . . », f. 95-107.

De auctore haec Fabricius in *Biblioth. lat.*, lib. III, c. IX, § III. « Minus hodie ambigi solet Aurelium Victorem verum » auctorem esse libri *De viris illustribus urbis Romae,* quorum » primus est Proca, rex Albanorum, ultimus Gn. Pompeius. Hic » libellus saepius prodiit sub nomine Cornelii Nepotis, Svetonii » Tranquilli, vel Plinii Secundi iunioris . . . . Ab aliquibus » Tacitum proditum esse auctorem refert Gyraldus dialogismo » 26. Fuit etiam qui Asconio Pediano adscriberet, Ioannes Me» tellus in litteris ad Steph. Pighium . . . . . » Idem opusculum referunt codices Marciani latini X, 53; XI, 133; XIV, 198, 215.

III. *Brevis adnotatio de duobus Pliniis Veronensibus oratoribus ex multis hinc collecta per Ioannem mansionarium veronensem.* « Plinii duo fuisse noscuntur eodem nomine et praeno» minibus . . . », f. 107-108.

Contendit auctor stylo prorsus pedestri, utrumque Plinium esse veronensem, seniorem a iuniori secernendum. Hieronymus Tartarottus qui opellam, ex duobus codicibus mss. Vaticanis, operi: *Raccolta d'opuscoli* [Venezia, 1743, tom. XXVIII, p. 32-36] inseruit, Ioannem Mansionarium eundem esse putat ac Ioannem Diaconum, *Historiae imperialis* auctorem.

IV. Eutropii, *viri clarissimi, historiae romanae libri decem, ad Valentem Maximum Perpetuum Augustum.* Prooem.: « Res » romanas ex voluntate mansuetudinis tuae . . . »; liber primus: « Primus in Italia, ut quibusdam placet, regnavit Ianus . . . », f. 109-141.

V. Pauli Diaconi, *romanae historiae libri sex.* « Anno ab » urbe condita millesimo centesimo decimo octavo Valentinia» nus . . . », f. 141-156.

Tum Eutropii, tum Pauli Diaconi historiae libri, summatim sexdecim, *Historiam miscellam* fere universam constituunt, pluries editam, praestantius tamen a Muratorio, tomo primo *Rerum italic. scriptt.*, quam inscripsit: *Historia miscella ab incerto auctore consarcinata, complectens Eutropii historiam romanam, quam Paulus Diaconus, multis additis, rogatu Adelbergae Beneventanae ducis, a Valentiniani imperio usque ad tempora Iustiniani deduxit et Landulphus Sagax, seu quisquam alius continuavit usque ad annum Christi DCCCVI, nunc primum exacta*

et castigata ad mss. codices Ambrosianae bibliothecae, additis notis et variis lectionibus Henrici Canisii. In nostro codice impar librorum Eutropii partitio; abest continuatio Landulphi Sagacis; fere omnia desiderantur charactere italicò, vulgo *corsivo* a Muratorio impressa, quae scilicet *Miscellae* serius accesserunt. Librum extremum, ut in codicibus, haec concludunt: « Quia vero restant » adhuc quae de Iustiniani Augusti felicitati dicantur, in sequen- » ti libello, Deo praesule, promenda sunt ». Quem tamen libellum vel auctor non exaravit, vel in *Langobardorum gesta* intulit.

VII. *Commentaria imperatorum romanorum a Iulio Caesare, per Franciscum Petrarcham edita, usque ad tempora sua.* « Optas, » clarissime marchio heroicarum cultor virtutum, posse facili- » ter . . . », f. 157-166.

Est *liber augustalis* Benvenuti de Rambaldis de Imola, pluries editus, quo vitae Augustorum centumtredecim a Iulio Caesare ad Venceslaum nondum vita defunctum enarrantur. Finit epigraphe: *Francisci Petrarchae commentum de temporibus romanorum imperatorum explicit.* Quo super annoto *libellum augustalem* Petrarchae tributum, quod viri huius illustrissimi aevo sit exaratus et per eum editus.

VIII. Domitii Calderini, *viri clarissimi, de vita Caii Svetonii Tranquilli.* « Caius Svetonius Tranquillus Svetonii Lenis » filius, unde etiam cognomen accepit . . . », f. 167.

IX. *Ex libro septimo Sicconis Polentoni de illustribus scriptoribus.* « Hoc quoque in ordine adest memorandus C. Sveto- » nius Tranquillus . . . », f. 167.

Quae ex Domitio Calderino et Siccone Polentono vitae exhibentur ton tantum horum operibus insunt, sed Svetonii quoque editionibus, praesertim antiquis sunt communes.

Codex eleganter exscriptus, praestat picturis egregia arte expressis, tum in litteris librorum initialibus, tum praesertim in tituli marginibus, cum insigniis gentis alicuius.

Cod. 72 chart., saec. XV, a. 300, l. 212 [L. X, XXX]. Mk.

C. Svetonii Tranquilli, *de vitis XII Caesarum.*

Notae occurrunt marginales in codice duabus columnis di-

stributo; potiores rubrica signatae. Loca graeca litteris latinis expressa sunt.

Cod. 73 membr., saec. XV, a. 334, l. 238 [L. X, LXXXIV]. Ma.

Plutarchi, *vitae quorundam virorum illustrium, saeculo XV ab interpretibus variis latinae redditae.*

Folia plura vel ex integro exsecta sunt, vel per partes, eo ut litterae initiales egregiae pictae evellerentur, unde fit ut vitarum pars maior per fragmenta offeratur, hoc ordine: 1. *Timoleon et Paulus Aemilius* — 2. *Cimon* — 3. *Lucullus* — 4. *M. Antonius* — 5. *Paulus Aemilius* — 6. *Q. Sertorius* — 7. *M. Tullius Cicero* — 8. *Demosthenes* — 9. *Galba Sulpitius* — 10. *Otho Caesar* — 11. *Pyrrhus* — 12. *Tiberius et Caius* — 13. *Cato Uticensis* — 14. *Plato* — 15. *Aristoteles* — 16. *Aristides* — 17. *Cato censor* — 18. *Artaxerses rex* — 19. *Aratus* — 20. *Alexander* — 21. *Caesar* — 22. *Marius* — 23. *Agis et Cleomenes* — 24. *Eumenes*. Ex iis una tantum integra superest, nempe Othonis Caesaris ex versione Francisci Philelphi. Vita Platonis habet interpretem Gnarinnm Veronensem [re auctorem]; Aristotelis, Aristidis, C. Marii, Leonardum Aretinum; Artaxersis Lapum Castelliunculnm sen Florentinnm.

Extremo: « Opus absolutum ad petitionem Ioannis Mar» chanovae, artium et medicinae doctoris MCCCCLXVI ». Anno proxime insequenti memoria ingesta donationis Marchanovae congregationi canonicorum regul. s. Ioannis in Viridario.

Codex folia nniversim 366 continet, si quae abscissa qnoque connumeros.

Cod. 74 membr., saec. XV, a. 252, l. 170 [L. X, LXXX]. Mk.

Publii [Petri] Candidi Decembrii, *ex illustrium comparationibus in Plutarchum Cheronensem epitomatum libri tres.*

Praeeunt argumenta comparationum octodecim hoc ordine: 1. *Theseus* = *Romulus* — 2. *Lycurgus* = *Numa Pompilius* — 3. *Solon* = *Publicola* — 4. *Alcibiades* = *M. Coriolanus* — 5. *Themistocles* = *Camillus* — 6. *Fabius Maximus* = *Pericles* —

7. *Aristides* = *Cato Censorius* — 8. *Pyrrhus* = *C. Marius* — 9. *Lysander* = *L. Sylla* — 10. *Phocion* = *Cato Uticensis* — 11. *Dion* = *M. Brutus* — 12. *Ti. et C. Caii Gracchi* = *Agis et Cleomedes* — 13. *Timoleon* = *Paulus Aemilius* — 14. *Eumenes* = *Q. Sertorius* — 15. *Philopemenes* = *T. Flaminius* — 16. *Pelopidas* = *M. Marcellus* — 17. *Cymon* = *Lucullus* — 18. *M. Antonius* = *Demetrius*, f. 1-4.

De operis proposito haec sub fine prologi interpres: « Illu» strium virorum vitas a Plutarcho editas graecis litteris lati» nas fecimus, nisi si quas aut splendor gestarum rerum illis » addere, aut obscuritas potius delere suadebat; easque libellis » quatuor absolvimus. In quibus potissimum hunc ordinem se» quuti sumus ut historiae studeremus, servaremus modum, ni» hilque omnino demeremus nisi quod prolixitatem gigneret aut » errorem. A principio itaque scribere adorsi quinque et viginti pa» rallelas addidimus, ita ut a Theseo primam auspicantes in Ale» xandro tandem finem poneremus ». Verum Decembrius octodecim tantum, ut supra diximus, vitas exhibuit parallelas libro primo usque tertium contentas, fine in Antonio et Demetrio dato.

Operis inediti ex hoc ipso codice mentionem innuit Apostolus Zenus in *Dissertazioni Vossiane*, t. I, p. 206, hoc annotans *epitomata haec* ab eiusdem *historiae romanae epitome* plurimum differre.

Codicem, folior. 274, reddunt pretiosiorem nunquam edita materies, perrari codices, textus sat castigatus et polite exscriptus, teres ac candida membrana.

Cod. 75 membr., saec. XV, a. 268, l. 170 [Z. L., CCCLXXXIII].

I. Alexandri et Caesaris, *vita, e graeco* [Plutarchi] *in latinum conversa.* « Regis Alexandri Caesarisque qui Pompeium » profligavit vitam in hoc volumine scribere . . . », f. 1-47.

Titulus, ab interprete Guarino Veronensi etiam in editionibus antiquioribus datus, respicit vitam utramque, quam tamen seorsim scripsit.

II. Caesaris, *vita.* « Cinnae dictatoris filiam Corneliam ab » Caesare distrahere potitus rerum Sylla voluit . . . », f. 48-88.

Sunt qui Guarino, qui aliis tribuant versionem. Certe in editione veneta Ascensiana a. 1520 inscribitur: *C. Caesaris viri illustris vita ex Plutarcho, per Iacobum Angelum de Scarparia in latinum versa, vel per Guarinum Veronensem, ut aliae impressiones habent.* Desideratorum in textu pars fere extrema folii 87-88 suppleta.

Codex diligenter, non sine mendis, exscriptus.

Cod. 76 chart., saec. XV, a. 295, l. 206 [L. X, LXXXII[a]]. Ma.

I. Guarini Veronensis, *in Alexandri Caesarisque vitam prooemium.*

II. Eiusdem, *Caesaris imperatoris vita,* quae supra, f. 42-74.

Codicis folio primo schedula adhaeret impressa: *Colligebat Ascanius Varese patavinus, abbas generalis congreg. lateranensis canonicis suis et sibi,* nescio quare, cum folio extremo legatur: *Librum hunc Canonicis regularibus lateranensibus in monasterio divi Io. Bapt. de Virid. Paduae agentibus vir venerabilis ac devotus Christi sacerdos et bonarum artium cultor, graece, latine, hebraice aeque peritissimus d. Petrus Montagnana, optima fide, pietatis studio, proque salute adscripsit atque donavit, quem quisque legens proficiat primum, deinde sit gratus. MCCCCLXXVIII.*

Cod. 77 membr., saec. XV, a. 209, l. 148 [L. X, LXXXIII]. X.

I. Quinti [Cnei] Pompeii Magni, *per Iacobum Angelum, ex Plutarcho vita incipit.* « Erga Pompeium mox ex ipso inicio vi- » detur populus romanus affectus . . . », f. 1-63.

Eadem est quae nomine Antonii Tudertini interpretis, in antiquioribus Plutarchi editionibus vulgata est, quaeque codicibus bibliothecarum Laurentianae florentinae, ecclesiae cathedralis patavinae, athenaei taurinensis inest. Auctor ex oppido Scarpariae, ditionis bononiensis aliquot alias Plutarchi vitas est interpretatus.

II. Leonardi Iustiniani, *veneti, v. p. ad Marcum fratrem, in Phocionis Atheniensis vitam.* Prooemium: « Meminisse te ar- » bitror, Marce frater, cum domi adessem, aliquando me . . . »;

vita autem: « Demadem oratorem tradunt plurimum Athenis » potentia et opibus valuisse ... », f. 63-99.

Interpretationem prisci Plutarchi vitarum editores Lapo Florentino falso tribuunt, quod a saeculo usque decimosexto asserit Antonius Stella in vita b. Bernardi Iustiniani [Venetiis, Io. Gryph., 1552, 8, p. 7]. Locum integrum repeto quod rei lucem affundat: « Vertit etiam [Leonardus] in latinum e Plutarcho, » Cimonis, Luculli et Phocionis clarorum heroum vitas longe » omnium elegantissime et latini sermonis puritate, quae diu » aut neglecta ab aliis, aut parum accurate quaesita videban- » tur, etsi nonnulli [ut in vulgatis codibus reperio] Lapo Flo- » rentino hanc Phocionis vitam falso adscribunt. Nam vidi ego- » met codicem manuscriptum certissimum tanti viri eruditionis » testimonium apud Iustinianum hierosolymitanum equitem, » Bernardi nepotem meritissimum, in quo eam, quam dicimus, » Phocionis vitam, ab eo prius in gratiam Marci fratris versam » perlegi, cum huiusce translationis praefatione ad Marcum » fratrem qui cum primum bergomensem praeturam ageret, in » eo magistratu adeo vigil ac diligens semper fuit, ut . . . . . ». Auctor, Bernardi filius, Laurentio protopatriarchae frater, praetor Foriiulii, *post septennium, quo terra marique adversus Philippum Mediolani ducem duo maxime bella gessimus pro Italiae sociorumque libertate,* epistolam scripsit ante annum 1438, quo Marcus occubuit. Venetias reversus, procurator s. Marci renuntiatus, eques auratus Stephanum Contarenum anno 1443 suffecit. Obiit a. 1446. Eius gesta narrat Ioannes degli Agostini in *Notizie degli scrittori veneziani,* t. I, p. 135-176.

III. *Oratio de d. Basilio magno, ecclesiae doctore.* « Cum » multas nobis dicendi causas magnus Basilius semper propo- » neret, meaque oratione tantum afficeretur ... », f. 101-146.

IV. *Oratio de d. Athanasio, episcopo alexandrino.* « Cum » laudandi Athanasii munus susceperim, virtutem ipsam mihi » opus est laudare ... ».

Initium tantum orationis exhibitum.

Rite suspicor orationem utramque stylo eodem ac superiori Phocionis vita exaratam, Leonardum Iustinianum habere auctorem, quod praecipue constet eum Nicolai Magni myrensis

antistitis vitam iam impressam ex graeco transtulisse. Huc accedit quod coniiciendum ex allatis putem codicem hunc eundem esse quem Antonius Stella Iustiniano pertinuisse asserit.

Cod. 78 membr., saec. XV, a. 248, l. 166 [Z. L., CCCLXXXIV]. B.

Gesta romanorum principum seu imperatorum et rei publicae invasorum a divo Adriano usque ad Numerianum Augustum ab historiographis scripta diversis.

Gesta haec Augustorum ab Hadriano ad Carinum pluries edita auctores habent Aelium Spartianum, Iulium Capitolinum, Aelium Lampridium, Vulcatium Gallicanum, Trebellium Pollionem, Flavium Vopiscum; ideo nomen inditum: *Historiae augustae scriptores sex.* Qui corruptam codicis lectionem expurgare aggredietur, Augiae stabulum everrere tentabit: ab opere certe deterritus est qui marginibus paucula quaedam emendavit.

Codex, foliorum 250, refert litteras initiales auro pictas et in titulo insignia cardinalis Columnae.

Cod. 79 membr., saec. XV, a. 170, l. 130 [L. X, CCXXXV]. N.

Benvenuti de Rambaldis de Imola, *libellus augustalis, seu imperatorum omnium a Iulio Caesare ad Venceslaum abbreviata descriptio.* « Primus igitur qui Romanorum arripuit imperium » fuit Iulius Caesar Lucii C. filius . . . ».

Praeeunt dedicationis epistola de qua infra; index alphabeticus centumtredecim vitarum, prooemium ad Nicolaum Marchionem Estensem: « Optas . . . . heroicarum vir» tutum cultor posse faciliter . . . ». Venceslai vita, prae aliis codicibus ac editionibus dat vitam Venceslai absolutam: « sed » coronam imperii, animi segnicie, minime obtinuit: omnem » suam pueriferiam libidine et luxu faedavit: obiit cum tricesi» mum ageret annum. τέλος ». Vide cod. 71.

Quod notatu singulare accidit, id est Ant. Th. [Antonium Thebaldaeum] codicem hunc nuncupasse *Divo Matthiae regi invicto Pannoniae Boemiaeque,* epistola, quam anecdotam puto: « Mandavit mihi maiestas tua ut libellum de vitis imperatorum

» emendarem, quem, etsi propter barbarorum colluvionem, per-
» tinacis mendae omni ex parte depravatum reperi, conatus sum
» reddere emendatiorem ac proprio scribere χειρογράφῳ. Sed cum
» sciam splendorem tuum plurima lectione oblectari, et velle ad
» unguem optima quaeque noscere, non videor propter summam
» auctoris brevitatem illi aut mihi satisfecisse; quod si gratum
» erit, expectabis a me novam editionem quae singulorum im-
» peratorum vitas non ita ieiunas, sed floridiores et uberiores
» enarrabit summo cum studio, nam nihil esset tam arduum
» atque laboriosum quod illius nutu avidissime non exsequerer.
» Vale ». Novum *augustalem libellum* serius Thebaldeum exarasse minime constat. Quod volumen hoc, non aliud, regi obtulerit, vel offerrendum sibi proposuerit, ex eo liquet quod titulum paulo immutaverit, erasis enim verbis *Clarissime marchio* [Nicolaus Estensis] intulit *Serenissime rex*, ac margines picturis ornavit, inferiori duobus puerulis appositis insignia eius regis tenentibus.

Cod. 80 chart., saec. XVI, a. 284, l. 205 [L. X, CCLIII]. N.

Ioannis Michaelis Nagonii, *vitae imperatorum quorundam et tyrannorum romanorum.* « Solet quaeri ab studiosis viris,
» utilis ne sit historia . . . ».

Auctor sic in prooemio [quo caret codex 81]: « Nihil iis
» commentariis falsi, quantum perspeximus, ausi sumus. Ex-
» orsi ab interitu iunioris Gordiani usque ad exilium Iustini
» Heracliorum, multa dispersa in unum corpus collegimus; ab
» Philippis vero usque ad caedem Aemiliani; quia Trebellii Pol-
» lionis labor sine capite est, et monimenta illorum temporum
» desiderantur, nimis circumcise narravimus utcumque. Certi
» sumus procul dubio libellos tibi, Borgia, placituros . . . ».

Quae a folio 37 usque ad extremum insunt, eadem sunt quae codex subsequens complectitur: quae antecedunt, ad Caesarum quorundam vitas, nempe a Maximino I ad Licinium [ann. 235-323] se referunt. Heraclii vita fusius codice hoc excussa.

Quas sibi impudenter Nagonius Caes. vitas tribnit, Pomponium Laetum habent auctorem, quo nomine pluries editae sunt.

Cod. 81 membr., saec. XVI, a. 210, l. 142 [Z. L., CCCCVII]. P.

Eiusdem, *vitae Caesarum,* ab auctore *cive romano et poeta laureato* dictae *magnifico ac generoso d. Andrea Gritti p. veneto.* « Maiores nostri, magnifice ac splendide Andrea, ex Grittorum » familia . . . ».

Quid doni offerat sic nuntiat Nagonius: « Nuper Constan» tinopolim, quam novam Romam vocamus, profecturus, quid » tibi offerre non habui praeter vitam Flavii Valentinis Con» stantini magni, fundatoris urbis pacisque, et liberatoris. Ha» bes et vitam Magnentii, Britannionis [Vetranionis], Silvani » Bonitii filii, Galli Constantii, Iulii Iuliani, Varroniani, Ioviani, » Fl. Val. Valentiniani et Valentis Augusti, Theodosii Augusti » et Fl. Val. Macrini [Marciani], Fl. Val. Leonis [I], Fl. Val. » Zenonis [Leonis II], Fl. Val. Anastasii, Fl. Val. Iustini, Fl. » Val. Iustiniani, Fl. Val. Iustini [iunioris], Tiberii [II], Mau» ritii, Phocae, Heraclii et noni Constantini, Caesarum . . . ».

Folio quarto *recto,* titulo egregie cum insigniis familiae Grittorum picto, denuo *Splendido ac praeclaro domino Andreae Gritti in Constantinopoli mercatori, celeberrimo patritio veneto vita Fl. Val. Constantini, ob eius animi magnitudinem dicata* inc.: « Flavius Val. Constantinus natus est in Britanniis patre » Constantio . . . ». Sub fine fol. 64: « Praefuerunt omnes ann. » LXXXVII ». Folio proxime insequenti: *E. V. Magnificentiae totus deditus Iohannes Michael Nagonius, civis romanus et poeta laureatus.*

Idem Nagonius auctor est *septem librorum poematum ad Wladislaum II Boemiae et Hungariae regem,* quos edidit Leopoldus Ioannes Scherschnick. Pragae, 1777, 8.°

Codex nitore conspicuus, foliorum 65, rubro charactere exscriptus est.

Cod. 82 chart., saec. XVII, a. 212, l. 150 [L. X, CLXVII]. Z.

Ioannis Huttichii, *imperatorum romanorum libellus.*

a. *Imperatorum et Caesarum vitae,* f. 6-32.

b. *Tyranni triginta qui imperium partim vi, partim dolo invaserunt,* f. 33-42.

c. *Imperatores occidentales post divisionem romani imperii,* f. 43-49.

d. *Imperatores orientales vel constantinopolitani,* f. 49-57.

e. *Series imperatorum occidentalium a Carolo Magno usque ad Carolum quintum,* f. 58-71.

f. *Index alphabeticus imperatorum* ec., f. 72-78.

g. *Series nummorum qui in libro delineandi forent,* f. 79-83.

Quae in opere pluries edito desiderantur, sunt: prooemium [f. 1-2] quo auctor *de consulibus et illustribus viris* libellum se editurum promittit; operis nuncupatio iurisconsulto et equiti germano, d. Othoni a Pack, ducis Saxoniae Georgii a consiliis [f. 3-5]; nummorum syllabus. Quae vero editiones exornant sunt imagines virorum laudatorum, ac de iis carmina Ausonii, Ursini Velii, Micylli.

Cod. 83 chart., saec. XV, a. 293, l. 219 [L. X, CXIV].

Ioannis Boccaccii, *opus in quo virorum illustrium tractantur casus et ut plurimum infoelices exitus. Libri novem.*

Textus [cum notis marginalibus manu seriori additis] idem est ac in editionibus, nisi quod libro sexto quaedam praepostera occurrant; nono vero, caput extremum amplificatum sic finit: *Tu autem parve liber longum vive felixque insignis militis Maynardi meique tenax nominis atque fame. Amen.* Inferius: *Manu mei Federici de Mercatellis.*

Folia codicis oxtrema [124-127] dant iudicem personarum alphabeticum usque ad litteram N. Qui versus folio 124 *recto* adduntur, hi congruunt ultimis textus verbis:

Epitaphium Maynardi.

Quisquis marmoreum vides sepulchrum
Extincti eulogium leges precemur.
Dives, nobilis et decens modestus
Et doctus teneris cadens sub annis
Sub saxo Maynardus hoc quiescit.

Cod. 84 chart., saec. XV, a. 280, l. 200 [L. X, CCLIV]. N.

I. *Celebris viri Ioannis Boccaccii de Certaldo, de mulieribus claris, ad Andream de Acciarolis Alteville comitissam liber incipit feliciter.* Dedicationis littera: « Pridie, mulierum egregia, » paululum ab inerti vulgo semotus ... »; prooemium: « Scri- » psere iamdudum nonnulli veterum sub compendio de viris » illustribus libros . . . », f. 2-82.

Vita Brunechildis reginae Françorum omissa in hoc et sequentibus codicibus 85-86. Operi praeest index.

II. *De Maria Puteolana, ex epistolis celeberrimi viri Francisci Petrarche poete florentini libro quinto rerum familiarium epistola quarta ad Ioannem de Columna.* « Cum multa sane mi- » racula Deus ille fecerit, qui mirabilia magna solus . . », f. 83.

III. *Oratio funebris anniversaria in laudem Catherinae de Vicecomitibus, ducissae Mediolani.* « Non multis antea diebus » elapsis, patres in Christo reverendi . . , hoc in eodem loco » constitutus . ... », f. 84-85.

Codicem probabilius possederat qui folio primo scripsit: *Guillelmus Landrianus manu propria.*

Cod. 85 chart., saec. XV, a. 330, l. 210 [L. X, LVI]. Ye.

Iohannes Bucacius [sic] de Certaldo, *de mulieribus claris liber.*

Praeit duplex prooemium: *mulierum clarissime Andree de Acciarolis de Florentia Alteville Comitisse;* et *ad Andream de Acciarolis de Florentia Alteville Comitissam* [sic]. Sub fine index seric nominum alphabetica oblatus.

Codicem, folior. 58, dono obtulerat comes Iacobus Zabarella Octavio Ferrario, bibliothecae archigymnasii patavini praefecto.

Cod. 86 membr.-chart., saec. XV, a. 513, l. 222 [L. X, LVII]. Ma.

Eiusdem, *de mulieribus claris.*

Codex, foliorum 56, quorum primo adhaeret schedula im-

pressa: *Colligebat Ascanius Varese Patavinus Abbas Generalis Congr. Lateranensis Canonicis suis et sibi.*

Cod. 87 membr.-chart., saec. XV, a. 353, l. 262 [L. X, LVIII]. Mk.

Fratris Ioannis de Columna romani, ordinis Praedicatorum, de viris illustribus libri duo. « De vita et moribus virorum » illustrium, tam sanctorum quam aliorum philosophorum tra- » ctaturus, quae in diversis libris de eisdem . . . ».

Operis inediti conspectum, ex hoc ipso codice, dedit vir clarissimus Io. Franciscus Bernardus M. de Rubeis in *admonitione praevia* n. 6 ad tomum primum operum s. Thomae Aquinatis (1), recusa inter dissertationes de huius sancti Doctoris gestis et scriptis; virorum illustrium, de quibus in eo agitur, indice exhibito, ac vitis etiam nonnullis prolatis. Sententiam de eo suam vir acris iudicii adiecit, nimirum a Ioanne Columna ord. Praedic., archiepiscopo messanensi, qui saeculo XIII floruit, idem primum prodiisse; deinde vero a scriptore alio, qui anno 1332 vitam adhuc agebat, in codice saltem hoc fuisse interpolatum. Addam ego, de rebus quoque saeculi decimi quinti nonnihil intermixtum esse. Namque de T. Livio ubi agitur, post historiarum eius iudicium huiuscemodi verbis editum: *Huius historiarum volumen centum quinquaginta libros continet, sed omnes minime reperiuntur, exceptis dumtaxat triginta libris, licet raro quadraginta reperiantur. Vidi ego tamen quartam decadam in archivis ecclesiae carnotensis, sed littera adeo erat antiqua, quod vix ab aliquo legi poterat ec.;* haec accedunt: *Paduae decessit, unde originem traxerat: cuius sepulchrum nostra aetate apud eandem urbem repertum est.* Quae postrema verba, ni quidem fallor, eam inventionem respiciunt quae anno 1413 Patavii contigit, quando Livii tumulum detectum fuisse plerique omnes putavere; quemadmodum ex epistola Sicconis Polentoni ea de re, a Pignoria: *Origin. patav.*, p. 124 et aliis allata constat. Eiusdem vero interpolationes in alio exemplari bibliothecae Barberinae [n. 1007], quod saeculo XV scriptum

(1) Venetiis, 1745-1760, vol. XXVIII, 4.°

esse puto, a viro cl. Caspare Garattonio, bibliothecae illius praefecto traditum est.

Ceterum haud tanti opus est ut eius editionem fieri rei litterariae intersit; secus atque Eckardus in *Historia scriptorum ordinis Praedicat.*, et alii putaverint. Si enim excipias quae de viris illius ordinis illustribus nonnullis insunt, et ab annalium ordinis ipsius scriptoribus ac Bernardo M. De Rubeis aliisque edita sunt; fere omnia ex Hieronymo, Gennadio, Augustino, Lactantio, Cicerone, Seneca, Valerio Maximo, Helinardo, Vincentio Bellovacensi, Ioanne Sarisberiensi, auctore *de vita et moribus philosophorum* [qui Gualterus Burleus haberi consuevit, fortasse tamen Guillelmus Ramseye est], aliisque sumpta sunt, et quidem ad litteram saepe. Alia de hoc ipso codice Berardellus attulit in *Nuova raccolta d'opuscoli,* t. XXXIX. De auctore fuse disserunt Eckardus, Turonus, aliique.

Codex, foliorum 81, duplici columna nitide exscriptus est.

Cod. 88 chart., saec. XVIII, a. 256, l. 185 [L. X, CLX]. Z.

I. *Dialogus de hominibus doctis, auctore Paulo Cortesio.* « *Paul.* Insula quidem haec ex omni aspectu eximiam . . . », f. 7-57.

Praeeunt fol. 1 epistolia duo quibus L. Phosphorus pontifex signinus et Angelus Politianus *dialogum elegantissimum et plane latinum* commendant. Foliis 2-6 legitur prooemium auctoris Laurentio Medici.

Colloquium institutum fingitur inter Paulum Cortesium et Alexandrum Farnesium adolescentes ac Antonium, quo colloquio quid actum fuerit auctor in prooemio Laurentio Medici nuntiat: « Quumque quaereretur quinam essent hi, quorum in» geniis sunt sopita studia excitata, rogavimus omnes Anto» nium quondam maiorem natu, doctissimum quidem illum ho» minem, et ingenii acerrimi ut, si ei placeret, quid de iis viris » sentiret, explicaret . . . ».

Opus, quod rhetorici exercitii specimen quam severioris historiae documentum appellare ausim, scripsit auctor a. circiter 1490, edidit Florentiae a. 1734 Bernardus Paperinius, qui

vitam Cortesii [oppido Sancti Geminiani Etruriae a. 1465 orti, a. vero 1510 defuncti], et adnotationes addidit.

II. Alexandri Cortesii, *ad christianiss. Ludovicum Francorum regem opusculum* [Poematia]. « Suscipe non tristi, rex christianissime, vultu . . . », f. 58-66.

Auctorem Pauli fratrem sic in huius vita Paperinius laudat. « Alexander latinis musis clarus, cuius carmina non semel formis ante excusa, novissime illustrium poetarum italorum poematibus inserta Florentiae prodiere ».

Cod. 89 chart., saec. XVII, a. 189, l. 176 [L. XIII, LXXXII]. N.

Octavii Ferrarii, *elogia doctorum virorum. Centuria prima.* « Tit. Liv. Patav. Aurea litterarum sub Augusto aetas uberrimo » proventu clarissima ingenia profudit . . . ».

Auctor [n. 1607, m. 1682] opere inedito ac autographo egit de omnis aevi viris doctrina illustribus. Elogia ss. *Athanasii, Basilii, Ioannis Chrysostomi, Gregorii Magni* et *Nazianzeni* ediderunt parochi congregationis s. Stephani de Martelaco, Io. Bapt. Bernardi canonico tarvisino bene ominantes [Venetiis, 1842, p. XV, 8.°]; septem ecclesiae patrum d. *Dionysii Areopagitae, Clementis Alexandrini, Origenis, Tertulliani,* d. *Cyrilli Alexandrini, Theodoreti,* d. *Thomae Aquinatis,* ibidem a. 1843 publici iuris facta sunt, qua occasione Aloysius Zentilli ecclesiae s. Mariae gloriosae curio inter canonicos honorarios metropolitanae basilicae s. Marci Venetiarum est cooptatus.

Edenda supersunt *Ammiani Marcellini, Anacarsis, Anacreontis, Anagorae, Archimedis, Bacchilidis, Carneadis, Chilonis, Chrysippi, Cleantis, Epicuri, Heracliti, Herodoti, Hippocratis, Homeri, Pindari, Pittaci, Platonis, Ptolemaei, Pythagorae, Sapho, Simonidis, Socratis, Solonis, Stesicori, Strabonis, Thaletis, Theophrasti, Thucydidis, Zonarae* — item *Apuleii, Catonis, Horatii, Iustini, Lucani, Martialis, Ovidii, Petronii, Plauti, Porcii Latronis, Quintiliani, Senecae triplicis, Svetonii, Taciti, Virgilii* — ulterius *Alciati, Aretini, Avicennae, Beroaldi Phil., Boccaccii, Brissonii Barn., Canteri Willelmi, Chrysolorae, Dantis, Enogleri Quir., Guicciardini Franc., Lipsii, Lombardi Petri,*

Lulli Raim., Manutii Pauli, Metaphrastes Sim., Mori Th., Mosellani Petri, Nonnesii Io. Petr., Ortelii Abr., Perronii card., Petrarchae, Pii pp II, Politiani, Roffensis card., Sannazarii Iac., Savonarola Hier., Scoti Io., Tassi Torq., Trithemii, Urbani pp. VIII, Vidtorii Petri, Vives Ludovici.

Cod. 90 chart., saec. XVIII, a. 203, l. 164 [L. XIV, CLXII]. Z.

Gerardi Ioannis Vossii, *de historicis latinis libri III.* Lugduni Batavorum, ex officina Ioannis Maire, 1651, p. 830, 4.°

Editioni additamenta ditiora, ea rei amplitudine, eruditione, copia, apposuit Apostolus Zeno manu propria, ut, quanquam vetustioris philologiae supellex in hoc usque tempus mire excreverit, tamen matierei inde hauriendae sat remaneat. Idem foliis praeviis varia auctorum loca allegat quae Vossii vitae illustrandae conferant; quin et prooemii operi auctiori denuo imprimendo sibi propositiones enumerat.

Cod. 91 membr., saec. XIV, a. 180, l. 128 [L. X, XLIX]. F.

I. *Liber de vita et moribus philosophorum.* « De vita et mo-» ribus philosophorum veterum tractaturi . . . », f. 1-40.

Anonimae, ut in editionibus plerisque, hae vitae a Talete ad Priscianum grammaticum auctorem habent Gualterum Burlaeum, e disciplulo Scoti Scotistarum adversarium saeculo XIV, magistrum quoque oxoniensem appellatum. Idem opus, aliquibus ex proprio insertis, Anastasius dalla Sala iurisconsultus, qua suum Cassellae a. 1603 protulit, unde illi turpis plagii notam innssit Placcius in *Teatro degli anonimi e dei pseudonimi*, p. 550.

II. *Liber quem composuit frater Iacobus de Cessulis, ordinis fratrum Praedicatorum, qui intitulatur de moribus et officiis nobilium super ludo scachorum.* « Multorum fratrum ordi-» nis nostri et diversorum secularium precibus inclinatus . . . », f. 41-72.

Operi pluries, a fine saeculi decimiquinti latine, gallice, itale vulgato, quantum fortuna faverit ostendunt codices mss.

in bibliothecis, quorum nostra quinque praeter hunc asservat [L. XIV, 13, 121, 131, 173, 174]. Auctorem illustrarunt Eckardus, Quetifus, Fabricius, Oudinus.

Cod. 92 chart., saec. XVIII, a. 330, l. 220 [L. XIV, CCLXXX].

Bartholomaei Herbelotii, *bibliotheca orientalis, seu lexicon universale, quaecumque ad notitiam orientalium populorum spectantia complectens; eorum scilicet historias atque traditiones germanas aut fabulares, religionem, sectas, politicam, regimen, leges, usus, mores, bella atque imperium, fata, scientias et artes, theologiam, mythologiam, magiam, physicam, moralem, medicinam, mathesim, historiam naturalem, chronologiam, geographiam, observationes astronomicas, grammaticam atque rhetoricam: vitas et gesta praecipue eorum divorum, doctorum, philorum, historicorum, poetarum, imperatorum, ceterorumque omnium, qui apud eos virtute et scientia magis claruerunt. Accedunt synopsis et criterium eorum tractatuum, versionum, commentariorum, synopseon, collectionum, fabularum, sententiarum, placitorum, adagiorum, narrationum, argute dictorum, omniumque librorum arabico, persico, turcico sermone in omnes scientias atque artes, omnisque generis instituta conscriptorum. Nunc primum e gallico latine vertit, notisque adauxit Caietanus de Pouthez venetus, sacrae theologiae doctor. Venetiis, ex typographia Pitteriana,* 1738. « Arabes et Barbari numerant menses anni » duodecim. Arabum quidem menses hi sunt . . . ».

Interpres statim a principio addidit foliis 1-29 *quae pro faciliori bibliothecae lectione atque intelligentia eidem praemittenda duxit,* ex Muhammede Alfergano, Choaia Nassir Ettusaeo, Vlug Beigo, Uscano episcopo Uscavanch et Vardapiet. Versionem anecdotam, a praefatione et principio lexici usque ad verbum *Bagdad Khatun,* ut in editionibus, dedit translator, cuius nomen mihi plane ignotum.

Cod. 93 membr., 1409, a. 770, l. 198 [L. XIV, XXXIV]. Ye.

I. Lucii Apuleii, *madaurensis, metamorphoseon sive lusus*

asini libri undecim. « Et ego tibi sermone isto milesio varias » fabulas conseram, auresque tuas benivolas . . . », f. 1-62.

Finem excipit: *Laudes deo glorioso* 1409, 6.° *madii.*

II. Eiusdem, *florida. Libri quatuor.* « Ut ferme religiosis » viantium moris est, cum aliquis lucus aut aliquis locus san- » ctus in via . . . », f. 63-72.

Libri quatuor quandoque in capitula viginti quatuor distributi sunt. Etsi desit capitulum extremum, quaedam sunt sub fine vigesimi tertii quae in editionibus desiderantur.

Opus utrumque corruptam sane habet lectionem.

Codicem, cum insigniis gentis Zabarellae, sub initio sic Ferrarius inscripsit: *Codex optimus. Donum comitis Iacobi Zabarellae Oct. Ferrario biblioth. praefecto. Anno MDCXLVI.*

Cod. 94 chart., saec. XV, a. 200, l. 146 [L. X, CCXCVIII]. D.

I. Fabii Placiadis Fulgentii, *mythologiarum libri tres.* « Res » quae caret effectu et ubi emolumentum deest . . . », f. 2-43.

Praeeunt vaticinia sybillarum Persicae, Libicae, Delphicae, Chimeriae, Erithreae, Samiae, Cumanae, Hellesponticae, Phrigiae, Tyburtinae, Europeae, Egnippae; ut et index fabularum terno libello distributarum.

Lectio quandoque corrupta, ex singulari, ut puto, auctoris locutione. Speciminis gratia, do variantes quasdam, collatione instituta cum editione, quam Thomas Munsterus et Augustinus Van Steveren dederunt Lugduni Batavorum anno 1742, in *mytographis latinis.*

Editio.	Codex ms.
Pag. 604 lin. 5 *et egredientes studio*	*et gradiendi studio*
— 607 — 6 *merulentas Pierides*	*mergulentas Pierides*
— 607 — 7 *lucidae*	*translucidae*
— 614 — 9 *saeculis intacta*	*in scholis intacta*
— 618 — 8 *languore somni lepido*	*languore somni lippido*
— 628 — 4 *in se se vergat*	*in se revergat.*

Nihilotamensecius occurrunt quae editionibus emendandis prosint.

II. Publii Ovidii Nasonis, *fabulae*. « Gygantum sanguine » natus Lycaon quam sacrilega mente versatus sit, ipsius te- » statur exemplum . . . », f. 44-101.

Narrationis finem excipit: ***Publii Ovidii Nasonis Sulmonensis poetae clarissimi fabulae expliciunt.*** Adduntur nominatim: ***Incipiunt locorum dearum nomina — Dearum parcarum nomina — Furiarum nomina — Thebanarum portarum nomina — Ora Nili — Nomina septem montium;*** tum ***onomasticon.***

Pleraeque ex fabulis respondent ad litteram operi Lactantii Placidi: ***Narrationes fabularum quae in P. Ovidii Nasonis libris XV metamorphoseon occurrunt,*** edito in cit. ***mythographis,*** p. 786. Principium congruit fabulae sextae quarti libri. Etsi in codice, mythologiae quaedam quae occurrunt in editis desiderentur, tamen annoto haec ad verbum sumpta esse ex Lactantii Placidi commento in Servium, vel ex Servii in Virgilium. Exempli gratia, transcripta omnino legimus in codice quae Servius de Pane, Tantalo, Potitio et Pinario in ***eclogam,*** II, v. 31; in libr. tertium ***Georgicorum,*** v. 7; in octavum ***Aeneidos,*** v. 269, ait. Quo super, minime praetereundum censeo Iosephum Scaligerum in opere: ***Ad Eusebii chronicon,*** p. 19, animadvertisse Lactantium plura ex Servio usurpasse.

Etsi codex magis abundet fabulis quam Ovidii ***metamorphosi*** insint, tamen asserendum lectiones variantes excellentiores esse obvias quae a textu communi differunt, quin interdum quoque manifesto emendant. Speciminis loco, libri II fabula 5.ª et 6.ª habent editiones: ***Neque ideo immerenti delictum remissum est;*** codex vero: ***Neque id a Dea Iunone, quasi negligente, delictum remissum est:*** sic libri VII, fol. 27, editio ***remissus Cephalus,*** codex ms. ***remissus caelo.***

Accedit eodem editionem anni 1742 non tantum usu codicis nostri, sed etiam duarum quas Munsterus et Steveren minime noverant ex saeculo XV, titulo: ***Donati grammatici peritissimi fabularum breviatio Ovidii Nasonis elegans et succincta,*** emendari posse. Earum una caret notis typographicis, altera prodiit Patavii per Petrum Maufer rothomagensem; utraque castigatiori praestat lectione.

Cod. 95 chart., saec. XV, a. 210, l. 132 [L. X, CXIX]. Mr.

Mythologiae antiquioris tum graecae, tum romanae. « Dii » vel dei quos pagani deos asserunt, olim homines fuisse pro- » duntur . . . ». Folia 78.

Praeest foliis quatuor index nominum ad loca quo excutiuntur relatorum. Plura sunt ex auctoribus mythographis latinis sumpta. Scriptor tamen anonymus plura addidit quae christianam tractationis originem revelant.

Cod. 96 chart., 1481, a. 172, l. 130 [L. X, CCLXXXIX]. D.

I. Marini Sanuti, *filii quondam domini Leonardi, patricii veneti, Deorum memorabilia priscorum, ad Leonem Michaelem omnibus virtutibus ornatissimum.* Littera dedicationis: « His ego » te deis [si tamen dii vere appellari possunt] . . . »; tractatio: « Ianus primus deus et pater Saturni . . . », f. 1-38.

II. —— *Dearum memorabilia priscarum, ad dominum Franciscum Sanutum, senatorem clarissimum ac patruum suum amantissimum.* Littera dedicationis: « Composueram die- » bus superioribus, vir magnifice, opusculum . . . »; tractatio: « Cybeles dea terrae et mater Deorum . . . », f. 42-70.

Opus iuvenile ex mytographis tum antiquis tum recentioribus collatum, cuius mentionem innuit idem Sanutus epistolu lectoribus, *historiae belli ferrariensis* praeposita. Vide quae Iacobus Morelli annotavit in epistolam Petri Bembi [*Monumenti veneziani*, p. XLIII], ut et prooemium Petri Bettio historiae eius belli ex nostris codicibus editae. Opella ceterum, minime autographa, latuit Philippum de Boni, quod ex articulo: *Sanudo Marino figlio di Leonardo* in *Dizionazio bassanese degli uomini illustri*, infero; quemadmodum etiam Rawdon Brown qui praetermisit in *Ragguagli sulla vita e sulle opere di Marin Sanudo, detto il iuniore.*

Primo interiori operculo auctor sua manu scripsit: ***Est Marini Sanuti auctoris***, extremo: « ***Expliciunt Deorum dearumque memorabilia edita per me Marinum Sanutum, filium quondam***

domini Leonardi patricii veneti millesimo CCCCLXXXI, kalendis novembris, regnante serenissimo Venetorum principe Iohanne Mocenico ad laudem et gloriam omnipotentis dei sit. τελως. Titulus praefert insignia gentis Sanutae.

Cod. 97 membr., 1365, a. 278, l. 202 [L. X, L]. Ye.

I. Guidonis de Columna, *de casu Troiae.* « Licet cotidie ve» tera recentibus obruantur, nonnulla tamen dudum iam vetera » processerunt ... », f. 1-132.

Auctor, iudex messanensis, siculus, in gratiam Matthaei de Portu archiepiscopi salernitani, ex Darete et Dicti cretensi, ut in prooemio innuit, historiam troianam elucubravit, quin potius, fabulis commixtis, ampliavit ac, Salerni archiepiscopo defuncto, anno 1287 absolvit. Auctor de se ultimo scribit capitulo sic in aliis codicibus inscripto: *De eo qui fecit et compilavit hunc librum.*

Pluribus codicibus obvia, quod aevo medio cupide legeretur, impressa est frequenter sine ulla nota; cum nota anni et loci, primum Coloniae a. 1477; hispanice quoque et itale, nomine *historia troiana, historia destructionis Troiae, historia Iasonis et Medeae, historia Iasonis et Troiae, de excidio Troiae.*

II. *Liber de bello civili C. Caesaris et Cnei Pompeii. Capitula XXXI.* « Iam quidem satis constat capta Troia a Graecis et flammis tradita ... », f. 133-147.

Sub fine: *Hoc scriptum fuit civile bellum Caesaris contra Pompeium millesimo III LXV.*

Codicem, litteris initialibus eleganter pictis, compingunt tabulae cum fibularum inditiis.

Cod. 98 chart., saec. XIV, a. 209, l. 208 [L. X, CXLVII[b]]. Z.

I. Guidonis de Columna, *de casu Troiae*, f. 4-93.

Praeeunt f. 1-3: **a.** *divi Bernardi epistola de cura rei familiaris*, eadem quae cod. 52; **b.** *signa eventuum praenuntia in anno, ex die hebdomadae, quo ianuarii calendae incidunt.*

II. Morbasani Hemberi Iessi, *magni Teucri, responsum magno sacerdoti Romanorum* [Clementi VI]. « Dilecte. Nuper auri-

» bus nostris intonuit quod in partibus Italiae, ad preces et po-
» stulationes populi Venetiarum... », f. 94 in fine: « Data anno
» Machometi orient. VIIXLII [742] in introitu mensis karduni ».

III. *Epitaphium reverendissimi patris et excelsi domini domini Ottonis Vicecomitis, primi domini huius almae civitatis Mediolani.* « Inclitus ille pater, patriae lux, gloria patrum... », fol. 94.

IV. *Fragmentum historiae troianae Guidonis de Columna.* « Qui si non per nos, forte per alios, qui praesentem iniuriam » nobis illatam audierint... », f. 95.

V. D. Cabris de Zamoreis, *de Parma, legum doctoris, carmina.* « Quam fastus, quam pompa levis, quam gloria mun- » di... », f. 95.

Gabrius vel Gabriel de Zamoreis seu Zamoreus, parmensis, iudex supremus *[exgravator]* Mediolani a. 1350, qua poeta pro tempore conspicuus, scripsit hoc epitaphium sepulchro Ioannis Vicecomitis archiepiscopi mediolanensis, die 5 octobris a. 1354 insculptum. Idem anno 1360 a Carolo IV Caesare comes palatinus creatus, obiit anno 1386 vel 1388.

Codicem tabulis corio impresso antiquitus obductis ornabat fibula argentea quadruplex.

Cod. 99 chart., saec. XIV, a. 215, l. 145 [Z. L., CCCCIV]. B.

Guidonis de Columna, *historia Iasonis et Troiae fabulosa.* Folia 152.

Sic inscripsit sua manu Bessarion, varia lectione a principio. Idem textus ac in aliis.

Cod. 100 membr., saec. XV, a. 340, l. 256 [Z. L., CCCCV].

Incipit liber sive prologus super hystoria troiana, composita per iudicem dominum Guidonem de Columna a Messana, et inceptus et scriptus per Andriolum de Medicis de Novate, ad peticionem .... MCCCLXXX.

Folium extremum inscriptum: *Versus qui scripti sunt padue super archam anthenoris inferius denotantur.*

Hic iacet Anthenor palavine conditor urbis.
Proditor ille fuit et qui secuntur eum.

Codex, foliorum 85, habet titulum pictum oppidum munitum in littera initiali referentem, pictas quoque initiales passim.

Cod. 101 membr., saec. XII, a. 223, l. 153 [L. X, CXCVIII]. N.

I. *Historia Alexandri Magni.* « Semper memoravi etiam... » dubia, bellorumque nostrorum pericula. Kirie preceptor . . . », f. 1-5.

Fingitur epistola ad Alexandro Aristoteli data de itineribus et prodigiis ab eo in India factis.

II. *Historia eiusdem.* « Aegiptii sapientes facti genere di- » vino fuisse primi feruntur, terramque pro ingenii pervicacia, » et ambitum caeli, stellarum numero adsecuti . . . », f. 5-13.

Praeponitur fabula Nectanebi, quem referunt Aegypto pulsum et in Macedoniam vectum, Philippi praesidium adversus vim persicam impetraturum, magicis praestigiis illusisse Olympiadi, torumque hospitis temeravisse. Desinit: « Et quem orbis » omnis ferro superare non potuit vino et veneno superatus at- » quo extinctus occubuit ».

Textus diligenter conferendus cum codice [L. X, 68, 130].

III. *De urbium conditoribus, ex Isidori Hispalensis originum libro XV.* « De auctoribus conditarum urbium plerumque » dissensio invenitur . . . », f. 14-15.

IV. *Declaratio abbreviationum* [nomine *siglarum*] *in antiquioribus monumentis occurrentium,* f. 16.

V. Daretis Phrygii, *de bello Troiano,* seu *de excidio Troiae.* « Pelias rex fuit in Peloponneso et Iasonem fratrem habebat... », f. 17-24.

Historiam fere universam, cum epistola praevia Cornelii Nepotis, quem dicunt interpretem, Crispo Sallustio, habes.

Codicem, *ex musaeo Marci Antonii Ferro veneti,* Iacobus Morelli, qua proprium, titulo belle exscripto et diagrammate ornavit.

Cod. 102 membr., saec. XII, a. 155, l. 113 [L. X, CCXVI]. N.

Incipit historia gestorum Alexandri pueri magni. « Sapien-
» tissimi namque Egyptii sub omni natione que sub celo est,
» scientes mensuram terrae, undasque maris, et celestium or-
» dines agnoscentes ... ». Folia 40.

Historia haec septem supra septuaginta capitulis distributa, mutila in fine, sic desinit: « *Hic moritur bucifalas.* Dein-
» de amoto exercitu venit ad quemdam campum et castrame-
» tatus est, stetitque in campo aliquot dies eo quod caballus
» suus bucifalas infirmatus erat. Ex qua cuius infirmitate mor-
» tuus fuit. Cumque vidisset eum Alexander mortuum, dolore
» ductus angustiabatur plurimum et plorabat eum. Quia ipse
» caballus habebat plurima documenta in preliis ... ».

Opus, commentitiis figmentis saepius inquinatum, in codicibus manuscriptis vario modo est appellatum: *Ortus, vita et obitus Alexandri Magni Macedonum regis — Rerum ab Alexandro Magno gestarum libri tres, qui sub Aesopi graeci vel Callistenis nomine circum feruntur, Iulio Valerio interprete — Res gestae Alexandri Magni translatae ex Aesopo graeco — Iulius Valerius, de vita et obitu Alexandri.* Auctorem habet Aesopum, patria alexandrinum, ethnicum sub Romanorum ditione, tertio fortasse póst Christum saeculo natum: interpretem vero Iulium Valerium. Sine auctoris nomine, itale versa narratio edita est Venetiis a. 1477; latine sub Iulii Valerii, ab. N. E. Lemaire in *Bibl. class. lat.* [Parisiis], ubi quintus Curcius excussus, vol. III.

Cod. 103 membr., saec. XIV, a. 218, l. 168 [L. X, LXVIII]. Ve.

Liber historiarum Alexandri Macedonis. Prooem.: « Quo-
» niam tam philosophorum quam poetarum dogma pronuntiat
» antiquorum vitam ... » ; textus historiae: « Sapientissimi
» quippe Egyptii ... ».

Sub fine: *Explicit liber hystoriarum Alexandri Macedonis.*

Codex, foliorum 68, *nationis polonae* bibliothecam Paduae spectabat, antequam eius gymnasii bibliothecae tribueretur.

Cod. 104 chart., 1403, a. 288, l. 214 [L. X, CXXX]. Mm.

I. *Liber Alexandri a nativitate ipsius usque ad mortem, et est expositio supra textum.* « Sapientissime quippe Egyptii... », f. 3-46.

Carmina de eodem passim occurrunt in textu; f. 44 legitur: *Explicit liber nativitatis Alesandri usque ad mortem eius mei Chabrieli De Monte, quem ego scripsi mense decembris milesimo quadringentesimo tercio.* Foliis 45-46 duplex occurrit elegia, quarum prima titulum praefert: *Complecta Istoria Alesandri, dictator huius hoperis inducit, chur Deus fecit omnia mutabilia et inchonstancia, chun ipse sit chonstans et inmutabilis, et inter cetera epistola que ponit inducit esenplum de Alesandro qui chun fuerit potentissimus non potuit stare in firmo statu, nec potuit se defendere a modicha guta vini a suo pincerna;* altera: *Responsio creatoris ad creaturan:* haec quemadmodum scripta sunt ideo obtuli, ne sit qui *Chabrielem de Monte* auctorem putet.

II. *Chronica Cesaris Pompeii a nativitate usque ad mortem ipsius, atque etiam de Cesare Augusto usque ad mortem ipsius.* » Iam quidem satis constant... », f. 47-58.

Vide codicem 97.

Cod. 105 chart., 1407, a. 215, l. 145 [Z. L., CCCCVI]. B.

Incipit liber imperatoris Alexandri dominantis totum mundum.

Bessario sua manu inscripsit: *Historia fabulosa Alexandri Magni,* nec iniuria, quod in aliis codicibus adnotavimus.

Codicem, foliorum 59, *complevit die penultimo mensis decembris anni* 1407 *Antonellus notarii Matthaei de Nola.*

Cod. 106 membr., saec. XV, a. 170, l. 121 [L. X, CLXXXII]. X.

I. *Gesta Apollonii, regis Tyri.* « Fuit quidam rex Antio- » chus nomine... », f. 1-34.

De auctore et opere, non una vice edito, egregie scripsit

I. Lapaume lingonensis in *Biblioth. scriptorum graecorum* [Parisiis, 1856], quem presso sequor vestigio in *praefatiuncula ad eroticam de Apollonio Tyro fabulam.* Huius protagonista est Apollonius, ideo appellatus quod ei *Apollo vate et augur egregiam impartierit sagacitatem illam quae proxime ad divinationem accedit et solvendis Antiochi regis aenigmatibus adhibetur.* Christiano viro, qua auctori, fabulam tribuendam, e graeco in latinum versam sermonem saeculo decimoquarto, censent.

Ceterum codicem nostrum valde commendant variantes lectiones prae parisino quo I. Lapaume usus est. Exemplo sit capitulum primum ex

editione.	*codice ms. Marciano.*
« Fuit quidam rex in civi- » tate Antiochia, nomine An- » tiochus. Habuit ex amissa » coniuge filiam speciosissi- » mam, in qua natura nihil » erravit. Quae cum ad nubi- » lem pervenisset aetatem, et » species pulchritudinis ei cre- » sceret, multi eam in matri- » monium postulabant; et cum » magnitudine pollicitationis » currebant. Sed cum pater de- » liberaret cuidam potentissi- » mo filiam suam in matrimo- » nium dare, cogente iniqua » libidinis flamma, incidit fi- » liae suae amorem; caepitque » eam amplius diligere quam » patrem oportebat. Qui cum » luctaretur cum furore, pu- » gnabat cum dolore: pudor » vincit amorem . . . ».	« Fuit quidam rex Antiochus » nomine, a quo ipsa civitas » scilicet Antiochia nomen ac- » cepit. Hic habuit ex amissa » coniuge filiam speciosissi- » mam virginem, nomine Cre- » usam, in qua nihil rerum na- » tura erraverat nisi quod mor- » talem statuerat. Quae cum ad » nubilem pervenisset aetatem, » et species pulchritudinis ex- » cresceret, multi eam in ma- » trimonium postulabant. Ve- » rum cum pater deliberaret » cui potentissimo filiam suam » daret, cogente iniqua libidi- » nis flamma, filiae suae incidit » in amorem, caepitque eam » plus diligere quam a patre » oportebat. Qui cum lustra- » retur cum furore, pugnaret » cum dolore, pudor vincitur » ab amore . . . ».

Quae sequuntur lectionem extremam impressam falsam omnino evincunt.

II. M. Tullii Ciceronis, *somnium Scipionis*. « Cum in Afri- » cam venissem, a Manlio consule... », f. 34-35.

Codex in titulo egregie pictus, cum insignibus familiae cuiusdam, Parisios praeterito saeculo delatus est, cuius rei testimonium praebent et bibliothecae nationalis signum, et eius clarissimi praefecti manus: *C. B. Hase, Germanus.* Anno 1816 antiquos lares revisit.

Cod. 107 membr., 1494, a. 151, l. 105 [L. XIV, CXIV]. Mr.

Leonis Baptistae Alberti, *apologi centum*. « Aegre ferebat pila » caedi alapis pervolvique luto et nullo posse loco consistere... ».

Praeeunt dedicatio auctoris Francisco Mariscalco. « Si quis » tibi dono dederit poma centum praecoqua... »; ut et epistolae simulatae eiusdem Aesopo *scriptori vetustissimo*: « Cum » Latinos tuum ingenium in conscribendis fabulis maiorem in » modum admirari... », ac Aesopi eidem: « Qui dixerit apud » Italos non esse ingenia, quantum videre licet, fallitur... ».

Breviusculi apologi imaginandi vi, ex Iovii sententia, Aesopi fabulas praetergrediuntur. Opellam anecdotam, in bibliotheca Vaticana quoque exstantem, italice versam lege in libro: *Opuscoli morali di Leon Battista Alberti... tradotti et parte corretti da M. Cosimo Bartoli.* Venetiis, 1568, 4.°, p. 383-394.

Codex, foliorum 26, sic inscriptus in fine: « Hos apologos » scripsi eisque finem imposui ego Gilei q. d. Anastasii de Mil- » liario, civis incolaque in praesentiarum urbis Belluni, ut illos » elargiturus .... [nomen deletum est] » civi vincentino bene merito, cui plurimum debeo debebuntque » cineres nostri. Centum apologos igitur complevi hora XXII » die Mercurii XII aug., currente a. D. M.CCCCLXXXXIIII ». Volumen belle exscriptum cum litteris initialibus venuste adpictis, egregie, uti decet, compactum est.

Cod. 108 chart., saec. XV, a. 310, l. 212 [L. X, CLXXXVII].

I. Pomponii Melae, *cosmographiae libri tres*. « Orbis situs » dicere aggredior impeditum opus... », f. 1-18.

Opus appellatum quoque: *De geographia — De corographia — De situ orbis.*

Differunt tituli ab editis, non re, sed forma.

II. Ioannis Boccaccii, *de montibus, sylvis ac nemoribus, fluminibus, fontibus, lacubus, stagnis, paludibus et sinibus maris*: « Surrexeram equidem fessus a labore quodam egregio et ali» quali ocio . . . », f. 21-112.

Plura insunt editionum collatione emendanda.

Cod. 109 membr., saec. XV, a. 270, l. 190 [Z. L., CCCXXXIX]. B.

I. Pomponii Melae, *de situ orbis libri tres*, f. 1-48.

Folio primo abscisso, incipit alterum: *sus sed modice admodum laxat: rursusque etiam.*

Capitulorum divisio editionibus minime congruit, quin potius amanuensis materiam ex arbitrio partitur.

II. Iulii Solini, *grammatici, de mirabilibus mundi*. « Cum » et aurium clementia et optimarum artium studiis praestare » te ceteris sentiam . . . », f. 48-157.

Opus venit quoque nominibus *Polyhistor — De situ orbis terrarum — Rerum toto orbe memorabilium thesaurus — Collectanea rerum memorabilium — De singulis mirabilibus in mundo.*

Librarius primam praeteriit Advento epistolam in editionibus obviam: « Quoniam quidam impatientius potius quam » studiosius . . . ». Capitulorum partitio aeque ac in Pomponio Mela ex arbitrio facta. Finem operis Solini excipit capitulum *de Italia*. « Omnis Italia, quae versus meridiem vel potius in » Eoum extenditur, tyrrheni aut adriaci maris fluctibus . . . », f. 157-160.

III. *Cosmographia cum itinerariis suis*. « Lectionum cura » pervigili comperimus senatum populumque romanum . . . », f. 163-182.

Opellam *Aethico*, seu *Ethico* philosopho, qui est *Ister* quoque dictus, communiter tribuunt. Divus Hieronymus, qui compendium obtulit, sic de eo: « Primos codices suos *cosmographiam* nuncupavit, aliosque non minores sed maiores edidisse » cognovimus quos *sophogrammios* appellavit ». Huc referen-

dum quod editiones finiunt verbis quae in codice nostro desiderantur: « Et quoniam universa terrarum orbis spatia vel » insularum descripsimus, nunc ad maiorem demonstrationis » structionem, in quantum vigilantia nostra investigare po- » tuit, demonstrabo, ex aeterna urbe Roma initium sumens, » quae caput est orbis et domina senatus ». Qui de auctore et opere erudiri desiderat, adeat Caroli Mülleri narrationem in opere: *Nouvelle biographie générale.* Paris, 1856, tom. VI, col. 600-605.

Quae in codice laudes sunt praecipue membrana, venustior scribendi forma, picturae auro immixtae in litteris initialibus, non item lectio frequentius corrupta.

Cod. 110 membr., saec. XII, a. 224, l. 147 [L. X, CXV].

C. Iulii Solini, *sive grammatici polyhistor, ab ipso editus et recognitus, de situ orbis terrarum et de singulis mirabilibus quae in mundo habentur. Capitula septem supra quinquaginta.*

Codex eo modo quo in editionibus procedit. Textum emendatum satis lectiones variantes commendant.

Folio extremo 84 *verso* exscripta sunt *Virgilii epitaphia a duodecim sapientibus posita: Virgilius ipse — Asclepiades — Eustenius — Pompeianus — Palladius — Maximus — Vitalis — Basilius — Asmenius — Vomanius — Hieronymus — Iulianus — Hylasius.*

Codicem possederat Faustinus Butarinus veronensis.

Cod. 111 membr., saec. XIV, a. 243, l. 194 [L. X, XXIX]. Ma.

I. Eiusdem, *polyhistor,* f. 1-54.

Sub fine: *Explicit Solinus de mirabilibus mundi et situ terrarum et aquarum.*

Qualis in antiquis editionibus, in hoc quoque codice talis plerumque textus est; atque adeo saepe integris commatibus abundat, quae ex prima operis scriptione in secundam a librariis perperam translata fuisse Salmasius in *Exercitationibus Plinianis* annotavit [pag. 4, col. 2].

II. *Fragmentum de Hibernia:* « Hibernia colatitudine sui » status et salubritate ac serenitate aerum . . . », f. 54.

Librarius satis ineptus adiecit, absque ulla inscriptione, fragmentum ex *Historiae anglicanae* Bedae lib. I, cap. I, sumptum.

Codicem donavit a. 1467 Ioannes Marchanova s. Ioanni de Viridario Patavii.

Cod. 112 chart., saec. XV, a. 307, l. 207 [L. X, CII]. Ve.

C. Iulii Solini, *collectaneorum liber de mirabilibus mundi.*

Index, inter utramque Solini epistolam Advento poni solitus, exstat folio extremo 89, per titulos singulares non per capita.

Codicem anno 1646 comes Iacobus Zabarella dono obtulit Octavio Ferrario, bibliothecae gymnasii patavini praefecto. Folio primo exstant insignia septem stellarum, ea quae domui Sueviae communia Fridericus I imperator dono dedit Colonio de Sabbadinis, ex quo familia Zabarella originem trahit.

Cod. 113 membr., saec. XV, a. 309, l. 295 [L. X, LXXXVIII]. F.

I. *Situs et descriptio orbis terrarum.* « Lectionum pervigili » cura comperimus senatum populumque romanum . . . »; finit descriptio insulae Corsicae: « Tenet in longo millia passuum » numero CLX, in lato mill. XCVI », f. 2-18.

Vide codicem 109.

II. Antonini Augusti, *itinerarium.* Opus a principio mutilum incipit: « rationem quod Mercurius dicitur tingi usque mil. » plus minus CLXXIIII . . . », f. 18-37.

Emendatiorem lectionem praebent recentiores editiones, ab amstelodamensi cura Petri Wesselingii, a. 1735.

III. *Liber de mensura orbis terrae,* f. 37-50.

De opere et auctore doceri cupidus adeat prooemium: « Post » congregatam epistolam de quaestionibus decem artis gram- » maticae, cogitavi ut liber de mensura provinciarum orbis ter- » rae sequeretur. secundum illorum auctoritatem quos sanctus

» Theodosius imperator ad provincias praedictas mensurandas » miserat. Et iuxta Plinii secundi praeclaram auctoritatem, » ipsarum [ipsorum] dimissionem volo supplens ostendere. Sed » duabus causis contra temporum racionem, scripturam misso- » rum Theodosii verbis Plinii secundi ordine scribendi praepo- » no, eo quod illi in duodenis novissime versibus diligentius an- » tiquis fecisse affirmant, et quod exemplaria codicum naturalis » historiae Plinii secundi, quae scrutatus fui, nimis a scriptori- » bus ultimorum temporum dissipata pervidi. Sermones quidem » praedictorum missorum, quia minus vitiose scripti sunt, quan- » tum potuero, corrigere curabo. At ubi in libris Plinii Secundi » corruptos absque dubio numeros fieri cognovero, loca eorum va- » cua interim fore faciam, ut si non invenero certa exemplaria, » quicumque repererit emendet. Nam ubi dubitavero utrum certi » necne sint numeri, sicut certos crassabo; ut praedictus quis- » quis veros viderit, veraciter corrigat. Nulli stuporem praebere » debet, quando numerus millium inter Plinium Secundum et mis- » sos imperatoris dissensit; quoniam illi, sicut praedixi, quod in- » tencius vere hoc opus perfecerunt quam veteres, testantur ».

Auctor citatis *Sedulio nostro,* Prisciano ex Caesarea, Isidoro Hispalensi, aliisque addit cosmographiam, consulibus Iulio Caesare et Marco Antonio elaboratam. Opus a Fabricio in Bibliotheca latina [t. I, p. 899, *edit. hamburg.*] anecdotum dictum citat Arduinus in commentariis Plinii: *Liber de mensura orbis terrae ms. ex bibliotheca regia n.* 990 *sub nomine missorum Theodosii a nobis saepe laudatur.* Codex tamen Marcius textum prae regio exhibet copiosiorem.

IV. *Annunciaciones provinciarum, urbium graecarum et prinnarum ? vel gallicanarum, cum privilegiis suis.* « Civitas » Centronensis Tarrentasia — Civitas Valensium Octodurum... », f. 50-52.

Idem ac *libellus provinciarum romanarum,* quem publici iuris fecit Ioannes Fridericus Gronovius in *Varia geographica* [Lugduni Batavorum, 1739, 8.°].

Antiquus possessor folio primo *verso* scripsit: *Iste liber sive cosmographia est Ambrosii Contareno, quondam domini Frederici procuratoris.*

Cod. 114 chart., saec. XVI, a. 335, l. 234 [L. X, XLV]; Mk.

Index geographicus. « Absorus et Crepsa, vulgo Ossero et » Cherso in Illyrici ora iuxta Istrorum agrum . . . ».

Quae operis sit oeconomia auctor anonymus pandit in prooemio: « Index hic alphabeticus mundi partium, provinciarum, » regionum, urbium, locorum, qui iam in lucem exit, idem est » fere cum altero, qui ab initio primi tomi librorum IX. *Pacto-* » *rum* a nobis positus est. At ille nudis tantum exstat nomini- » bus, detractaque [ut aiunt] veste sese exhibet. Hic vero induta » quidem. Ecce tibi igitur elenchus, lector optime, eum tibi ha- » beto tenetove; idque, quod ratio ita postulabat, dedita opera » factum esse credito. Is etenim rerum varietate et sane pluri- » marum, perpolitus est atque compositus. Nam et unde plera- » que dicta sint nomina, et quibus in terris loca sita cognosces, » et quantum deinde illustrium veterum apud scriptorum gre- » gem, tum diversitatis tum consensus appellationum reperi- » mus, intueri licet . . . . Ea diligentia, studio, cura, » labore duobus in elenchis, per triennii prope curriculum lu- » cubrandis, usi sumus, quemadmodum, quam propediem edi- » turi sumus, epistola plenius ostendetur . . . . Quare » lector quisquis es humanissime, cum fasces hosce laborum » nostrorum, tum vero quos volumine superiori connexuimus, » quibus acta senatus comitiorumve, quibus reipublicae facinora » quamplurima pergrandiaque maiorum et praeclarissima in- » sunt [et quidem certe utroque nobis excogitato indice, eoque, » uti est, ordine discreto repertove] ne tam facile asperhator, » sed hilare amplectitor. Iurabunt autem haec ipsa senatorem » et nobilitate insignem, excitatioreve ingenio menteque perle- » gentem, tum publicis in rebus capessendis, tum haec eadem » pro historia meditantem intuentemve dubio procul delecta- » bunt apprime; ac in primis non parum rerum usus, utilitatis, » dignitatisque, venetae reipublicae senatorique [ita enim pol- » liceor recipioque] esse allatura valde confidimus atque spe- » ramus ». Notitias haurit auctor ex Ptolemaeo, Strabone, Pli-

nio, Pomponio Mela, Eustathio grammatico, maxime vero ex Blondo Flavio et Raphaele Volaterrano.

Humanitati Riccardi Predelli acceptum refero, indicem, de quo auctor in prooemio, eodem stylo, eadem manu, iisdem coloribus in litteris appingendis in tabulario veneto asservari hoc titulo: « Elenchus sive index eorum quae IX hisce pactorum » continentur libris, quae quidem olim altissimis obsita tene- » bris, situque diuturno sepulta, longis post saeculis, nunc pri- » mum in lucem edita sunt, in usum reipubl. senatusque vene- » ti, Andreae Gritti principis sapientissimi authoritate et auspi- » ciis, Andreae Francisci magni cancellarii ope, et Petri Brixiani » a secretis opera anno MDXXXVIII ». Cuius operis codicem nostrum esse partem aperte evincunt quae de methodo ab auctore adhibita, in prooemio excussa, cum superius allato omnino conveniunt: « Tertia denique pars, quae postrema relinquitur, » quae in epitomen compendiumque nobis relata est, tota plane » in topographiae ratione, et nominum et locorum expositione » versatur. Hic tu, et unde origo eorum, ubi locorum situs, et » quot quibusque appellationibus vocitata sint intelliges, et » quanta sit tum varietas, tum consensio scriptorum percipies, » et quibus quotve auctoribus [magna est enim praestantissi- » morum cohors......] et quibus demum titulis nominibusque » nunc vulgo nominentur, scies. Ad quae sane nos elucubranda » ac describenda omni cura omnique studio, incubuimus ».

Volumen, foliorum 41, tabulis corioque aurato antiquitus compactum, caret folio primo [certe ob diagrammatum elegantiam abscisso] et quatuor fibulis.

Cod. 115 chart., saec. XVI, a. 310, l. 212 [L. X, CXLVI]. Z.

Petri Coppi, *summarium totius orbis*. Prooemium: « Cum » de toto urbe multa, quae hac nostra tempestate sciri atque » cognosci possunt ... »; textus vero: « Mundus sive caelum » vel primum mobile, cuius novem sunt spherae ... ».

Praeest index fol. I-VII, quo operis distributio occurrit: *Succincta huius operis descriptio in quatuor libellis colligitur. Primus in se continet descriptionem primi mobilis cum spheris*

et elementis et totam terrae geographiam cum mensuris partium ex auctoritate excellentissimorum scriptorum, ut omnia ex alphabeti ordine facillime reperiantur — Secundus continet Europam, in qua sunt Hispania, Gallia, Germania, Britannia, Scotia, Ibernia et circumiacentes insulae: praeterea Italiam, Illyricum, Hungariam, Epirum, Graeciam, mare et omnes alias insulas circumiacentes Europam — Tertius habet Aphricam cum insulis ei appositis, et oram septentrionalem et australem a Lusitanis perquisitam, et Christophori Columbi et aliorum navigationem in occasum — Quartus habet Asiam totam, in qua Aegyptus, Arabia, Syria, Iudaea, Asia minor, Persia, Asia maior, Scythia, et India, cum insulis ipsius Asiae adiacentibus. Sub fine: *Hactenus summaria descriptio totius orbis.*

Narratio tempus, quo data, sapit, prodigia enim et fabellae frequentius occurrunt.

Codicem, folior. VII, 39, possederat ante Zenum Laurentius Squadroni, artium et medicinae doctor.

Cod. 116 chart., 1422, a. 286, l. 210 [L. X, LV]. Ma.

I. *De montibus, sylvis, fontibus, lacubus et stagnis seu paludibus et mari, secundum Iohann. de Certaldo, florentinum,* f. 1-61.

II. Vibii Sequestri, *de fluminibus, fontibus, nemoribus, lacubus, paludibus, montibus, gentibus* [quorum apud poetas mentio fit], *per litteras alphabeti liber.* « Quanto ingenio ac studio, » fili carissime, apud plerosque poetas ... », f. 61-65.

Libellum Virgiliano filio inscriptum, non una vice editum, Ioannes Rhodius in suos usus insumpsit, cum in bibliotheca s. Ioannis in Viridario delitesceret, de quo scripsit in *Scribonii Largi compositiones medicae* [Patavii, 1655, 4.° p. 233]: « Ita » Vibius Sequester de montibus: *Corycos Ciliciae, ubi optimum » crocum nascitur,* etsi liber scriptus non temnendus Canonico» rum regularium s. Io. in Viridario Patavii corrupte habeat » *Siciliae* ». Rhodium puto qui fol. 62 litterae *A* absolutae subdidit: *In Vibio Sequestri edito ab Aldo* 1518, *sub litt. A. sequuntur: Aminone Lyciae non longe a Thebis — Abscyrtus flu. Cholcorum — Alis Asiae flu. — Absus Palestinae.*

III. *Incipit pars quinta Riccobaldi* [Gervasii] *Ferrariensis in pomerio ecclesie ravennatis de provinciarum orbisque descriptione.* « Cum ergo regionum situm scientiam habere ad intel» ligendas historias ... », f. 65-71.

Riccobaldus, ubi Africam, Asiam, Europam, *secundum quod Paulus Orosius ab aliis annotatis accepit*, excussit; notitiam *de partibus Italiae* singularem ingerit, his praemissis. « Hucusque » Paulus Orosius de situ regionum orbis exposuit: verum quia » de Italiae partibus quam colimus, nihil dividendo descripsit, » de ipsa Italia, secundum quod in libro Papie annotatum in» veni exponam; aliqua tamen interseram secundum quod ce» lebres autores scribendo historias de eius Italiae partibus con» scripserunt ». Descriptionem hanc unicam ex codice ms. bibliothecae Estensis edidit Muratorius in *Script. rerum italic.*, IX, c. 187-192.

Sub fine: *Explicit pars quinta totius de provinciarum orbis descriptione scripta per me Balthasarem de Praga, de anno MCCCCXXII, in vigilia natalis Christi, ante meridiem.* Ceteroquin idem librarius codicem universum exscripsit, quem sacerdos Petrus Montagnana bibliothecae s. Ioannis in Viridario anno 1478 adscripsit.

Cod. 117 chart., saec. XV, a. 210, l. 147 [L. X, CCCXLVI]. D.

Ioannis Boccaccii, *de montibus, sylvis, fontibus, fluminibus, stagnis, seu paludibus, et de nominibus maris.* Folia 138.

Editionibus potioribus par codex.

Cod. 118 chart., saec. XV, a. 302, l. 212 [L. X, LIV]. F.

Eiusdem, *de montibus, sylvis, fontibus, lacubus, fluminibus, stagnis, paludibus, et ultimo de nominibus maris.*

Nihil speciale inest quod lectioni impressae emendandae conferat.

Codex, foliorum 57, duplici columna.

Cod. 119 chart., saec. XV, a. 236, l. 167 [L. X, CXCIV]. N.

Pauli Orosii, *presbyteri hispani, historiarum ad Aurelium Augustinum, libri septem.* « Preceptis tuis parui, beatissime pa- » ter Augustine, atque utinam tam efficaciter . . . ».

Codicem foliorum biscentum novendecim lectio sat purgata commendat: tantum annoto sub fine, loco *per annos quinque mille sexcentos et septemdecim*, legi: *per annos quinqe millia sexcentos decem et octo.*

Cod. 120 chart., saec. XV, a. 213, l. 147 [Z. L., CCCCII].

I. *Chronicon mundi ab huius initio ad dimidium saeculum decimum quintum et ultra*, f. 1-9.

Textus aetatibus sex distribuitur, quarum sexta complectitur imperatores romanos, scriptores, persecutiones ecclesiae, institutiones ordinum ecclesiasticorum, pontifices romanos et ravennatenses, reges Latinorum et Albanorum, consules romanos, imperatores romanos iterum, usque ad Albertum regem [a. 1300], reges Franciae usque ad Philippum quartum [a. 1301].

II. *De duodecim sybillis*, f. 9-10.

« Quae cecinere Deum de virgine matre futurum

» Hic sunt diversae non una aetate sybille ».

Earum nomina in codice: *Ellespontica, Phrigia, Tibartina, Europa, Aegyptia, Delphica, Samia, Persica, Libica, Erithrea, Chimeria, Cumana.*

III. *Quaedam chronica*, f. 11-19.

Varia cuiusque generis, regionis, temporis, usque ad annum 1309. Plura de Ferraria ingesta auctorem certe ferrariensem revelant.

IV. *In nomine domini amen. Incipit quedam Cronica extracta et abreviata ex antiquis cronicis de factis civitatis Parme cum aliquibus adiunctis aliarum civitatum lombardie, et etiam de his que tempore mei Ioannis infrascripti vidi vel audivi facta fuisse in civitatibus lombardie, et scripta per me Ioannem quondam domini Çilioli quondam domini Bertoli.* « Anno a nativitate domi-

» ni nostri Iesu Christi MCCCLX, tempore triumphantium ma-
» gnorum dominorum, videlicet domini Bernabos et domini Ga-
» leaç vicecomitum de Mediolano, quorum primus scilicet do-
» minus Bernabo erat dominator Mediolani, Pergami, Brisie,
» Laude, Cremone, Parme . . . », f. 22-36.

Chronicon ab anno 1038 ad 1377 excurrit: quae ab anno 1038 ad annum usque 1309 occurrunt, excerpta videntur ex chronico maiori parmensi edito a Muratori in *Scriptt. rer. ital.*, IX, 760. Reliqua ab anno 1310 ad 1337 [f. 29-35] Angelo Pezzana a bibliotheca parmensi data anno 1856, volumine altero *Chronicorum parmensium a saeculo XI ad exitum saeculi XIV* edita sunt.

V. *Verba Hermetis Trimegisti aegyptii ex XXIII capitulo octavi libri Augustini de civitate Dei excerpta.* « Et quoniam de » cognatione et consortio hominum deorumque nobis indicitur » sermo . . . », f. 38-40.

VI. *Ex chronica Matthaei Palmerii florentini de temporibus.* « A principio mundi sive ab Adam primo hominum usque ad » diluvium . . . », f. 41-63.

Editores florentini *rerum italicarum scriptorum* (1) ea tantum, ex ms. codice biblioth. s. Mariae Carmeli Florentiae, huius operis obtulerunt excerpta quae ad annos 1294-1448 referuntur. Nec iniuria, quod quae ab initio mundi ad Iesum Christum enarrat Palmerius summa brevitate complectatur; quae vero a Christo nato ad annum 1294, fere ex ungue respondeant excerptis ex historia Sozomeni pistoriensis, eodem volumine publici iuris factis [V. Codd. L. V, LXXIV, LXXV].

VII. *Quaedam vaticinia X sybillarum de Christi incarnatione*, f. 63-64.

Differunt ab allatis num. II. Sybillarum nomina sunt *Persica, Libica, Delphica, Cyrmica, Samnia, Cumana, Elespontina, Frigia, Tiburtina, Eritrea.*

VIII. *Reges Lombardorum qui fuerunt* 31, *et de origine eorum.* « Imperante Leone primo imperatore Augusto, qui incepit » imperare anno Domini CCCCLIX . . . », f. 67-90.

(1) Florentiae, 1748, I, 209-234.

Historiam a Pauli Diaconi narratione orsus auctor, eam non ad Luitprandum tantum sed ad Desiderium usque perducit, eius regis capitulum sic inscribens: « De Desiderio rege 31 » Lombardorum et ultimo quem Deus cum alio predecessore » maledicat in secula seculorum ». Opellam excipit *descriptio Ytalie et quas provincias olim obtinebat* [f. 88-90] sic finiens: » Et hoc ad presens de descriptione Italie sufficiat quantum ad » cognitionem suprascriptorum regum Lombardie, licet omnia » civitatum nomina recitata non sint ».

IX. *De pontificatu Ioannis Damasceni Constantinopoli et de vita eius.* « Apud Constantinopolim, eiecto Cyro heretico, Ioan- » nes Damascenus qui et Mansur dicebatur . . . », f. 90-92.

X. Sylloge notitiarum ex ecclesiastica historia: *Ecclesiae romano pontifici subditae* — *Tituli cardinalium* — *Assignationes regionum Christianorum* — *Potenciores domini Christianorum* — *Imperator constantinopolitanus* — *Nomina regum christianorum* — *Feudatarii ecclesiae romanae* — *De Herode* — *De incarnatione Iesu Christi* — *De sancto Petro apostolo* — *Ea quae detinet soldanus Babiloniae,* f. 93-103.

Cod. 121 membr.-chart., saecc. XV-XVI, a. 150, l. 108 [L. X, CLXXI]. Z.

I. *Series chronologica pontificum romanorum, hierosolymitanorum, antiochenorum, alexandrinorum, ravennatium,* f. 1-11.

Prima descriptio pontificum romanorum desinit in Ioanne vigesimo tertio, cui serio additi sunt Martinus quintus ad Innocentium VIII. Additamenta manum venetam revelant, *Paulo* enim *II* subiungitur: *da cha barbo.*

II. *Series principum hebraeorum, latinorum, romanorum, consulum et magistratuum ab exactis regibus, imperatorum, regum Francorum,* f. 11-13.

III. *Genealogia regum longobardorum, regum Franciae, principum normannorum, romanorum principum in Apulia,* f. 14-17.

IV. *De sex sanctis synodis,* f. 17-18.

V. *Brevis historia Machabaeorum cum brevi hystoria Herodis regis et filiorum.* « Asamoncus ex tribu Iuda genuit Si-

» meonem: hic genuit Ioannem qui genuit Mathathiam . . . », f. 18-22.

VI. *El modo che se tene quando el se de elezer uno duce in la nobele cita de Venexia.* « Prima se comenza la ellection per » cinque zentilhomeni . . . », f. 24.

VII. *Descriptio illustrissimorum principum et excellentissimorum dominorum ducum inclyte civitatis Venetiarum, et eorum nobilissimorum prosapiarum, a quibus ipsi illustrissimi principes originem traxerunt, et gestorum nobilium suo tempore factorum; et temporis quo quilibet illustrissimus dux stetit in ducatu.* « Dominus Beatus Deato primus dux inclite civitatis Venetia- » rum . . . », ff. 25-68.

Auctor a *Beato* Obelerii ducis fratre, qua duce primo [801] orsus ad Thomam Mocenicum [1478] excurrit: qui supersunt ab anno 1485 ad 1523 addidit serior amanuensis folio extremo. Unicuique in margine apposita sunt penicillo insignia gentis, cornu ducali superposito, vel absoluta, vel per lineas parata. Thomam Mocenicum [f. 50-51] excipit historia rebellionum iadertinarum octona vice occurrentium [f. 51-53]. Francisci Foscari potius quam vitam historiam principatus [f. 53-61] oculis tenes obiectam.

Cod. 122 chart., saec. XVIII, a. 200, l. 144 [L. X, CLXVI]. Z.

Compendium chronologicum ex historia universali trium saeculorum a Christo nato ad annum trecentesimum sextum. « Anno » mundi 4052, olympiadis 194 tertio, u. c. 752, imperii Augu- » sti 4 oritur Christus . . . ». Folia 50.

Saeculum unumquodque quatuor partitionibus constat: a. *Saeculum in epitomen coactum,* b. *Saeculi summarium,* c. *Viri virtute praestantes,* d. *Haeresiarchae.* Nota apposita *finis libri primi,* reliquorum desiderium satis indicat.

Cod. 123 chart., saec. XVIII, a. 240, l. 180 [L. X, CCLXXVI]. R.

Michaelis Le Quien, *excerpta autographa ex dissertationibus de variis epochis Ludovici de Four de Longuerue, editis Lipsiae*

anno 1750, *dono missa ab eodem Le Quien Bernardo Mariae de Rubeis.*

Codex habet folia 56.

Cod. 124 membr., saec. XIV, a. 468, l. 433 [Z. L., CCCXCIX].

Chronologia magna, ab origine mundi ad annum millesimum tercentesimum quadragesimum sextum.

Prooemium do quod operis rationi illustrandae conferat: « Quemadmodum organici corporis, puta hominis, pulchritudi- » nem, ita et totius universi decursus, una parte conspecta, non » capit obtutus, percipitur autem si partium singularum in se » connexionem in toto ac proportionem ad invicem comprehen- » dat. Nunc universi decorem monstrare aggrediar brevi com- » pendio gestarum rerum, regnorumque originem connexionem » et ordinem per sex mundi etates usque ad tempora que nunc » aut verius manant grata pictura ducens cum glossarum seu » explicacionum brevi adiectione cc. . . . ».

Omnia, digesta per partes, inscripta sunt columellis in foliis delineatis, cum diagrammatibus variis, imaginibus praesertim Sanctorum, pontificum, virorum principum, ut quae descripta habentur simul conferri possint. Quae animadversione digniora occurrunt notabo.

1. Prophetarum et antiquiorum regum imaginibus ac notitiis oblatis, actum de origine et progressu idololatriae, fusiusque de numinibus, f. 4-5.

2. *Ichnographia Venetiarum*, summi facienda exhibetur, quam clarissimus vir Thomas Temanza aere delineatam, diligentioribus curis illustratam protulit opere: *Antica pianta della città di Venezia delineata circa la metà del XII secolo, ed ora per la prima volta pubblicata, ed illustrata. Dissertazione topografico-storico-critica* [Venezia, 1781, p. XII, 95, 4.°], f. 7.

3. *Tractatus de inventione et ludo scacchorum*, ratione ad exempla veteris testamenti habita, in quo plura ex opere Iacobi de Cessulis super eodem sumpta sunt. Folio 12 occurrit diagramma ludi latruncolorum, f. 11-12.

4. *Historia civilis*, sinistrorsum exhibita ab Octaviano Cae-

sare ad saeculum absolutum quartum; dextrorsum ecclesiastica ab Maria Virgine ad d. Gregorium Nazianzenum et Damasum papam I, f. 20-45.

5. *De gestis sanctorum Petrum*, f. 45-46.

6. *Contingentia in utraque historia*, ab initio saeculi quinti ad undecimum, f. 47-72.

7. *Series ducum venetorum a Paulucio I, usque ad Marinum Faletrum decapitatum*, f. 57-88.

Incipit: « Circa haec tempora concluditur ducatus Venetorum translatus in civitatem Venetiarum ex catalogo ducum, de qua civitate ait Boncompagnus do disceptatione amicitie inter animam et corpus: Admirabile regnum Venetiarum libertatem italicam altiori gradu conservat. In civitate Venetiarum senes ex aeris temperamento et moderata dieta virescunt et colorati mero coloro fulgent. Si autem queras quando civitas edificata sit, potest respondi quod pavimentum eius est mare, celum est tectum et parietes decursus aquarum, unde tollit facultatem sermonis materia singularis ». Locum hunc habet in chronico Laurentius de Monacis ex Cassiodoro sumptum. Folio 69, ubi de vita Othonis Urseoli ducis, plura insunt de ecclesia et monasterio s. Zachariae, de reliquiis s. Tarasii.

8. *De passagiis a Gothifredo vel Petro eremita*, ubi iconographia Antiochiae et Terrae sanctae, f. 73-80.

9. *Fundatio ordinum Cluniacensis, Praemonstratensis, Hospitalariorum, Templi, Alamanorum*, f. 77.

10. *Origo Tartarorum — Institutio ordinis Minorum*, f. 81.

11. *Multa de s. Clara*, f. 82.

12. *Institutio ordinum Carmel. et de Valle scolarium*, f. 83.

13. *Iconographia Romae*, cuius marginibus notae copiosiores appositae sunt, f. 98.

14. *Iconographia Padi*, scilicet eius cursus ab ortu usque ad verticem trianguli quem dicunt *delta*, f. 98-99.

15. *Tabula successionis regum Angliae*, f. 99.

Nihil habeo quod de auctore hic annotem, quem citatum bis in codice reperimus, nempe f. 61: *secundum quod ego frater Marculinus vidi*; f. 70: *Ego frater Marcus.*

Cod. 125 membr., saec. XIII, a. 337, l. 240 [Z. L., CCCXCVIII]. B.

I. Ekkehardi *uraugiensis, chronicon universale ab orbe condito ad annum* 1125. « Moysen gentis hebraicae ductorem, qui » primus omnium prophetarum, ante adventum . . . », f. 1-247.

Edidit professor G. Waitz, tomo VIII operis: *Monumenta germanica,* p. 33-255, quem, ceteroquin diligentissimum, miror codicis nostri prorsus oblitum. Quam negligentiam, uti par est, reparavit strenuus conlega meus G. H. Pertz, haec in prooemio *annalium herbipolensium* (1) scribens: « Agmen ducunt annales, » quos in codice d. Marci Venetiis, num 398 membranaceo in » folio reperiri, ex Zanetti *bibliothecae venetae* manuscriptis, iam » a. 1821 indicavi (2) et iusto tempore Bethmanno v. cl. in » usum nostrum vertendos commendavi. Qui, codice a. 1851 » evoluto, Ekkeardum esse intellexit et continuationem inedi- » tam exscripsit. In prima libri littera Moyses delineatus rotu- » lum tenet ita inscriptum: *Hiltegarus me fecit Moysen.* Codex » in Germania optime exaratus, inter libros Bessarionis cardi- » nalis bibliothecae d. Marci illatus est ».

De opere summi faciendo, quod uberrimus antiquioris historiae germanicae fons habeatur, plura praeposuit Waitz. Vide quoque Potthast in *Wegweiser durch die Geschichtswerke des europ. Mittelalters.* Berlin., 1862, p. 274-275.

II. *Annales herbipolenses, anonymi, a.* 1125-1158. « Vebe- » hardus [Gebehardus] suburbio wirtzburgensi inopine concre- » mato, montem sanctae Mariae occupat . . . », f. 247-253.

Continuatio operis antecedentis, per Bethmannum exscripta, prodiit curis G. H. Pertz, loco citato, pluribus in eius illustrationem additis.

III. *Devastatio constantinopolitana.* « Anno ab incarnatione » Domini MCCII, ... magister Petrus cardinalis transalpi- » navit in Burgundia . . . », f. 253-255.

Hanc quoque loco citato, p. 9-12, dedit Pertz: « Postea in

(1) *Monumenta Germaniae,* 1859, tom. XVI, p. 2-9.
(2) *Archiv.,* IV, p. 142.

» codice, scriptura simillima saeculi XIII ineuntis sed ortogra-
» phia diversa, lineis non amplius praenotatis, captio urbis
» constantinopolitanae ab auctore Germano, oculato rei teste
» et expeditionis participe, describitur; quam hic non omittere
» constituit ». Recens publici iuris fecit amicus meus Carolus Hopf (1).

Cod. 126 membr., saec. XV, a. 348, l. 243 [L. X, XLVIII]. Mk.

Incipit liber Gotifredi magistri viterbiensis qui Pantheon intitulatur. Magister Gotifredus mittit hanc epistolam domino papae Gregorio VIII, ad hoc opus corroborandum. « Dum sacro-
» sanctae matris nostrae romanae ecclesiae culmen inspicio et
» eius eminentem considero maiestatem . . . ».

Chronicon universale prosa partim, partim metro in sectiones XXII divisum, quod auctor cappellanus et notarius imperatorum Conradi III, Friderici I, Henrici VI, ad annum 1186 perduxit, ac primum Urbano papae III, dein Gregorio papae VIII nuncupavit, Muratorius post alios edidit in *Scriptt. rer. ital.*, VII, 347-520: plura tamen sunt quae a codice nostro differunt. Qui de materie quadraginta annorum spatio itineribus pluribus congesta, ac codicibus erudiri cupit adeat Pertz in *Archiv.*, IV, 352-368; V, 166-173; VII, 569-590; XI, 329-338.

Codicem, membrana subflava, bene habitum, foliorum 141, titulis rubris, una manus usque ad finem, columnis tribus distributum belle ac diligenter exscripsit.

Cod. 127 chart., saec. XV, a. 220, l. 150 [L. X, CCXLVI]. N.

Chronica abbreviata ad annum 1199, *anonymo burgundo auctore.* « In primordio temporis ante omnem diem, dominus
» pater in verbo et per verbum suum fecit ex nihilo rerum om-
» nium materiam . . . »; finit: « Anno Domini 1199 Richardus
» rex Angliae . . . . ecclesiae patronus, cuius bella quae fecit
» et facta eius in libro dierum regum Angliae plenius scripta

(1) *Chroniques gréco-romanes.* Berlin, 1873, p. 86-92.

» sunt . . . . Michael senonensis archiepiscopus obiit ». Folia 77.

Chronicon ante Christum natum occurrit f. 1-10.

Cod. 128 membr., saec. XIII, a. 241, l. 156 [L. X, LXXII]. Ma.

Breviarium Mileti in chronicis. « Adam pater generis hu- » mani, Dei manibus ex terra creatus vixit ann. DCCCCXXX... ».

Opusculi titulum Tomasino primum debemus (1), deinde Apostolo Zeno, a quo Tartarottus (2) et Muratorius (3) notitiam hausere: veteri namque charta, in qua titulus erat, codex modo caret, illius profecto culpa qui hunc denuo compinxit. Est vero Mileti chronicon, a scriptoribus tum mediae tum infimae aetatis allatum; Riccobaldo nimirum Ferrariensi, apud Vossium (4) et Muratorium (5); Andrea Dandulo (6), ex quo Laurentius de Monacis (7); Petro Calo (8); Leandro Alberto (9) et Francisco Sansovino (10): quae tamen ceu ab eodem accepta ii in medium adducunt, a libello omnino absunt. Fit propterea ut cum Muratorio sentiam, historiam uberiorem Miletum profecto scripsisse, cuius breviarium codex hic exhibeat. Quam vero Pagius in critica annalium Baronii ad ann. 567, n. 7, attulit ex codice Colbertino, nunc Regio allegati *Mileti brevis temporum expositio*, ab hoc itidem breviario Mileti differt: quod ex fragmento de Narsete a Pagio vulgato satis mihi compertum.

Iam vero breviarium, ad dimidium saeculo decimumtertium productum, primum de patriarchis veteris testamenti, deque apostolis pauca quaedam offert. Accedit catalogus pontificum

(1) *Biblioth. patav. ms.*, p. 20, ubi principium et finis opellae.
(2) *De auctoribus ab Andrea Dandulo citatis*, p. XX.
(3) *Script. rer. it.*, t. XXV — *Antiquit. Italiae*, ed. prima, t. III, p. 917.
(4) Vossius, *de historia lat.*, lib. IV.
(5) Loco cit.
(6) *Chronicon venet. ed*, p. 273.
(7) Ibid., p. 45.
(8) Apud Tartarottum, loco cit.
(9) *Descrizione dell' Italia. Origine di Mantova.*
(10) *Venezia descritta*, ed. 1581, p. 231.

romanorum [f. 2-7] a sancto Petro ad Ioannem V [a. 684], idem ut plurimum qui apud Echardum exstat. In syllabo pontificum et imperatorum [f. 8-21], loco Ioannis VIII [a. 873] quidam scripsit: *hunc foeminam fingunt.*

De extremo [a. 1216] haec leguntur: « Honorius III, na» tione romanus sedit annis XI et mens. VIIII. Hic aedificavit » ecclesiam sancti Laurentii extra muros urbis Romae, novis » muris veteribus coniunctis, et Fredericum regem Siciliae im» peratorem coronavit. Obiit apud Lateranum et sepultus est » ad sanctam Mariam minorem ». Imperatorum series fiuit anno 1223: « Hoc anno in die natali Domini, circa tertiam, ter» raemotus magnus factus est in Arna et Romania ».

Codicem, foliorum 22, Petrus Montagnana sacerdos adscripsit *monasterio divi Ioannis Baptistae de Viridaria,* a. 1478.

Cod. 129 chart., saec. XV, a. 290, l. 200 [L. IX, XXII].

Riccobaldi [Gervasii] Ferrariensis, *pomerium ecclesiae ravennatis, sive historia universalis ab initio mundi ad annum* 1297. Prooemium inc.: « Instantiae tuae, venerande pater Mi» chael, sanctae ravennatis ecclesiae archidiacone, abnuere ne» queo . . . »; textus: « Rerum creaturam sex Deus diebus for» mavit; primo lucem condidit . . . ». Folia 235.

Partes sex, quarum quartam per fragmenta, ediderunt Ioannes Georgius Echardus (1) ex codice Petri Scriverii (2) modo in biblioth. guelpherbytana [cum quo plerumque codex concordat], ac Muratorius ex codice Estensi (3).

a. *Historia imperatorum romano-germanicorum, a Carolo Magno ad annum* 1298.

b. *Historia pontificum romanorum a d. Petro ad Bonifacium VIII* [1303].

c. *Compilatio chronologica usque ad annum* 1334 *producta.* In fine tria folia avulsa nuntiat nota: « Manifeste apparet

(1) *Corpus historicorum medii aevi*, I, c. 1149-1298.

(2) Vossius, *de histor. lat.*, lib. II, cap. 62.

(3) *Scriptt. rer. ital.* IX, 107-262.

» exinde tres saltem paginas abscissas, in quibus continebatur » catalogus episcoporum, hieros., alexand., antioch., et ra- » venn., prout pag. 2 promittitur, quae complebant sextam » partem ». A principio vero haec leguntur: « Ex exemplari » eiusdem similitudinis in omnibus cum isto. Completum est » autem hoc opus anno Christi 1295, caeptum februario, fini- » tum infra mensem quintum, studio et labore Riccobaldi Ferra- » riensis, anno secundo papatus Bonifacii octavi ». Fortunatus Ulmus autem sua manu [teste Em. Cicogna in codice] scripsit: « Hoc opus absque dubio est Riccobaldi Ferrariensis, ut ipse se- » mel insinuat sub anno 1231, ut pag. 188; ubi vide ». Codex Estensis loco anni 1295 legit 1297.

Auctor dedit quoque compendium operis itale exaratum, quod servat nostra Marcia sub numero XXXVIII codicum italicorum ex catalogo impresso Zanetti.

Cod. 130 membr., saec. XIV, a. 265, l. 201 [L. X, XLVI]. Mk.

Gerardi de Fracheto, *galli aquitani, ordinis Praedicatorum, chronicon ab initio mundi usque ad tempora ista* [ad annum 1266 aut 1268, cum anonima eiusdem operis continuatione ad an. 1342]. « A primordio temporis ante omnem diem Deus pater » per verbum suum fecit ex nichillo rerum omnium . . . ».

Quintam mundi aetatem *secundum Hebraeos ann.* 576, *secundum vero septuaginta interpretes,* 586 *ann.* [f. 1-20] excipiunt genealogiae veteris foederis [f. 20-24] eiusque geographica et musicalia [f. 24]. Syllabo absoluto pontificum romanorum, haeresum, prophetarum, librorum novi foederis [f. 25-26], incipit germanum chronicon ab ortu Christi, cuius sub initio series auctorum prolata ex quibus narrationes sumuntur. Omnia relata occurrunt secundum ordinem pontificum de quibus eadem Gerardus fere totidem verbis habet quae Martinus Polonus; unde liquet vel ambos ex eodem fonte hausisse cum hi coaevi essent; quandoque etiam Gerardum ex Martino, quod scribat *ut ait Martinus.* Rite notat Echardus (1) auctorem lemovicensem esse.

(1) *Scriptt. ord. Praedic.*, I, 260.

quod anno 1224 habeat: « Sequitur tanta mortalitas, quod tam » igne sacro quam pestilentia multa millia hominum moriuntur. » Ego una die semel et simul in coemeterio s. Geraldi Lemovi- » censis vidi centum pauperes sepelliri, frequentius autem tri- » ginta et quinquaginta ».

Codicem a folio 25 ad 172 una manus exscripsit usque ad verba: « Facta est discordia inter regem Franciae et comitem » Flandriae, eo quod comes contraxit parentelam cum rege An- » gliae, dans filiam filio regis Franciae irrequisito, qua de causa » pater et filia fuerunt detenti longo tempore ». Mox subditur: « Anno Domini 1294 Dominus Benedictus Gaytani de Anania » dyaconus cardinalis, de mense decembris, in vigilia natalis » Domini electus fuit in papam et vocatus est Bonifacius octa- » vus ». Ceterum chronicon, ex mente Guigniaut, *nihil fere aliud est nisi collecticium indigestumque opus, ubi perturbatione temporum sermonisque rusticitate, rerum gestarum narratio plerumque laborat.* Habes ab anno 1230 apud Bouquet, rec. XXI, p. 3-6; 6-70.

Codicem, foliorum 178, praeter Colbertinos quatuor et Remensem, memorat Echardus loco citato. Eum tabulis antiquitus compactum cum fibulis et bullis ornant *custodiae* cum notis musicis ex saeculo decimotertio.

Codd. 131-133 membr., saec. XIII, a. 368, l. 258 [L. X, XCIII-XCV]. Mk.

Vincentii Bellovacensis, *speculi historialis partes quatuor.*

Operis universi, quatuor voluminibus contenti, deest primum libros octo complectens. Volumina secundum [folior. 308], tertium [folior. 321], quartum [folior. 344] continent libros a nono usque trigesimum secundum absolutum.

Auctor, ordinis Praedicatorum in Royemont, anno 1264 mortuus, libros unum supra triginta ad annum usque 1244 composuit. Quae libro trigesimo secundo insunt ea serius anonymus addidit. Cum eiusmodi opus medii aevi historiae illustrandae maxime conferat, ideoque pluries editum sit, in hoc immorari supervacaneum prorsus existimo.

Codices ad normam, duplici columna, cum titulis rubris exscriptos ornant picturae auro illitae, compingunt vero tabulae corio purpureo obductae, cum indiciis bullarum et fibularum. Folio quarti voluminis extremo legitur: *Istos libros donavit venerabilis pater dominus frater Nicholaus Hostiensis cardinalis* [Benedictus pp. XI ann. 1303-1304] *conventui fratrum Praedicatorum de Venetiis cum tali condicione quod non possit vendi vel alienari, vel pignori obligari, seu aliter quomodocumque, sed debeat semper in dicti conventus armario remanere.*

Cod. 134 membr., saec. XIV, a. 315, l. 236 [L. X, LIX]. Mk.

Ioannis Hautfuney, *presbyteri, tabula secundum ordinem alphabeti in speculum historiale Vincentii Bellovacensis.*

Tabulam nuncupat auctor *S. Dei tit. sanctae Priscae presbytero cardinali* i. e. *Simoni de Archiaco gallo sanctonensi*, ut rite animadvertit Echardus: *primus enim ille est ab obitu Bellovacensis, cuius nomen ab S. inchoetur, et tituli sanctae Priscae cardinalis fuerit, ad purpuram scilicet evectus die* 20 *decembris a.* 1320 *a Ioanne XXII, teste Bernardo Guidonis praesente et oculato: et revera in codice ms. eiusdem tabulae monasterii nostri Pissiacensis legitur: Simoni.* Bernardus Maria de Rubeis quo loco in opera: *De gestis et scriptis et doctrina s. Thomae Aquinatis* [Venetiis, 1750, dissertat. XIV, c. II, p 170] demonstrandum aggreditur *speculum* tunc *morale* appellatum, non aliud esse *quam speculum doctrinale,* codicem nostrum *ms. optimae notae* se legisse testatur ubi verba ex Echardo eodem occurrunt: « F. Vincentius de Belvaco, cum collegis suis ordi-
» nis Praedicatorum ..... tres *summas* egregias ac perutiles
» compilarunt....... Prima enim dicitur *speculum naturale,* in
» qua appropriate tractantur speculabilia, per quae exercitatur
» intellectus in cognitione veri. *Secundum, speculum morale,* in
» qua tractantur moralia, per quae excitatur affectus in opera-
» tione boni. *Tertia, speculum historiale,* in qua tractantur gesta
» et dicta virorum illustrium, per quae confortatur memoria ».
Haec placuit repetere, ut operi supra memorato lux nova affulgeat.

Codex, foliorum 84, eodem modo compactus est ac tres superiores.

Cod. 135 membr.-chart., saec. XIV, a. 280, l. 202 [L. X, LI]. Mk.

I. Guillelmi Pastrengici, *veronensis civis et fori urbis eiusdem aliquando causidici, liber de viris illustribus.* « Anaximan- » der philosophus, patria milesius, Taletis et auditor ..... », f. 1-44.

Sub fine memoria inedita Zenonis episcopi veronensis, cui opera tria super triginta tribuuntur, hac nota: « Omnia haec » opuscula memorabilis vir Ioannes presbyter maioris veronen- » sis ecclesiae mansionarius se vidisse et legisse testatur ».

II. Eiusdem, *de originibus rerum, scilicet:* 1. *De primis rerum quarundam vel artium inventoribus* — 2. *De certarum provinciarum vel urbium fundatoribus* — 3. *A quibus provinciae quaedam, gentes, insulae ec. certa traxere vocabula primum* — 4. *Quibus in locis, provinciis ec. res quaedam primum inventae sunt* — 5. *Quique certis dignitatibus aut officiis functi sunt primi* — 6. *Qui magnifica quaedam gessere primi, aut instituerint insolita.* « Adam primus homo animantibus cunctis primus vo- » cabula indidit ..... », f. 44-76.

Opus utrumque ex nostro codice edidit procul dubio (1), quod minuta collatio evincit, Sebastiano Fuscareno nuncupatum, Michael Angelus Blondus, ita tamen errate ut novam editionem molirentur et Montfauconius qui hunc eundem codicem in bibliotheca ss. Ioannis et Pauli viderat (2), et Scipio Maffei

(1) *De originibus rerum libellus authore Gulielmo Pastrengico veronense. In quo agitur de scripturis virorum illustrium. De fundatoribus urbium. De primis rerum nominibus. De inventoribus rerum. De primis dignitatibus. Deque magnificis institutionibus, expurgatus omni errore atque litura, nunc primum e tenebris eductus in lucem.* Venetiis, Nicolaus de Buscarinis, 1547, fol. 131, 12.°

(2) « Guillelmus Pastrengicus, *de viris illustribus*, erat is Petrarchae » magister [quod respuit Maffei], cuius ille frequenter non sine laude me- » minit. Estque opusculum ut illo aevo perutile: multi scriptores, multique » libri non noti ibidem memorantur .... Ignotus est etiam Venetiis, ac » si nunquam vidisset lucem: ad haec mendis infinitis foedatus ».

qui cum de auctore tum de opere ac codice fusius disseruit in *Verona illustrata*, p. II, libr. II. Quaenam ceteroquin laus tractationis praecipua paucis absolvit Maffei: « Il principale adunque dell'opera consiste in una biblioteca; e come tra suoi » primi fonti furono s. Girolamo e Gennadio, così ne ritenne il » titolo: ma primo fu il nostro a concepire la vasta idea, mira- » bile nell'oscurità di quei tempi, d'una biblioteca universale » sacra e profana. Le altre parti vengono a formare una spezie » di dizionario istorico e geografico con particolar ricerca delle » prime origini: e conobbe egli molto bene quanto fosse lonta- » no dal potere comprender tanto, poichè disse in un luogo: » *Satis est inchoasse tam grandia*. A lui però non potrà negarsi » la lode d'essere stato il primo, e anterior di tanto ai ricerca- » tissimi dizionarj, prima del Ruscelli [*Indice degli uomini il- » lustri*], poi di tutti quelli che negli ultimi tempi n'hanno » con lor gloria empiuto il mondo. Primo ei può dirsi ancora » che osservasse le lapide, poichè ove nomina Tito Livio, una a » disteso ne riferisce, il che da niuno s'era ancor fatto ».

Cod. 136 chart., saec. XIV, a. 280, l. 205 [L. X, CCXLIII]. N.

I. *Inventarium insignium gestorum notabiliumque dictorum ab ipsa mundi origine ad Benedictum pp. XII, anno* 1334. *Partes quinque.*

Praeeunt foliis 1-7 rubricae et divisiones inventarii generalis.

Pars prima [f. 8-18] capitulis duobus supra viginti agit *de operibus sex dierum:* altera [f. 18-20] capitulis quinque *primam et secundam etates et progressum humani generis infra illas describit:* tertia [f. 20-42] duobus libris continet *percursum populorum et regnorum Asie et Grecie:* quarta [f. 46-77] capitulis nonaginta tribus tractat *de liberalium et mechanicarum artium inventione, de origine deorum et simulacrorum, de allegoriis fabularum, de septem sapientibus, de philosophis et quibusdam aliis extraordinariis.* Quinta pars in libros sexdecim divisa est, quorum primus usque duodecimum absolutum res tantum romanae reipublicae attingunt [f. 78-184]. Libri reliqui de imperio ro-

mano, barbarorum in Italiam incursu, pontificibus summis [f. 184-221].

II. *Exordium, progressus et excidium regni Amazonum.* « Anno ante urbem conditam quadringentesimo octuagesimo, » Vesotes rex Aegypti ... », f. 222.

III. *Descriptio Galliarum loco perenni procursus regni Gallorum.* « Procursus regnorum Francie et Burgundie descripturus, » premittendum censui quibus finibus regna ... », f. 222-227.

Gallum puto auctorem non tantum ex opella hac extrema, quam ex iis diligenter enucleatis quae in universo opere ad Galliam se referunt.

Cod. 137 chart., 1470, a. 292, l. 210 [L. X, LXXV]. X.

Matthaei Palmerii, *florentini, de temporibus.* Dedicatio Petro Cosmae Medici inc.: « Animis nostris innatum esse constat » ut praestantes ingenio viri... »; prooemium: « Querenti mi» hi sepenumero quibus temporibus, per quos et apud quas gen» tes ... ».

Chronicon Palmerii integrum codici huic et proxime insequenti inest, ab orbe condito ad annum Christi 1448, quale in manuscriptis ut plurimum est; ab anno Christi 449 ad 1448 primum quidem cum Eusebii chronico a Bonino Mombritio Mediolani, circa annum 1475 typis editum, ac deinde alibi recusum; ab anno autem Christi 1294 ad 1448, cum epistola dedicatoria, tomo primo *Scriptorum rerum italicarum* Florentiae vulgatum ex codice ms. bibliothecae florent. s. Mariae Carmeli.

Sub fine, fol. 74 legitur: *Matthaei Palmerii florentini, de temporibus feliciter explicit die XV septembris M.CCCC.LXX, in contrata sanctae Mariae Iubanicho Venetiarum, per me Gasparem Bredani quondam d. Antonii.* Dein memoria ingesta pontificum Calixti III, Pii II, Pauli II, Sixti IV, annis 1455-1471.

Cod. 138 chart., 1464, a. 283, l. 215 [L. X, LXXIV].

Eiusdem, *de temporibus, cum excerptis ex annalibus Venetorum Petri Delphini.*

Post absolutum, ut in codice anteriori et editionibus, textum verbis *Mediolanenses Laudum receperunt* subiicitur: *Finis Matthaei Palmerii.* Sequitur pars historica anni 1451 Petro Delphino tribuenda.

Palmerii chronico res Venetorum Petrus Delphinus patricius venetus suis locis inseruit, ut uno veluti filo deductum opus videretur. In iis quae post saeculum circiter undecimum contigere, Andreae Danduli chronicon plerumque ad verbum exscribere animadverti: non item de iis quae ad saecula superiora spectant, quibus ducum tempora cum statuit, a ceteris historicis recedere solet. Specimen esto: « DCCVI. Paulutius » Anafestus dux primus in Venetiarum provincia a nobilibus et » habitantibus eligitur in Eracleona, nunc Civitas nova appel- » lata, usque ad tempora Aliprandi, Longobardorum regis, qui » cum infesto exercitu Patavium Istriamque vastaret, dux au- » xilio habitantium in illis oris, Dei voluntate, victoriam repor- » tavit; qui ut ab incurrentibus tutior esset, fossa ingenti ha- » bitationes ducatus circumquaque munivit ». Ad annum 1229, postquam assumptionem Iacobi Theupoli ad ducatum posuit, scribit: « Nota quod in bibliotheca Venetorum non inveniuntur » commentaria de electionibus superiorum ducum, quae aut ve- » tustate perierunt, aut incendio: aliae vero electiones sunt de » tempore in tempus, ut infra ». Pacta Venetorom passim affert: sic ad ann. 1230: « Pactum ferrariense cum Venetis, 13 augu- » sti, quod Veneti omnes sint salvi et securi in rebus et perso- » nis, non solventes aliquod datium, exceptis denariis tribus » parvis, pro fundo navis qui portum fecerint et manserint » apud civitatem Ferrariae. Apparet in ch. 65 ». Ad ann. 1239: « Item in libris Pactorum ch. 271 pax et liga inter ecclesiam, » tempore Gregorii papae 9 et Iacobum Teupolo, interventu » Romei Quirini et Stephani Baduarii veneti oratoris, hac con- » dicione quod arment 25 galeas communis, sumptibus amba- » rum partium, ad occupandum regnum Siciliae, et si guerra » duraret ultra sex menses, promittunt Veneti armare quatuor » galeas: et hoc si imperator non erit in Lombardia: nec pa- » cem cum Federico, absque pape licencia, facere promittunt. » 1239 sept. 5, pontificatus anno 13.° ». Imperatorum Orientis

serie accuratius, quam Palmerius, dare se Delphinus profitetur, ad ann. 976 scribens: « In Oriente post Ioannem regnaverunt » Constantinus, Alexius, Manuel, Manuel eius filins, Androni- » cus, Ysantius, Basilius, Nicolaus, Mortulphus, Blandouius, » Henricus, Petrus et deinde Robertus, quorum discernere tem- » pora non potuit Matthaeus Palmerius. Sed ego Petrus Delphi- » nus Georgii filius, qui transcribo, dabo operam inter amicos » discere, et in margine libri annotabo. Et haec sunt in 1464 » kalend. octobris ».

In ipso primo libri folio haec adscripta sunt: *Manu Ludovici Stella secretarii mei in legatione mea apud Ariminum* 1464, quae quidem ab ipsa Petri Delphini manu immediate profecta esse videntur. Aliud rerum venetarum chronicon a Petro Delphino vulgari sermone conscriptum habet codex Marcius [I. VII, DLIX] ab urbe Ven. condita ad ann. 1418.

Codicem hunc, foliorum 96, forma antiqniori, scilicet corio signato cum quadruplici fibula compactum, Marinus Sanutus Leonardi filius olim possedit.

Cod. 139 chart., saec. XV, a. 290, l. 209 [L. X, CCLXIV]. N.

I. Petri Candidi Decembrii, *peregrinae historiae libri tres.* Prooemium ad Nicolaum Arcemboldum inc.: « Quantum inter » se terrarum spatio separantur amantes, tantum animis et cor- » de coeunt . . . ».

a. *Liber primus de cosmographia et nominibus provinciarum.* « In Europa sunt regiones et provinciae . . . », f. 1-8.

b. *Liber alter de hominis genitura.* « Postquam in princi- » pio huius operis de cosmographia . . . », f. 9-17.

c. *Liber tertius de muneribus romanae reipublicae.* « Expli- » catis his quae de cosmographia genituraque hominis . . . . . », f. 17-27.

II. Eiusdem, *grammaticon libri duo.* Prooemium ad Guarnerium Castellionem inc.: « Qui amico detrahit ut alteri suffi- » ciat . . . », f. 27-54.

a. *Liber primus de usus antiquitate scribendi, cum peregrinorum vocabulorum expositione — nomina vestium, secundum*

antiquos scriptores — nomina colorum, navigiorum, vasorum, armorum et iaculorum, de ordinibus bellicis, nomina ponderum secundum antiquos.

b. *Liber secundus de proprietate verborum latinorum.*

Auctor, cuius opus anecdotis tribuendum est, Ticini habuit ortum anno 1399.

Cod. 140 chart., saec. XV, a. 433, l. 291 [Z. L., CCCLXXXVIII]. B.

I. Eutropii, *historiae romanae breviarium, insertis multis et adiectis a Paulo Diacono aquileiensi.* « Primus in Italia, ut quibusdam placet, regnavit Ianus, deinde Saturnus ... », f. 1-28.

Nullo sub titulo opus inest, sub eadem omnino librorum divisione, eademque, ut plurimum, lectione qua in codice Ambrosiano perantiquo exstat, a Muratorio accurate exhibito in editione *historiae miscellae* (1).

Folio 17, ad finem libri undecimi quidam notavit: « Hucus» que historiam Eutropius composuit, cui tamen aliqua Paulus » Diaconus addidit ». Desinit liber decimus sextus, extremus: « Quia vero restant adhuc quae de Iustiniani Augusti felicitate » dicantur, in sequenti, Deo praesule, libello promenda sunt ». Ac ita quidem codici Ambrosiano finem impositum esse Muratorius testatur [col. 108, nota 27]. A Paulo Diacono historiam Eutropii interpolatam fuisse et auctam usque ad Iustiniani tempora ex Leone Ostiensi constat, qua de re Muratorium in praefatione ad *historiam miscellam,* Lirutium *de scriptoribus foroiuliensibus,* t. I, p. 194, et Tzschuchium in praefatione ad Eutropium [Lipsiae, 1796] videre praestat. Est autem historia haec ut etiam sequens a librario male admodum habita.

II. Martini Poloni, *chronicon pontificum romanorum,* f. 31-70.

Licet usque ad Ioannis XXI pontificatum tantummodo se scripsisse auctor in prologo dicat, opus tamen ad Martinum IV perductum est; de quo haec adiiciuntur: « Martinus Gallicus » Viterbii eligitur, qui sedit annos II, mensem I, diem I. Huic » rebellarunt multae civitates, contra quas misit exercitum. Di-

(1) *Scriptt. rer. ital.,* t. I.

» latavit palatium in Montefalconis et Urbeveteri et Perusii.
» Rebellavit Sicilia, quam Petrus rex Aragonum cum intrasset,
» statim a Martino est excommunicatus, et regno privavit, quod
» donavit filio regi Francorum. Carolus rex Siciliae Siciliam cum
» summo exercitu intrat, sed nihil proficit ». Inest fabula de Ioanna papissa.

III. Gervasii Riccobaldi, *ex pomerio excerpta.* « Rerum crea-
» turam Deus sex diebus formavit: primo die lucem condi-
» dit . . . », f. 71-123.

Pomerium, quod nonnisi ex parte editum fuit, integrum exstat cod. 129, cuius collatione, excerpta haec iusto pretio pendenda deprehendi. Ad annum usque 1299 ea operi respondent: inde continuatio ad annum 1302 accedit. Excerptis alia factorum Italiae series historica adiicitur usque 1324 producta, quae inc.: « Eo anno [1298] Veneti cum Ianuensibus mari adriatico
» apud insulam Curzulam classe navium pugnant in qua Ve-
» neti habebant LXXXVI naves, et Ianuenses LXXVIII. Veneti
» superati fuerunt, et ibi maxima strages hominum mortuorum,
» tam ferro quam aqua, et multi captivi ducti fuerunt Ianuam
» et pie tractati. Altero anno Veneti pacem obtulerunt condi-
» tionibus aequis, et, pace facta, utrinque captivi sunt libertati
» redditi ».

Codicem exornat littera initialis prima, eleganter auro picta.

Cod. 141 membr., saec. XIV, a. 272, l. 205 [L. X, CCCIII]. D.

Chronica Martiniana [Martini Poloni] *de gestis pontificum et imperatorum romanorum.* « Quoniam scire tempora summo-
» rum pontificum et imperatorum, nec non et aliorum patrum
» ipsorum . . . », f. 1-6.

Titulum, quo caret chronicorum initium ex annotatis sub fine sumpsi. Prologum editionis secundae [quo verba *usque ad Nicolaum III*] excipit historiola de quatuor regnis post Martini mortem efficta.

Textum conspurcat nota fabella Ioannae papissae ante Benedictum III. Abest chronologia: historia pontificalis imperatoriae innectitur. Folio 35, absoluta *chronica fratris Martini* post

Ioannem XXI, sequuntur vitae reliquorum pontificum usque ad Clementem V [1305-1314], post quem sedes pontificalis Avenionem translata est. Narrationem universam claudit mors Henrici VII *fluxu ventris*,

Codex, folior. 38, Regio parisino 5224 par. Folio extremo occurrit tabula ad inveniendum pascha: *MCCCXXXVII. Incipit ratio pascae*, ac inferius: *ubi est MCCCXXXVII, et fuit in illo anno secundo, et fuit XX aprilis*, ex quibus saeculum scriptionis decimumquartum coniicias. Littera voluminis prima pontificem sedentem repraesentat.

Cod. 142 chart., saec. XIV, a. 293, l. 222 [L. X, CCXIII]. N.

Idem chronicum per fratrem Martinum, domini Nicolai papae cur. cappellanum. Tractatus de gestis summorum pontificum et imperatorum.

Chronica pontificum et imperatorum simul interiecta sunt. Exemplar corruptum habet fabellam Ioannae papissae. Verba in prooemio variata leguntur: *usque ad Nicolaum quartum* [1288-1292], cuius vitae a principio, f. 62, coaevus glossator notavit: « Tempore istius Nicolai papae finiunt cronica in principibus ». Tamen procedunt chronica cum pontificibus et principibus, usque ad Ioannem XXII, qui, ut folio extremo: *sedit annis* 18, *m.* 3, *di.* 26 — *obiit die* 4 *decembris* 1335.

Quod a pontifice Honorio IV, a. 1285 exinde legitur, idem fere est ac editum nomine Theoderici de Niem a Ioanne Georgio Echardo in *Corp. hist. medii aevi* [I, col. 1461-1494].

Codex, folior. 96, quorum extremo insunt notitiae ex annis 1371-1372, ac arbor successionis regum langobardorum pluribus glossis marginibus appositis, latiorem dat, inter Marcianos, chronicorum continuationem, qua parte congruit Regio parisino 5225 *membran. olim cl. Bigotii*, ab Echardo, op. cit. p. 369. Folio 75 lego: *Iste liber est Bartholomaei Runinagiae de Placentia, notarii de Placentia, emptus ab haered. q. Petri de Canale, notarii.*

Cod. 143 membr., saec. XIV, a. 360, l. 248 [L. IX, X]. Mk.

I. *Chronica fratris Martini de conditione et regimine romane urbis, et gestis summorum pontificum et imperatorum.*

Opella *de conditione* incipit: « Primum ergo dicendum est » de quatuor regnis maioribus, de quibus romanum ultimum » fuit... », f. 1-12.

Praeambulum hoc, aliis codicibus commune, Martino esse abiudicandum omnes censent.

II. *Chronicon Martini Poloni.* « De summo pontifice Iesu » Christo. Anno XLII Octaviani Augusti natus est Iesus Chri- » stus filius Dei... », f. 13-74.

Fabula Ioannae papissae exstat fol. 54, inter Leonem IV et Benedictum III. Nomen tamen eius non ponitur: « Hic, ut as- » seritur, foemina fuit et in puerili aetate... »; praeeunte parparticula: « Post hunc Leonem [pp. IV] Ioannes Anglicus na- » tione maguntinus... ». Codex est per columnas distinctus et omnis pagina duas columnas habet: columnae vero triginta quinque lineas tantum continent, et non servatur ordo quod tot lineas habeat quilibet pontifex, quot annos sederit, sicut in prioribus eiusdem Martini exemplaribus, vel in secundis ab eodem Martino exaratis. Chronicon Martini finit in Conradino et Clemente IV, his verbis: « a Clemente praedicto praesens cronica » stilum operis committavit ».

III. *Additiones usque ad Nicolaum III exclusive* [hoc exordio aliena manu]: « Nam cum a principio per annos Domini cu- » currerit et quilibet pontifex anno introitus sui... », f. 74-76.

IV. *Additiones alias manus minime coaeva protulit, cum annorum lacunis, usque ad Bonifacium octavum* [ann. 1277-1294], f. 76-77.

V. *Nomina regum Franciae sub hoc titulo:* « Ista sunt no- » mina regum, qui hactenus fuerunt in Francia et fuerunt qua- » draginta octo. Post illud famosum troianae civitatis excidium, » victoribus Graecis cedentes.... »; finit: « Quadragesimus » octavus Philippus [pulcher] filius praedicti Philippi », f. 78.

Bernardus de Montfaucon in *diario italico*, pag. 49-50,

fuse de hoc codice, concludens: « Haec describere visum, quia » mire variant codices chronici Martini Poloni, maximeque initio; nam quod superius legitur *usque ad Honorium papam* » *quartum*, alii codices ad Clementem IV, alii ad Gregorium IX, » alii ad Ioannem XX praeferunt. Vix itaque potest Martini » chronicon in codicibus quale a primo auctore exaratum fuit; » deprehendi; nam quivis amanuensis, ut liquet, ad suam usque » aetatem deduxit historiam, atque in prologo nomen pontificis » sui aevi, amoto priore posuit; in serieque non semel dissen» tinnt codices.

Cod. 144 membr., saec. XV, a. 227, l. 183 [L. X, CXXXV]. Ml.

I. *Incipit catalogus sive chronica omnium pontificum et imperatorum romanorum, ubi anni et menses et dies eorum ponuntur, et notabilia facta eorum, et distinguitur quis imperator sub quo papa sedit, incipiens a Christo, qui fuit primus et summus, ab Octaviano Augusto qui eius tempore imperavit pertingens usque ad Gregorium nonum et Fridericum qui nunc ad imperium sublimatur*, f. 1-8.

Etsi chronicis Martini Poloni haec sint praevia, utpote quae auctor ad pontificem Gregorium IX, a. 1227, et Fridericum imperatorem, a. 1220, producenda auctor sibi proposuerat, nihil commune cum illis habent.

II. *Incipit chronica fratris Martini poenitentiarii domini Clementis IV papae et cappellani, de gestis summorum pontificum et imperatorum*, f. 9-67.

Brevis prologus est, a quo exulat praeambulum illud *de quatuor regnis et de conditione urbis Romae*, quod prolixum in ceteris nostris et aliis codicibus manuscriptis legitur, *auctoris fini minime congruens*, adnotante Echardo, *qui chronicon suum studebat brevius facere*. Finis imperatorum [f. 49-67] est in *Corradino*, qui *post fugam captus fuit et decollatur; et factum suum paucis diebus post tanquam fumus evanuit*. Finis autem pontificum [f. 9-49] habetur in *Clemente IV, natione Provinciali de villa Sancti Aegidii*, qui *dicitur sedisse annis tribus, mensibus novem et diebus XXI*, ac *mortuus Viterbii, et sepultus in eccle-*

sia fratrum Praedicatorum. Alia eiusdem Clementis gesta minime, ut puto, sincera recensentur: tum vero: *Explicit chronica Martiniana. Deo gratias et beatae Iustinae virgini, amen.* Haec editio chronicorum prima.

III. *Incipiunt quaedam additiones, quae immediate sequuntur chronicam antedictam.* « Romanum imperium, sive post de» positionem Friderici secundi ab imperio, sive post mortem » eius, cacpit vacare... », f. 67-70.

Quae ad imperatores pertinent continuo narrata finiunt: « Rex etiam Navarrae, qui infirmus de Africa recesserat, in Si» ciliam veniens est defunctus. Rex Franciae dixit quod, ante» quam intraret mare, expenderat occasione passagii XIV vici» bus C millia libras turonensium, ut dicebant barones sui, qui » hoc ab ipso audiverant ». Ad pontifices quod attinet, initium: « Gregorius decimus, natione lombardus, de civitate Placen» tiae... »; finis: « Nicolaus tertius, natione romanus, sedit ». Is ad summum pontificatum evectus fuit anno 1277, die 25 novembris. Nullam aliam Martini additionem factam inde scimus quod anno insequente 1278 mortem ipse obierit.

Codex Vaticano [5001] emendatior, sinceris annumerandus quod inter Leonem quartum [quintum in codice] et Benedictum tertium anno 855 electum, minime occurrat *Ioannes* ille *Anglicus* seu *Ioanna papissa,* cuius fabella chronicon Martinianum anno 1277 non inquinatum, etiam aliunde scimus. Hoc adnotandum censui quod, cum gravis inter Catholicos et Protestantes de vera et nunquam interrupta romani pontificis successione disputatio intercedat, totius litis pondus in eo sita sit: *an romanam cathedram pontifex foemina occupaverit.* Convenit ex ungue cum chronicis typis editis Coloniae Agrippinae, anno 1616.

Martinus Polonus, seu proprie oppaviensis, nomine familiae Strzebski, *archiepiscopus consentinus* appellatus, chronicon exaravit, plurimi usus aevo medio, nullius apud posteros pretii. De auctore, opere, codicibus manuscriptis erudiri cupidus adeat *Archiv der Gesellschaft für ältere Geschichtkunde,* voll. IV, V, VII, quo doctor Pertz uberem collegit messem, in suos usus excusso opere comitis Ossolinsky: *Viadomosci o Pisarzach Polskich.* Krakau, 1819.

Folio extremo notae historicae occurrunt annorum 1463-1469 de obsidione Tergesti per Venetos; de pace, intercedente Bessarione, composita; de *liga contra perfidum et paganissimum Maumet turchum;* de morte Iacobi Picinini; de fluvio Natissa *civitatem Foriiulii inundante;* de Turcis territorium, 12 iulii 1469, depopulantibus, cum *depraedatione animarum* 1500.

Cod. 145 chart., saec. XV, a. 308, l. 212 [L. X, CLXXXVIII].

I. *Incipit chronica fratris Martini* ec.

Praeit prologus editionis alterius cum verbis *usque ad Ioannem XXI papam,* quem proxime sequitur historiola de quatuor regnis, f. 13-27. Foliis vero 29-113 exstat *historia breviter edita de nativitate Salvatoris, praedicationibus, miraculis, passione, resurrectione, ascensione, et Spiritus sancti missione, ex quatuor evangelistis, et Iosepho, Eusebio, et ex historicis scolasticis,* ab auctore anonymo, qua pars prima operis Martiniani exhibita. Chronicon Martinianum [f. 113-136] a s. Silvestro ad Ioannem XXI excurrens, romanis imperatoribus omnino extrusis: finit: « Hic est finis de pontificibus ». Vitae Nicolai tertii ad Honorium quartum leguntur, f. 137-142.

Folio 126 occurrit fabella Ioannae papissae, post vitam Leonis V. Sub fine: « Hic est finis romane cronice pontificum ».

II. *Chronicon breve silesianum.* Prosa oratio et rhythmi. Ea inc.: « A lege Moysi usque ad destructionem Troiae III et XXX » anni ... »; rhythmi vero:

« Est locus iste lubens Iulio de Caesare dictus
» Slavonizando loquens consuevit dicere vulgus ... »,

f. 142-145.

III. *Epytaphia ducum Slezie et primo ducis Bolezlai qui fundator coenobii lubensis* ec. Est necrologium silesianum, exceptis versibus *scriptis in tumba Bolezlai,* in choro ecclesiae lubensis. « Dux Boleslaus, honor patriae, virtute deinceps ... », f. 145.

IV. *Series ducum vratislavensium et glogoviensium,* f. 145-146.

In indice praevio notata numeris II-IV referunt titulum: *Notabilia facta sub diversis contingentiis temporum.*

V. *Tractatus de longevo schismate.* Tractatus primus. « Suae » gygas ecclesiae Christus Dominus, etsi caelorum thronos et » molem terrae sua manu sustentans portet et teneat .... », f. 149-242.

De hac historia schismatis occidentalis, a morte Gregorii papae XI a. 1378 ad Vitoldum magnum Lituaniae principem [1392-1430] nullam ingerit mentionem Raynaldus, etsi in Baronii continuatione de schismate egerit. Hoc tractatu actum de concilio pisano et rebus ad Bohemorum fidem spectantibus. Differt ab impressis Theodorici de Niem et Maimburgi.

VI. *Incipit chronica Bohemorum.* « Ut igitur, sereniss. im» perator et semper auguste, tui conceptus propositum ... », f. 243-263.

Propositum dederat Carolus quartus rex in prooemio, ad cuius finem: « Ut ergo tranquillitate pacis ...... nostra res» publica perfruatur ..... cronicarum antiquas et novas histo» rias, maxime Boemorum, obscure conscriptas, per venera» bilem vestrum Ioannem dictum de Marignolis de Florentia, » ordinis Minorum, bysianensem episcopum, nostrae imperialis » aulae commensalem, transcurri mandavimus, amputatis ob» scuris verborum ambagibus, et superfluis resecatis, ac inter» positis quibusdam utilibus, incipiendo a primo Adam usque » ad felicia tempora nostra ec. ».

De auctore et opere [quod Gelasius Dobner publici iuris fecit in ***Monumenta historica Bohemiae nunquam antehac edita.*** Pragae, 1764-1786, tom. II, p. 68] sic Baldinus in ***Bohemia docta,*** tom. I, p. 68: « Hagecius ait in praefatione Marignolam, » iubente Carolo IV, in originem Bohemorum inquisivisse, et » qua de causa bohemica natio nostra vocetur, explicare voluis» se, sed miris modis quaestionem hanc tersisse, ut aliquid di» ceret. Sine dubio bonus Marignola veteres Boios vel Bohemos » ignoravit aut Czechos slavicae genti coniunxit, quod illi sine » dubio infeliciter cesserit; nam terram et appellationem ha» bemus a Boiis, originem et linguam trahimus a Slavis ».

VII. Aeneae Sylvii, ***historia bohemica.*** « Interitura esse » quaeque nascuntur, atque homines in primis, quos ea de cau» sa ... », f. 268-336.

Historia, nulla fere partitione adhibita, habet in editionibus capitula duo supra septuaginta.

VIII. Eiusdem, *epistola duplex*, prima Viennae data kalend. iunii 1451, Ioanni Hinderbach secretario regio, *de nomine et officio heraldorum;* altera Pruch, pridie kal febr. 1444, Ioanni de Aich iurisconsulto, *de curialium miseriis*. Illa ex editis est centesima vigesima sexta, haec centesima sexagesima sexta, f. 337-352.

IX. *Civitas iustitiae.* « Quia, secundum Gregorium, ad » constantiam regiam Galliae... », f. 355-377.

Tractatus de virtutibus, quas auctor anonymus se excussurum nuntiat: « Quia, secundum Hieronymum omnes virtutum » species in uno nomine iustitiae continentur... ».

X. *Legenda de Abgaro rege.* « In ecclesiastica hystoria » legitur quod Abagarus rex dominio nostro Iesum Christum... », f. 378.

XI. *Institutio letaniae.* « Letaniae bis in anno fiunt, scilicet in festo sancti Marci et tribus diebus ante Ascensionem... », f. 377-380.

XII. *Hystoria de sancto Iodoco.* Post *oremus* lectiones tres, quarum prima: « Fuit in partibus Barbundiae [sic] quidam nobilis puer nomine Iodocus... », f. 380-381.

Differt toto caelo a legenda promissiori Iacobi a Voragine.

Codicem, manu germanica scriptum, quod et confirmant verba folio 378 *Goth helff euch*, qua versio loci *Deus te adiuvet*, ita inscripsit qui possederat: « Hoc volumen comparavit magi- » ster Nicolaus Tempelfelt de Brega, sacrae theologiae profes- » sor, cantor ecclesiae vratislaviensis... ».

Cod. 146 chart., saec. XV, a. 290, l. 220 [L. X, CCLXII]. Z.

Incipit chronica fratris Martini ec., f. 1-41.

Praeit index pontificum. In prooemio leguntur verba *usque ad Nicolaum III*, huiusque vitae principio, f. 41: « Explicit » cronica fratris Martini, ordinis fratrum Praedicatorum de » pontificibus summis ». Foliis 3-9 exstant chronica praevia, Martino abiudicanda. Series imperatorum et pontificum sic im-

mixta est ut pagina prima pontifices, altera imperatores, tertia pontifices et sic reliquae referant.

Vitae Nicolai III, Martini IV, Honorii IV accedunt fol. 41-43: extremo 44 inscriptus index imperatorum romanorum.

Editio Martini secunda, cum Ioannae papissae fabella.

Cod. 147 membr., saec. XV, a. 290, l. 223 [L. X, XI]. Ma.

Martini Poloni, *chronica pontificum et imperatorum romanorum.*

Anteit prologus non sincerus: « Primum ergo dicendum » est ... », f. 1-10. Sequitur chronicon: « Incipiendo a primo » summo pontifice ... ».

Prooemium ex editione altera *[usque ad Ioannem XXI papam deduxi inclusive]* excipiunt chronica pontificum [quibus additi in textu Nicolaus III et Martinus IV] f. 10-36, ac imperatorum, usque ad Eduardum sextum regem Angliae, f. 37-61.

Singulare est quod folio primo legatur: « In hoc codice ne- » quaquam reperitur fabula Ioannis VI Anglici papae, cui a Pla- » tina, ex hoc auctore, muliebris sexus attribuitur. Irrepsit ergo » in Martini Poloni chronicon commentitia haec narratio. Vetu- » stissimae notae codices in caesarea bibliotheca fabula hac non » maculati quatuor numero asservantur; his et aliis ab clar. Guil- » lelmo Cave recensitis, nostrum hunc addere aequum est, quem » ex vicinioribus Martini tempori nos non incongrue reputa- » mus. D. Ascanius Varesius, abbas, paucula haec adnotavi, ve- » ritatis studio, die 19 maii 1714 ». Re etenim vera ille hallucinatus est, nam fabula Ioannis papissae occurrit in fine vitae Leonis pp. V [f. 25], idemque de hoc codice affirmat Iac. Philippus Tomasinus in *Biblioth. patav.*, Utini, 1639, p. 20.

Codicem diligenter duabus columnis exscriptum Bartholomaeus de Lignamine, episcopus concordiensis, coenobio s. Io. in Viridario Paduae donavit anno 1455.

Cod. 148 membr., 1465, a. 337, l. 237 [L. X, XXII]. Ma.

Blondi Flavii, *foroliviensis, historiarum ab inclinatione Romanorum imperii, libri decem priores* seu *decas prima.*

Codici, folior. 149, impia manus primum abscidit, eo procul dubio [collatione cum ceteris librorum initiis vere splendidis instituta] quod aurata pictura esset conspicuum. Librorum quinti et septimi initiali picturae apparandae spatium datum.

Opus, candidioribus teretibusque membranis eleganter descriptum, *absolutum est ad petitionem Ioannis Marcanovae ar. et med. doct. p. anno gratiae* 1465, *Bononiae:* biennio post coenobio s. Ioannis in Viridario cessit.

Cod. 149 chart., saec. XV, a. 338, l. 230 [L. XIV, CCLXXIV].

I. Aeneae Sylvii Pii pp. II, *epitome supra decades* [primam et secundam] *Blondi, ab inclinatione imperii usque ad tempora Ioannis vicesimitertii pontificis maximi.* « Fuit in urbe Constan- » tinopoli romanum imperium magna cum gloria sub Constan- » tino Constantii filio . . . », f. 43-194.

Praeit alphabeticus nominum tum virorum tum locorum index. Epitomen historiae romanae a saeculo V ad ann. 1410 prolatam legimus in *Aeneae Sylvii Piccolominei opp. omn.* [Basileae. 1571], p. 144-281.

II. *Breviarium libri primi usque tertium non absolutum decadis tertiae eiusdem operis Flavii Blondi.* « Iohanne Galeatio » mortuo, duo ex uxore filii superstites fuere: Iohannes Maria » et Philippus Maria . . . », f. 195-213.

Summarium praecedentis epitomae praestantiam minime redolet.

Codicem possederat anno 1476 Dominicus de Dominicis, episcopus Brixiae, *vicarius urbis,* qui sua manu et nomen et annum et notitiam inscripsit: *quem* [librum] *scribi feci et colligari. Constitit ducat. VI.*

Cod. 150 chart., saec. XV, a. 279, l. 212 [L. X, XXI]. Ma.

1. Blondi Flavii, *foroliviensis, Italiae illustratae per regiones seu provincias octodecim, libri XIV.* « Italiam scribere » exorsi, provinciarum urbis primariam . . . », f. 2-188.

Lectio quandoque corrupta librarii ignorantiam belle scribentis sapit, qui fol. 188 sui memoriam ingessit: *IO . AN . ZVP . P . scripsit MCCCCLXII . Bon.* Litterae librorum initiales egregie pictae occurrunt.

Esse in hoc exemplari quaedam de rebus Nicolai V pont. max. inserta deprehendo quae ab impressis omnino absunt: utrum vero a Blondo ipso vel ab alio quopiam, qui in codice pontifici illi oblato de suo primum adiecerit, profecta ea sint, non ego diiudicaverim: hoc unum constat codicem hunc Bononiae scriptum fuisse quo tempore inter vivos Blondus degebat. Differentiae, quam dixi, argumenta profero. Tomo primo operum Blondi, edit. Basil. an. 1559, p. 301, lin. 2, post ea verba: *splendidissima exaedificarit,* habet ms.: *idque oppidum novi nominis ingens nactum est ornamentum, quod te Nicolaum genuit praesentis temporis romanum pontificem, eius nominis quintum, cuius vita successusque omnes poterant posteros admonere, virtutibus praesertim doctrinae incumbendum.* Pag. 326, lin. 2, post *exiisse videantur,* ms.: *quo inductus exemplo tu, beatissime pater Nicolae, impositam urbis Romae tectis plumbeorum imbricum defensionem claviculis aeneis communisti.* Pag. 330, lin. 14, ubi de Spoleto, pro iis verbis: *Arcem habet omnium Italiae munitissimam et quae aedificiorum pulchritudine nuperrime ornatissima est reddita,* in ms. est: *Arcem habet omnium Italiae munitissimam, quam aedificiorum pulchritudine tu, Pater sancte Nicolae quinte pontifex romane, Caesare Lucensi levire tuo, viro optimo ac praestantissimo curante, ornatissimum reddidisti.* Pag. 336, lin. 40: *Fortunatum vero est praesenti anno, sicut et proximo fuit, Fabrianum, romanae curiae eo ductae praesentia;* qui locus in ms. ita se habet: *Fortunatum vero est praesenti anno, sicut et proximo fuit, Fabrianum, tua, quinte Nicolae pontifex romanae, atque romanae curiae eo ductae praesentia.*

Manuscriptum textum cum impresso conferenti mihi nunc primum indicium sese obtulit de corographia Italiae, Francisci Petrarchae ac Roberti Siciliae regis opera confecta, et a Blondo adhibita: *Nam pictura Italiae quam in primis sequimur, Roberti Siciliae et Francisci Petrarchae eius amici opus, Vicuentiam Vicueriamque et Conam vicos profluenti Pado appositos habet,* scribit Blondus p. 353, edit., citatae. Animadversione utique digna res, quae immortalis memoriae viri Francisci Petrarchae nomen magis magisque commendat. Addere placet Ludovici Nogarolae veronensis in Blondum *de Italia illustrata* additiones correctionesque manuscriptas in bibliotheca Saibantium, quae Veronae erat, exstare; quod ex bibliothecae illius indice Veronae an. 1734 impresso constat, p. 196.

II. Eiusdem, *Romae instauratae libri tres.* Prooemium Eugenio pp. IV: « Urbis Romae rerum dominae ruinarum potius... »; textus: « Roma in Latio ad Tiberim omnem... », f. 191-252.

Praeest index per capitula, fol. 189-190.

Codice universo, quem Ioannes Marchanova monasterio s. Ioannis in Viridario anno 1467 donavit, notae marginales plerumque rubricatae occurrunt.

Cod. 151 chart., saec. XV; a. 295, l. 203 [L. X, LXVI].

Leonardi Aretini, *de bello italico adversus Gothos libri quatuor.* Prooemium cardinali Iuliano Cesarini: « Etsi longe mihi » iocundius fuisset Italiae felicitatem quam clades referre... »; finit: « Quo facto Cumas et cetera que supererant oppida Nar» ses recepit, finisque fuit anni decimi octavi huius belli », f. 1-68.

Paulo ante finem nulla mentio facta pugnae inter Narsetem et Totilam, quo loco librarius annotavit: ***Hic deficit apparatus Totile contra Narsetem ac prelium commissum inter eos cum morte Totile, que clare nondum potuit indagari et haberi.*** Desiderium idem est in impressione: ***Hoc in loco manifestum fragmentum cernitur, nam praetermissa est pugna inter Narsetem et Totilam in qua Totilas ipse occubuit; quod nescio an exemplaris acciderit vitio, an potius auctoris, qui forte huius rei cognitionem***

habere non potuit. Lacunam hanc explevit librarius, quo ex fonte nescio, foliis 69-71.

Citati auctoris nomine commentarium editum est Fulginei anno 1740, noster tamen codex finit: *Belli gothici liber quartus Italia gesti et ultimus explicit per Leonardum Aretinum, sicut fertur.* Adde quod Fabricius, aliique post eum, de Leonardo Aretino qua operis auctore tacent. Nihilotamensecius Leonardo tribuit Poggius in oratione funebri: *Ex Procopio historiam Gothorum quatuor libris complexus est;* idem asserit, argumentis allatis, Mazzuchelli in *Scrittori d' Italia.*

Cod. 152 chart., saec. XVI, a. 295, l. 204 [Cum lib. impr. 41053].

Eiusdem, *de bello italico adversus Gothos libri quatuor.*

Foliis 1-68 occurrunt libri quatuor ut in aliis codicibus manuscriptis; 69-70 lacuna expleta ut codice praecedenti: « Anno imperii Iustiniani XX capta est Roma a Gothis et papa Vigilius venit Constantinopolim . . . »; finit: « Gladium evaginaverunt peccatores ut trucident rectos corde: gladius vero intret in cor ipsorum ».

Cod. 153 chart., saec. XV, a. 292, l. 215 [L. X, CLVII]. Z.

I. Aeneae Sylvii Piccolominaei, *Iornandis historiae compendium.* « Est in Arthoo Oceani salo posita insula magna nomine Scantia . . . », f. 1-17.

Opus idem *de ortu Gothorum* appellatum, occurrit fol. 1-41 [L. XIV, I].

Auctor dicat Ioanni cardinali de Carvaiali breviarium, de quo sub initio: « Leonardum Aretinum nostri saeculi virum eloquentissimum scripsisse de Gothis historiam accepi: nunquam illa in manus meas venit... ». Et ulterius: « Non longe ab Hystro, inter Viennam atque Pataviam, ibi dum intro bibliothecam, libros volvo: incidit in manus meas Iornandis historia . . . . Statui in compendium redigere . . . ». Raymundus Duellius edidit in *Biga librorum variorum* [Francofurti et Lipsiae, 1730, p. 1-20] ex hoc codice, de quo ille in prooemio:

« Illam [historiam] ex ms. volumine [non quidem optimae no-
» tae, sed quoad eius scio, unico], quod mihi ad hos usus ex bi-
» bliophylacio suo bonis et raris libris abundante concessit vir
» litterarum et insignis benevolentiae fama notissimus, dom.
» Apostolus Zenus, nunc primum in lucem bona fide protraho,
» adiunctis pauculis, quas manus synchrona in margine addi-
» dit, notis, et ipso opere, ob legentium commodum, in plures
» paragraphos dissecto ».

II. L. Aretini, *de bello italico adversus Gothos libri quatuor.*

III. L. Annaei Flori, *epitome de gestis Romanorum. Libri quatuor.* « Populus romanus a rege Romulo in Caesarem Augu-
» stum septingentos per annos . . . », f. 60-95.

Codicem possederat, ante Zenum, M. Brittius de Cilia.

Cod. 154 chart., saec. XVI, a. 220, l. 143 [L. XIV, XLIV]. Ye.

Benvenutus ex comitibus de Sancto Georgio et de Blandrate, *eques hierosolymitanus, ill. et excell. principi domino Gulielmo octavo, marchioni Montisferrati, domino suo singularissimo significat: Utraque factio* [Guelphorum et Ghibellinorum] *unde manavit.* « Cum de factionum origine, quae duobus innixa no-
» minibus, hominum animos in diversa trahunt studia, in cu-
» rialium tuorum corona quandoque sermo . . . ». Folia 15.

Opinionibus variis expensis Bartoli Saxoferrati, Nicolai abbatis panormitani, Blondi Flavii, Platinae, Georgii Merulae, hanc nomini originem auctor tribuit: « Duae in romano orbe, apud
» Galliae Germaniaeve fines, famosae hactenus fuerunt familiae,
» una Henricorum de Guibelinga, alia Guelphorum de Aldulfio,
» altera imperatores, altera magnos duces producere solita ».
Idem Benvenutus de se in prooemio: « Agente itaque me in Co-
» lonia Agrippina Batavorum inferioris Germaniae urbe, apud
» Maximilianum Caesarem, illustrissimi quondam genitoris tui
» iussu, legationis munus, praestantissimus eques et utriusque
» censurae doctor d. Marcoaldus Breysach, vir a secretis Cae-
» sareis admodum gravis, ob mutuam familiaritatem visendi
» gratia me adiit . . . ».

Hoc in annos 1573-1576 referendum.

Cod. 155 chart., saec. XVI, a. 299, l. 222 [L. X, II]. F.

I. Albertini Mussati, *patavini historiographi, de gestis Henrici VII Caesaris libri XVI, ad Paganum de Turre, episcopum paduanum.* « Lucemborc oppidum est Franchorum fines ab Ger» manis distinguens, a telluris sterilitate . . . », p. 1-351.

Opus quo gesta in Italia enarrantur a ianuario 1311 ad augustum 1313, tempore Henrici in ea commorantis, publici iuris fecerunt, castigationibus, collationibus, notisque additis, Dominicus Molinus, ex recensione Felicis Osii; post eum vero Graevius et Gronovius in *Thes. histor. Italiae* ec., tom. VI, et Muratorius in *Scriptt. rer. ital.*, tom. X; qui et opus proxime insequens pari modo obtulerunt.

II. Eiusdem, *super gestis Italicorum post Henricum VII Caesarem, ad eundem.* « Post Henrici septimi Caesaris interne» cionem, qui illum secuti fuerant Gibolengi . . . », p. 352-473.

Historiae huius, in duodecim libros distributae, paulo ultra quatuor habet codex, cuius textus etsi notae melioris ac proxime subsequens, nihil habet prorsus quod editionibus, loco superiori citatis, conferat emendandis.

Cod. 156 chart., saec. XVI, a. 318, l. 215 [L. X, CCCI]. D.

Eiusdem, *de bello Italicorum sub Henrico VII et post Henricum VII.*

Codicem, foliis 59, propere exscriptum dono dedit *Ioseph Maria Philippi P. viro clarissimo Francisco com. de Leonissa, patricio patavino, philosophiae et medicinae professori, a.* 1739, *X kal. octobris.*

Cod. 157 chart., 1458, a. 170, l. 106 [L. X, LXV]. Ye.

Leonardi Aretini, *historia rerum in Italia gestarum, annis* 1378-1440. « Qui per Italiam homines excelluerunt aetate mea, » et quae conditio rerum . . . ».

Opella pluries edita.

Codicem, foliorum sexaginta, cui primum deest, quinquagesimo quinto inscriptum: *Iste liber expletus est die sabati decimo nono augusti millesimo quadringentesimo quinquagesimo octavo, indictione sexta,* dono obtulerat comes Iacobus Zabarella Octavio Ferrario, bibliothecae gymnasii patavini praefecto, hic autem bibliothecae eidem.

Cod. 158 chart., saec. XV, a. 192, l. 122 [L. X, CXVII]. Mr.

Eiusdem, *rerum in Italia gestarum,* f. 1-55.

Foliis 57-59 exstant graecae sententiae, litteris quadratis coloribus et auro illitis, quarum sensus: *Ignorantia quidem audaciam, cogitatio autem cunctationem offert — Pauca quidem sed valde argute — Cognoscens quoniam talis est quibus laetatur conversans.*

Volumen antiquitus basilice compactum est, tabulis corio signatis obductum, quas interius diagrammata coloribus variis et calculis minutioribus vitreis exornant.

Cod. 159 chart., 1464-1465, a. 296, l. 216 [L. X, LXIV]. Ma.

I. Eiusdem, *rerum in Italia gestarum,* f. 1-23.

II. Socratis, *apologia e graeco in latinum traducta a Leonardo Aretino.* Prooemium: « Socrates philosophus vir omnium » innocentissimus atque iustissimus .... »; apologia: « Quid » vobis acciderit, iudices, ab accusatoribus meis, nescio ... », f. 24-37.

Opella iam ipso saeculo XV typis prodiit cum Gorgia Platonis ab eodem Aretino latine reddito, cuius editionis exemplar, absque ulla nota, itidemque sine numeris, signaturis et custodibus, d. Marci bibliotheca possidet.

Utraque, ad petitionem Ioannis Marcanovae, Bononiae anno 1465 exscripta.

III. Bruti, *epistolae a Rinutio Thessalo in latinum translatae, pontifici Nicolao V nuncupatae.* « Solent, beatiss. pater, qui » invigilant alicui operi, quod ad mores hominum spectet ... », f. 39-49.

Nutu eiusdem Marcanovae, Bononiae anno 1464 descriptae sunt, cum illius insigniis titulo inscriptis. Eae publici iuris factae sunt saeculo XV, sine ulla nota, foliis quatuordecim.

Cod. 160 chart., saecc. XV-XVI, a. 298, l. 210 [L. X, CLXXX].

I. *Horoscopi Pii IV, Pii V, Gregorii XIII, summorum pontificum, et cardinalium eorum temporum, cum figuris geometricis,* f. 1-25.

II. *De Leonis pp. X morte et successione Clementis pp. VII.* Fragmentum historicum incipit: « Sed heu summis adversans » semper exitium impendet, vixque aliquid amplum perfici po- » test . . . », f. 26.

III. Valerii Maximi, *exemplorum illustrium virorum,* seu *dictorum et factorum memorabilium* fragmentum, a capitulo secundo libri tertii: *De fortitudine exempla romana* usque ad octavum: *De constantia.* Initium: « Immemorem me propositi mei » Clelia poene facit . . . . », finis: « Antonius enim virtuti eius » incolumitatem tribuit », f. 28-49.

Lectio manca et corrupta.

Cod. 161 chart., saec. XVI, a. 208, l. 146 [L. X, CCXC]. D.

I. *Excerpta historica de rebus praesertim Italiae, opera et manu Marini Sanudi,* f. 1-99.

Fragmentorum scriptores hi sunt:

a. *Ioannes Nuvalli,* tornacensis [*Multivalle* quoque], continuator chronici Eusebiani ab anno 1482, quo desinit Matthias Palmerius, ad annum 1512. Eius continuatio universa hic occurrit, quam lege sub fine chronici Eusebiani, Parisiis a. 1512 editi, f. 1-11.

b. *Ioannes Nauclerus,* praepositus tubingensis. Ex fine eius chronici ac ab iis quae addidit Nicolaus Basellius [Tubingae, 1516, 4.°] protulit Sanudus quaedam ab anno 1472 ad annum 1480, f. 13-26.

c. *Riccobaldus Ferrariensis,* auctor operis: *Pomarium ecclesiae ravennatis* seu *Historia universalis a mundi creatione ad*

annum Christi 1297. Ex editis ab Echardo et Muratorio dedit Sanudus fragmenta, f. 32-71. Vide cod. 129.

d. *Warnerus Rollewinck,* auctor est notae chronologiae sub nomine: *Fasciculus temporum,* cuius plures prostant editiones. Fragmenta dedit Sanudus, f. 73-99, adnotans 81.° « Ex» plicit fasciculus temporum cum pluribus additionibus in nul» lis antea libris positis, videlicet ab anno 1512 usque ad an» num virginei partus 1518, expensis honesti viri *Ioannis parvi,* » universitatis parisiensis bibliopolae iurati, in vico divi Iacobi » sub lilio aureo Parrhisiis commorantis ».

II. Marini Sanudi, *parentadi de Italia* [itale], f. 101-111.

Tractatio autographa, minime absoluta, qua de cognatione aliquarum familiarum principum Italiae sui temporis plura expenduntur, habet familias *d'Aragona, Sforza, d'Este, Gonzaga, Montefeltro, Malatesta, Sanseverino.*

Cod. 162 chart., saec. XVI, a. 274, l. 210 [L. X, XCVIII]. Yc.

Hieronymi Borgii, *historiae de bellis italicis ab anno* 1494 *ad* 1541, *libri primus usque duodecimum, decimus sextus usque decimum octavum absoluti.* « Antiquum sive naturae humanae » sive fortunae vitium est, non Italiae solum sed et omnibus » fere terris . . . ».

Auctor, neapolitanus, severioribus studiis ac in academia Ioviani Pontani a prima iuventute institutus, Romam primum, Alexandro VI gentis nomine carus, exinde Venetias sub initio saeculi XVI concessit. Armorum aeque ac philosophiae, linguarum latinae et graecae, politioris litteraturae peritus, vitam plerumque apud Venetos egit, quousque ad presbyteratum sero evectus, Massae Lubrensis episcopus renuntiatus est, die 18 iulii a. 1544, cum paulo ante [22 iunii] *sole occidente in novo palatio apud aram caeli, ego a pontifice ultro vocatus ei hanc historiam dicavi et obtuli: quam ore benigno legit et approbavit,* uti auctor sua manu principio codicis scripsit, epigrammate addito:

« Accipe, sancte pater, laudum monumenta tuarum:
» Nunc tu iudicio fac meliora tuo.

» Hinc me non verbis vincent nec carmine vates:
» Graecia quot misit: quot tua Roma tulit.
» Namque tuas laudes ter maxime Paule canentem
» Musarum haud potis est deseruisse favor ».

Cum operi universo desint libri decimus tertius usque decimum quintum, chronica ann. 1494-1541 habent lacunam ann. 1529-1533. Codice nostro [anno 1730 Iusti Fontaninii] fretus Mazucchellius in *Scrittori d'Italia*, quare nescio, libros esse viginti asseruit. Ex quibus aliquot separatim diversos nuncupavit, ut prooemium Fabritio Maramaldo patricio neapolitano; alterum fratribus principi Fabritio Iesualdo consano comiti et Camillo consano antistiti; item prooemium libri octavi ad Inachum Gevaram, Antonii comitis potentini filium, Apicii dominum [Neapoli, cal. aug. MDXXVI]; librum decimum sextum titulo *de bello africano*, decimum septimum *de bello gallico*.

Ceterum lucidus rerum fusius enarratarum ordo, sermonis lepores ita auctorem commendant ut ea historia evulgari valde mereatur. Fragmentum prooemii do ex libro VII, et styli simplicitatis et vitae exagitatae testimonium: « Filia cara mihi est » duodeviginti annos nata, Inache Gevara inclyte: iam matura » viro [ut canit poeta], iam plena nubilibus annis: tam dilecta » mihi quam sua Pallas Iovi: utraque patris de vertice nata: huic » ego et rerum inopia et ocii penuria et laborum mole vexatus, » dum ab eius ineunte aetate per cunctam Italiam incertis sedi- » bus vagarer, dotem crassa minerva contextam paravi ».

Codicem, foliorum 287, austriaci regiminis iussu, Francisco Sebastiano Gasslero anno 1804 commodatum, is Vindobonam ad tabularium caesareum detulit; anno 1850 petitum minister ab exteris negotiis, antiquioribus apochis per infamiam retentis, negavit; patriis denique laribus pax cum Austriacis post Venetias Italiae additas, restituit.

Cod. 163 chart., saec. XVI, a. 220, l. 160 [L. X, CLXXIII].

Pauli Iovii, *historiarum sui temporis fragmenta a libro I usque ad XVI.* « Quiescebat terrarum orbis nullis bellorum pro- » cellis agitatus, ac in primis Italia quassata paulo ante . . . ».

Auctor temporis sui historiam [1494-1548], non una tantum vice editam, libris quadragintaquinque digessit. Horum partes in exemplo nostro, a libro primo ad XVI minime absolutum, amanuensis quidam exscripsit paginis notatis 2-38, 156-272, 351-509, nulla partitionis indicatione.

Cod. 164 chart., saec. XVII, a. 325, l. 210 [L. X, CLI]. Z.

Thuanus restitutus, sive silloge locorum variorum in historia [1543-1607] *illustrissimi viri Iacobi Augusti Thuani hactenus desideratorum. Item Francisci Guicciardini paralipomena quae in ipsius historiarum libris III, IV, et X impressis non leguntur, ex autographo florentino recensita et aucta, latine, italice et gallice edita.* Amstelodami, sumptibus Ioannis Henrici Boom, 1663, 12.°, paginae 96.

Textus universus, ex notata editione transcriptus, finit pagina 76. Pag. 77 amanuensis advertit: « Ne sequentes paginae » remanerent vacuae, propter argumenti affinitatem adiicere » visum est Iosephi Scaligeri, litteratorum sui saeculi facile » principis, scazon in curiam romanam »; rude nempe in eandem curiam convicium, pag. 79-80. Pag. 81-96 exstat *index* alphabeticus *in Thuanum restitutum.*

Cod. 165 chart., saec. XVII, a. 264, l. 199 [L. X, LXXXI]. Yc.

Rerum memorabilium nostri temporis, ab anno MCXCVIII ad annum MDCXXIII commentarius, epitomi Horatii Tursellini adiunctus a Philippo Cybo, equite hierosolymitano. « Philip- » pus II imperii amplitudine regum maximus, nec minor arte » regnandi, nullas conditiones .... ». Finit: « Quae deinceps » [post annum 1623] sequutura sunt, talia animus auguratur; ut » illis aeternitati sacrandis ingenium sit aliud requirendum, ne » splendor illustrium factorum nostri tenuitate stili deterreatur ».

Ante opus, quod typis nunquam prodiit, epistolae duae sunt, altera auctoris nuncupatoria Laurentio Magalotti cardinali, et scrimnii pontificii praefecto; altera Hieronymi Preti bononiensis, a latinis epistolis Francisci Barberini cardinalis,

Galliarum et Hispaniarum legati, Romae scripta 6 cal. febr. 1626 ad Hippolytum M. S. I. S., qua de opere iudicium fert: « Mirus in eo verborum nitor, dictio casta, latina, vibrans. » Quem veterum praecipue sequatur, aut cui maxime similem » dicas, haud facile deprehendas; nisi quod nulli addictus, om- » nium virtutes exprimit, dum neminem unum miratur. To- » tum scriptionis genus acutum, grave, sententiisque crebrum » cum dignitate Sallustiana, lacteo Livianae eloquentiae fonte » decurrens; ita tamen ut Tacitus ubique resplendeat, dum » lectoris animum nunquam vacuum patitur, nunquam osci- » tantem. Dictio enim, rebus quam verbis plenior, plus habet » in recessu quam in fronte promittat sensibus ubique recon- » dita, obscura nusquam. Sane, quod ad me attinet, libellum » hunc mihi malim quam nonnullorum ingentia volumina, qui » dum nihil omittunt eorum, quae tacentibus illis ab omnibus » intelliguntur, lectiones tarditatis videntur arguere, non suam » diligentiam probare; digni ob id quibus illud occinatur..... » Nihil aeque in toto commentario me tenuit quam auctoris » circumspecta prudentia....... Hic ita amicis obsequitur, ut » nusquam veritatem obliviscatur; ita vera narrat ut veritate » dicenda non odia cuiusquam, sed omnium amorem sibi bene- » volentiamque conciliet ». Haec ut vera fere omnia sint, in rebus tamen Iesuitarum enarrandis auctorem studio partium nonnihil se laborasse haud obscure prodit. Virorum aetate sua doctrina illustrium memoriam quoque litteris consignavit [p. 280-325], vix tamen quidquam offert quod non aliunde compertum sit. Ceterum Tursellini brevitatem non hic aeque sectatur.

Codicem, paginarum 330, a. 1730 possederat Iustus Fontaninus.

Cod. 166 chart., saec. XV, a. 208, l. 157 [L. X, CVI]. 0.

Marci Antonii Sabellici, *de vetustate patriae aquileiensis libri sex.* Prooemium: « Etsi ex omni scriptorum numero qui » sunt aut unquam fuerint nullus, uti ego existimo... »; liber primus: « Habet itaque patria ipsa, ut ab eius finibus ordia- » mur... ». Folia 85.

Auctor, operis ceteroquin pluries editi, libros de universa Foriiulii historia pertractantes ita distribuit ut primo *patriae situm,* altero *patriae vetustatem,* tertio *hunnicum bellum,* quarto *longobardicum,* quinto *domesticum,* extremo *turcicum* excutiat. Postquam sub fine nuntiavit Benedictum Trivisanum, virum *magni consilii et auctoritatis, Constantinopolim* missum pro foedere Venetorum cum Maumetho percutiendo, eundemque Foriiulii praetorem constitutum, narrationem absolvit: « Debebunt » itaque semper Trivisanae familiae hoc nomine Foroiulienses » quod hoc ipso viro auctore et externa et domestica sint ocia » consecuti, quae ex illo tempore, unde patriae antiquitatem » scribere orsi sumus, consequi non potuerunt ».

Codici [quem Grimanus cardinalis s. Marci possederat] editionibus huc usque oblatis emendatiori et ditiori praeit epistola auctoris Angelo Fassolo episcopo feltrensi, qua primae editionis [a. circiter 1482] lectionem, impressorum vel incuria vel inscitia depravatam conqueritur.

Cod. 167 chart., saec. XVIII, a. 199, l. 133 [L., XIV, LXXXI]. Yc.

I. *Historia Ioannis Aylini, notarii de Maniaco, de bello in Foroiulio, tempore cardinalis Philippi de Alençonio patriarchae aquileiensis, ab anno* 1381 *ad* 1387. « In nomine .... a. 1381, » indict. 4, die Iovis, tertio mensis ianuarii, hora 4 noctis ex» piravit rever ...... Marquardus ... », p. 5-83.

Historiae a Muratorio (1) et de Rubeis (2) editae fragmentum, de quo vide *Valentinelli, Catal. codd. for.*, p. 10-11.

II. Susannae Odorici *de Utino, lucifer aquileiensis, anno* 1386. *Pars secunda.* « In nomine ...... Ego Odoricus Andreae » de Utino aquileiensis dioecesis ... », p. 103-134.

Opus appellant quoque: *De privilegiis et iuribus ecclesiae aquileiensis — Memoriale super introitibus patriarcharum ecclesiae aquileiensis — Introitus patriarchales mensae aquil. — Memoriale super dominationibus, honoribus, iuribus et iurisdi-*

(1) *Antiquitt. Italiae medii aevi,* III, 1187-1220.

(2) *Monumenta eccles. aquil., Apend.*, p. 41-59.

ctionibus spiritualibus et temporalibus ecclesiae aquileiensis. Ex bibliotheca Vaticana edidit Muratorius fragmenta (1) aliquot adeo erroribus scatentia ut quandoque arduum sit sensum exserere.

III. Nicolai Canusii, *iuliensis, de patriae restitutione libri duo.* « Marcus Antonius Sabellicus, de situ patriae aggressus hi» storiam . . . », p. 143-231.

Opus apologeticum adversus Sabellicum qui Hunnium *Utinum* appellavit quod ab Hunnis originem duxisse crederet. Praeeunt epos Quinti Aemiliani Cymbriaci: « Si vis hosce videre et, » ut necessum est »; ac testimonia de auctore et opere, quo quinquaginta sex nobiles familiae Civitatis Austriae recensentur. Sub fine exscripti sunt iambi Cymbriaci in pontem sublicium iuliensem: « Pontem sublicium diu vetustum . . . ».

IV. *Exemplum cuiusdam ms. valde antiqui, ut perhibet character, de vitis patriarcharum aquileiensium, existentis in archivio capitulari Civitatis Austriae seu Foriiulii.* « In nomine » . . . . Post ipsius sacratissimam ascensionem ad patrem, » omnes apostoli . . . », p. 243-261.

Fragmentum [a beato Marco ad Maxentium patriarcham] operis a Muratorio editi (2).

V. *De Turrianis nuper obrutis repentino rusticorum populique tumultu quaecumque sciam ego Antonius Bellonus, utinensis tabellio, cum brevitate subiiciam quam fideliter, ne forte rei tantae notitiam a posteris desiderari contingat.* « Anno salutis » 1511, Mercurii 26 februarii Antonius Savorgnanus . . . . . », p. 267-276.

Hanc historiam, ab Amasaeo fusius descriptam, Bellonus in aliis codicibus dedit nomine: *Clades Turriana,* ac etiam *Annales atri per me Antonium Bellonum albos precantem exarati.*

VI. *Parlamentum anno* 1357 *congregatum quo, super querela patriarchae Nicolai I de Lucemburgo nonnullas gentes recens tentasse intrare furtivo modo terram suam Albonae, praesentes proponunt: patriarcha evitet discordiam et guerram —*

(1) *Scriptt. rer. ital.*, XVI, 71-78.
(2) Ibid., 1-18.

roget d. Lotremberch missum a rege Carolo IV, ut se interponat de tractanda concordia supra praemissis — nulla concordia habita, patriarcha ordinet taleas ad defendendam aquil. ecclesiam. Taleae enumerantur. « Convocato . . . . Praescriptus d. patriar- » cha . . . », p. 285-313.

VII. *Parlamenta quatuor,* **a.** *anni* 1332 *sub patriarcha Pagano a Turre,* **b.** *anni* 1331 *sub patriarchis Pagano à Turre et Marquardo Bertraudo,* **c.** *anni* 1376 *sub Marquardo patriarcha.* **d.** *anni* 1403 *sub Antonio Panciera patriarcha.* « In colloquio » celebrato Glemonae in quo . . . », p. 317-351.

VIII. Virginii Forza, *epistolae* [italè] *datae Utini onn.* 1639-1643 *equiti Riccardo de Strassoldo, et Ciro de Pers, super Foriiulii historia, p.* 359-384.

Fere omnes publici iuris factae sunt in *Documenti storici delle famiglie comitali Strassoldo e Della Torre, per nozze Locatelli-Strassoldo.* Venezia, 1863, p. 9-15.

IX. *I successi nella patria del Friuli sotto quattordici patriarchi di Aquileia, di Iacopo Valvasone di Maniaco.* « Morto » Gregorio Montelongo, patriarca d'Aquileia, Gregorio X nato » di casa Visconte . . . », p. 401-649.

Historia excurrit a Raimundo della Torre mediolanensi [a. 1273] ad Ludovicum patriarcham de Tech [ultra a. 1420], quo tempore Veneti summa rerum in Foroiulii, veneto postmodum appellato, potiti sunt. Cl. Fea dedit compendio vitas quatuor patriarcharum domus Turrianae, ex ms. Chigiano a. 1561, in *Nuove osservazioni sulla divina commedia.* Roma, 1838.

X. *Discorso del sig. Cornelio Frangipane di Castello d'intorno i passi e le fortezze che dovrebbero farsi nella patria del Friuli, e delle distanze de' luoghi.* « Dico che primieramente si » può venire nella patria del Friuli con cavalli e cani dal Car- » so . . . », p. 657-730.

Nomini *Cornelio Frangipane* Iacobum Valvasone rite Fontaninius suffecit. Auctor regionem accurate describit; tramites longa serie enumerat per quos hostibus facile Forumiulii ingredi, unde, strata sibi disserendi via, castra obvallata tria proponit Manzani, Strassoldi, Montisfalconis, ripis apud Isontium munitis.

Opus ab auctore sibi oblatum senatus venetus a. 1566 laudibus est prosequutus, locumtenentique foroiuliensi Francisco Duodo restituit ut scrimniis servaret suis.

XI. *Cividale di Iacopo Valvasone di Maniaco.* « Cividale » del Friuli, che porta anche il nome et l'insegna ..... », p. 743-768.

Pars operis praecedentis.

XII. *Breve compendio di tutte le famiglie nobili di Udine, composto da Pietro Passerino udinese.* « Da Roma vennero le » seguenti famiglie Capodiferro 1340 ... », p. 771-794.

Familiae numero sunt 172 a Roma, Florentia, Senis, Luca, Cortona, Bononia, Regio, Parma, Ancona, Mediolano, Papia, Placentia, Bergomo, Cremona, Mantua, Verona, Tridento, Venetiis, Patavio, Aquileia nova, Gallia, Germania, Villaco, Abrutio, Lanzano, Palatio. Sub fine annotat Fontaninius: « Qui fini- » sce la cronichetta di Pier Passerini, la quale ho copiato da » altra antica che è in mano del sign. Girolano Tealdo, aggiun- » gendo io le note marginali. Concorda in molto con altra re- » gistrata da Girolamo Coletti mio atavo, marito di Girolama » Passerina, nezza di detto Pietro, in suo quaderno grande che » comincia: 1548, a c. 389, Girolamo Coletti dott. 1695, 10 apri- » le, nota che delle antescritte famiglie, le quali poco indentro » del 1500 erano in numero di 172, sono ora, quasi in fine del » 1600, solamente 59 ».

« Quid non consumitis anni? ».

XIII. *Historia sancti Eustachii martyris, a quo descendunt magnifici domini de Pyris et Varmo, auctore anonymo, inventu a Nicolao Maria de Strassoldo et a.* 1490, *die* 17 *iunii ab ipso descripta.* « Eustachius antea Placidus dicebatur. Magister mi- » litum erat Traiani imperatoris ... », p. 795-822.

Narrationem fabulosam graece, cum latina versione e fronte, legere est in *Actis ss. a Bolland,* 20 septembris, vol. VI, p. 123-135, ita tamen ut pars extrema, quae in editione desideratur, manifesto intentionem scriptoris revelet, s. Eustachii gesta ad historiam Foriiulii detorqnendi. Snbdit enim: « Post qnorum » martyrum tormenta, quidam nomine Flavius frater dicti Eu- » stachii, cum quodam eius nepote filio dicti Agapiti filii Eusta-

» chii, ob timorem dicti Adriani imperatoris, aufugit de Roma » cum divitiis infinitis, divesque Ravennam applicuit ». Ex huius filio, nomine Eustachio, oritur Flismundus, qui cum consanguineo Daryo et Agapito patriarcha aquileiensi venit civitatem Aquileiae. Sub fine: « Haec historia gloriosorum martyrum » Eustachii, Theospitae, Agapiti et Theospiti, qua intelligitur » origo nobilis domus de Varmo, per me Nicolaum Mariam de » Strassoldo fuit scripta et extracta ex libro veteri male scripto, » et ob vetustatem deficiente . . . ».

XIV. *Quaedam, sine ordine, de familiis de Coricio et Carga,* p. 926-827.

Codicem universum sua manu scripsit anno 1730 Iustus Fontaninius.

Cod. 168 chart., saec. XVII, a. 219, l. 150 [L. XIV, XXIX]. Yc.

I. Io. Bapt. Pithiani, *excerpta de rebus Foriiulii,* p. 1-94.

II. M. Ant. Nicoleti, *excerpta de rebus civitatensibus,* p. 109-130.

III. Hieronymi Aleandri *iunioris, excerpta inscriptionum,* p. 131-132.

IV. Felicis Osii, *mediolanensis, Patavii professoris, de partibus orationis liber.* « Partes orationis ab aliquibus sex numerantur . . . », p. 133-220.

V. Bernardini de Radenis, *epistolae Laurentio Sumaquensi plebano concordiensi, Ludovico Theupulo, Antonio et Nicolao Penucio, Iacobo Mauro, Aloysio Purliliano, Hannibali Tarpono a.* 1502 *datae ex aedibus nostris Portusgruarii,* p. 229-247, 298.

Insunt epistolae Laur. Sumaquensis, Lud. Theupuli, Iacobi Mauri, Blasii Pontremuli ad illum.

VI. Iacobi Publicii, *florentini, ars memoriae.* « Praeclaram omnem humani animi vim . . . », p. 249-260, 265-271, 276-277.

VII. *Carmina latine et itale varia, quorum quaedam Bernardini de Radenis,* p. 261-264, 278-283, 288, 294-297, 298, 319-321, 328-349, 354-357.

VIII. Nicolai Cyllenii, *tulmetini, endecasyllabicon ad Ber-*

nardinum Berhollam clarissimum iuris interpretem. « Felix o » nimium et beato nato ... », p. 326.

IX. Io. Baptistae Brugni, *epistola philosophica ad Henricum Palladium.* « Praeclarae quidem hac, quam a te proxime » accepi, disputatione ... », p. 361-380.

Autographum datum *die s. Luciae, de mense decembris* 1598.

X. *Oratio pro Marco Tullio Cicerone.* « Incredibili equidem » admiratione, o discipuli, affectus sum ... », p. 382-404.

XI. *Lapides Ferentini, Iuliani, Atheste exscripti manu Aleandri iunioris,* p. 405-411.

XII. M. Antonii Nicoleti, *excerpta ex libris antiquioribus Civitatis Austriae, de re historica,* p. 412-427.

Plura evincunt codicem ante Fontaninium Bernardino de Radenis pertinuisse.

Cod. 169 chart., saecc. XVI-XVII, a. 213, l. 154 [L. XIV, XXVIII]. Yc.

Miscellanea, pleraque Foriiulii historiam spectantia, a Iusto Fontaninio archiepiscopo ancyrano collecta.

I. Ioannis Aylini *de Maniaco, historia Foriiulii,* p. 1-55. Vide quae annotavi cod. 167.

II. Iacopo Valvasone. *Storia delle incursioni de' Turchi in Friuli,* p. 57-75.

Opellam Aloysio Mocenico provisori Foriiulii generali ab auctore in aliis codicibus nuncupatam, datam Utini, 14 sept. 1566, edidit Petrus Kandler in ephemerid. *l'Istria* [Trieste, 1851, n. 10-11].

III. *Risoluzioni legali sopra il dominio de' Veneziani nel mare adriatico, messe poi in latino da Nicolò Crasso e pubblicate sotto nome di Francesco de Ingenuis.* « Se vorremo diligente» mente considerare tutto quello, da che sempre universalmen» te ...... 1599 adi 15 Zugno a Pago ... », p. 77-166.

IV. Petri Miloti, *antipolitani, orationes sex ad Utinenses.*

1. *De victoria contra Turcas.* « Tanta est in nos et univer» sam christianam rempublicam ... », p. 171-181.

2. *De obitu virorum illustrium.* « Quam vellem Deus opt. » max. quae fecisset... », p. 183-191.

3. *De Utinensium prudentia.* « Multae sunt in Italia civi- » tates, cum egregia aliqua virtute excellentes... », p. 195-206.

4. *Gratulatio novo praetori a Venetis misso.* « Si cui forte » videor diutius expectationem hominum de mea gratulatio- » ne... », p. 211-220.

5. *Gratulatio patriae Foriiulii praesidi sapientissimo Francisco Venerio.* « Etsi unus ego ex omnibus minime sum... », p. 223-236.

6. *Laudatoria oratio Francisci Venerii, locumtenentis utinensis.* « Arrogantis fortasse videbitur, aequissime praetor... », p. 241-250.

V. *Acta varia de episcopatu concordiensi,* p. 253-417.

VI. *Elogî di cinque letterati del Friuli, estratta dal tomo IV inedito del Teatro di Girolamo Ghilini,* p. 427-432.

VII. Giambattista Pitiani. *Estratto della storia di Genova di Agostino Giustiniano,* p. 433-470.

VIII. —— *Note su cose del Friuli,* p. 471-482.

IX. *Instrumenta duo privata ann.* 1448-1458, p. 483-489.

X. *Rendite della corte patriarcale in Sandaniele,* p. 491-521.

XI. Andreae Pithiani, *archidiaconi aquileiensis, praebendae afflictus, annis* 1455-1462, p. 522-539.

XII. *Reditus communitatis Sanctidanielis,* p. 540-574.

XIII. *Lapri Aemiliani, Leandri fil. insignia et epitaphium in ecclesia s. Francisci Utini,* p. 578.

XIV. *Inscriptiones duae Aquileiae repertae.* « Q. GAVIVS. » Q. F... », p. 580.

XV. *Scheda de Conrado, archipresbytero Graecianae in agro veronensi,* p. 582.

XVI. *Schedae duae de rebus foroiuliensibus, a.* 1415, p. 584.

XVII. *Scheda alia de supellectilibus sacris,* p. 586.

XVIII. Giusto co. de Pace. *Estratti della storia tedesca della Carniola, del barone Gio. Weicardo, Valvassore di Lubiana,* p. 590-599.

Cod. 170 chart., saecc. XVI-XVIII, a. 302, l. 210 [L. XIV, LI]. Yc.

Opuscula variae eruditionis de rebus foroiuliensibus a Iusto Fontaninio collecta, quaedam sua manu.

I. *Excerpta ex duobus codicibus evangeliorum, ex sacramentario Gregoriano, ex passionario in sacrario ecclesiae civitatensis,* f. 1-57.

II. *Excerpta ex codice Gertrudis Trevirensis, in tabulario civitatensi,* f. 59-97.

Extant **a.** *Calendarium breviarii,* **b.** *necrologium,* **c.** *excerpta varia,* **d.** *litaniae Sanctorum,* **e.** *preces,* **f.** *episcopi trevirenses memorati.*

III. Pilippi a Turre, *episcopi adriensis, excerpta autographa de concilio Civitatis Austriae, sub Gregorio XII, ac alia ex variis membranis,* p. 101-103, 112.

IV. *Excerpta ex aliis codicibus tabularii et sacrarii civitatensis,* f. 105-110, 175-179.

V. *Inscriptio antiqui baptisterii civitatensis,* f. 111.

Pluries edita, recens a Iosepho Cappelletti, in *Le chiese d'Italia,* VIII, p. 77.

VI. Philippi a Turre, *animadversio de anno concilii gradensis,* p. 113.

VII. *Legenda de reliquiis monialium civitatens.,* f. 115-118.

VIII. *Excerpta ex variis membranis,* f. 119-124.

IX. *Calendarium et hymnarius breviarii aquileiensis,* f. 125-133.

X. *Acta apocripha ss. Hermacorae et Fortunati, Euphemiae, Dorotheae, Theclae et Erasmae,* f. 137-150.

XI. *Nota del canonico Arlato sopra il martirio del patriarca Bertrando,* f. 151.

XII. *Hymnus de sancto Marco evangelista,* f. 153-154.

XIII. *Sanctae Euphemiae aquileiensis reliquiae Ravennae,* f. 155-156.

XIV. *De officiis aliquot Sanctorum aquileiens.,* f. 157-158.

XV. *Lettere varie sopra il beato patriarca Bertrando,* f. 159-162.

XVI. *Excerptum ex necrologio ecclesiae parochialis Faganeae,* f. 165-166.

XVII. Io. Baptistae Liliani, *praefatio necrologii ecclesiae parochialis sancti Michaelis municipii Sanctidanielis, ac ex eo excerptum,* f. 166-169.

XVIII. *Legenda de reliquiis monasterii monialium ordinis sancti Benedicti Civitatis Foriiulii,* f. 171-174.

XIX. *Duplex inventarium reliquiarum et supellectilium ecclesiae aquileiensis,* f. 181-182, 187.

XX. *Inventarium reliquiarum et supellectilium ecclesiae civitatensis,* f. 183-185.

XXI. *Nota delle reliquie che si trovano nella cattedrale del Duomo d'Udine,* f. 189.

XXII. Francisci Barbari, *patriarchae aquil., decretum pro cultu b. Bertrandi patriarchae,* f. 191, 266, 270.

XXIII. *Catalogus vitarum Sanctorum, ex codice aquileiensi,* f. 193-194.

XXIV. *Acta Sanctorum Osvaldi regis Angliae, Chrysogoni martyris, Iustinae patavinae, Pelagii martyris, Vigilii episc. et mart. tridentini, Elisabeth lantgraviae Thuringiae, Walpurgis III, Heliodori episcopi altinatis, Othmari abbatis, Christinae virg. et mart., Zenonis episc. veron.,* f. 195-237.

XXV. Anastasii Bibliothecarii, *epistola ad Petrum sabinensem episcopum,* f. 227.

XXVI. *Synodus aquil. sub Nicolao patriarcha,* f. 238-240.

XXVII. Pagani, *episcopi paduani et postea patriarchae, Alexandri episcopi feltrensis et Alberti abbatis summaquensis indulg. XL dierum pro fraternitate calcificum Utini,* f. 250-251.

XXVIII. *Episcoporum indulgentia pro ecclesia s. Canciani in dioecesi aquileiensi,* f. 253-254.

XXIX. *Atti della vita del b. Bertrando patriarca,* f. 255-263, 269-270.

XXX. *Cardinalium indulgentia pro cappella s. Ioannis Baptistae, in ecclesia maiori Utini,* f. 268.

XXXI. *De officio dapiferatus eccl. aquileiensis,* f. 274-275.

XXXII. *Relazione del codice del Vangelo di s. Marco, conservato nel tesoro di s. Marco in Venezia, mandatomi* [sic Iustus

Fontaninius sua manu] *dal catal. Gianfrancesco Morosini, 2 febbraio* 1708, f. 280.

XXXIII. *Specimen characteris foliorum evangelii sancti Marci, quae Carolus IV imperator detulit Pragam ex civitate aquileiensi* [Austriae], f. 281.

XXXIV. Caroli IV *imperatoris, litterae de evangelio sancti Marci, ac testimonia de iis varia*, f. 282-292.

Cod. 171 chart., saecc. XVI-XVIII, a. 304, l. 210 [L. XIV, XLIX]. Yc.

Opuscula a Iusto Fontanino [qui plura sua manu exscripsit] *collecta, foroiuliensia maxime.*

I. *Chronicon patriarcharum aquileiensium a s. Marco ad Wolfkerum*, f. 1-13.

Fragmentum edidit Muratorius: *Scriptt. rer. ital.*, t. XVI, col. 1-18.

II. Iuliani Civitatensis, *chronicon, ex autographo membranaceo*, f. 17-37.

Fragmenta edidit idem t. XXIV, col. 1192-1220.

III. *Excerpta ex Weichardi Valvasonis historia Carniolae*, f. 39-42.

IV. *Straccio di storia della terra di Sandaniele*, f. 43-66.

V. Iacobi Utinensis, *epistola de vetustate Aquileiae, ex codice Vaticano* 802, f. 70-79.

Edita est in *Miscellanea di varie operette*. Ven., 1740, t. II, p. 99-134.

VI. Antonii Belloni, *de vita et gestis patriarcharum aquileiensium, Hieronymo Monteniaco*, f. 82-128.

Edidit Muratorius ibi, t. XV.

VII. Eiusdem, *de feudis patriae*, f. 128-139.

VIII. *Index patriarcharum et feudorum aquileiensium*, f. 139-140.

IX. *De epistolis et bibliotheca Dominici Grimani cardinalis*, f. 140-143.

X. *De epitaphiis patriarcharum aquil. Marquardi de Randech, Peregrini, et Volrici*, f. 144-147.

XI. *Disegno del castello della villa di Castelliero*, f. 148.

XII. *Nota di alcuni dottori udinesi, scritta da Giangiuseppe Capodagli*, f. 149.

XIII. *Effigies sanctor. Hermacorae et Bertrandi, patr. aquil., ac lipsana delineata ss. Hermacorae et Fortunati*, f. 144-145, 149.

XIV. *Epigrammata duo Antonii Belloni, aliaque ex eo*, f. 150, 177-180.

XV. *Epitaphium Philippi de Alençonio, cardin. et patr. aquil., in ecclesia s. Mariae trans Tiberim*, f. 151.

XVI. *Catalogus patriarcharum aquileiensium exscriptus in bibliotheca oxoniensi ab Ioanne Udson*, f. 151-152.

XVII. *Delineatio sepulchri Gastonis, patr. aquil.*, f. 153-154.

XVIII. *Inscriptio Poponis, patriarchae aquil., ad portam meridionalem basilicae aquil.*, f. 155.

XIX. *Alia inscriptio erasa in coenobio monialium aquileiensium*, f. 156.

XX. *Ritratto del patriarca Antonio Panciera*, f. 157.

XXI. *Feuda nobilium de Varmo*, f. 158-159.

XXII. *Epitaphium Nicolai, patr. aquil.*, f. 160.

XXIII. *Testamentum Gregorii de Montelongo, patr. aquil.*, f. 161-162.

XXIV. Antonii Venerii, *ducis Venetiarum, epistola Iodoco marchioni Moraviae de Ioanne eius fratre, patr. aquil.*, f. 163.

XXV. *Parlamentum anni* 1337 *sub patriarcha Bertrando*, f. 164-165.

XXVI. *Syllabus doctorum utinens., annis* 1341-1554, f. 166.

XXVII. *Notarii civitatis Austriae*, f. 167.

XXVIII. *Fondamenti della zecca patriarcale, scoperti in Udine*, f. 168.

XXIX. *Capitula pro consequendo habitu religionis ss. Mauritii et Lazzari, sereniss. ducis Sabaudiae*, f. 169.

XXX. *Epistolae variae Iacobini comitis de Purliliis et Henrici de Gallis Friderico de Savorgnano; Gemonensium, Venzonensium, patr. Ludovici de Tech et Brunori della Scala, Marsilii de Carraria, Ioannis episcopi Ostiensis, Civitatensium Utinensibus; Sigismundi imperatoris dominis de Tarcento; Utinensium Martino papae V et patr. Ludovico de Tech*, f. 170-175.

XXXI. *Excerpta chronici Nicolai Monticoli*, f. 176.

XXXII. *Salvusconductus subditorum Goritiae*, f. 181.

XXXIII. *Utinum et Foroiulium a.* 1514 *a Venetis relictum imperialibus*, f. 182.

XXXIV. *Vocati ad primordialem missam patriarchae Marquardi*, f. 183-192.

XXXV. *Vocati ad parlamentum Foriiulii*, f. 194-195.

XXXVI. *Parlamentum foroiuliense anni* 1376, f. 195-196.

XXXVII. *Iura de Cadubrio*, f. 197.

XXXVIII. *De feudis Foriiulii, anno* 1630, f. 199-203.

XXXIX. *Breve informatione sopra la origine et sopra le investiture dei feudi et delle giurisditioni della patria del Friuli di Daniele Fabricio, dott. avvocato fiscale di Udine, all'ill. sig. Bernardo Polani, luogotenente generale d' essa patria, l' anno* 1630. « Ha la seren. republica un amplo patrimonio... », f. 204-219.

Opella autographa infra subscripta: *Di me Gio. Batta Cosatino*, 1648.

XL. *Patriarchae aquileienses et res eorum, ex historia Caroli Sigonii de regno Italiae*, f. 220-221.

XLI. *Marchiones Istriae, ex supplemento Braschiano*, fol. 221-222.

XLII. *Lettera della comunità di Sanvito a quella di Sandaniele*, 20 *agosto* 1502, f. 223.

XLIII. *Epistola commissariorum imperialium sub Osopo communitati Sanctidanielis*, 25 *martii* 1514, f. 224.

XLIV. *Mors Othcboni patr. aquil. et electio successoris* 1315, f. 225.

XLV. *Schedula manu Scioppii ad Tertullianum*, f. 225.

XLVI. *Concordia inter nobiles Castri Sanctidanielis*, fol. 226-228.

XLVII. *Priorista delle famiglie d'Udine, di Pier Passerino, con le note di Giambattista Pittiani*, f. 229-243.

XLVIII. *Syllabus notariorum et cancellariorum sub patriarchis aquileiensibus*, f. 244-269.

XLIX. Conradi Boiani, *mareschalli sub patriarcha Antonio Caietano, declaratio in vicemareschallum Nicolai de Iassiccho*, f. 269-270.

L. Christophori Florentini, *obligatio vicarii Sanctidanielis*, 30 *aprilis* 1421, f. 270.

LI. Leonardi de Portugruario, *possessio plebis Sanctidanielis*, f. 270-271.

LII. *Manumissio foeminae de masnata per dominos de Tricano*, 4 *iulii* 1418, f. 271-273.

LIII. Gabrielis Pithiani, *donatio morgingabiorum et dismontaturarum Elisabethae Squaranae uxori suae*, 20 *ianuar.* 1418, f. 273-274.

LIV. *Castella che sono state in Carnia*, f. 275.

LV. Cyriaci Anconitani, *epistola ad Ludovicum Mediarotam, patr. aquil., VII cal. Ian.* 1439, f. 276-277.

Editam leges in *Cyriaci itinerario*, 1742, ad finem.

LVI. *Catalogo de' patriarchi d'Aquileia* [manu Ioannis Francisci Palladii], f. 278-280.

LVII. *Altro catalogo simile* [manu Ioannis Iosephi Capodagli] *da s. Marco a Giovanni VIII Dolfin* [1658], f. 282.

Numerantur patriarchae centum tres.

LVIII. *Catalogo de' patriarchi di Grado e de' vescovi di Concordia* [manu eiusdem], f. 283-284.

LIX. *Catalogus patriarcharum aquil., scriptus a Martino Bauzer, societatis Iesu, goritiensi, a s. Hermacora ad Ioannem VIII Dolfin*, f. 286-288.

LX. *Series decanorum ecclesiae aquil.*, f. 290.

LXI. *Series canonicorum ex Sanctodaniele*, f. 291.

LXII. *Patriarchae aquileienses quorum mentio facta est in diplomatibus Montiscassini*, f. 292-293.

LXIII. *Difesa di Sertorio Orsato di due privilegi spuri di Carlo Magno e di Ottone, sopra il favoloso vescovado d' Udine*, f. 294-302.

LXIV. *Particulae diplomatum Bonifacii IX et Iulii III pontificum*, f. 303.

LXV. *Foroiuliensium foedus cum Otokaro rege Bohemiae*, f. 304.

LXVI. *Synodus aquil. sub Nicolao patriarcha*, 19 *iunii* 1357, f. 305-308.

LXVII. *Chronicon patr. aquil. ad Ludov. de Tech*, f. 309-325.

LXVIII. *Catalogo delle famiglie d' Udine, chiamato la cronaca Passerina*, f. 325-329.

LXIX. *Note sopra la chiesa di s. Lazzaro de' leprosi di Udine*, f. 330.

LXX. *Estratti dalla descrizione del Friuli di Iacopo Valvasone*, f. 331-342.

LXXI. *Canonicorum aquileiensium processio pro excipiendo Nicolao patriarcha*, f. 345.

LXXII. *Utinensium decreta contra sicarios Friderici de Savorgnano*, f. 347-348.

LXXIII. *Cose varie attinenti al Friuli*, f. 349-351.

Cod. 172 chart., saecc. XVI-XVIII, a. 312, l. 218 [L. XIV, XLVIII]. Y c.

Opuscula a Iusto Fontanino undequaque in unum congesta, quaedam ab eo exscripta, quorum pars maxima ad Foriiulii historiam se referunt.

I. *Insignia* [armi] *gentium Rabatta et Manzoni, Ciliae, Goritiae, Asburgi, Portusnaonis, per lineas et colores expressa*, f. 1-2, 207-208.

II. *Investitura dominorum de Panigaleis dominis de Fagnicola acta*, 25 *febr.* 1409, f. 3-6.

III. *Obligatio Marcucii beccarii de Utino*, 5 *iunii* 1289, f. 7.

IV. *Commissio data a Benedicto pp. XII Bernardo de Lacu, de bonis, sanctae sedis a Rizzardo de Camino legatis* [1339], *ac huius testamentum* [1312], f. 8-9.

Ex codice Colbertino sua manu exscripsit Bernardus Montfauconius.

V. *Storia della famiglia Dalla Torre, scritta da Giuseppe Boni.* « Monsignor Giovio, vescovo di Nocera, parlando... », f. 10-69.

VI. *Lettera del conte Raimondo della Torre contro la famiglia di quei della Torre di Ungerspach*, f. 70-71.

VII. *Lettere due del conte Francesco Febò della Torre contra il conte Rizzardo di Strasoldo*, f. 72-75.

VIII. *Storia della famiglia Rabatta, stesa dal conte Pietro Mistrucci*, f. 76-84.

IX. *Degli uomini illustri di casa Altani. Relazione*, f. 85.

X. *Carmina Hieron. Amalthaei et Hieron. Aleandri ad Io. Baptistam, Lambertum, Henricum, et Alcidem Altanos*, f. 86-92.

XI. *De feudo marchionatus de Attems*, f. 93.

XII. *Testamento di Mario Frangipani*, f. 94-101.

XIII. *Consilium Francisci de Filitinis pro communi Archani inferioris contra Odoricum notarium de Pilosis*, f. 102-103.

XIV. Daniel Marcucci *renunciat cuicumque iuri in vicariatum Sanctidanielis*, 18 *ian.* 1508, f. 104.

XV. *Quaedam de gente Amasei*, f. 105.

XVI. *Contractus matrimonii inter Beatricem de Tulmelio et Odoricum de Pers*, 2 *iulii* 1385, f. 107-108.

XVII. *Contractus matrimonii inter Pidrusam de Turre et Thomasium de Prodolono*, 24 *martii* 1408, f. 108-110.

XVIII. *Communitatis Glemonae venditio castri de Pers*, 2 *octobris* 1410, f. 111-116.

XIX. Pertoldi de Pers, *supplicatio patriarchae aquil. contra Odoricum de Pers*, 1421, f. 116-119.

XX. Mainardi, *comitis Goritiae, finis et remissio Olvrado de Maniaco et aliis pro castro Montis regalis*, 6 *iulii* 1241, f. 120-122.

XXI. *Contractus matrimonii inter Sophiam de Villalta et Stephanum Sbruleum de Cormono*, 7 *nov.* 1278, f. 123-126.

XXII. Nicolai de Pers, *investitura Margaretae de Sidrano bonorum in Sacudello, iure feudi marchionatus*, 28 *nov.* 1334, f. 126-127.

XXIII. Iacobini del Torso *cardinalis, donatio Nicolao fratri suo* [1409] *ac testamentum* [1414], f. 128-131.

XXIV. Simonis de Vicedominis de Monticulo, *prioris hospitalis s. Io. de Venetiis, fratri Averardo de Alamannia mandadatum pro mittendo Antonio de Poiana in possessionem prioratus sancti Ioannis de Cusano*, 18 *maii* 1399, f. 132-133.

XXV. *Nobilium castri Sanctidanielis collatio Christophoro de Ceneta sui vicariatus, quem habent in ecclesia sancti Michaelis*, 28 *ian.* 1395, f. 133-134.

XXVI. *Testamentum Petri Turbae*, 21 *iulii* 1395, f. 134-135.

XXVII. Andreae Augerii, *plebani Sanctidanielis, creatio in procuratorem Antonii de Sanctodaniele*, 7 *iulii* 1396, f. 135-136.

XXVIII. Petri Brunati, *creatio in alterum vicarium ecclesiae sancti Michaelis, ad beneplacitum plebani dicti loci* [Sanctidanielis], 28 *aug.* 1398, f. 136.

XXIX. Andreae Augerii, *plebani Sanctidanielis, praesentatio bullarum Bonifacii pp. IX*, f. 136.

XXX. *Testamentum Gnesutae de Sanctodaniele*, 15 *apr.* 1339, f. 136-138.

XXXI. Antonii de Poiana, *prioris sancti Ioannis de Susana, locatio mansi in villa Fusee*, 1400, f. 138.

XXXII. *Contractus matrimonii inter Tanum de Sanctovito et Leonardam de Arcano*, 10 *ian.* 1396, f. 138-139.

XXXIII. Bartholomaei Meride, *de Florentia, gastaldionis Sanctidanielis, detentio Lungini de Carpaco, quod panem et vinum vendidisset*, 6 *nov.* 1392, f. 139-140.

XXXIV. *Contractus matrimonii inter Bertoldum de Canipa et Margaretam ex nobilibus Sanctidanielis*, 14 *iulii* 1393, fol. 140-141.

XXXV. *Pactum inter nobiles Sanctidanielis et dominos de Pers*, 11 *sept.* 1398, f. 141-142.

XXXVI. *Testamentum Guarnerii de Artenea, plebani Sanctidanielis*, 7 *oct.* 1466, f. 142-147.

XXXVII. *Eiusdem, charta debiti contra dominos Zopolae*, 10 *oct.* 1460, f. 147-151.

XXXVIII. *Contractus matrimonii inter Iohannam de Glemo et Franciscum de Pulcinico*, 18 *maii* 1401, f. 151-153.

XXXIX. *Compromissum inter dominos castri Sanctidanielis*, 21 *maii* 1400, f. 153-156.

XL. Michaelis Steni, *ducis Venetiarum, collatio venetae civitatis Nicolao Del Torso*, 29 *nov.* 1407, f. 157.

XLI. *Diploma* [gallice] *Henrici III regis Galliae equiti Alexandro de Pace. Venetiis*, 26 *iulii* 1574, f. 158.

XLII. Fridericus de Pinzano et Martinus de Monteregali, *arbitri vocati, componunt dissidia inter Portusnaonenses et nobiles viros de Prata et Porcilleis*, 1 *aug.* 1273, f. 159-161.

Edidi ego in *Diplomatario portusnaonensi*, p. 17-20.

XLIII. Odorici, *concordiensis episcopi, investitura castri de Callaresio Gabrieli et Friderico de Prata*, 1203, f. 161-162.

XLIV. *Albero genealogico dei conti di Prata*, f. 163.

XLV. Raymundi, *patriarchae aquil.*, *investitura Guecelloto de Prata*, 11 *apr.* 1288, f. 163.

XLVI. Guecelli de Prata, *petitio investiturae ab electo cenetensi*, 13 *martii* 1260, f. 164.

XLVII. Sigifredi, *episcopi cenetensis*, *investitura turris Cenetae Vecelletto*, 21 *aug.* 1281, f. 164.

XLVIII. Artuici et Gabrielis de Porcilleis, *possessio castri sancti Elisei de Ceneta*, 15 *dec.* 1261, f. 164.

XLIX. *Memoriale di Silvio di Porcia alla repubblica di Venezia per l' avvocazia del vescovado di Ceneda*, 1586, f. 165-167.

L. Clementis *pp. IV*, *litterae pro Biachina de Porcilleis*, *V nonas oct.* 1268, f. 167-168.

LI. Alberti, *ducis Austriae*, *investitura Hainzuto de Pignano*, 9 *aug.* 1355, f. 168-169.

LII. Iacobi Columnae, *praepositi sancti Stephani Aquileiae*, *investitura Hainzuto de Pignano*, 17 *oct.* 1351, f. 169-170.

LIII. Antonii *cardinalis* Caietani Panciera, *olim patr. aquil.*, *litterae pro dominis Valvasoni*, 7 *febr.* 1411, f. 170-171.

LIV. Raymundi, *patr. aquil.*, *investitura Vincentio de la Turre*, 12 *martii* 1292, f. 172.

LV. Eiusdem, *statutum pro Utinensibus*, 20 *maii* 1292, f. 172-173.

LVI. *Processus iudiciarius in Io. Franciscum de Castello*, *iussu Nicolai patriarchae*, 16 *martii* 1353, f. 173-177.

LVII. Nicolai, *patr. aquil.*, *litterae ad Iacobum Lapum senensem*, 20 *apr.* 1355, f. 178.

LVIII. Bertoldi *episcopi*, *donatio castri Attems Conrado et Matildi iugalibus*, 3 *febr.* 1103, f. 179-180.

LIX. Antonii Caietani, *patr. aquil.*, *collatio officii mareschallatus Conrado Boiano de Civitate Austriae*, 10 *martii* 1396, fol. 181-182.

LX. Hectoris et Friderici de Savorgnano, *praesentatio cappellani ad altare sancti Petri in ecclesia s. Mariae de castro Utini*, *Pagano patriarchae facta*, 14 *oct.* 1330, f. 183.

LXI. Elisabeth Augustae, *uxoris Caroli IV imperatoris*, *litterae ad Utinenses pro Elisabeth de Saborniano*, 4 *ian.*, f. 184.

LXII. Caroli Magni *imperat. diploma Paulino patr. aquil.*, 2 *dec.* 1795, f. 184-185.

LXIII. *Excerpta de Turrianis ex Baluzii historia domus de Arvernia*, f. 188-192.

LXIV. *Transactio inter Andream Toninum, alias Antoninum, et haeredes Caroli Aleandri*, 24 *maii* 1531, f. 193.

LXV. Henrici, *Goritiae comitis, dotatio Alzebetae filiae suae pso Nicolao de Prampero*, 4 *apr.* 1312, f. 194.

LXVI. Utinensium, *litterae pro Iacobino Torsio, postea cardinali, ad Gregorium pp. XII*, f. 195.

LXVII. Caroli IV Augusti, *diploma Ulrico et Schinellae de Cucanea, XVIII kal. febr.* 1362, f. 197-198.

LXVIII. *Rationes inter Aloysium Salam et Florianum Panigellum*, 28 *ian.* 1531, f. 199.

LXIX. *Litterae Rodulphi IV archiducis Austriae; Berchtoldi, Henrici et Walterpertoldi de Spegnembergo, super redemptione castri Portusnaonis*, 1362, f. 200-201.

Litterae tres lege in *Diplomatario Portusnaonis*, p. 68-72.

LXX. Laur. Celsi, Andr. Contareni, Antonii Venerii, Mich. Steno, *ducum Venetiarum, epistolae dynastis de Spegnembergo, ac cum iis acta annis* 1362, 1381-1382, 1411, f. 202-206.

LXXI. *Informazione all'imperatore Ferdinando II, sopra la precedenza tra la nobiltà di Gorizia e la casa dei conti della Torre*, f. 209-211.

LXXII. *Scheda de Turrianis*, f. 212.

LXXIII. *Informazione sopra i conti della Torre di Milano, contro i Torriani di Ungerspach e de Tassis*, f. 213-226.

LXXIV. *Lettera del conte Ricciardo di Strassoldo all'imperatore Ferdinando III, pel maresciallato di Gorizia, vacante per la ribellione dei conti Della Torre di Boemia*, 15 *sett.* 1644, f. 227.

Edita est in *Documenti storici delle famiglie comitali Strassoldo e della Torre*, Venezia, 1863, p. 31-32.

LXXV. Leonardus, *palatinus Carinthiae, comes Goritiae et Tyrolis constituit negotiorum suorum gestores Virgineum de Groben et Soldonerium de Strassoldo*, 16 *apr.* 1476, f. 228-229.

LXXVI. Hieronymi Aleandri, *cessio archiepiscopatus brundusini Francisco Aleandro, tertio kal. febr.* 1541, f. 230-233.

LXXVII. *Transumptum cuiusdam folii seu apocae concordii initi inter Conradum de Trinciis de Fulgineo et Agnetem de Trinciis in Tomacellos,* 30 *ian.* 1431, f. 234-237.

LXXVIII. *Venditio feudi Ragoneae, facta a Ioanne Baptista Conti romano comitibus de Porcilleis,* 1459 [itale], f. 238-245.

LXXIX. *Litterae Caroli archiducis Austriae Gregorio pp. XIII,* 12 *febr.* 1579, f. 246-247.

LXXX. Rodulphi II *imperatoris, litterae Raymundo comiti a Turre oratori ad pontificem et fiduciales ad Clementem pp. VIII,* 1598, f. 247-248.

LXXXI. Nic. Guliolae, *consilia duo authentica,* f. 248-251.

LXXXII. *Litterae curiales authent. ad Bernardinum Pithianum vicarium Sanctidanielis,* 11 *sept.* 1517, f. 252.

LXXXIII. Venceslai, *Bohemiae regis, litterae ad Gerardum de Prata, VIII idus aug.* 1381, f. 253.

LXXXIV. Bertrandi, *patr. aquil., investitura feudorum Conrado et Iacobo de Pithianis,* 3 *sept.* 1305, f. 254-255.

LXXXV. *Tabula matrimonii inter Violissam de Arcano et Andream Pithianum,* 8 *iulii* 1331, f. 255-257.

LXXXVI. Antonii Pancerae, *patr. aquil., investitura feudorum Iouanni et Gabrieli de Pithianis,* 2 *apr.* 1403, f. 257-258.

LXXXVII. Friderici II *imperatoris, diploma pro Guecello de Prata,* 5 *oct.* 1245, f. 258.

LXXXVIII. Raymundi, *patr. aquil., investitura Villae Curveae Guecello de Prata, mandato imperat.,* 12 *febr.* 1248, f. 259. Edidi in *Diplomatario Portusnaonis,* p. 8-9.

LXXXIX. Eiusdem, *investitura feudorum Vecelletto de Prata,* 11 *apr.* 1288, f. 260.

XC. *De restitutione Portusnaonis duci Austriae facienda per Beachinum de Purcilleis,* 11 *nov.* 1351, f. 262.

Edidi in *Diplomatario Portusnaonis,* p. 53-54.

XCI. Tristani de Savorgnano, *investitura Ricciardo de Zegliaco,* 25 *apr.* 1394, f. 263.

XCII. *Nobilium de Castellerio manumissio hominum de masnata,* 30 *dec.* 1393, f. 264-265.

XCIII. *Tabulae matrimonii inter servos de masnata,* 25 *apr.* 1353, f. 266.

XCIV. Francisci de Sanctodaniele, *manumissio servorum*, 21 *oct.* 1397, f. 267.

XCV. Ludovici de Turre, *patr. aquil., declaratio pro Daniele homine libero et non de masnata*, 16 *iulii* 1361, f. 267-268.

XCVI. *Tabulae matrimonii inter Gabrielem Pithianum et Dorotheam de Gregoriis*, 2 *iunii* 1403, f. 269-270.

XCVII. *Sententia arbitraria Ezelini et Alberici de Romano et Rambaldi de Vidotis, in causa inter Fridericum de Purcilleis et Vecellum de Prata*, 20 *mai* 1224, f. 271-272.

XCVIII. *Testamentum Odorici de Ragonea, camerae apostolicae auditoris*, 27 *maii* 1390, f. 273-276.

XCIX. *Praedii venditio Simoni de Frumentinis, quondam Ioannis, olim Porcarini, dicti Porcarii*, 6 *febr.* 1308, f. 277-278.

C. Henrici de Villalta, *collatio curiae de suo allodio, Wariendo filio Sarati*, 9 *febr.* 1214, f. 279-280.

CI. *Testamentum Francisci Manticae, cardinalis*, 24 *ian.* 1614, f. 281-282.

CII. Francisci Pithiani, *supplicatio summo pontifici pro erectione iurispatronatus*, f. 283-284.

CIII. Urbani de Savorniano, *legitimatio Leonardae uxoris Nicolai Paviglini*, 31 *dec.* 1447, f. 285-288.

CIV. *Contractus inter Nicolaum Spatarinum, plebanum Glemonae, et Andream Pithianum*, 21 *martii* 1451, f. 289.

CV. *Locatio archidiaconatus aquil. per Andream Pithianum eidem Nicolao, aprili* 1451, f. 290.

CVI. *Testamento di Odorico Rinaldi, prete dell' oratorio*, 5 *ott.* 1668, f. 292-295.

CVII. *Monete antiche di Treviso*, f. 298.

CVIII. *Varia de Asquino de Varmo, Tristano eius filio, ac eius familiae rebus*, f. 299-310, 352.

CIX. *Note sulla famiglia Torriani*, f. 311-314.

CX. *Note di Giambattista Pitiani sui feudi degli Altani*, f. 315-316.

CXI. *Arbores genealogicae familiarum foroiuliensium Altatani, Arcoloniani, dominorum de Varmo, dominorum de Montegnaco, dominorum castri Sanctidanielis, Bertolini, comitum de Purcilleis, Asquini, Mantica, Pedretti, Turba, Clara, Mozi, Bran-*

dis, dominorum de Cergneo, dominorum de Prampero, dominorum de Sbroiavacca, ducum Urbini, dominorum de Maniaco, Ricchieri, Turriani, Francischinorum, f. 317-341.

CXII. *Quaedam de familia Malacrida,* f. 342-343.

CXIII. *Venditio bonorum ad Tilavemtum, facta ab Artico de Sanctodaniele ecclesiae s. Mariae de Rive, 7 nov.* 1373, f. 245.

CXIV. *Litterae Francisci Pithiani,* 1497, f. 346-351.

CXV. *Spolia ex regestis Andreae Pithiani,* fol. 353-357, 361-433.

CXVI. *Carta obligationis episcopi caprulani episcopo concordiensi de bonis positis in villa Dumortoli concordiensis dioeceseos,* 1 *apr.* 1342, f. 359-360.

CXVII. Ioannis Baptistae Pithiani, *consilia varia de rebus foroiuliensibus,* f. 435-438, 440.

CXVIII. Eiusdem, *syndici generalis communitatis Sanctidanielis* [28 *ian.* 1556], *expeditiones criminales,* f. 439.

CXIX. Eiusdem, *excerpta de cappellaniis canonicis,* f. 441.

CXX. *Utinensium consilium contra introductores Tristani Savorgnani in civitatem Utini,* f. 442-444.

CXXI. Leonardi Lauredani, *ducis Venetiarum litterae pro Variante de Percoto,* 24 *nov.* 1511, f. 444.

CXXII. Iulii de Sbroiavacca, Leonardi Staineri *et* Marquardi Susannae, *consilium authenticum de eadem re,* f. 446-448.

CXXIII. Stellae de Beccariis, *donatio et testamentum,* 11 *aug.* 1537, f. 449.

CXXIV. *Lettere due di Giambattista Pitiani, deputato del Friuli, sopra la visita del danno della grandine, luglio* 1563, f. 450.

CXXV. Detalmi de Cergnevo, *consilia duo de rebus foroiuliensibus,* f. 451-453.

CXXVI. Thomae Francischinii, *consilium in causa inter Christophorum Rufum grammaticum et Iacobum de Arrigonibus utinensem,* f. 454-457.

CXXVII. Marquardi Susannae, *consilium in causa divisionis inter patrueles,* f. 458-463.

CXXVIII. Çittadini della Frattina, *consilia varia de rebus foroiuliensibus,* f. 459.

CXXIX. Nicolai Erasmi, *consilia de rebus foroiuliensibus,* f. 464-465, 468.

CXXX. *Forma remotionis a sententia locumtenentis foroiul. ad iudicium consilii Sanctidanielis, facta a Iacobo Fabro,* f. 466.

CXXXI. Bernardini Bertollae et Rizardi de Fontebono, *consilium in causa donationis conditionatae,* f. 469.

CXXXII. Nicolai Guliolae, *consilia de rebus foroiuliensibus,* f. 469-474.

CXXXIII. Francisci Curtii, *consilium in causa Andreae Helt et Ioanninae de Luisinis,* f. 475-479.

CXXXIV. Franc. Florii, *consilia de rebus foroiul.,* f. 480-484.

CXXXV. *Consilium in causa criminali de clerico remittendo Tarvisium ex dioecesi concordiensi,* f. 485-488.

CXXXVI. Odorici Merlatti, *consilium in causa fraternitatis Sanctidanielis,* f. 491.

CXXXVII. Nicolai de Valentinis, *consilium in causa inter Francischinum de Abbatibus glemonensem et Ioannem Antonium Portenerium de Sanctodaniele,* f. 492.

CXXXVIII. *Consilium in causa Doymi de Castello contra Corbellos,* f. 493-496.

CXXXIX. Cornelii de Castello, *consilium de eadem,* f. 497.

CXL. Bonsignorii de Tingi, *decani utinensis, consilium in causa inter Nicol. della Turre et Iac. Danielis Pauli,* f. 498.

CXLI. Francisci Manini, *consilium in causa Petri Sartorii et Iacobi Macorii,* f. 499-500.

CXLII. Conradi de Monteregali, *consilium in causa inter Michaelem et Antonium Vuannos,* f. 501.

CXLIII. Beraldini Nordii, *praepositi concordiensis, consilium in causa inter eosdem Vuannos,* f. 502.

CXLIV. Francisci de Chizolis, *patavini, consilium super eadem causa,* f. 503.

CXLV. Francisci de Filitinis, *consilia varia de rebus foroiuliensibus,* f. 504-516.

CXLVI. *Memoria per la causa tra il conte Ascanio di Porcia e Francesco Crescendolo da Pordenone,* f. 517-518.

CXLVII. Antonii Nordii, *consilium in causa inter Servadeum tergestinum et Michaelem iudaeum,* f. 519.

CXLVIII. *Consilium in causa de celebratione missae inter homines de Puteo et Sancto Laurentio, av homines de Gradisca,* f. 521.

CXLIX. Ioannis Franc. de Sbroiavacca, *consilium in causa Andreae de Straccis et Venutae de Gradisca eius sororis, coram nobilibus de Attemps,* f. 522-531.

CL. Ioannis de Fontebono et Alexandri Bonzanini, *consilium in causa testamenti Veronicae, ultra dotem,* f. 532-533.

CLI. Ioannis de Fontebono, *consilium in causa pacti de non petenda haereditate paterna,* f. 534-535.

CLII. Antonii Belgradi, *consilia varia de rebus foroiuliensibus,* f. 536-540.

CLIII. Ioannis de Melso, *consilia duo de rebus foroiuliensibus,* f. 541-544.

CLIV. Francisci de Strassoldo, *consilium in causa inter Andream Plebani de Sanctodaniele et Laurentium Damussinum,* f. 546-548.

CLV. *Excerpta de bonis Altanorum,* f. 549-550.

CLVI. Petri del Getto, *consilium in causa percussionis,* f. 551.

CLVII. Albertini Baduarii, *consilium in causa: an posthumo mortuo, vivo testatore, admittatur posthuma ex alia impregnatione,* f. 552-553.

CLVIII. *Iurisconsultorum gymnasii patavini consilium in successione fratris praedefuncti,* f. 554-560.

CLIX. Ioannis Campegii, *bononiensis, i. c. in gymnasio patavino, consilium in causa inter homines Modegliani et Cisternae,* f. 561-564.

CLX. Aegidii Falcettae, *auditoris Marini card. Grimani, allegationes pro eodem contra comites Savorgnanos,* f. 565-567.

Cod. 173 chart., saecc. XV-XVII, a. 210, l. 136 [L. XIV, XLVI]. Yc.

Opuscula plura latine et itale a Iusto Fontaninio collecta, quaedam ab eo scripta.

I. *Nota pecuniae receptae a patriarcha aquil. Gastone a.*

1317, *quam ex* **protocollis** *Ioannis de Calenzano misit Florentia Iusto Fontaninio Salvinus Salvini*, f. 1.

II. *Sigillum Wolferi, patriarchae aquil., Senis servatum, pictura lineari*, f. 2.

III. *De morte cardinalis Antonii de Pancera, patr. aquil.* [1431], f. 3.

IV. Odorici Susannae, *Lucifer*, 1386, f. 4-18.

Actum de introitibus mensae patriarchalis aquileiensis. Quaedam ex iis a Muratorio male digesta, vol. XVI, *Scriptt. rer. ital.*

V. *Scribae et cancellarii patriarchae aquileiensis*, f. 19-30.

VI. *Cronaca breve delle famiglie antiche d' Udine, scritta da Pier Passerino*, f. 31-33.

VII. M. Ant. Nicoletti. *Compendio del libro d'oro, ovvero degli annali della città di Cividale del Friuli*, f. 34-66.

VIII. —— *Compendio del capitanato del Friuli sotto Vorlico et Filippo, duchi di Carintia.* « Puote allora molto » la gratitudine, comune legame . . . », f. 67-159.

IX. *Vocati ad missam primordialem Marquardi, patriarchae aquil. anno* 1366, f. 164-171, 214-219.

X. *Schedae ex saeculo XV, de rebus Foriiulii*, f. 176-183.

XI. *Pacta inter quosdam nobiles foroiulienses et tarvisinos*, f. 184-195.

XII. Iuliani Civitatensis, *chronici compendium per Petrum Passerinum utinensem* [1242-1331], f. 200-210.

Edidit Bernardus M. de Rubeis in *Append. ad Monum. ecclesiae aquil.*, p. 37-42.

XIII. *Parlamenta duo Utini celebrata contra Tristanum Savorgnanum, annis* 1412-1413, f. 220-230.

XIV. *Phaeuda patriae Foriiulii quae recognoscebantur ab ecclesia aquileiensi*, f. 230-232.

XV. Iuliani Civitatensis, *chronicon foroiuliense*, f. 234-264.

Ediderunt Muratorius, a Iosepho Binio communicatum, in *Scriptt. rer. ital.*, XXIV, 1191-1220; integrum vero diligentius B. M. de Rubeis in *App. ad Mon. eccl. aquil.*, p. 20-37.

XVI. Ioannis Aylini, *notarii de Maniaco, chronici compendium per Iohannem Baptistam Pithianum*, f. 264-281.

XVII. Antonii Francischinii, *glemonensis, carnicae regionis illustratio.* « Factum ne sit per incuriam, ignaviam aut insci- » tiam quod Carnorum regio . . . », f. 283-296.

XVIII. Ciro da Pers. *Catalogo delle famiglie nobili antiche di Venezia, del Friuli, di Siena, di Firenze, di Genova, di Bologna,* f. 302-319.

XIX. *Nota di personaggi che servirono l'imperatore Leopoldo in Gorizia, l' anno* 1660, f. 319-321.

XX. *Cronaca di Venezia, dall' anno* 1043 *al* 1422. « Va- » cante el ducato per la morte di m. Domenego Flobenigo, lo » qual habiando governa cerca anni XI . . . », 322-354.

Cod. 174 chart., saec. XVIII, a. 300, l. 210 [L. X, CXXXI]. R.

Anecdota foroiuliensia, pleraque manu B. Mariae de Rubeis.

1. *Inscriptio iustinopolitana Iustino, Iustiniani imperatoris filio,* f. 3-5.

2. Ioannis Iosephi Liruti, *de Villafredda, de origine linguae foroiuliensis dissertatio,* f. 6-30.

Auctor tractationem universam sua manu exaratam, nuncupat Bern. Mariae de Rubeis, epistola itala ex Villafredda, 8 martii 1742.

3. *De nummis Venetiae,* f. 31-33, 45-46.

4. *Inscriptiones variae,* f. 34-44.

5. *Varia ex aere, pictura lineari expressa, Aquileiae effossa, cum inscriptionibus, ac epistola Marii Pozzo* [Venzonis, 21 dec. 1741] *Bern. Mariae de Rubeis,* f. 47-54.

6. Iacobi Utinensis, *canonici aquil., epistola de vetustate Aquileiae, Francisco Barbaro Foriiulii locumtenenti* [1448], f. 55-64.

Operis exemplum ex codice Guarneriano Sanctidanielis publici iuris fecit Bern. M. de Rubeis a. 1740, in *Miscellanea di varie operette* [Ven., p. 99-134].

7. Dominici Ongaro, *brieve informazione intorno alla persona di Guarnerio d'Artegna, ed alla libreria de' codici mss. da lui lasciati alla comunità di Sandanielo,* f. 65-70.

8. Ioannis Dominici Bertoli, *epistola itala autographa* [Me-

reto de Tomba] *Bern. Mar. de Rubeis, de corporibus sanctis in cathedrali polensi ecclesia a.* 1657 *repertis*, f. 71-72.

Lege in *Relazione di alcuni corpi santi ritrovati* ec., *raccolta e descritta da d. Antonio Garzoni.* Venezia, 1724.

9. *Exemplum epistolae Iusti Fontaninii Ciro de dominis de Pers, super Friderico de Pers patriarcha aquil.* [itale], f. 73-76.

10. *Quaedam de Foroiulio ex alphabetario deliberationum dominii veneti, ann.* 1293-1440, *per Bartholomaeum Zambertum*, f. 77-78.

11. *Index diplomatum istriensium ex ms. codice Petronii:* **Memorie sacre e profane dell' Istria**, f. 79-82.

12. *Indices documentorum aquileiensium a Iosepho Binio, comite Hectore de Brazzaco, aliisque Bern. Mar. de Rubeis dati*, f. 83-93, 184-194, 204-206, 226-229, 232-233.

13. *Plebani et archipr. s. Mariae maioris de Glemona*, f. 95.

14. *Grovamina ecclesiae aquileiensis, aliaque plura ad negotium Antonii Pancerini patriarchae aquileiensis*, f. 98-143.

15. *Documenta foroiuliensia*, f. 118-131, 135, 137-139, 147-148, 157, 208-210.

16. *Notitiae ex M. Ant. Nicoletti opere:* **Libro de' costumi e leggi antiche de' Forlani sotto i Patriarchi** [itale], f. 144-149.

17. *Familiae Utinum aliunde inlatae*, f. 150-155.

18. *Codices mss. apud Pithianos Sanctidanielis exstantes*, f. 159-163.

19. *Case nobili e dignità ch' ebbero principio l' anno* 1272 *insino all' anno* 1434 *nella nobilissima città di Cividal d'Austria, da' libri de' notai Antonio di Cividale, Odolrico, Nicolò de' Desideri*, f. 164-183.

Note stese da Nicolò Vanini cancelliere di Cividale, rivedute dal provveditore Lorenzo Barbaro, il 27 decembre 1628.

20. *Risposta o confutazione del dott. Celso di Prampero:* **Qual sia la giurisdizione dei feudatarî della Patria che hanno voce in parlamento.** « Molte sono le prerogative, che per anti- » chissimi privilegi . . . », f. 196-202.

21. *Provocatio sive disfida civitatis nostrae* [Civitatis Austriae] *contra dominum patriarcham et terram Utini* [26 aug. 1499], f. 212-214.

22. Leonardus Lauredanus, *dux Venetiarum, dat privilegia Civitati Austriae* [10 oct. 1503], f. 216-217.

23. *Inventarium lipsanorum ecclesiae aquil.*, f. 218, 221.

24. Thomas Mocenigo, *dux Venetiarum, mittit Civitati Austriae Petrum Mazera rectorem* [25 nov. 1498], f. 219.

25. *Inventarium lipsanorum in monasterio s. Mariae in Valle*, f. 222-225.

26. *Episcoporum provinciae aquileiensis indiculus ex variis documentis depromptus*, f. 230-231.

27. *Istria sub patriarchis Petrapilosa et Iacobo Gordino*, f. 235-241.

28. *Concilium provinciale aquileiense primum habitum in civitate Utini*, f. 242-258.

De re habes hic epistolam autographam Francisci Florii Bern. Mariae de Rubeis [Utini, 5 octobris 1740].

29. *Lite di precedenza. Processo custodito nell' archivio del capitolo di Cividal del Friuli*, f. 259-261.

Cod. 175 chart., saec. XVIII, a. 308, l. 212 [L. X, CXXXII]. R.

Varia aquileiensia, partim manu Bern. Mariae de Rubeis.

I. *Syllabus patriarch. aquil., quem ex libro* **formula iuramentorum** *capituli civitatensis Ioannes Baptista Lincaeus* [Cividal, 29 sett. 1731] *misit Venetias, Bernardo M. de Rubeis*, f. 4-6.

Idem edidit in *Appendice ad Monum. eccl. aquil.*, p. 6, haec adnotans: « Hunc singulis annis, die secunda februarii in festo » purificationis Deiparae, in insigni collegiata s. Mariae ecclesia » Civitatis Fori Iulii, candelarum distributione completa, ante » missarum solemnia, coram palamque ex Odeo alta voce reci- » tat canonicus archidiaconus, quem *in planis* vocant; alter » enim distinguitur qui eodem fungitur munere *archidiaconus* » *in montibus* dictus. Mos idem in aquil. metropolitana ecclesia » olim servabatur ».

II. *Series patr. aquil. fideliter diligenterque per ordinem exemplata ex tribus manuscriptis, uno alio antiquiore*, f. 8-30.

Exemplum hoc ex proprio sumptum misit Agricola Agricola [Utini, 19 iulii 1724] Bern. M. de Rubeis, qui edidit in *App.*

ad Monum. ecclesiae aquil., p. 6-19. Chronicon, a d. Marco usque ad Ludovicum de Tech patriarcham renuntiatum [1413], habet sub fine historiam Tristani de Savorgnano, fusiore sermone quam in editis enarratam. Opellam, usque Nicolaum I de Lucemburgo [1358] edidit Muratorius in *Anecd. ex Ambros. bibl. codicibus*, t. IV, p. 233-252, ac denuo in *Scriptt. rerum ital.*, XVI, 8-18, fusiori enarratione ab Othobono ad Nicolaum.

III. *Chronici eiusdem fragmentum a s. Marco ad Maxentium, ex tabulario capituli civitatensis*, f. 33-36.

IV. *Aliud eiusdem fragmentum ex tabulario eodem*, f. 36-38. Paulo ante Marcellianum excurrit usque Wolcherum.

V. *Series patriarcharum aquileiensium a divo Hermagora usque ad Ludovicum de Tech, anno* 1413, f. 40-48.

VI. *Confirmatio donationis totius Foriiulii patriae facta a Carolo IV rege patriarchae Marquardo ac successoribus.* Frangefurt, 7 sept. 1366, f. 48.

VII. Othonis *imperatoris nova confirmatio donationis totius Foriiulii et iurium adnexorum Wolchero patriarchae et successoribus.* Augustae, 1208, f. 49.

VIII. Susannae Odorici *de Utino*, **Lucifer aquileiensis**, *anno* 1386, f. 49-52, 55-60.

Confusioni evitandae, advertendum censeo opellam quadruplici titulo notam: *De privilegiis et iuribus ecclesiae aquil. — Memoriale super introitibus patriarcharum ecclesiae aquil. — Introitus patriarcales mensae aquil. — Memoriale super dominationibus, honoribus, iuribus et iurisdictionibus spiritualibus et temporalibus ecclesiae aquil.* Publici iuris fecit Muratorius in *Scriptt. rer. ital.*, XVI, 71-78.

IX. *Chronicon, idem quod supra, ex codice Io. Baptistae Ferrazzi de Civitate Austriae, a.* 1734 *exscriptum*, f. 61-66.

Exstat quoque historia Ludovici de Tech, a Muratori edita in *Scriptt. rer. ital.*, XVI, 85-86.

X. *Chronicon idem ad annum* 1490 *ex codice comitis Francisci Florii utinensis*, f. 71-76.

XI. *Excerpta de eodem, ex codice canonici Hectorei*, f. 84.

XII. *Index urbium, castrorum, oppidorum et arcium foroiuliensium* [num. 136], f. 86-87.

Ex hoc codice edidit B. M. de Rubeis in *Append. ad Mon. eccl. aquil.*, p. 19-20.

XIII. *Reformatio taleae militiae factae per dom. patr. Nicolaum I de Lucemburgo, die primo octobris* 1353, f. 87.

XIV. Iuliani, *chronicon foroiuliense ex codice Antonii Belloni.* « Gregorius patriarcha aquileg. qui fuit de Montelongo, » venit Aquilegiam . . . », f. 90-109.

Vide cod. 173, n. XV.

XV. *Marchia Carniolae,* f. 110-113.

Quaedam de rebus patriarcharum foroiuliens. in Carniola.

XVI. *Epitome chronici* [num. XIV] *in tabulario capituli foroiuliensis adservata,* f. 114-121.

Vide cod. 173, n. XII.

XVII. *Chronicon anni* 1348. « Anno Domini 1348, die 25 » mensis ianuarii, circa horam vespertinam fuit terremotus . . . », *finit ut in praecedenti:* « extrinseci vero videntes vexillum Vir- » ginis gloriosae, statim terga verterunt . . . », f. 121-122.

Edidit B. M. de Rubeis loco citato, p. 42-44.

XVIII. *Additamenta eiusdem chronici ud annum* 1631, f. 125-128.

XIX. Bern. Mariae de Rubeis, *animadversiones autographae in idem,* f. 128-129.

XX. *Notizie sopra la famiglia degli Ailini per dichiarazione dell' albero precedente, data e sottoscritta dal sig. co. Fabio de' signori di Maniaco, a'* 11 *novembre* 1733. « L'antica fami- » glia degli Ailini, la quale fioriva nel secolo XIV . . . . . », f. 134-139.

XXI. Ioannis Aylini, *notarii maniacensis, fragmentum historiae foroiuliensis, quod patratum fuit tempore d. Philippi de Alençonio, cardin. et aquil. patriarchae,* f. 140-154.

XXII. Eiusdem, *historia belli foroiuliensis, tempore d. Philippi de Alençonio, ex codicibus maniaconensibus Camilli Manini et Antonii Belloni,* f. 155-173.

Cum eodem anno 1740 Muratorius et Bern. M. de Rubeis historiam hanc, ille in *Antiquitt. Ital. medii aevi,* III, c. 1187-1220, hic in *Append. ad Monum. eccl. aquil.*, p. 44-59, ediderint, ad impressam lectores provoco, dum de codicibus Marcianis

pluribus eam referentibus erudiri cupidos ad *catalogum codicum mss. de rebus foroiuliensibus* ec. Vindobonae datum remitto.

Cod. 176 chart., saec. XVIII, a. 310, l. 210 [L. XIV, CCLXXXVII]. R.

I. Bernardi Mariae de Rubeis, *excerpta varia ex libris impressis nec non manuscriptis, Aquileiam, Civitatem Fori Iulii, et Valvasonum praecipue spectantia*, f. 1-83.

In iis actum de paschate, calendario, ieiuniis, inscriptionibus tum veteribus, tum recentioribus, latine et itale.

II. *Exempla litterarum patriarcharum aquileiensium, ac bullarum pontificum Innocentii III et Bonifacii VIII*, p. 85-120.

III. *Epistolae autographae* [itale] *Iosephi Binii et Ioannis Dominici Guerra Bernardo Mariae de Rubeis ann.* 1758, 1759, 1765, f. 121-153.

IV. *Epistolarum aliquarum exempla, nempe Francisci Barbari, Guernerii de Arthenia canonici aquileiensis, Fantini Danduli episcopi patavini et Ioannis de Spilimbergo*, f. 167-169.

V. *Oratio pro Foroiuliensibus coram illustr. principe Nicolao Marcello*, 1473 *die XI octobris*: « Sicut ex litteris, quae modo » recitatae sunt . . . », f. 171-172.

VI. Pompeii de Caporiaco, *epistola ad Cyrum Persum adolescentem Glemonae, pridie idus martii* 1619. « Mirum fortasse » tibi videbitur, mi Cyre, cur ego . . . », f. 175.

VII. Valentini Odoricii, *oratio in laudem Hieronymi Mocenici, praetoris patriae foroiuliensis*, 1573-1574. « Solent multi » in hac urbe et litterarum in primis professores virum ali- » quem . . . », f. 176-179.

VIII. Eiusdem, *carmina duo ad lusciniam de morte Christi et de eucharistiae sacramento*. « Quid natum gemis miserum... », f. 180.

IX. Flaminii de Rubeis, *iurisconsulti, Utinensium oratoris, oratio gratulatoria Michaeli della Torre, episcopo cenetensi, in cardinalium numerum cooptato* [itale]. « È cosa impossibile, mons. » ill. e rever., che nell' intelletto cadere ad alcuno possa . . . », f. 181-182.

X. Ioannis, *episcopi astunensis* [utinensis vel astonensis],

carmen in laudem Antonii Panciera de Portogruario, cardinalis et patriarchae aquileiensis. « O pater, o summe cunctorum diva » potestas . . . », f. 183-184.

XI. Francisci Busci, *de Civitate Austriae, traducta per versus ex libro Pauli historiographi antiquissimi in bibliotheca s. Dominici civitatensis.* « Dic mihi musa locum, spatio quem cor» poris amplum . . . . Finis, salutis anno 1479, 25 septembris », f. 185-187.

XII. *De praeclarissimae urbis Utinae laudibus carmen fratris Gerardi a Bellinzona, Augustiniani, dicatum excellentiss. atque adeo illustribus urbis septemviris.* « Montano qua fonte per » ora novena Timavus . . . », f. 189-192.

XIII. *Carmina cancellariorum utinensium varia.* Auctorum nomina sunt: *Bracteolus Iacobus,* f. 204 *recto* — *Buiatus Fridericus,* f. 204 *recto* — *Clementinus Vincentius,* f. 195 *verso* — *Collorettus Ulysses,* f. 192 *recto* — *Contrinus Ioseph,* f. 193 *verso* — *Dircaeus Vincentius,* f. 200-201 — *Faunius Iacobus,* f. 194 *verso* — *Fiducius M. Antonius,* f. 194 *recto,* 199 — *Freschus Franciscus Cucaneus,* f. 193 *recto* — *Frumentarius Io. Baptista,* f. 196 *recto* — *Locatellus Bernardinus,* f. 195 *recto* — *Luisinus Bernardus,* f. 196 *recto* — *Moyses Faustinus,* f. 195 *verso* — *Mula [a] Franciscus,* f. 194 *verso,* 202 *verso* — *Pictorius Marius,* f. 291-292 — *Pontanus Leonardus,* f. 194 *recto* — *Portius Franciscus,* f. 199 *recto* — *Pyrgoteles Ioannes,* f. 203 — *Saxus Andreas,* f. 195 *verso* — *Tritonius M. Antonius,* f. 195 *recto.*

XIV. Luciani Samosatensis, *variarum narrationum libri duo, heroicis carminibus versi a Francisco Manino, urbis foroiuliensis canonico, ac d. Mario Savorgnano dicati. Libri duo.* « Mellitos lepidosque sales lege, carmine nuper . . . », f. 205-225.

XV. *Carmina variorum latine et italice, nempe Francisci Portii, Danielis Caietani Alexandrei, Fabii Sfortiae, Ioannis Baptistae Arrigonii et Laurentii Paparotto,* f. 226-229.

XVI. Henrici Brencmanni, *epistola ad Iacobum Facciolatum de Philippo a Turre recens demortuo.* « In pari iactura non est » quod pluribus tibi dolorem meum approbem . . . . . kal. nov. » 1717 », f. 230-231.

XVII. Ioannis Spilimbergensis, *oratio ad Leonardum Iustinianum, Utini locumtenentem a.* 1432. « Saepe ac diu mecum » cogitavi, sapientissimi et clarissimi cives ... », f. 237-238.

Edidit Io. Bapt. Contarenus in *Anecd. veneta*, t. I, p. 83-85.

XVIII. Petri Pauli Vergerii, *epistola industriae magnae viro magistro Albertino de Aquilegia, amico in Bondeno, districtus ferrariensis.* « Nolem, amice carissime, quod ea quae inter » non satis compactos ...... Bononiae, pen. septembris ... », f. 239.

XIX. Sancti de Peregrinis, *epistola Petro Paulo Vergerio artium doctori, nunc actu logicam legenti Bononiae:* « Repleve» runt me gaudio epistolae tuae in fine februarii ... », f. 239.

XX. Petri Pauli Vergerii, *epistola incerto* [probabilius Sancto de Peregrinis]. « Multa ex epistola tua colligo, vir optime, » quae si quicquam praesumerem ... », f. 240.

XXI. Ioannis Francisci Palladii Olivi, *veronensis, carminum liber,* 1559, *cal. octobr., doctore existente d. Bernardino decano Portusgruarii, publice profitenti atque corrigente haec.* « Parnas» si excelsa nymphae, quae in rupe sedetis ... », f. 241-250.

Sub fine: « Carmina haec suprà descripta sunt ex schedis, » ut puto, autographis apud nobiles utinenses Palladios cuban» tibus. Ex his aliqua Io. Palladii senioris non improbanda ».

Cod. 177 chart., saec. XVIII, a. 277, l. 194 [L. X, XCVII]. X.

Fabii Quintiliani Hermacorae, *de historia et antiquitatibus Carneae, usque MCCCCXIX. Libri quatuor.* « Universam regio» nem illam quae inter Liquentiam flumen, Tarvisinum agrum » terminans et adriaticum sinum ... ». Folia 66.

Auctor libro primo carnicam regionem, cuius princeps locus Tulmetium centum quinquaginta unum pagos habet subditos, in partes quatuor dividit. Terrae sterilitatem conquestus, pascua, arborum copiam ad navalem, fabrilem et ignis usum, leporum venatum, aquas sulphureas s. Petri, vernaculo nomine *Pudias,* industriam laudat. Historiam totius Foriiulii a Romanis, quorum exhibet inscriptiones sex, ad annum 1024 deducit. Disserit secundo de Carnea sub patriarchis, a Popone, qui pri-

mus totius Foriiulii principatum tenuit, ad Antonium Caietanum. Fusiori sermone quae in Carnea, Antonio Panciera patriarcha, obvenerunt libro tertio discutit. Tandem librum quartum mutilum, cuius partem constituunt orationes Vecelli Vecellii et Danielis Miscetini, perducit a Ludovico de Tech patriarcha renunciato ad ann. 1420. Operis quod praelo, studiorum historiae foroiuliensis incremento, foret committendum, etsi nonnulla desiderentur libro IV, auctorem summopere commendat styli elegantia. Id in suos usus convertit Nicolaus Grassi in *Notizie storiche della provincia della Carnia* [Udine, 1782, 8.°], qui p. 206 de eo scribit: « Opera elegantemente scritta in latino sopra lo » antichità della Carnia, e che molto ha contribuito alla pre- » sente mia storia ».

Cod. 178 chart., saec. XVIII, a. 296, l. 195 [L. XIV, CLIII]. R.

I. Eiusdem, *de antiquitatibus Carneae libri quatuor*, f. 2-24.

II. Antonii Belloni, *de feudis patriae Foriiulii*. « Absolutis » utcumque vitis patriarch. aquileiens., agam breviter de pa- » triae feudis ut habeant ea qui nosse . . . », f. 28-34.

Vide quae scripsi *Biblioth. ms.*, V, 266, ad codicem, ex quo in hunc Quintiliani tractatus inlatus est.

III. Girolamo di Porzia. *Descrizione del sito, confini, costumi, governi della patria del Friuli, coll' utile che da quella ne cava il serenissimo dominio, e spese che ivi fa.* « La patria del » Friuli è paese molto notabile e abitato da gran numero di no- » biltà . . . », f. 41-98.

Auctor in epistola dedicationis [Ragoneae, 20 sept. 1567] Ioanni Antonio Fachinetti episcopo Nicastri, nuncio apostolico ad rempublicam venetam, conqueritur sibi ablatum patrimonium, ab eius antecessoribus ante centum quinque annos habitum, quod Venetiis vindicaturum sperat. Quodnam sit operis momentum, quid utilitatis historiam topographicam foroiuliensem pertractantibus sit praestiturum, liquet ex iis quae auctor testis oculatus enunciat. Foriiulii, cuius historiam a Romanis ad Attilam summo digito attingit, infoecunditatem et miseriam inimicitiis eius familiarum adiudicat. Syllabis institutis

urbium, fluviorum, torrentium, nundinarum, ecclesiarum cathedralium, abbatiarum, praepositurarum, capitulorum, praelatorum, castellanorum, communium, parlamentorum, vectigalium, arcium, feudorum, iurisdictionum, iis reliquum operis [f. 53-98] tribuit, plura interserens scitu digna de conditione loci, historia, populatione, familiis. Hic iurisdictionum ordo: *Concordia — Capitolo d'Aquileia — Abbazia di Rosazzo — Moggio — Sesto — Sumaga — Capitolo di Cividale — Capitolo d'Udine — Abbazia di s. Maria fuori d'Aquileia — S. Maria in Valle di Cividale — Porcia — Brugnera — Prata — Polcenigo — Fanna — Spilimbergo — Cucagna, Zucco e Pretestagno — Valvasone — Fratta — Castello e Tercento — Strassoldo — Melso — Colloredo — Archian — Pinzan — Osoppo — Castelnovo — Belgrado — Villalta — Chiarovacco — Brazzago — Frattina — Sbroiavacca — Torre — Maniago — Salvarolo — Monteregale — Zoppola — Prodolon — Panigai — Prampergo — Attimis — Pers — Moruzzo — Cusana — Fontanabona — Castelpagano — Zegliaco — Toppo — Varmo — Savorgnano — Ragogna — Soffembergo — Manzano — Madrisio — Aquileia — Cividale — Udine — Gemona — Venzon — Tolmezzo — Cargna — Sacile — Portogruaro — Marano — Monfalcone — Fagagna — Aviano — Carera — Mossa — Meduna — Tricesimo — Sedean — S. Steno — Latisana — Pordenon — Tolmino — Albana — Gradisca — Gorizia — Cadore.* Coronidis loco addduntur numerus incolarum, locorum immunitates, prospectus redditunm impensarum totius foroiuliensis regionis. Ex manuscriptis Laurentii a Turre, canonici civitatensis.

IV. Francisci Cremensis, ***historia oppugnationis germanicae Utini, a.*** 1509. ***Epistolae quatuor, ad senatum populumque foroiuliensem.*** « Annibal Salonus, alter ex consulibus vestris, sa-» pient. patres, in familiari colloquio quod nuperrime cum de » aliis rebus . . . », f. 100-106.

Epistolae prima usque tertiam datae sunt iurisconsulto Ioanni Regulo manzanensi: quarta Venceslao Boiano.

V. *Catalogo degli opuscoli che si contengono in tre codici della libreria de' pp. di s. Domenico di Capodistria,* f. 108-113.

Codici primo insunt epistolae Nicolai Sagundini cardinali

Bessarioni, Petri Parleonis Nicolao Sagundino, Petri Pauli Vergerii diversis, Michaelis Pacis tergestini Antonio Hyanotto iustinopolitano; alteri epistolae morales Senecae ad Lucillum nonagintaquinque, orationes Ciceronis variae cum argumentis et notis Sicconis Polentoni et Antonio Lusci: tertio epistola rabbi Samuel missa rabbi Isaac de religione iudaica, aliaque eiusdem argumenti.

VI. Pauli Diaconi, *de rebus langobardicis variae lectiones, e codice civitatensi cum editione Muratoriana collato,* f. 114-121.

Codex civitatensis bibliothecae monasterii s. Dominici apud s. Laurentium Venetiarum hoc saeculo cessit; fato tamen nobis adverso, ante monasteriorum abrogationem anno 1867 Venetiis habitam, Palatium Dalmatiae ad eiusdem ordinis monasterium translatus est.

VII. *A variis animadversa in opus* **Storia teologica della grazia** *marchionis Scipionis Maffei,* f. 122-157.

Exstant in rem propositiones ex opere sumptae, epistolae Dominici Antonii Barberi, Celsi Migliavacca, Scipionis Maffei.

Codicem fere universum manu sua scripsit Io. Franc. Bern. Maria de Rubeis.

Cod. 179 membr.-chart., saec. XII et seqq., a. 320, l. 210 [L. X, CCCL].

Diplomatarium Portusnaonis.

Series documentorum, maxima ex parte authenticorum, ad historiam Portusnaonis spectantium, quo tempore [1276-1514] domus austriacae imperio paruit. Congeriem universam, pretiosam sane, quam mihi scribenti dono obtulit comes Petrus Montereale Mantica, bibliothecae s. Marci dedi libens. Eam, documentis additis ex municipio et nosocomio Portusnaonis, ac libris quoque editis, publici iuris fecit anno 1865 academia scientiarum vindobonensis, tomo XXIV *Fontium rerum austriacarum.*

Cod. 180 membr., saec. XIV, a. 288, l. 209 [L. X, CXLI]. Z.

I. Ioannis Sagornini, *chronicon venetum ab urbe condita ad annum* 1008. « Siquidem Venetiae duae sunt. Prima est illa quae » in antiquitatum historiis continetur, quae a Panoniae termi- » nis usque ad Addam . . . », f. 1-32.

Qui primus vetustissimum hoc chronicon, duobus codicibus Vaticano et Urbinate [quorum exemplum sibi a Iosepho Blanchino donatum Marcus Fuscarenus orator Roma Venetias redux detulerat (1)] collatis, edidit, impensis Iosephi Farsetti, Hieronymus Fr. Zanetti (2). Qui, etsi in prooemio testetur: « Codicem Zenianum [nostrum] summa fide exscripsimus, mi- » nime expunctis sive auctoris, sive descriptoris erroribus, id- » que fecimus ut genuina imago ms. codicis legentibus, quoad » fieri poterat, appareret », tamen ea textum [optimae ceterum lectionis] incuria retulit, ut dubium sit num codicem Marcianum aut unum ex pluribus mendosis Venetiis circumlatis consuluerit. Eapropter Dominicus Maria Pellegrini novam editionem (3) an. 1806, Zanetti negligentia iure improbata, paraverat. Eius exemplum habet musaeum urbicum Venetiis inter codices mss. Eman. Cicogna, num. 619. Pellegrini desiderium absolvit G. H. Pertz qui, nomine Sagornini eraso, ac Ioannis Diaconi iure meritoque indito, *monumentis Germaniae historicis* (4) inseruit, brevioribus appositis notis, quarum emendationem subiicio: — p. 3. Codex Marcianus non folii, sed formam, uti dicunt, *quarti* refert

(1) Id iure emptionis bibliothecae caesareae vindobon. accessit. V. *Archivio storico italiano*, V, p. 283.

(2) *Chronicon venetum omnium quae circumferuntur vetustissimum et Iohanni Sagornino vulgo tributum e ms. codice Apostoli Zeno v. cl. nunc primum, cum mss codicibus vaticanis collatum, notisque illustratum in lucem profert H. Fr. Zanetti Al. F.* Venetiis, 1765, p. XIX, 131, 8.°

(3) *Chronicon venetum omnium quae circumferuntur vetustissimum et Iohanni Sagornino vulgo tributum, e ms. codice Apostoli Zeno v. cl. nunc primum vere fideliterque descriptum, cumque mss. codicibus vaticanis collatum, notisque perpetuis illustratum in lucem profert Fr. Dom. ord. Praedic. bibliothecae Zenianae praefectus.*

(4) Ioannis diaconi, *chronicon venetum*. Scriptt., t. VII, p. 4-38.

— pag. 5 duplex error, partim Zanetti communis, corrigendus, nempe verbum *Bibiones* respondet hodiernae *Bevazzana*, inter Gradum et Caprulas, non *Torre delle Bebbe*, quae in continenti iacet, non longe a Clugia — p. 6. *Minor Clugies* prope Clodiam fossam [*Chioggia*, vulgari sermone *Chiozza*] bello in Ianuenses eversa est, quo loco hodie *Sottomarina* — p. 7. *Auronzo*, pagus montanus superior nunquam habuit episcopum — p. 16. *Vigilia*, cuius hodie vestigia nulla, pagus erat in continenti Venetiis proximiori, non longe a Sancto Hilario. Adde Vegliam, sinus flanatici insulam, eo a Methemauco distare ut quod de exercitu Metamaucensium et delatione capitis Obelerii postea narratur minime attendendum sit.

II. *Chronicon gradense*. « Post multarum urbium destru- » ctionem, cum saevissima paganorum multitudo ad Altiuensium » civitatem aciem dirixisset . . . . » ; finit : « ad eandem metro- » polym regendam direxit », f. 33-38.

Qua librum quartum *chronici altinatis* edidit Antonius Rossius (1); Pertz collectione citata, f. 39-45, aliunde addito chronici gradensis supplemento, f. 45-47.

Cod. 181 chart., saec. XV, a. 275, l. 207 [Z. L., CCCC]. E.

Andreae Danduli, *Venetorum ducis chronicon venetum a pontificatu s. Marci ad annum usque MCCLXXX*. « Marcus » evangelista in Aquilegia primo catholicam fundavit eccle- » siam . . . ».

Codicem diligentissimus Fuscarenus ad unguem descripsit: « Questo codice il quale, come sta scritto in fronte alla prima » carta, primieramente fu di Ambrogio Contarini, ... passò » alle mani di Iacopo della stessa famiglia, che lo lasciò per le- » gato alla pubblica libreria con parecchi altri di molto pregio. » . . . . V'è premessa una piccola tavola de' libri; e poi

(1) *Chronicon venetum quod* altinate *nuncupatur e bibliotheca patriarchalis seminarii nunc primum editum et commentariis adauctum, opera et studio Antonii Rossii, eiusdem bibliothecae praefecti. Archivio storico italiano*, t. VIII, p. 1-228.

» un'altra de' capi e delle parti di ogni capo del primo libro, » ossia del quarto, non essendovi i tre precedenti. Una tavola » simile si trova avanti a ciaschedun libro per ordine. Comincia » a carte 3: *Incipit liber quartus continens capitula XIIII,* e » finisce nel decimo con la morte del doge Iacopo Contarini, » che seguì nel 1280 » (1).

Etsi libros tres primos [quos Dandulum exarasse minime constat] nullum, quantum scio, habeat exemplum; tamen opus quo ad res nostras absolutum est, si animadverto terno libro ea excussa quae veteres vulgatiores historici a creatione mundi ad tempora Apostolorum, a quibus initium auctor sumit, tractarunt.

Codex, folior. 164, continet quae Estensis a Muratorio publici iuris factus (2), additamentis marginibus appositis quae proprio loco inserta in edito leguntur. Eum ceteris antiquiorem testatur Tartarottus: « Codicem [chronicon Andreae Danduli] » nullum [si bibliothecae s. Marci exemplar excipias] hactenus » mihi comperire licuit medio saeculo XV exaratum; omnes » enim, quos quidem viderim, recentiorem aetatem praesefe- » runt: at codex s. Marci saeculi illius initio scriptus esse vi- » detur (3) ». His consonat Fuscarenus l. c.: « di esso si ser- » vì Gianvincenzo Pinelli per confrontare e stabilire la copia » cavata da quello di Marcantonio Michiel ». Eo accedit emendationes codicis Estensis a Tartarotto propositas (4) codice nostro fere omnes esse expressas.

Cod. 182 chart., saec. XV, a. 330, l. 230 [L. X, XI]. Yc.

Annales veneti serenissimi Andreae Danduli Venetiarum ducis.

Missi sunt libri quartus usque sextum primi chronici ex-

(1) *Della letteratura veneziana*, lib. II.

(2) *Scriptores rerum ital.*, t. XII, col. 13-398.

(3) *Esame di alcune notizie letterarie.* Roveredo, 1752.

(4) *De auctoribus a Dandulo laudatis* in *Rerum ital. scriptt.*, t. XXV, col. I-XXVIII.

tensi, qui historiam tantummodo ducum [ann. 697-1280] continent, nulla habita ratione praecedentis. Ideo inc.: « Paulucius » dux laudatus est a. dom. nostri Iesu Chr. VI.LXXXXVII... »; finit: « in claustro fratrum minorum sepulture traditur ». Subsequitur syllabus dominorum *dala Schala* [ann. 1261-1389].

Pleraque indicia codicem a superiori nuntiant exscriptum: lectio congruit omnino: quae varia occurrunt, errori amanuensis sunt tribuenda. Ita semper *Angnelus* loco *Agnellus;* apposita marginibus codicis praecedentis, hic in textum inseruntur; partium numeri, si primum librum excipias, media linea aeque inscribuntur. Tutius testimonium offert pars 21.ª capituli XIII, libri VII, quo loco post verbum *nominatim* praetermissa sunt in nostro codice verba: *firmatum est quod Veneciae urbes et maritimae civitates Dalmaciae quae,* lineam integram proxime sequentem codicis praecedentis constituentia, quod innuit oculi in legendo errorem. Eodem modo cuique libro praeit tabula capitulorum et partium; decimo occurrit eadem divisio capitum primi usque quintum a ceteris, ut et tabula sequentium ante sextum.

Codex, dimidio circiter saeculo quintodecimo foliis 126 exscriptus, praestat amplis marginibus, littera prima initiali pictura auroque contexta, scriptura elegantiori, manu altera in libro primo. Folii primi marginem inferiorem quidam abscidit picturae gratia. Membranaceos voluminis *custodes,* uti appellant, belle ornant fragmenta hymni ecclesiastici et libri pontificalis.

Cod. 183 chart., saec. XVI, a. 300, l. 210 [L. X, CXL]. Z.

I. *Chronica Andreae Danduli ducis. Libri octavus, nonus et decimus.* « Agnellus Particiaco dux intronizatur anno ab in- » carnatione Domini nostri I. C. VIII VIIII: nam Veneti... », f. 16-221.

Rite praepono quae Fuscarenus de hoc codice animadvertit: « Uno [ex exemplis chronici Danduli] ne ha di molto » pregio il chiarissimo Zeno, che è del secolo sestodecimo. È » fornito di brevi postille ai margini, che additano le materie » del testo, ed inoltre gli anni del Siguore. Ad ogni carta di te-

» sto dal libro ottavo in giù, si trova inserta una carta con del-
» le annotazioni ed aggiunte, che son del Micheli: la secenda
» delle quali inserita anche nel tomo XII *Rer., ital.*; col. 162,
» E. è questa: *Hic Michael, cum quo Carolus transegit* ec. A. c.
» 100 è notato: *Finis chron. And. Danduli,* e segue quel pezzo
» della minore, che continua l'istoria dal 1280 al 1342. Poi
» [fol. 109] ne viene la cronaca del Caresini, e sempre col
» testo vanno del pari le note inserte e le aggiunte. Da che si
» vede che il codice o fu del Michiel o fu fatto secondo quello
» di lui » (1).

Qui desunt, libros quartum usque septimum habet cod. 189.

Folio primo, *custode* appellato, legitur manu Apostoli Zeno: *Cod* 5842 *in bibl. Vaticana, cuius apographum apud N. V. Ioannem Basadonnam, continens annales ducis Andreae Danduli, cum eius continuationibus.* Quod apographum in Somaschensium domum, nomine *della Salute* inlatum, fausto omine nostrae cessit bibliothecae. Vide cod. 185.

II. *Continuatio prima annorum* 1280-1342, *i. e. chronici brevioris Danduli complementum.* « Ioannes Dandulo dux hoc » solium electionis . . . » ; finit: « finis aliorum annalium usque » ad MCCCXLII », f. 222-246.

Eam Muratorius integram ex codice Ambrosiano, cum additamentis a Michaele ipso in codice oblatis, publici iuris fecit titulo *Tomus secundus* loco citato, col. 399-416.

III. *Chronica edita per me Raphainum de Carisinis cancellarium Venetiarum.* « Quia bonarum rerum est series propagan- » da . . . », f. 246-313.

Edidit Muratorius post primam continuationem, loco citato, col. 417-483.

Michaelis scholiis desunt in editione: **a.** *de inventione corporis s. Marci a.* 1094 [f. 99] memoria inscripta: *Haec sunt scripta in quadam tabella quae exstat apud cl. Dominicum Delfino de contrata s. Pauli, quae propter antiquitatem est quasi caduca;* **b.** *coniuratio Teupoli* [f. 232-240] quae inc.: « Coniura- » tionem Beomantis Tepuli contra ducalem magistratum scri-

(1) *Della letteratura veneziana*, lib. II.

» pturus sum . . . » ; finit : « fores absque aliis repagulis et seris » ponunt, et resp. post haec diu quiescit . . . », aliaque.

Prima continuatio, cum Raphaini de Caresinis altera, manu diversa, scripta est, ita tamen ut ab Antonio Venerio duce ad finem primo librario tribuenda sit.

Folio 376 *verso* manu annotatoris exscripta est *pars* consilii decemvirum 15 martii 1480, quoad ornamenta capitum mulierum, ut extremo 377 *verso* syllabus abbreviationum marginibus chronici appositarum.

Ceterum codicem Michaelis authenticum, quo super anceps haeret Fuscarenus, hunc esse evincunt: **a.** *amanuensis unius formae exemplum dedisset eadem charta, eodem charactere, nullo interiecto folio;* **b.** *textus vetustissimus manus diversas accusat;* **c.** *quaedam notae eadem manu exscribuntur post alias insertas, vel per lituras emendationi subiiciuntur;* **d.** *additamenta excellunt numero iis quae Muratorius ex codice Ambrosiano pagina extrema apposuit;* **e.** *folia alba* [314-375] *annotator documentis inserendis reliquit.* Iure meritoque Paulus Ramusius iunior codicem in opere: *De bello constantinopolitano* ita laudat: « Vir clarissimus Aloysius Michael, Marci Antonii doctissimi » senatoris filius, ex paterna bibliotheca vetustissimam eiusdem » Danduli principis historiarum codicem manuscriptum, et lu- » culentissimis Michaelis patris annotationibus illustratum, su- » perioribus annis nobiscum communicavit ».

Cod. 184 chart., saec. XVIII, a. 290, l. 213 [L. X, CLXXXV].

Andreae Danduli, *Venetiarum ducis annales, cum adiectionibus et notis M. Anton. Michaelis, veneti senatoris, cura ac studio F. P. C. fideliter transcripti, mendis quamplurimis expurgati, tabula chronologica et duplici indice aucti.* Venetiis, MDCC.XX.

Haec frons libri, post quam paginis octo occurrunt *testimonia de Andrea Dandulo, Venetorum duce, eiusque scriptis.* Pag. vero 1 : *Addenda obiter transcripta ex codice antiquo manu exarato sub ducatu Andreae Gritti,* memoriae nempe Pisauri et domus Pisaurae, quas Gar ex codice Fuscareno n. CCVIII pu-

blici iuris fecit in *Archivio storico italiano* [Fir., 1843, t. V, p. 284]. Succedunt edictum Danduli contra cappellanos s. Marci ac cetera legenda in editione c. 9-11.

Paginis 11-402 habetur textus Michaelis ad annum 1280 usque ad verba: *et in claustro fratrum Minorum sepulturae traditur,* non tamen emendatione eadem. Pag. 403-404 exstant *addenda pro correctione et supplemento,* additamenta ex codice ommissionibus supplendis. Paginae 405-454 habent *canonem chronologicum ducum Venetiarum, iuxta Andreae Danduli ducis traditionem;* pag. 454-503 *indicem annalium Andreae Danduli v. d.;* tandem pag. 504-565 *adiectiones et notas M. Antonii Michaelis senat. ven. ad annales Andreae Danduli Venetiarum ducis:* quae omnia diligentiam auctoris sat commendant.

Cod. 185 chart., saec. XVIII, a. 303, l. 212 [L. X, CXXII]. Mr.

Annales Andreae Danduli, ducis Venetiarum.

Is titulus infrascribitur: *Exemplum sumptum ex codice bibliothecae Vaticanae, n.* 5842, [aliena autem manu] *descriptum a Ioanne Baptista Leonarducci.* Apographum hoc idem est quod sub initio saeculi proxime elapsi Ioannes Basadonna possidebat, ut innuit Ap. Zeno codice 183. Codicem ceterum Vaticanum titulo: *Andreae Danduli ducis Venetiarum commentaria historiae civitatis et reipublicae Venetiarum,* rarioribus tribuit Montfauconius (1).

Praeest tabula chronologica duplex: *ducum per consensum populi decretorum,* et *ducum per electionem creatorum.* Subest index capitulorum et partium cuiusque libri nec non additamentorum.

I. *Libri quartus usque decimum,* p. 1-200.

II. *Continuationis primae fragmentum,* p. 203-205.

III. *Congiura domini Beomontis Theupuli simul cum domino Marco Quirino et congiuratis contra ducale dominium venetum die* 15 *iunii* 1310, paginis octo haud numeratis.

IV. *Continuatio altera Raphaini Caresini,* p. 207-239.

(1) *Bibliotheca biblioth.*, p. 121 A, 139 D.

V. *Initium chronici brevioris Danduli ad vitam Petri Ziani sub fine mutilam*, p. 241-249.

VI. *Epistolae ducis Petri Gradonici et alia a Muratorio edita*, p. 251-256.

Cod. 186 chart., saec. XVI, a. 345, l. 233 [L. X, X]. Mk.

Andreae Danduli, *chronicon, cum continuatione Raphaini Caresini.*

Codicem, Contariniani 181 exemplum, ceteris absolutiorem egregie descripsit Berardellus (1), diligentius Iac. Morellius et Andreas Baretta in schedis anecdotis.

Praeeunt: **a.** *chronologia ducum a Paulucio* [697] *ad Nicolaum de Ponte* [el. 1578]; **b.** *index capitulorum et partium uniuscuiusque libri.* Sequuntur autem:

1. *Libri quartus usque decimum chronici amplioris*, f. 1-159.

2. *Chronicon venetum incerti auctoris*, f. 160-164.

Pars Chronici brevioris Danduli, a duce Ioanne Dandulo ad Bartholomaeum Gradonicum, cum additamentis quae editioni quoque insunt.

3. *Chronica edita per me Raphainum de Caresinis, cancellarium Venetiarum*, f. 165-197.

Opella, emendatior ac in editione, dat bellum hungaricum trifariam divisum, ut in vetustissimo authentico Caresini [It. VII, DCCLXX].

4. *Documenta tredecim ex libris Pactorum reipubl. venet.*, f. 199-204.

Edidit Muratorius, l. c., t. XII, col. 323-330. Animadvertit autem Berardellus loco cit., quae proxime sequuntur desiderari, ex libris *Pactorum* et aliunde sumpta.

a. *Refutatio Cretae, quam d. Bonifacius marchio Montisferrati fecit communi Venetiarum, de insula Cretae et de centum millibus yperperorum, et feudo et thessalica civitate, a.* 1204, f. 205.

(1) *Catalogo dei mss. della bibl. de' ss. Gio. e Paolo di Venezia*, in *Nuova raccolta d'opuscoli*, t. XXXIX, p. 10-15.

b. *Confirmatio feudorum quae Marinus Zeno, tunc potestas constantinopolitanus, instituit, a.* 1205, f. 206.

c. *Electio d. Marini Zeno in potestatem Constantinopolis, post obitum d. Henrici Dandulo, a.* 1205, f. 206.

d. *Refutatio quam fecit vir nobilis Marinus Zeno, tunc potestas in Constantinopoli, communi Venetiarum de quarta parte et dimidia imperii Romaniae, a.* 1205.

e. *Confirmatio partitionis Romaniae factae per d. Henricum Dandulum ducem Venetiarum et per d. Balduinum imperatorem constantinopolitanum, iurata per d. Henricum imperat. constantinop, domino Marino Zeno, a.* 1206, f. 209.

f. *Sacramentum de electione canonicorum — Iuramentum canonicorum — Sacramentum Henrici canonici, a.* 1205, f. 209-210.

g. *Bulla Innocentii pp. III de electione Thomae Mauroceni, constantinopolitani patriarchae, a.* 1205, f. 210.

h. *Bulla altera eiusdem ad Rainerium filium ducis Venetiarum et consiliarios, a.* 1205, f. 211.

i. *Sacramentum presbyteri Aegidii, canonici s. Sophiae ecclesiae constantinopolitanae, a.* 1205, f. 211.

k. *Sacramentum regis Iohannis Hierusalem de observatione pactorum, a.* 1231, f. 212.

l. *Concordia inter Ioannem regem Hierusalem, imperatorem constantinopol. electum, et Iacobum Theupolum ducem Venetorum, a.* 1231, f. 214.

m. *Sacramentale Goffredi de villa Arduina, a.* 1209, f. 215.

n. *Confirmatio pactionis et societatis factae a d. Petro imperatore et Iole imperatrice constantinopolitana, a.* 1217, f. 215.

o. *Pactum pacis et concordiae factae inter Theodorum Lascarum et d. Iacobam Theupolum, tunc constantinopolitanum potestatem, a.* 1219, f. 216.

p. *Pactum quod fecit d. Robertus imperator constantinopolitanus cum d. Marino Michaele rectore Constant., a* 1221, f. 217.

q. *Privilegium d. Roberti eiusdem de facto camporum regiae civitatis, a.* 1224, f. 218.

r. *Privilegium Michaelis Comani* [Comneni], *a.* 1210, f. 218.

s. *Sacramentum Cononis de Betuna, a.* 1219, f. 218.

Documenta haec ad Orientem se referunt.

t. *Concessio ecclesiae s. Georgii martyris, et monasterii eius inchoatio, facta per sereniss. dominum Tribunum Memmo Venetiarum ducem Ioanni Mauroceno monacho et abbati supradicti monasterii. Ducale privilegium, a.* 982, f. 219.

u. *Epistolae ducis Petri Gradonici de coniuratione Baiamontis Theupoli, aliaque a Muratorio edita,* f. 223-233.

v. *Aedificatio antiquae Venetiae — De origine Francorum — Origo Tartarorum qui et Zacathai dicuntur — De d. Thomae apostoli miraculis,* f, 234-237.

w. Friderici *imperatoris diplomata duo,* f. 240-242.

x. *Ludus Tarvisii celebratus, ex chronica paduana, a.* 1314, f. 244.

y. Raynerii Zeno, *ducis Venetiarum, litterae octo, ann.* 1264-1265, f. 245-249.

z. *Ordo processionis scholarum,* f. 249.

aa. Alexandri *pp. III indulgentiae duae concessae ecclesiis s. Mariae Charitatis Venetiarum, a.* 1177, f. 251.

bb. Petri Gradonici, *ducis Venetiarum, epistola ad papam, cum alia Cassani regis Persarum ad Henricum regem Cypri, a.* 1300, f. 255.

cc. *Excerpta ex chronicis d. Bernardi Iustiniani,* f. 256.

dd. *Carmina in marmore incisa in exteriori pariete ecclesiae d. Ioannis in promontorio Salborii territorii Pirani,* f. 256.

ee. *Magni cancellarii Venet. ab a.* 1268 *ad* 1586, f. 257.

Duplex documentum **dd, ee** pluries, a Berardello hucusque, publici iuris factum est.

Cod. 187 chart., saec. XVIII, a. 314, l. 210 [L. X, VII]. X.

Chronica serenissimi Andreae Dandulo, Venetiarum ducis, ab antiquissimo originali fidelissime transcripta.

a. *Edicto Danduli in cappellanos s. Marci, paucisque aliis praemissis quae a Muratorio edita sunt, incipit chronicon maius, in libros, capitula et partes distributum,* f. 5-303.

b. *Tomus secundus cum continuatione, domino Benintendi Ravagnano magno cancellario Venet.,* f. 304-310.

Pars tantum primae continuationis exstat.

c. Raphayni Caresini, *continuatio chronicorum Andr. Danduli,* f. 310-381.

Ea anepigraphe, nullo spatio a praecedenti interiecto, data est.

d. *Documenta,* f. 382-400.

Edita a Muratorio leguntur loco cit., col. 483-499.

e. Blondi Flavii, *de origine et gestis Venetorum.* « Magnum, » Francisce Foscari .... negotium ac omnium magis quae » excogitari possint ... », f. 400-412.

Opellae iam editae partem habet codex, a principio ad adventum Alexandri pp. III Venetias, usque verba: *imperatore romano vestris auspiciis vestro concluderet* [interventu].

f. *Aedificatio antiquae Venetiae — De origine Francorum — Origo Tartarorum — De d. Thomae apostoli miraculis,* f. 412-417.

g. *Diplomata duo Friderici imperat. — Ludus Tarvisii — Ordo processionis scholarum — Litterae ducis Rainerii Zeni, ann.* 1264, 1265 — *Bullae Alexandri pp. III — Epistola ducis Petri Gradonici,* 19 *martii* 1300, f. 418-439.

Unde hoc exemplum malae lectionis sumptum sit ignoro.

Cod. 188 chart.; saec. XVIII, a. 303, l. 202 [L. X, IX]. X.

Chonicon Andreae Danduli, ducis Venetiarum.

I. *Chronicon maius bina manu exscriptum,* f. 1-283.

II. *Appendix chronici,* f. 285-306.

Est appendix prima his verbis absoluta: *Finis aliorum annalium seren. ducis Andreae Dandulo, usque* 1342.

III. *Chronica edita per me Raphainum de Caresinis, cancellarium Venetorum, continuando historiam iam chronicam compilatam per illustr. memoriae dominum meum d. Andream Dandulo ducem,* f. 307-371.

Historia cum triplici partitione belli hungarici finit: *absque haeredibus ab ea descendentibus.*

IV. *Litterae ducis Rainerii Zeni — Ludus Tarvisii — Ordo processionis scholarum — Privilegium ecclesiae s. Georgii*

— Blondi Flavii. *De origine et gestis Venetorum — Origo Francorum — Origo Tartarorum — De d. Thomae ap. miraculis*, f. 371-405.

Haec in aliis codicibus obvia.

V. *Additamenta, manu Petri Fuscareni: Indulgent. Ascensionis — Epistola domino Papae — Historiola ducis Antonii Venerii, ann.* 1302-1501, *partim latine, partim dialecto veneta — Bullae pontificum Pii II et Sixti IV, indulgentiis confirmandis*, f. 405-419.

Duo extrema ex codice 192 sumpsit Fuscarenus.

VI. Andreae Danduli *ducis chronicon breve*. « Cum Deus » omnipotens a quo omnia subsistentia sumpserunt initium... »; finit: « in Domino recubuit et sub portica sancti Marci tumu» latus fuit », f. 1-14.

Textum integrum, putidis scatentem erroribus, Fuscarenus probabilius exscripsit ex codice 191.

VII. *Sacramentum nuntiorum Balduini comitis Flandriae factum inclyto domino Henrico Dandulo duci Venetiarum, pro passaggio terrae sanctae, a.* 1210 — *Sacramentum Theobaldi, comitis cretensis et palatini factum praefato domino Henrico Dandulo duci, a.* 1210 — *Sacramentum Ludovici comitis Val. et Claramontis factum suprudicto Henrico Dandulo Venetiarum duci, a.* 1210 — *Domini Balduini, comitis flandrensis et Theobaldi comitis blesensis pactum cum praefato domino Henrico Dandulo pro passaggio terrae sanctae, a.* 1201 — *Pactum initum inter dominum Henricum Dandulo ducem Venetiarum et Bonifacium marchionem Montisferrati et Balduinum comitem Flandriae et Ludovicum comitem blesensem in captione urbis Constantinopoleos, a.* 1204 — *Pactum aliud simile serius actum*, f. 15-20.

Edidit Muratorius loco cit., col. 325-328.

VIII. *Copia ex archivio pataviensi accepta. Quando civitas Venetiarum foeliciter aedificata fuit.* « Anno nativitatis d. n. » I. X. 421, ultimo anno Innocentii papae ... », f. 20.

Documentum apocryphum, etsi aliis quoque codicibus insit.

IX. *Felix civitas Venetiar. quando aedificata fuit*, f. 21-23.

Eadem ac antecedens, paulo fusiori sermone.

X. *Appendix chronici Andreae ducis Danduli*, f. 24-31.

Compendium chronici, ab anno 1280 ad 1342.

Ante Svaierum codicem possederat Petrus Fuscarenus, a Marco Fuscareno, qua diligentissimus chronicorum venetorum collector laudatus (1), qui manu propria praemisit indicem rerum in codice pertractatarum, alterum rerum alphabeticum contractiorem; notas marginibus apposuit.

Cod. 189 chart., saec. XVI, a. 310, l. 217 [L. X, CXXXIX]. X.

Chronicorum serenissimi principis Andreae Danduli ducis libri IV, V, VI et VII.

Cuique libro praeit tabula capitulorum et partium, ut cod. 181, qui aetate, forma, scripturae ductu, quandam cum hoc refert congruentiam. Exinde, puto, utrumque in unum coegit Ioannes Vincentius Pinelli, qui cum plura ex codice *Michealis* ad proprium [modo *Ambrosianum*] parandum excerpserit, hanc notam apposuit exemplo Marci Fuscareni: « Li primi quattro libri della cronaca estensa sono stati copiati dal libro di » March' Antonio Micheli » (2). Quin Tartarottus idem fere asserit in dissertatione *de auctoribus a Dandulo laudatis,* ubi allegat *codicem* 181 *bibliothecae d. Marci, omnium quos hactenus viderim vetustissimum* (3).

Cod. 190 chart., saec. XVIII, a. 281, l. 205 [L. X, CLIII]. Z.

Danduli, *chronicorum libri IV, V, VI et VII.*

Exemplum codicis antecedentis, sine tabulis capitulorum et partium quae in eo occurrunt, harum tamen indicatione marginibus apposita. Tria folia prima scripsit Apostolus Zeno, qui sua manu quaedam in principio emendavit.

Codex malae lectionis habet folia 96.

(1) *Letteratura veneziana,* lib. II.

(2) Foscarini. *Letteratura veneziana,* lib. II.

(3) Muratori. *Scriptt. rer. ital.,* XXV, col. VI.

Cod. 191 membr., saec. XIV, a. 270, l. 210 [L. X, CCXCVI]. D.

In Christi nomine Amen. Incipit chronica per annos Domini divisa, de urbe et tocius provincie Venetiarum inicio, constitutione ducum ac laudabilibus operationibus sub ipsis gestis summarie faciens mentionem. « Cum Deus omnipotens a quo subsi-» stencia sumpserunt inicium, Venetorum ducatum .... » Ego andreas Dandulo proposui sub brevi compendio .... »; finit: « Dictus dux [Barthol. Gradonico] cum ducasset annis...., » mensibus duobus, in Domino occubuit, et sub porticali sancti » Marci tumulatus iacet ».

Chronici huius brevioris [codicibus nostris 185, 188 obvii], a Dandulo exarati, nullus est fere codex qui auctorem indicet, unde modo ***liber undecimus***, modo ***tomus secundus*** appellatur. Ioannes Vincentius Pinelli, codicis Ambrosiani conditor (1), ac Apostolus Zeno (2) opellam obtrudunt anonymam. Primus Muratorius in praefatione ad chronicon maius prooemium integrum protulit, quo operis et auctoris ingesta notitia.

Codicem, folior. 20, quem ex litterarum forma auctori coaevum dicere ausim, certe ceteris antiquiorem, commendant scriptura ad normam, litterae initiales rubro et caeruleo colore, structura voluminis lignea corio coccineo obducta.

Cod. 192 chart., saec. XV, a. 280, l. 193 [L. X, CCLIX]. N.

I. *Incipit chronica Venetorum, edita per serenissimum dominum d. Andream Dandulo, inclitum Venetiarum ducem, et primum de pronosticatione urbis.* « Rerum gestarum series brevi » compendio scripturus sum, quas exactis temporibus populus » venetus sub Marci evangelistae protectione mirabili incremen-» to gessit. Imperante igitur Tiberio Claudio Augusto, anno » scilicet Domini nostri Iesu Christi XLVIII, beatus Marcus » evangelista in Aquileia primo ... », f. 1-53.

(1) Foscarini. *Letteratura veneziana*, lib. II.
(2) *Prefazione agli storici veneti*, I, p. VII-VIII.

Vetus codex, summo pretio habendus, offert, nomine ducis Andreae Dandulo, chronicon a s. Marco evangelista ad annum 1342; quod si cum Danduli *exteuso* conferas, nihil habet quod et in hoc ipsissimis verbis non occurrat, dummodo prooemium superius allatum excipias. Preterquamquod plura desunt quae in *extenso* tum ad historiam antiquam ecclesiasticam Italiae et Aquileiae, tum ad documenta patria, primis praecipue libris, se referunt: a libro octavo ad decimum duo exempla minus differunt. Praeterea nulla est librorum, capitum, partium divisio, quemadmodum in *extenso:* litterae siquidem initiales, rubro colore cuique partitioni appositae, anni electionis ducum ac eventuum, ita ut *annales* quam *chronicon* appellari mereatur.

II. *Incipit chronica* Raphaini de Carisinis, *cancellarii Venetorum, continuando ystoriam post chronicam illustr. dom. Andreae Dandulo, inclyti Venetiarum ducis.* « Quia bonarum rerum est » series propaganda . . . », f. 53-72.

Translatione partium in capitulis, et additamentis vel ommissionibus, ab editione differt aliquantisper: exemplo sit vita Autonii Venerii, quae in aliis codicibus, usque ad donationem Mariae de Engino, hic vero a nominibus duodecim legatorum obviam duci missorum ad finem vulgari sermone procedit, quibusdam de Venerio ac vita Michaelis Steni additis.

III. *Notae veneta dialecto, quae nostris quoque codicibus* [Z. I., CXVII; I. VII, DCCLXX] *insunt,* f. 72-77.

Compendium versionis additionum a chronico latino Ioannis Bembi, quod Muratorius loco cit., col. 513-524 ex codice Ambrosiano edidit.

IV. *Vitae breviores ducum Thomae Mocenici usque ad Augustini Barbadici, qui occubuit a.* 1501, f. 77-79.

V. *Adnoto demum quae passim addita nullam constituunt horum chronicorum partem.*

a. *Littera ducalis Petri Gradonici* [a. 1310] *a Muratorio prolata l. c., col.* 486-487, f. 80.

b. *Bulla Alexandri pp. III de indulgentiis Ascensionis, item publici iuris factae ibi, col.* 304-306, f. 84-85.

c. *Bullae Pauli pp. II duci Christophoro Mauro* [a. 1465], *Sixti pp. IX* [a. 1477] *ac huius rescriptum patriarchae Vene-*

tiarum [a. 1481], *nullibi legendae, nisi in fragmento a Petro Fuscareno inde sumpto cod.* 188, f. 85-86.

VI. *Do item notas marginales.*

a. « Ad confirmationem victoriae suprascriptae [Veneto» rum in Fridericum a. 1177] in lobia Ferrariae haec carmina » cum tali suprascriptione, scilicet *Apud Sablona super hostium ecclesiae scripta sunt.*

« Heus populi celebrate locum, quem tertius olim
» Pastor Alexander donis celestibus auxit . . . ».

b. *Dialecto veneta inscriptum est tempus translationis et erectionis utriusque columnae* [in piazzetta], *constructionis aedificiorum Giustizia vecchia e nova* ec. *e lo ponte di rialto la prima volta, et collui che lo fabricha fo el baratier che drizo le collone a s. Marco. E fo del* 1190, f. 31.

c. *Ordo novus aevo ducis Marini Mauroceni institutus pro electione ducum: Mis. Marin Morexini* ec. *Prima le da saver che morto el doxe et sepelido, incontenente vien sonado el conseio, et vien electi cinque zentilomeni* ec., f. 40.

d. *Chomo fo prexo de serar el gran conseio da questo tempo in avanti che fo del* 1297, *adi ultimo setembre* ec. *per chaxon che infino a mo lo sia stato consuetudine* ec., f. 51.

e. *Apud hostium ecclesiae s. Antonii in tabula marmorea sic scriptum est. Anno Domini* 1346 *in la festa de ogno santi in lo tempo delo inclito signor mis Andrea Dandolo doxe de Venexia fo metuda la prima piera de questa benedeta giexia de sancto Antonio de Viena, et cantata la prima messa* ec., f. 54.

f. *Nota chomo nel* 1425 *adi* 8 *hotubrio el fo creato* 6 *zintilomeni zoe* 3 *de là da chanal e* 3 *de qua ad extimar tuto el stabelle de Venexia,* f. 78.

Summa pecuniae ducata 3,598,450 colligebat: hanc notam eandem praebet folium *custodiae,* uti dicunt, membranaceum *verso;* quo memoria quoque ingesta gelu in lacuna: *Noto chome adi* 10, 11, 12 *zener* 1490 *el se vegniva da mergara* [Malghera] *in chanalregio suxo per la giaza con el bestiame grosso. La becharia et con cavalli con some de robe senza alguno detrimento.*

g. Henricus de Arimino, *theologus ac philosophus eximius*

in tractatu de iustitia. Cap. XXIII inc.: « Inter omnes politias » que nostris temporibus in populo christiano fuerunt . . . . . »; finit: « provisione sublevare nititur ec. ». — *Nomina ducum, serie chronologica a Paulo Anafesto ad Franciscum Donatum* [el. a. 1328], *misso Petro Candiano IV,* f. 92.

Res quae minus intersunt libenter praetermitto, chronologiae theorias, tabulas lunares, praecepta salutaria scholae salernitanae quae passim occurrunt.

Cod. 193 chart., saec. XVII, a. 335, l. 299 [L. X, CCCLI].

I. Andreae Danduli, *chronicon extensum,* p. 1-224.

Nullam librorum, capitum, partium divisionem tituli pertractatorum sufficiunt. Textus, idem re ac codices plerique differt admodum lectione.

II. *Continuatio prima,* p. 224-248.

Absunt proditio Theupoli et nomina electorum ducum.

III. *Chronica Raphaini de Carisinis cancellarii veneti, continuando ystoriam post chronicam ill. dom. Andreae Danduli* ec., p. 248-331.

Vitae Ant. Venerii pars potior itale data est, ut codice 192.

IV. *Continuatio tertia, annis* 1497-1545, p. 332-362.

V. *Epistola Petri Gradonici ducis — Indulgentia Ascensionis — Epistolae Pauli pp. II et Sixti pp. IV,* ut in aliis codicibus, p. 362-384.

Cod. 194 chart., saec. XVII, a. 335, l. 230 [L. X, CXXXVII]. Z.

Incipit chronica [abbreviata] *Venetorum, edita per sereniss. dominum d. Andream Dandulo, inclitum Venetiarum ducem, et primo de pronosticatione urbis.* « Rerum gestarum series brevi » compendio scripturus sum . . . . . »; finit: « Dictus dux cum » ducasset annos III mens. 11, in Domino occubuit, et sub por- » ticali s. Marci iacet tumulatus ».

Apographum codicis praecedentis concludit prima continuatio, missis Caresino ac ceteris additamentis.

Sub fine, codex foliorum 100 inscribitur: *Chronica Danduli*

in bibliotheca s. Georgii Ven. incipit: Patronus ecclesie ec. *desinit: sepulture traditur.*

Cod. 195 chart., saec. XVII, a. 290, l. 280 [L. X, CCLXII]. N.

Idem ac praecedens, cuius est apographum, foliis 158.

Cod. 196 chart., saec. XVII, a. 380, l. 268 [L. X, VI]. X.

Idem, nullo exscriptionis discrimine, foliis 77.

Cod. 197 chart., saec. XVIII, a. 293, l. 203 [L. X, CCLXXVII].

Idem, ex codice Regio parisiensi VIMCLXII [6162] sic descriptus: « Codex chartaceus, olim Colbertinus. Ibi continen- » tur: 1.° *Excerpta ex chronicis domini Andreae Dandulo, incliti » Venetiarum ducis: ad calcem subiicitur catalogus ducum Ve- » netiarum, ab urbis origine et Paulutio Romano, primo duce, » ad annum* 1480 *et Ioannem Mocenicum* » (1).

Principio voluminis, folior. 233, scripsit sua manu Apostolus Zeno: « Anno aerae christianae 1724. Cronaca del Dandolo » tratta da una copia che si conserva dal sig. procuratore Tie- » polo di s. Apollinare, fatta scrivere in Parigi sul manoscritto » ch' è nella biblioteca Regia ».

Cod. 198 chart., saec. XVIII, a. 290, l. 200 [L. X, CLIV]. Z.

Idem chronicon abbreviatum.

Foliis extremis 164-165 occurrit index ducum a Paulutio Anafesto ad Bartholomaeum Gradonico.

Cod. 199 chart., saec. XVIII, a. 330, l. 220 [L. X, V]. X.

Idem chronicon abbreviatum.

Compendium in exemplo hoc finit ut in chronico extenso, ad annum 1280.

(1) *Catalogus codd. mss. biblioth. Regiae.* Parisiis, t IV, p 208-209.

Singulare est quod locus adventus Alexandri pp. III Venetias duplex oblatus est pag. 150-151. Primus qui legitur in chronico extenso, quod habent Muratorius (1) et codices mss.; alter qui in notis cod. Michaelis 183 occurrit, titulo: *In alio autem exemplari legitur ut infra.*

Codex, paginarum 254, gerit in fronte originem annumque exscriptionis: 1713. *Transumpta ex exemplari v. n. d. Michaelis Fuscareno quondam v. n. d. Laurentii.*

Cod. 200 chart., saec. XVI, a. 410, l. 283 [L. X, CXXXVI]. Z.

Nomina ducum cum suis actibus chronicae Andreae Dandulo. « Praedecessorum nostrorum auctoritate testante, equidem ante » constitutionem urbis Venetiarum praesentis, altera Venetia » fuit de qua stilo historiographo, memoriam facit antiquitas, » et ab Antenore, subversionis Troiae temporibus, primordium » describitur assumpsisse... »; finit: « fuit in ecclesia s. Marci » sub porticu tumulatus cum maxima reverentia et honore. Ex- » plicit chronica compendiose et eleganter edita per seren. dom. » dom. Andream Dandulo inclitum Venetiarum ducem ».

Quae in prooemio et ducum vitis quoad materiem excussa sunt, ea verosimilius librario persuaserunt opus, qua chronici compendium, Dandulo tribuendum. Innuunt prorsus contrarium stilus rudior, narrationis indoles, anni adscripti, dictio: *noster dux qui hodie est.*

Volumen foliis linteis constat 47, quorum unumquodque duplex glutine membranis adhaeret, lectionarium ecclesiasticum ex saeculo XI referentibus.

Cod. 201 chart., saec. XVII, a. 300, l. 206 [L. X, CXXXVIII]. Z.

I. *Appendix chronici Andreae Danduli.* « Ioannes Dandulo » dux hoc solium electionis... », f. 1-6.

Principio statim continet fragmentum chronici brevioris ab anno 1280, quo finit extensum, ad annum nempe 1342, ad-

(1) Loco cit., col. 301.

ditis tantum nominibus electorum ducum. In calce lego: *Finis aliorum annalium usque ad haec tempora* 1342. Haec eadem occurrunt in codice Vaticano n. 5842, in huius apographo apud nos servato cod. 185. Aeque exstat in altero 186, ex quo hunc deductum censeo, si quae et quo ordine uterque continet diligenter considero.

II. Raphayni Caresini, *continuatio chronici veneti Andreae Danduli, ab anno* 1342 *ad* 1383. « Quia bonarum rerum est se» ries propaganda, ut illustrium actuum reficiatur memoria... », f. 7-57.

Chronicon primigenium, additamento nullo, legendum in *Scriptt. rer. ital.*, XII, col. 417-483.

III. *Exempla chartarum quae ad chronicon Andreae Danduli referuntur, edita a Muratorio loco cit.*, col. 483-499.

IV. Blondi Flavii *forliviensis, de origine et gestis Venetorum*, f. 72-80.

Eadem, aeque mutila, historiola, ac in codice 187.

V. *Aedificatio antiquae Venetiae — Origo Francorum — Privilegia ecclesiae torcellanae et s. Georgii — Ludus Tarvisii — Ordo processionum scholarum — Litterae Rainerii Zeno — Indulgentiae Ascensionis — Alexandri III litterae*, f. 72-80.

Eadem fere quae codicibus 186-188.

Cod. 202 membr., saec XIV, a. 310, l. 240 [L. X, XXXVI[a]]. Ma.

Hec est chronica Venetiarum per annos Dom. nostri Iesu Christi divisa, continens inter ipsam primo qualiter Rivoaltina civitas constructa fuit vel hedificata, nec non de aliis locis circavicinis provincie Venetiarum. Subsequenter narrat qui duces fuerunt in Heracliana, in Civitate nova, in Methamauco, similiter et in Rivoalto, et que suo tempore gesta fuerunt: ultimo insertum est omnes rectores qui fuerunt per ducalem magnificentiam destinati, tam ad partes Dalmatie et Chroatie quam Ystrie, et a Grado usque ad Caputaggeris, nec non in Creta et in partibus Romanie, ac etiam mentio fit de procuratoribus sancti Marci etc. Facit etiam mentio singularis de stirpibus nobilium venetorum, videlicet de qua parte venerunt et unde originem habuerunt.

« Iuxta nostrorum antiquorum narrationes, duas reperitur civi-
» tates Venecie nuncupatas, de quarum prima in ystoriis agitur.
» antiquitatis fundamentum et principium ab Anthenore assum-
» psisse, tempore destructionis magne urbis Troiane, currentibus
» annis a mundi constitutione MMMMXX ».

Praeest tribus foliis index generalis.

Chronicon per partium titulos refero ut facilius inferri possit cui auctori et tempori sit tribuendum.

a. Actum primum de *hedificatione Venetiarum* [1421] *et Troie — Iasone — hedificatione minoris Troie et destructione maioris — hedificatione romane urbis — habitatione Anglie — habitatione Francie — hedificatione Neapolis et terre Gaiete — constructione Verone — hedificatione prime Venetie et etiam Patavie i. Padue — habitatione Sicilie ac etiam Tuscie — inhabitatione Calabrie — hedificatione Altilie, Opitergii, Aquilegie, Concordie et Asyli — hedificatione Rivoalti — hedificatione Methamauci et similiter Albiole, Pelestrine et Clugie — hedificatione Gradi — destructione multarum civitatum per Atilam — constructione Caprularum — hedificatione civitatis Heracliane — hedificatione Torcelli, Maiurbii, Burani, Amuriani, Constanciaci et Aymani — constructione Brondoli — devastacione multarum civitatem facta per Atilam — mala fine Atile — hedificatione multarum civitatum — translatione sedis Aquilegie in Gradum,* f. 3-10.

Sunt qui Petrum Iustinianum, cuius chronicon dolemus deperditum, auctorem putent, sed iniuria, quod ille saeculo decimotertio floruerit. Quin verba loci ex eo chronico allata in ms. Morari, eadem quae in Dandulo, ubi agitur de electione Rainerii Zeni, sunt: *Infrascriptos XLI ex nobilibus et antiquis popularibus pro celebranda ducis electione eligi procurarunt;* in codice autem nostro: *Ab infrascriptis XLI nobilibus et antiquis popularibus anno ...... nunciatus est.* Confer Fuscarenum: *Della letteratura veneziana,* lib. II.

b. *Duces qui ducaverunt in Heracliana in Civitate nova, a Paulucio* [a. 660] *ad Ursium tercium et ultimum ducem* [a. 701], f. 11.

c. *Magistri militum qui magisterii dominium in Metha-*

mauco tenuerunt, a Dominico Leone [a. 701] *ad Ioannem Fabriciaçio* [a. 707], f. 12-13.

Cum chronici auctor asserat Ursium Ypatum, *ducem ultimum in Heracliana a.* 690 *electum, interfectum vero anno XI, mense vero quinto sui regiminis,* et alterius: *Usque ad sex annos non fuit aliquis vocatus in ducem,* anni extremus Ursii et primus Leonis minime congruunt.

d. *Duces qui ducaverunt in Methamauco, a Deusdedit* [707] *ad Obelerium sive Berengerium et Beatum eius fratres,* f. 13-15.

e. *Duces qui ducaverunt in Civitate nova Rivoalti, a Beato* [a. 780], f. 18-71.

Paucis interiectis lineis, sequitur: *Hic fuit primus dux electus in Rivoalto. Angelus Particiaçio seu Baduario* [a. 782]... Seriem absolvit Vitalis Michael *dux trigesimotertius et ultimus per potentiam.*

f. *Duces qui in Rivoalto per electionem creati sunt, a Sebastiano Ziani* [a. 1172] *ad Ioannem Delphinum ducem* 52.um *et* 19.um *per electionem,* f. 72-149.

g. *Proles nobilium venetorum infrascriptae sunt,* f. 170-188.

Familiae undecim super trecenas numerantur, quarum quaedam nomen tantum, quaedam et historiolam et scutulum, cum insigniis coloribus obductis, gerunt. Plures in fine habent adiectum verbum *venerunt,* ad originem innuendam.

h. *Varia de antiquis tribunis, nobilibus viris insularum, civibus de multis et diversis partibus, duodecim nobilioribus familiis,* f. 189-191.

i. *De modo quo duces scribunt imperatori constantinopolitano ab anno* 1259 *citra, et quo commune Veneciarum omnibus vel Venetis vel exteris,* f. 191.

k. *Nomina procuratorum ecclesiae s. Marci et commissariarum, ab anno* 1232, f. 192-193.

l. *Nomina rectorum Sclavoniae,* f. 194-200.

m. —— *a Grado ad Caputaggeris,* f. 201-210.

n. —— *Ystriae,* f. 210-220.

o. —— *Romaniae,* f. 221-228.

p. —— *Trivixanae,* f. 229-233.

Additum folio 234 vaticinium de Constantinopoli.

Bisancii urbis mansio Constantini
Roma Babilon et Syon alia nova . . .

Cod. 203 chart., saec. XV, a. 300, l. 223 [L. X, CXXXVII]. N.

Chronicon Venetorum origines complectens ab anno edificationis Troie usque ad annum MCCCLXXXII.

I. *Haec est chronica Veneciarum per annos domini nostri Iesu Christi divisa, continens* ec. « Iuxta nostrorum antiquorum » narrationes . . . », f. 1-75.

Chronicon idem est ac codice superiori, f. 1-149 prolatum. Quod autem sit illius exemplum, vel quod codex uterque ab uno eodemque sit exscriptus haec evincunt:

a. Nomina quorundam ducum utrinque pariter exscripta: Iohannes Fabriciacio; Mauritius consul; Angelus Iustinianus; Iohannes Particiacio seu Baduario, Petrus Trandominicus; Petrus Candiano sive Sanato; Petrus, Otto, Ursius, Dominicus Ursiolo, Aureus Mastropetro.

b. Quae epitaphia vel integra, vel per partes, in codice antiquiori missa sunt, ea et in recentiori, huic tamen quae deerant manu seriori additis.

c. In utroque pariter codice, unicuique duce ab Auro Mastropetro ad Rainerium Genum adiecta sunt nomina quadraginta electorum, ut unius supra quadraginta a Laurentio Teupulo ad Ioanaem Delphinum, exceptis Ioann. Dandulo et Petro Gradonico.

d. Codex hic habet, ut inferius, exscriptas sectiones litteris **g-i** praecedentis notatas.

II. *Pars chronici veneti Raphayni Caresini a duce Laurentio Celsi ad mortem Michaelis Mauroceni* [1382]. « Laurencius » Celsi dux existens capitaneus generalis chulphi. . . », f. 75-95.

Edidit Muratorius in continuatione chronicorum Andreae Danduli (1).

III. *Proles nobilium venetorum infrascriptae sunt*, f. 96-100.

(1) *Scriptt. rer. ital.*, t. XII, col 428-470.

Nomina familiarum centum sexaginta sex, earundem quae in codice superiori fol. 176-184, non tamen eadem cura.

IV. *Isti sunt nobiles et tribuni qui post hedificationem civitatis Rivoalti in ipsam primitus habitare venerunt*, f. 101-102.

V. *De modo quo duces scribunt imperatori constantinopolitano et communi Veneciarum*, f. 102.

Utrumque idem est ac codice superiori, f. 189-191.

VI. *Epistola Bernardi de cura et modo rei familiaris utilis* [utiliter] *gubernande, et qualiter patres familias debeant se habere*, f. 103-104.

Vide *Biblioth.*, II, 91; IV, 10.

VII. *Questi sono lechlipsis del sole da* 1406 *fina* 1433 *chalculadi post meridiem*, f. 104-106.

Pictura lineari orbes eclipsium descripti sunt ab a. 1406 ad 1442.

Cod. 204 chart., saec. XV, a. 278, l. 202 [L. X, CXLV]. Z.

I. Blondi Flavii, *foroliviensis, breviarii de urbe venetae origine et gestis rebus.* « Venetam urbem ad annum salutis sextum » quinquagesimum et quadringentesimum condi . . . », f. 2-30.

Huius breviarii exarandi consilium auctor, in prooemio Francisco Foscari, senatui et patriciis venetis, sic aperit: « Si » quis invidia et odio carens ea viderit, attente legerit quae in » romani imperii inclinationis historiis, triginta iam et duobus » libris scripta sunt a nobis, faciliter intelliget Venetis solis » aeque ac ceteris omnibus Christianis simul acceptum deberi, » Saracenos hactenus Italia et Aegaei, Ionii, superique marium » insulis pulsos esse. Quae quidem scriptae a nobis historiae levem et mutilatam habent gestorum a Venetis mentionem, » cum in tanta quam complexi sumus romani olim totius imperii historia non licuerit seriose ac diffuse a Venetis gesta » attingere, quibus ordine et copiose explicandis separatam et » quidem amplam conficere possemus historiam. Quod quidem » facile indicabunt ea quae ad huius temporis propositum, ex » mutilata, uti diximus, in nostris historiis mentione, in hoc » breve opusculum identidem restringemus ». Blondus [vita

functus a. 1463] gesta a Venetis ad annum usque conditae urbis octogesimum trigesimum quartum enarrat; ceteris ad principium saeculi XV in breviorem sermonem congestis. Historiolam excipit nota: ***Finis breviarii Blondi Foriliviensis de urbis venetae origine et gestis rebus, anno Christi Dei MCCCCLIIII, mense iulio.***

Opus prodiit Veronae 1481, Basileae 1531, 1559.

II. Pauli Mauroceni, ***de rebus ac forma reipublicae venetae, Gregorio Heimburg, Germanorum doctori praeclarissimo.*** « Sae» penumero equidem poscere visus es, humanissime pater, cum » principatum hunc ... », f. 31-48.

III. Eiusdem, ***defensio Venetorum, ad Europae principes, contra obtrectatores.*** Prooemium cardinali Marco Barbo: « Cum » improperantes plurimos et in Venetos .... »; textus: « Suc» censurum mihi neminem iure censeo, beatissime pater .... », f. 49-78.

Utrumque Mauroceni opus ex codice nostro 75 classis IX descripsi tomo III huius ***Bibliothecae ms.***, p. 56-58; qua vero anecdotum publici iuris feci ibidem, p. 187-264.

IV. Antonii Donati, ***compendium gestorum a ducibus venetis a Paulo I*** [a. 697] ***ad Nicolaum Marcellum*** [a. 1473]. « Paulus » primus dux Venetie laudatus in Heraclia que nunc Civitas » nova appellatur », f. 79-93.

Auctor, Andreae filius, Romae pro Venetis orator, nuncupat opellam ***paucis lucubratam noctibus*** Hieronymo Georgio petenti ***ut nostri principatus exordia praeteritique facta temporis, quae apud alios latius diffusa sunt, colligerem atque sub singulis quaeque principibus gesta signarem potius quam perscriberem.*** De breviario et codice haec Marcus Fuscarenus (1): « Più ampio » argomento, rispetto al maggiore spazio degli anni, scelse An» tonio Donato cavaliere, scritte avendo le vite de' dogi sino a » Nicolò Marcello. Piacquegli però di stenderle tanto succinte » che l'opera sua soddisfà poco alla curiosità de' leggitori. Don» de avviene che rimanga inedita, benchè dettata in buon lati» no, e fosse intenzione dell'autore di pubblicarla. Un testo a

(1) *Letteratura veneziana*, lib. III.

» penna [hunc eundem] del secolo quintodecimo vi abbiamo » veduto presso il ch. Zeno ».

Codicem, cuius titulum littera initialis et insignia alicuius cardinalis minio et auro obducta exornant, ante Zenum possederat Augustinus cardinalis Valerius qui eius mentionem ingerit libro XVIII operis: *De utilitate capienda ex rebus gestis Venetorum.*

Cod. 205 membr., saec. XV, a. 262, l. 193 [L. X, CXLIII]. Z.

I. Laurentii de Monacis, *chronicon civitatis Venetiarum. Libri XVI.* « Civitates initium primis temporibus habuere. Nam » et Chaim primogenitus primam constituit civitatem .... », f. 1-179.

Chronicon a Paulucio Anafesto [a. 697] ad Marinum Faletrum [a. 1354] excurrit, libro primo *infantia venetae urbis* appellato, altero *adolescentia*. Qua religione auctor opus excutiendum sumpserit, in prooemio enarrat: « De gestis, moribus et nobilitate » huius divinae civitatis scribere, Deo auxiliante, aggredior, ut » collegi ex libellis quorundam antiquorum civium, qui gesta » sui temporis inculte quidem sermone, sed simplici et compen- » diosa veritate scripserunt; ex archivo publico Venetorum, in » quo reconditae sunt originales scripturae venetarum rerum, » veterum et novarum; ex chronicis et annalibus aliarum civi- » tatum, in quibus praeclara multa incidenter de Venetis inse- » runtur. Reperi et nonnulla notatu digna quae quidam singu- » lari commendavere memoriae. Nec praetermittam quod vel » meis vidi temporibus vel a fide dignis senioribus audivi ». Promissa auctorem exsolvisse uno ore testantur Ludovicus et Marcus Fuscarenus, Franciscus Barbarus, Angelus Maria Quirinus, Apostolus Zenus, Ludovicus Muratorius. Pleraque ex chronico Andreae Danduli sumpta complent egregie quae ille, Cretae cancellarius, de ea insula enarrat; quam laudem sponte tribuit Petrus Iustinianus, dum frequentes Cretensium rebelliones in sua historia exponit.

Opus universum publici iuris fecit Flaminius Cornelius Venetiis, a. 1758: fragmentum ex libro VI Io. Petrus Pinellus:

Funestae pestis quae anno a Christo nato 1347 *venetam urbem afflixit descriptio* [Venetiis, 1631, 4.°]: librum decimum tertium ex recensione Felicis Osii, Dominicus Molinus cum *Albertini Mussati historia augusta* [Venetiis, 1636, p. 79-89] quod *Ezerini vitam* complectatur: eundem Burmanus in *Thesauro antiquitt. Ital.*, t. VI, p. I.

Ex edito exemplo eundem librum protulit Muratorius in *Scriptt. rer. ital.*, t. VIII, c. 135-138, non tamen sine ommissionibus, quae editionem illam antiquiorem redolent. Ideo Apostolus Zeno Vindobona die 3 aug. 1726 eidem Muratorio scribit: « Spiacemi che non sia giunto opportunamente un ordine da me » dato a mio fratello in Venezia di collazionare il XIII libro di » Lorenzo de' Monaci, già stampato in Venezia e ora da voi in» serito nel tomo VIII da me però non anche veduto, con un » *codice ch' io tengo nella mia libreria in carta pecora,* assai vi» cino al tempo in cui viveva l'autore; nel qual codice non solo » si contiene il detto libro, ma tutto il restante dell'opera, man» cante solo nel fine di poche pagine. Questo codice credo che » sia il più antico di quanti ne abbiamo della medesima storia, » poichè due o tre altri ch' io ne ho veduti, scritti di man più » recente, finiscono appunto dove finisce anche il mio, di cui » eglino saranno forse una copia. Io volentieri ve lo avrei sin » da principio comunicato, se quello non fosse che un' istoria » della repubblica veneziana, fino ai tempi dell' autore conti» nuata: ma ben voi sapete i miei scrupoli e i miei riguardi. » Per altro ella sarebbe dignissima della pubblica luce, poichè » non vi ha altro istorico veneziano che più esattamente descri» va le cose veneziane nel regno di Candia » (1). Tanti viri iudicium huc afferre non distuli, ut late pateat quo pretio sit habendus codex noster, qui Zeno iamdiu pertinuerat.

Quo tempore auctor floruerit, idem indicat f. 51: « Hoc » etiam tempore quo scribo, ducante Francisco Foscari, Tessalo» nica urbs antiquissima et nobilissima caputque thessalici re» gni ni erepta fuisset per Venetos de faucibus Teucrorum ob» sidentium illam, pervenisset utique sub potestate illorum... ».

(1) *Lettere*. Venezia, 1785, VI, p. 130

Ex Sanudo autem in *Vite dei Dogi* (1) constat Thessalonicam a Venetis receptam anno 1424, ammissam a. 1430. Item f. 178: « Reliquiae tamen eius [pestilentiae] . . . . . . afflixerunt hunc » miserum mundum usque in hunc annum 1428 ».

II. *De bello carrariensi.* « Fractis Scaligerum tyrannorum » viribus nec diu Veneti in ocio fuere. Nono bello cum Franci- » sco Carrariensi orto . . . », f. 180.

Fragmentum ex historia veneta Sabellici verbotenus sumptum, codice quoque 208 obvium, edidit sub fine huius chronici Flaminius Cornelius, sine nomine auctoris.

Cod. 206 chart., saec. XV, a. 210, l. 140 [L. X, CCXCV]. D.

Ex chronico veneto Laurentii de Monacis liber XV. « Franciscus Dandulo dictus canis, quod cognomen exortum » fuit . . . ».

Liber fere integer, quo actum *de bello gesto cum Alberto et Mastino de Scala fratribus, Andrea Dandulo duce* [1328-1338], bonae notae offert lectiones, quae editionem emendent, ut ex. gr. quo loco Cornelius p. 281, lin. 32 legit *contriburunt pacem,* codex habet *contrahunt pacem.*

Codici foliorum 26 deest quartum supra vigesimum.

Cod. 207 chart., saec. XV, a. 205, l. 160 [L. X, XLI[b]]. X.

Epitome historiae venetae ab anno 1210 *ad annum* 1477, *ex Marco Antonio Sabellico potissimum desumpta.* « Veneti cum » iam nihil in continentem [sic] tenerent, contenti solo maris » imperio, praesertim rerum fortuna . . . ».

Non epitome tantum ex Sabellico, sed loca promissiora ad litteram inserta occurrunt. Statim a principio locus ex Sansovino ad verbum respondet pag. 127 editionis venetae 1718. Tamen ex proprio penu compendii auctor citat fol. 5 *recto* testamentum Ubertini Carrariensis *in archivio procuratorum, quos*

(1) *Scriptt. rer. ital.*, t. XXII.

commissarios reliquit et executores. Fragmentum *de bello carrariensi* idem est ac cod. 205.

Codicem, folior. 116, iamdiu possederat Franciscus Arundi.

Cod. 208 chart., saec. XVI, a. 320, l. 225 [L. X, CCLVI]. Yc.

Petri Bembi, *fragmenta historiae venetae autographa.*

Ea sine ordine, frequentioribus lituris, primam operis nuntiant formam. Ceterum Petri Bembi historiae Venetiarum libros duodecim publici iuris factos ter constat.

Sub fine duplex accedit autographa epistola italc, anonyma ad Petrum Bembum a. 1535; Petri Bembi Hieronymo Saborniano a. 1509.

Codd. 209-210 chart., saec. XVI, a. 277, l. 210 [L. X, LXXVII-LXXVIII]. Yc.

Pauli Parutae, *historiae venetae libri primus, secundus et tertius.*

Historiam venetam latine scribere Paulum Parutam coepisse, quam postea, mutato consilio, italice litteris mandavit, constat (1); libros autem quatuor ea lingua scripsisse, et quidem Sallustii stilo [quod a vero abest] Nicolaus Crassus in elogio auctoris memoriae prodidit. Primum usque tertium dumtaxat videre mihi contigit in hoc uno exemplari, eodem scilicet quod auctor triumviris decemviralibus ex officio obtulit; quemadmodum ex annotationibus hisce, integumento codicum adscriptis, liquet. Ad librum primum cod. 209, fol. 61: 1580, 16 *Febraro. Libro primo dell' Istoria della Rep. di Venetia, presentato all' Eccellentissimi S.ri e capi dell' Illustrissimo Cons.o di X per il nob. ho. Ser Paulo Paruta Scrittor di essa Istoria.* Quo super haec a *Capitibus* decreta: « 1580, 22 Febraro nella *Aggiunta.* Il diletto » nobile nostro Paolo Paruta, deputato per questo Consiglio sot- » to il 17 febraro dell'anno passato al carico di scriver la Histo-

(1) Rem fusiori sermone excussit Apostolus Zeno in *Vita di Paolo Paruta,* praeposita tomo III operis: *Degli istorici delle cose veneziane.* Ven., 1718.

» ria della Republica nostra in lingua *latina*, principiando dal » tempo che lassò il Reverendissimo Bembo di felice memoria, » con obligo di presentar alli Capi di questo Consiglio di due » in due anni quello che haverà scritto, ha voluto avanti che » passi l'anno dopo la sua eletione, dar caparra del desiderio » che tiene di sotisfar all'obligo suo, havendo alli 16 del pre- » sente mese presentato alli sopradetti Capi il primo libro della » suddetta Historia .... Però

» L'anderà parte che delli denari della cassa di questo Con- » siglio siano consegnati al sopradetto Ser Paulo Paruta ducati » 200 da lire sei e soldi quattro per ducato da esserli pagati di » 6 in 6 mesi fino a tanto ch'esso continuerà a scriver la sopra- » detta Historia, essendo obligato ogni due anni presentare alli » Capi di questo Consiglio quanto haverà scritto ...... ».

Ad alterum et tertium librum cod. 210, pag. 220: « 1583 » alli 5 Settembre. Presentato agli Eccellentissimi Signori Capi » per il clarissimo messer Paulo Paruta, qual pregò loro Signo- » rie Eccellentissime a farlo veder dalli Signori Reformatori del » Studio di Padova, insieme con il primo, acciocchè con mag- » gior commodità di tempo in tempo si possano redur a perfe- » zione per darli in luce segondo che sarà espediente, et le Si- » gnorie loro Eccellentissime ordinorno che così si facesse ».

Cur autem consilium mutaverit auctor; cur, libro quarto latine absoluto, sermone italo historiam universam duodecim libris [ann. 1513-1552] conscripserit, ille idem in epistola cuidam ex citatis *Capitibus* aperit: « Havendo io già scritto molti » fogli dell'Historia della Republica nostra in lingua latina, per » seguire in ciò il comandamento di quelli Signori Illustrissimi » che questo carico m'imposero, fui consigliato da alcuni amici » ...... a dovere di tempo in tempo, siccome io andava la sto- » ria latina tessendo, così nella nostra lingua italiana rappor- » tarla ...... » (1).

Historiae latinae conscriptae, a qua italica quandoque differt, specimen ex codice, qui olim in bibliotheca veneta sancti Georgii maioris servabatur, Apostolus Zeno dedit in *Vita Pa-*

(1) Ibidem, p. XIX-XXV.

rutae [p. XIX], quod equidem textui Marciano respondet. Aliud vero librorum trium exemplar, huic omnino simile, in bibliotheca caesarea vindobonensi exstat (1).

Cod. 211 chart., saec. XVIII, a. 288, l. 208 [L. X, LXXXIX]. X.

Italicum Zadkiel, seu chronologia regum Italiae Theodori Damadeni abbatis belgici: diffuse de veneta republica ab urbe condita ad annum 1676, *Aloysio Contareno duce.* « Italiae descri- » ptionem geographicam, eiusque principum historiam geneolo- » gicam daturus . . . ».

Auctor eques, comes, abbas s. Mariae de Castro et s. Marthae, Venetorum hospitio, post dimidium saeculum XVII, recreatus, Italiae historiam, die 9 decembris a. 1678 incoeptam, die vero 22 martii 1679 absolutam, ita exaravit ut foliis 1-23 regnum utriusque Siciliae; statum ecclesiae; Genuam rempublicam; Ferrariae, Mutinae, et Regii duces; Corrigii principes; Parmae et Placentiae, Mirandulae et Concordiae, Montisferrati, Mediolani duces; foliis vero 199-206 Sabaudiae ducatum; Pedemontium principatum et Nizzae comitatum summo digito attigerit, reliqua voluminis parte historiae venetae data. Urbis exordio ab anno 421 sumpto, res praesertim sui temporis minutatim describit, hoc sub fine quasi epiphonemate constituto: « Vene- » tae reipublicae dignitas et aestimatio prima est in Italia post » Hispaniae regnum . . . . Reliquorum Italiae principum do- » minatum vilipendit eosque pro arbitrio suo ducit ». Idem historiam quoque religiosam (2) et genealogicam (3) ita prosecu-

(1) *Tabulae codd. mss in biblioth. palatina vindobonensi.* Vindobonae, 1870, IV, p. 204.

(2) Biologia s. Marinae monachum indutae virginis, ex vetustissimo autographo, ac variis tam antiquis quam modernis scriptoribus concinnata, studio et opera Theodori d'Amadeni, equitis, comitis, s. Mariae de castro et s. Marthae abbatis, . . . Venetiis, a. D. 1676, fol. imper. cum miniat. Codex autogr. in tabulario s. Mariae Formosae: eius exemplar in biblioth. s. Michaelis de Muriano exstabant.

(3) Mare-caelum romano-venetum, sive Marcellorum a Romanis principibus ad Venetos proceres ab anno u. c. 249 usque ad annum Christi 1676 per annos 2178 de patre in filium deducta progenies, studio et opera Theo-

tus est ut Venetorum primoribus carus, inclinante saeculo, in antecessorum archigymnasii patavini, qua iuris canonici interpres, numerum cooptari meruerit.

De significatione *Italicum Zadkiel* mihi incomperta cum doctissimum Abraham Lattes hic sciscitarer, respondit nullum cum hebraico sermone vinculo esse nexum.

Codex, folior. 206, praevio inscriptus est: 60. *Cronici Veneti. Tomo nono. Italia Damadeni.* Idem est quem Ioannes Baptista Gallicioli apud Svaierum sub numero 1330 viderat (1).

Cod. 212 chart., saec. XVI, a. 366, l. 257 [L. X, LXXIX].

Pauli Rhamnusii *veneti, de Alexii Isaaci imp. f. reductione, et bello constantinopolitano libri sex ex gallicis Gotthofredi Villharduini equitis franci, Campaniae marescalli commentariis excerpti. Venetiis MDLXXII.* « Veneti, post gothicum atque » hunnicum tumultum, sub ipsum Langobardorum in Italiam » adventum . . . ».

Opus, vario titulo, nempe *de bello constantinopolitano et imperatoribus Comnenis per Venetos et Gallos restitutis MCCIV*; idem prorsus est ac editum Venetiis a. 1609, et serius quoque.

Codex folior. 256 basilice exscriptus est.

Cod. 213 membr., saec. XIV, a. 325, l. 234 [Z. L., CCCXCIV]. E.

I. Iacobi Placentini, *de bello quod una cum Florentinis Veneti Scaligeris intulerunt.* « Dominorum de la Scala, prout di» citur et habetur a dominis bonae memoriae Mastino et Alber» to fratribus . . . », f. 1-27.

Instrumento *fraternitatis et ligae* a duce veneto eiusque consilio cum Florentinis facto die 22 iunii a. 1336, bellum in Scaligeros actum est: pax vero cum Mastino et Alberto fratre,

dori Damadeni nobilis Belgae, s. Marthae abbatis commendatarii. Venetiis, a. sal. 1676. Codex ms. quatuor voluminibus in folio, tabulis supremis a Dominico Zopetti Musaeo urbico legatus.

(1) *Memorie*, I, 89.

die dominico 24 ianuarii a. 1338 composita. Lucem narrationi affundunt quae auctor coaevus apposuit: « Ad honorem, exalta-
» tionem, perpetuamque famam et gloriam illustris et magnifici
» domini mei domini Francisci Dandulo, Dei gratia Venetiarum
» ducis suique communis. Iacobus ego olim natione placentinus,
» sed nunc et iam annis vigintiduobus elapsis inclitae domina-
» cionis Veneciarum notarius licet indignus, cum penes reveren-
» dum meum dominum Nicolaum pistorinum, dictae dominatio-
» nis et aulae ducalis cancellarium, immo sub ipso a principio
» usque ad finem guerrae et discordiae infrascriptae, et pacis in-
» de secutae in consiliis dicti ducis et procerum venetorum super
» his solemniter constitutis et iterum penes aliquos de corpore
» consiliorum ipsorum, aliquosque simul cum eis Florentinos
» cives in provisores, inquisitores, tractatores et consultos viros
» ac referendarios super negociis, apparatibus, tractatibus, at-
» que rebus undecumque inquirendis occurrentibus et opportu-
» nis, tam occasione dictae guerrae et discordiae, quam pacis et
» concordiae necessariae deputatos, in quantum ad notarium et
» servitorem pertinet, devotus affuerim ac etiam interfuerim
» singulis compositionibus, collationibus, legationum ordinatio-
» nibus et receptionibus, instrumentis, contractibus et stipula-
» tionibus celebratis, factis et editis quomodolibet super inde,
» nam [ne] tam ardua et magnifica facta vel occulentur, vel
» linguis variis referantur, aut praesumptuosis detractionibus
» pervertantur, putavi et proposui ad correctionem semper do-
» mini cancellarii supradicti, de eis et super eis, ad aeternam rei
» memoriam, puram et claram scribere veritatem ».

Ioannes Baptista Verci edendam opellam moliebatur: « Cro-
» nica ms. di Iacopo Piacentino autore contemporaneo, che io
» ho trascritta dall' originale che si conserva nella biblioteca di
» s. Marco di Venezia, e che si pubblicherà nel primo tomo del
» *Rer. Ven.* che si va preparando » (1), quod infectum puto.

II. *De eodem bello poemation. Libri tres,* f. 29-46.

Poematis, versibus hexametris 1333, haec invocatio:

(1) *Storia della marca trivigiana.* Venezia, 1788, X, p. 92.

« Clari ducis venetumque larem vulganda per omnem,
» Iuncta quibus veneranda fuit Florentia tuscis,
» Et gentis socie que fert insignia floris,
» Exhausto sermone licet, quo robore fastus
» Fraternos domuere simul scaleque furorem
» Gesta cano. Francisce ducum satis ipse canenti
» Dux assiste, precor, tuque o reverende Iohannes
» Ad carmen concurre meum: te disco magistro ».

Manu eadem, qua toto codice, adpositae leguntur notae vel grammaticae, vel historicae, tum marginales tum interlineares, libris primo et secundo, ut ad hemistichium *tuque o reverende Iohannes*. *Iste Iohannes doctor est grammaticae et bonus versificator.*

Cod. 214 chart., saec. XV, a. 233, l. 171 [L. X, CCC]. D.

I. *Chronica iadratina seu historia obsidionis Iaderae, anno MCCCXLVI.* « Decet acta strenua in chronicis historiographo » sermone recondere non solum ut praeteritorum . . . », f. 3-17.

Historia obsidionis Iaderae, iam septena vice rebellis, an. 1346 a Venetis habitae, a scriptore coaevo, scite et diligenter narrata. Auctor, etsi anonymus, Venetum se pandit quod frequentius ducem Andream Dandulum *dominum nostrum* appellet et reipublicae se plane addictum testetur. Habes in opere quod egregie opponas narrationi aeque anonimae eius obsidionis, a Ioanne Lucio inter *Scriptores rerum dalmaticarum* relatae. Edidit itale codicibus Svaieri (1) collatis, Iacobus Morellius Venetiis anno 1796, qua occasione eques Aloysius Pisani procuratoriam s. Marci dignitatem adeptus est.

« Astu fisa suo nimium murique corona . . . », f. 18.

II. *De obsidione in chronico narrata, hexametri XXXV.*

III. *Submissio civitatis Iadrae et districtus domino duci et communi Venetiarum.* « Ad laudem et gloriam . . . Constituti » coram serenissimo d. d. Andrea Dandolo . . . MCCCXLVI,

(1) Serius in Marcianam iure emptionis illati [I. VII, XLIX-L]. Vindobonam sub initio huius saeculi translati sunt, nec serius restituti.

» indictione XIIII, die XV mensis decembris, Venetiis, in can-
» cellaria Venetiarum .... », f. 18-20.

IV. *Epitaphium domini Petri Civrani, tumulo positum et sculptum super portam claustri sancti Georgii maioris.*

« In tua damna vides et ferrea vincula portas ... », f. 20.

V. *Commissio ducalis domini Andreae Dandulo nobili Petro Civrano, capit. generali constituto Iaderae expugnandae.* « Com-
» mittimus tibi nobili viro Petro Civrano ...... quod .... va-
» das et sis capitaneus generalis ..... Venetiis, die XI aprilis.
» XIIII inditione MCCCXLVI », f. 21-23.

Dux mandat ut sit *capitaneus generalis omnium galearum nostrarum armatarum et disarmatarum, tam communis quam specialium personarum .... ; civitas Iadrae debeat viriliter expugnari per mare et per terram, et accipi per vim belli.*

Cod. 215 chart., saec. XVII, a. 209, l. 148 [L. X, CCXIV]. N.

Ioannis Dominici Spazzarini, *cancellarii patavini, rerum venetarum quaedam.* « Inclyta Venetorum gesta in continentem
» oram historiamque rerum ab se magnifice gestarum ... ».

Auctor sibi propositum in prooemio testatur « quam brevi-
» ter perstringere universam historiam eorum, quae Veneti in
» continentem a primordio cum Patavinis, almae urbis venetae
» fundatoribus, cum Scaligeris, Carrariensibus, Galeacio Vice-
» comite, Philippo Maria, Francisco Sfortia, Othomano Turca-
» rum imperatore, Hercule ferrariense, tota illum iuvante Italia,
» postremo cum Germanis, Gallis, Maximiliano Caesare, Hi-
» spanis ac Iulio pontifice; qui omnes uno tempore iunctis ar-
» mis contra Venetos conspiravere; hostibus etiam interea de-
» tectis regibus Pannoniae, Bohemiae, Poloniae, quae ad haec
» usque tempora memoratu digna gessere ! ... ». Ubi tamen asseruit a se in id excussos Albertinum Mussatum, Willelmum Cartusium, Petrum Paulum Vergerium, Marcum Antonium Sabellicum, rem universam in nuce concludit, quibusdam tantum in principio leviter attactis, de bello **a.** inter Venetos et Patavinos, **b.** carrariensi [a. 1338], **c.** cum Philippo Maria Vicecomite [a. 1425], **d.** Francisco Sforcia [a. 1450], **e.** ferrariensi

[a. 1471], f. romano contra Ferdinandum regem [a. 1484], g. germanico apud Roveretum [a. 1487], h. gallico [a. 1494], i. gallico, germanico ac pontificis in Venetos [a. 1509], f. 2-5. Foliis 6-8 occurrit tabula chronologica gestorum a Venetis [a. 1210-1509]: reliquis enarrantur ab iis gesta annis 1500, 1506-1508, 1514-1515. Sane, si eiusdem Spazzarini *historiam venetam* in manuscriptis codicibus Ioannis Galvani (1) et Marci Fuscareni (2) cum nostra confero, in eam venio sententiam fragmenta tantum eiusdem nobis esse: idem senserat Iacobus Morellius qui titulo: *rerum venetarum quaedam* inscripsit.

Codicem, folior. 44, olim Iacobi Philippi Tomasini, Iacobus Morellius a. 1781 possederat.

Cod. 216 chart., saec. XV, a. 215, l. 152 [L. X, CXXV]. Mh.

I. Philippi Callimachi Experientis, *in libellum de hiis quae a Venetis tentata sunt, Persis et Tartaris contra Turcos movendis.* « Postquam Vladislaus Poloniae atque Hungariae rex, qui » viribus et auspiciis simul suis, simul ceterorum . . . . », f. 1-71.

Praeit epistola qua Matthias Drevitius polonus, regis Alberti a secretis, opellam senatori veneto M. Antonio Mauroceno mittit legendam. Auctor, nomine proprio Bonaccursius e Geminiano Hetruriae oppido, magnis legationibus functus, in aula polonica anno 1496 decessit. Opus pluries vulgatum una cum oratione proxime insequenti.

II. Eiusdem, *ad Innocentium VIII pont. max., Ianua ortum, de bello inferendo Turcis oratio.* « Si aut hunc locum am» plissimum, quem Deus immortalis humano generi aditum . . . », f. 73-135.

Oratio eo habita ut foedus cum rege Poloniae contra Turcas iniret.

III. Benedicti Brognoli, *epistola ad Philippum Callimachum Experientem.* « Pridie quam tuae humanitatis litteras accepis-

(1) Tomasini. *Biblioth. patav. ms.* Utini, 1639, p. 105.
(2) *Della letteratura veneziana*, lib. II.

» sem de incendio tuarum rerum ex Anthonio nostro Albertino » . . . . Venetiis, XVII kalend. octobris 1488 », f. 137-142.

IV. Ph. Callimachi Experientis, *ad serenissimum principem Casimirum Poloniae, de rebus gestis in Hungaria et contra Turcos per fratrem ipsius divum Vladislaum Poloniae atque Hungariae regem inclitum. Libri tres.* « Petrum de Buyns Vladislaviensem episcopum Deus nasci, rex invictissime, in regno » tuo voluit . . . », f. 142-288.

Narratio publici iuris facta est primum Augustae Vindelicorum a. 1519, per Sigismundum Grim et Marcum Wirsung, titulo: *P. Callimachi Geminianensis história de rege Vladislao seu clade Varnensi,* dein pluries. V. *Giornale de' letterati d'Italia,* Venezia, 1716, XXVI, art. XI.

Cod. 217 membr., saec. XVI, a. 202, l. 136 [L. XIV, CCXXV]. N.

Francisci Marcelli, *praesulis tragurini, miserabilem fortunae lamentantis casum, ad Leonardum Venetorum principem invictissimum libellus, quem in Senatu habendum statuerat glorioso.* « Optimus maximus Deus custodiat, salvet semper et » conservet christianissimam serenitatem tuam . . . . . . ». Folia undecim.

Cum saeculo decimo quinto ad finem vergente, Baiazethes Turcarum rex Venetis bellum intulisset, eoque fines spalatenses et tragurienses infestaret, Tragurii episcopus, loco ditionis propriae *Busilinae* castellum egregie munitum anno 1500 extruxit, quod villicis et colonis episcopalibus refugium in Turcas praeberet. Succrescentibus vero in annos Turcarum violentiis, Marcellus *dissertatiunculam coram senatu publice recitandum paraverat,* qua truculentissimorum hostium incursus, omnia ferro ac igne vastantium describit ac suppetias tot malis ferri deprecatur. Mutato consilio, mittit privatim oratiunculam duci Leonardo Lauredano per manus Nicolai Delphini, supremi a secretis, 15 kal. augusti 1503. Franc. Marcellus obiit Tragurii a. 1524.

Operculo insunt insignia ducis Lauredani.

Cod. 218 membr., saec. XV, a. 260, l. 178 [L. X, CCIX]. N.

I. *Threnus in Victorinum Feltrensem a Leoniceno discipulo desideratum.* « Prima feltrensem = Studiosa pubes = Strenui » namque = Gregis ille pastor . . . », f. 5.

II. Leodrisii Cribelii, *Francisco Aleardo fratri, de Francisci Barbari reditu Venetias.* « O mihi et aoniis, dilecte Alearde, » camenis . . . Ex aedibus nostris Mediolaneis, quarto kal. iunias » 1444 », f. 6.

III. Evangelistae Manelmi, *vincentini, commentariolum de quibusdam gestis in bello gallico illustris v. Francisci Barbari, praefecti praesidii Brixiae.* « Antequam dicam de re publica et » de iis quae ante obsidionem Brixiae, et in obsidione et post... », f. 7-38.

Franciscus Barbarus, clarus armis ac litteris, qua Brixiae praefectus, urbem adversus motus internos ac exercitum mediolanensem, per tres menses fortiter defendit anno 1438. Narrationi praeit epistola auctoris Blondo Foroliviensi in laudem Barbari [Brixiae, IX kal. decembris 1440]. Interseruntur autem documenta plura, orationes et epistolae in idem argumentum **a.** *Franc. Barbari epistola abbati Zambeccario* [Brixiae, pridie idus octobris 1438] — **b.** *Epistola populi mediolanensis ad Brixienses* [21 febr. 1439] quos hortatur ut a Venetis discisscentes dominationi subsint mediolanensi. Hanc ipse addidit Manelmus sub fine commentarioli — **c.** *Apologia populi brixiensis ad Mediolanenses, quam scripsit Franc. Barbarus* [Brixiae, nonis martii 1439] — **d.** *Epistola nomine populi brixiensis Nicolao marchioni Ferrariae* [Brixiae, 8 iunii 1439] — **e.** *Oratio Ambrosii Advocati, nomine populi brixiensis* — **f.** *Responsum Francisci Barbari* — **g.** *Epistolae variae Guarini Veronensis, Poggii Florentini, Blondi Foroliviensis, Omniboni Leoniceni Francisco Barbaro, huiusque illis, annis* 1440-1441. Hae in edititione brixiensi anni 1728 desiderantur.

Codicem possederat Franc. Manelmi *vicentini conventus.*

Cod. 219 chart., saec. XVI, a. 222, l. 156 [L. XIV, CXX]. Mr.

I. *Historia Lombardiae ab anno* 568 *ad ann.* 1427. « Qui-» cumque ad perfectionem rei volunt pervenire, necessarium est » a fundamento incipere . . . », f. 6-14.

Opella, auctore viro brixiano, sub fine annotatur: *Scripsit Clarinus notarius die* 25 *sept.* 1503. *Laus deo.* Eius pars potior de iis agit quae, Venetis communia a saeculo decimoquarto ad 1427, brixiensem historiam praesertim attingunt.

II. *Threni in Victorinum Feltrensem* [ut supra], f. 14.

III. Leodrisii Cribellii, *de Francisci Barbari redditu Venetias* [ut supra], f. 15-16.

IV. Evang. Manelmi, *commentariolum* [cod. praec.], f. 16-32.

V. *Epistolae variae de actis a Francisco Barbaro* [eaedem quae codice praec.], f. 32-60.

Sub fine haec leguntur eadem manu quae in codice universo: « Die 6 aprilis 1504. Ego Petrus de Clarinis de Bidizolis » notarius hoc opus transcripsi volanti calamo, a quodam alio » exemplo transcripto per ser Mapheum Ferandum notarium » brixiensem, quod ab originali magnifici domini Zachariae » Barbari patricii veneti de a. 1489 brixiensis provisoris et di- » strictus dignissimi, asseruit et testatus fuit se exemplasse ».

Cod. 220 chart., saec. XV, a. 210, l. 152 [L. X, XLII]. X.

Evangelistae Manelmi, *commentarioli de quibusdam gestis in bello gallico illustris v. Francisci Barbari praefecti praesidii Brixiae.* Folia 58.

Ex documentis codd. praecedentium quaedam desiderantur.

Albericus de Rosate scripsit ab initio: « Brixia civitas Lom- » bardie a Breno duce Gallorum nominata et edificata, ut repe- » ritur in chronicis, unde versus:

» Nunc arma tenuit dux Breno, creatque Veronam,
» Nam quasi *re* Roma dicta Verona sonat.
» Brixia fundatur, Ticina Papia paratur
» Et Mediolanum, Breno satagente, novatur ».

Cod. 221 chart., saec. XVIII, a. 226, l. 170 [L. X, CXXVI]. Mp.

Eiusdem, *commentariolum* cc. Folia 82.

Eadem quae codd. 218-220, quibus tamen ex praesenti addenda *apologia Francisci Barbari et gratiarum actio populo brixiensi pro pileo sibi donato in festo ss. Faustini et Iovitae* [XV kal. mart. 1439].

Sinceram commentarioli lectionem confirmant testimonium Petri de Clarinis, ut supra; item amanuensis: « Die X augusti, » MDCCXXVII. — Ego Michael Angelus Zorzi, eques et publi» cus magnificae civitatis Vicentinae bibliothecarius, antedictum » commentariolum cursim transcripsi ab alio antiquo, existente » apud patrem Petrum Catherinum Zenum somaschensem, pos» tea, collatione facta cum alio ms. de ratione p. Ioannis An» dreae Assezati, monaci Benedictini Cassinensis, varias lectio» nes in margine exhibui ».

Cod. 222 chart., saec. XVI, a. 295, l. 220 [L. X, CLXXXIV].

Francisci Contareni, *commentaria autographa rerum in Hetruria gestarum a Venetis ac Senensibus adversus Florentinos ac Ildebrandinum Ursinum Petiliani comitem. Libri tres* [1454-1455]. « Cum legati Romae apud pontificem maximum vehe» menter inter se de conditionibus pacis dissiderent . . . ».

Cum venetus Ioannes Michael Brutus textum corruptissimum, ex codice Iosephi Giova lucensis quo duo tantum libri exstabant, prae manibus haberet, hunc proprio marte emendavit, ex duobus libris tres confecit ac, suadente impressore Antonio Griphio [Lugduni, 1562], *tantum in his emendandis laboris atque operis consumpsit ut a secundi libri initio ad tertii usque finem, tanquam ex peregrina lingua vertendos illos in latinum susceperit, omnia mutarit, multa sustulerit, multa ex ingenio addiderit.* Dolet proinde, praeclarissimo auctori, in citata editione laudato, id tributum quod Bruti vitio vertendum: *Res quidem dignae cognitu, tametsi neglectae ab illius aetatis scriptoribus, ita a Contareno scriptae videbantur, ut si fides esset*

quaerenda, ab eo scriptas constaret qui iisdem semper fere gerendis interfuisset: si orationis nitor atque elegantia, ita a principio pure, latine, ornate, non Contareni commentarios legere, sed Caesaris, si res rebus aequarentur, arbitrarere. Sed ubi incipit a se ipse deficere, credo quod homini districto magnis negotiis non licuit semper eodem studio uti iis quae scriberet perpoliendis; non a viro docto alioquin et diserto, sed ab imperito et barbaro nescio quo conscriptos diceres.

Narrat Contarenus in prooemio se, *adhuc Patavii iurisconsultorum operam navantem, legatum ad bellum in Hetruria designatum . . . . et ad senatus dignitatem conservandam et ad totius belli rationem administrandam.* Libris primo et altero, quibuscum editi congruunt, de certaminibus disserit annis 1454-1455 inter Florentinos et Senenses ac foederatos, usque ad pacem a Senensibus cum Ildebrandino de Ursinis, compositam. Tertio, anecdoto prorsus, qui incipit: *Pacatis Hetruriae rebus, magni et subolescentis belli famam totam fere Hetruriam, nullo certo auctore, pervaserat,* damna excutiuntur a Iacobo Picinino et foederatis, pace pacta, illata Senensibus, ac auxilium iis a Contareno praestitum, quoadusque Gibertus Corrigius anno 1455 interficitur. Hic finis: *Legatus vero cum Senensium res commodiori in statu pervenisse intelligeret, ac deductis in hiberna militibus, per anni tempus, nihil quod memorabile esset, se acturum speraret, magistratibus Senensium valere iussus, Hetruria excessit ac ad senatum salutandum concessit. Florentiae, Bononiae, Ferrariae, pro harum civitatum summo in rempublicam nostram studio, comiter lauteque habitus et exceptus est. Tandem bonis avibus Venetias se recepit ad XII kalendas octobris, anno quinquagesimo quinto supra millesimum quadringentesimum; cum omnino decem et novem menses reipublicae causa abfuisset; toto prope senatorio ordine circiter ad duo millia passuum ei obviam procedente. Postridie ingenti omnium studio legationem renunciavit, senatumque salutavit.*

Textum omnino eundem ac editio anni 1562, referunt veneta anni 1623 cum elogiis virorum illustrium ex domo Contarena, quae addidit Balthassar Bonifacius; ac amstelodamensis a. 1723 in *Thesauro antiquitatum et historiar. Italiae*, t. VIII,

p. II. Unde pretiosam opellam, quam voto concordi laudarunt Apostolus Zeno (1) et Marcus Fuscarenus (2), excudendam iterum commendo venetae societati *historiae patriae*.

Codicem, foliorum 50, ex bibliotheca Laurentii Antonii de Ponte patritii veneti, in Somaschensium [nomine *della Salute*] delatum, aere proprio nostro a. 1828 coemit. Unde rite suspicor editionem a Francisco Sansovino memoratam (3), nunquam procusam, mente verosimilius tantum conceptam, causam fuisse autographi a familia Contarena antiquitus surrepti.

Cod. 223 chart., saec. XVI, a. 376, l. 260 [L. X, CCXCVIII]. D.

Eiusdem, *de eodem*.

Codex, fol. 74, praecedenti ex ungue respondens, bibliothecae domus Contarenae, puto, cessit quo tempore autographum sublatum.

Cod. 224 chart., saec. XVI, a. 193, l. 124 [Z. L., CCCXCV].

Io. Dominici Spazzarini, *narratio belli acti* [ann. 1482-1484] *inter Venetorum rempublicam et Herculem Ferrariae ducem*. « Scio equidem multos miraturos me pusillum hominem » et indoctum ausum in tanta probatissimorum hominum co» pia . . . . ».

Auctor doctori Hieronymo de Phelicibus nuncupat *libellum quem de bello ferrariensi composui, ut pollicitus fueram . . . . . . utpote ad virum doctissimum et nasutum et auritum, qui meas poterit olfacere ineptias et castigare, vel si potius* [ut puto] *displicuerint, thuri et scombris committere*.

Historiolam anecdotam miror et ab Apostolo Zeno, qui

(1) *Dissertazioni Vossiane*, I, 189, 194.

(2) *Della letteratura veneziana*, lib. III.

(3) « Francesco Contarini giureconsulto scrisse tre libri: *De rebus in » Hetruria gestis*, composti da lui nell' esercito, dove era provveditor per la » repubblica, in favore della libertà de' Senesi, e stampati prima in Lione » imperfetti e poi in Venezia, secondo l'esemplare di sua mano avutosi dai » Contarini da San Gervaso eredi ». *Descriz. di Venezia*. Ven., 1581, c. 244.

Spazzarinum excussit (1), praetermissam et historiae venetae litterariae scriptoribus prorsus ignoratam.

Codex, foliorum 33, vi Parisios delatus, a. 1816. Venetias revisit.

Cod. 225 membr., saec. XV, a. 208, l. 133 [L. XI, CXXXVIII].

Io. Francisci Poggii *florentini, ad illustrissimum ducem Augustinum Barbarigum ac Venetorum senatum panegiricus.* « Complures egregii ac fidei digni rerum scriptores . . . ».

Oratio nunquam typis commissa, est de laudibus reipublicae venetae pro foedere cum Hetruriae duce in Carolum VIII Gallorum regem. Scribendi causam arripuit auctor a Gallis anno 1496, Venetorum ope, Italia pulsis, huiusque libertate restituta.

Codicem, folior. 43, ab Aloysio Canonici coemptum Iacobus Morellius fuse illustravit (2), fragmentis editis. Volumini luculento, picturisque aureis eleganter admodum ornato, utpote ipsi duci Barbadico ab auctore exhibito, basilice compacto desunt bullae et fibulae.

Cod. 226 chart., saec. XVI, a. 183, l. 138 [L. X, CCLXXIV]. N.

Ioannis Parthenopaei, *de bello foroiuliensi* [1508-1513]. « Qui maris superi sinum incolunt Veneti, patritia gens et ve» tustate originis . . . ».

Auctor, e pago Reanae prope Tulmetium in Carnia, historiam belli a Venetis Foriiulii contra Caesarianos, annis 1508-1513 varia fortuna comparati, accurata rerum investigatione et ornatiori stilo describit, praemissa antiquae illius regionis descriptione. Viros summos laudat Bartholomaeum Alvianum, Aloysium Mocenicum, Hieronymum et Antonium Savorgnanum, Ioannem de Manzano. Dum pestem anni 1511 memorat, tacet de celebri Utini direptione [sacco] anno eodem, quam forsan

(1) *Dissertazioni Vossiane.* Venezia, 1754. II, 195-198.
(2) *Bibliotheca ms. gr. et lat.* Bassani, 1802, I, 420-426.

Historiae belli eiusdem foroiuliensis partim deperditae inserue-rat; quod censet quoque Lirutus in *Letterati friulani*, II, 215.

Pretiosam opellam, folior. 56, bibliothecae s. Marci cum ceteris codicibus suis legavit qui titulum inscripsit: « Libellum » luce, qua caret, dignum anno 1780 possidet I. Morellius ».

Cod. 227 chart., saec. XVI, a. 350, l. 237 [L. X, CCLXXXV].

Delineatio historiae quae res gestas Venetorum complectitur, nulla diligentia contexta, iterum atque iterum expolienda et debitis coloribus exornanda, in quatuordecim libros distincta. « Scri-» pturus historiam ab eo tempore exordiens, quo Petrus Bembus » cardinalis, quatuor et quadraginta annorum historiam clau-» sit . . . ».

Codicem descripturus, verbis utor praeclarissimi Marci Fuscareni, qui libro tertio historiae: *Della letteratura veneziana*, haec de eo apud Sumaschenses domus nomine *della Salute* extanti: « A scrivere la storia nostra fu eletto dal pubblico Luigi » Contarini (1), patrizio di rari costumi e vero imitatore del » gran cardinale suo zio (2). Quantunque la morte immatura » [novembri 1579] troncò le speranze conceputesi di quell' in-» gegno fuor del comune; giunse egli nondimeno ad abbozzarne » undici libri in lingua latina: ma poichè non avevali potuti » perfezionare a genio suo, gli eredi non giudicarono ben fatto » di pubblicarli. Questi libri si conservano fra mss. nella libre-» ria alla *Salute* al num. CLII, in carattere de' tempi dell' au-» tore. Ma quivi non se ne veggono che undici, e solamente di » primo lavoro, notandosi di grandi e frequenti lacune, special-» mente nel decimo e undecimo libro. Comprende quest' istoria » lo spazio di cinquantasette anni dal 1513 al 1570, cioè tutto » l'anno primo della guerra di Cipro . . . . Fu capitano » a Verona e ambasciatore a Ferrara (3), a Parigi e in Milano a » D. Giovanni d' Austria ec. ».

(1) Pars Consilii decemvirum, 13 martii 1577.

(2) Aloysius, patre Vincentio Casparis fratre, natus est die 23 ianuarii, a. 1536.

(3) Narrat Contarenus libro octavo, prope finem: « Filias duas Ferdi-

Codicem, fol. 130, a bibliotheca Laurentii Antonii De Ponte, patritii veneti, ad Somaschensem Venetiarum delatum, bibliotheca nostra a. 1828 aere proprio coëmit. Praeest operi stirps genealogica familiae Contarenae, manu recentiori.

Cod. 228 chart., saec. XVIII, a. 238, l. 171 [L. X, CXCIII]. N.

Venetorum historia ex codice superiori exscripta, manu Iacobi Morellii, dum iunior esset adhuc.

Codex, foliorum 245, ad normam exaratus est.

Cod. 229 chart., saec. XVIII, a. 198, l. 141 [L. X, CLXX]. Z.

Octavii Baronii, *annales veneti ab anno* 1513 *ad annum* 1585. *Libri septem.* Folia 396.

Praeit foliis 1-10 tabula qua *res praecipue his libris narratae* adnotantur. Operis anonymi a Cinellio in *Scansia XVIII* citati, exordium do, quod auctoris consilium in eo exarando revelet. « Venetorum res gestas cum alii multi conscripserunt, » tum in primis Sabellicus et Bembus clarissimis commentariis » illustrarunt, quorum alter ab urbe condita usque ad Augustini Barbadici principatum duobus et triginta libris venetam » historiam comprehendit; alter a bello rhetico usque ad mortem Iulii secundi, qui Leonardo Lauredano Venetiarum principe decessit, Sabellici seriem prosequendo duobus et decem » libris confecit. Ubi Bembi librorum est finis; inde ego scribendi ducam initium. Itaque venetae historiae veritatem a » Leonardo Lauredano serenissimo principe ad nostram usque » tempestatem strictim complectar, ac principio altius repetito, » annuente Deo, hinc aggrediar ». Finit: « Mortuus est Nicolaus Pontius, princeps Venetiarum, cuius laudes Antonius » Longus, patritius venetus, ornatissima oratione celebravit. In

» nandus I imperator, eodem tempore, duobus principibus Italiae matrimonio iunxit, alteram Francisco Cosmi Florentinorum ducis filio, alteram » Alphonso ferrariensi duci ec. Laurentius Priolus, florens iuvenis eo tempore, Florentiam mittitur ut nuptiis illis interesset. Ipse, eiusdem officii » causâ, senatus nomine, Ferrariam sum profectus ».

» eius locum suffectus est Pascalis Ciconia, vir prudentia, atque » animi integritate prorsus singularis ».

Auctorem, abbatem sorensem, cardinalis Caesaris nepotem, sub initio saeculi XVI florentem, vix attigit Marcus Fuscarenus (1), etsi textus et argumenti copia et stylo praestet politiori.

Cod. 230 chart., saec. XVIII, a. 270, l. 147 [L. X, CXX]. Mg.

Eiusdem, *opus idem*. Folia 158.

Utrumque codicem et superiorem Zenianum atque hunc s. Michaelis de Muriano memorat Mazzuchelli in *Scrittori italiani*, nomine *Baroni Ottavio*.

Cod. 231 chart., saec. XVI, a. 299, l. 212 [L. XIV, CCLV]. D.

I. Petri Pauli Vergerii, *iustinopolitani, de situ almae urbis Venetiarum*. « Venetorum respublica optimatum administratio» ne regitur; ideoque aristocratiam graeco vocabulo licet appel» lare . . . », f. 1.

Initium opusculi *de republica Venetorum* [V. L. XIV, 254] ab Emman. Ciconia, ut innuimus, a. 1830 editum est.

II. *Oratio elegantissima ad serenissimum principem et ducem Venetorum, in laude et aedificatione almae civitatis Venetiarum, Franciscum Foscari nobilem virum, per Leonardum Aretinum poetam clarissimum*. « Adest, serenissime dux, millesimus » annus ab urbe nostra condita, iacta enim fuerunt in Rivoalto » fundamenta huius felicissimae civitatis VII cal. aprilis, quo » mundus creditur habuisse initium . . . », f. 1-7.

Oratio, Leonardo Aretino prorsus abiudicanda, continet laudum praeconia reipublicae tributa, qua occasione saecularia eius fundationis occurrebant. Sic enim ducem alloquitur auctor: « Para igitur, christianissime dux, eundo per vestigia Catholi» corum et summorum virorum, millesimum tuae civitatis an» num, et tuo tempore, te duce, et tanta gloria gestarum rerum, » et continuae libertatis impletum, impensissimo cultu, exquisi-

(1) *Letteratura veneziana*, lib. III.

» tissimis ceremoniis, largissima manu, effusa misericordia, fre-
» quentissimo populo cleroque, religiosissime celebrare ». Auctor se alium ab Aretino innuit, ubi scribit: « Praetereo magni-
» tudinem rerum . . . . . nam epistolae brevitas ista non caperet,
» et de his satis dissero in libello, quem inscribo *de origine Ve-*
» *netiarum* ». Nec ex hoc titulo auctorem inferre licet, quod opus Bernardi Iustiniani: *De origine urbis Venetiarum rebusque eius ab ipsa ad quadringentesimum usque annum gestis* a libelli forma abhorreat, in eo praeterea fundationis annus 421 statuatur, ideoque saecularis in Foscari ducem minime cadat. Etsi libelli formam gerat opella Blondi Flavii *de origine et gestis Venetorum,* non eandem puto quod epistola anonyma fundationem anno 421, Blondus anno 456 tribuat. Mittendum minime puto, etsi auctoris nomini revelando minime conferat, orationem *de origine et factis civitatis Venetiarum* Thomae Mocenico duci a. 1422 dictam iisdem ac in epistola verbis sub principio et fine exprimi: « Adest, serenissimus dux, millesimus annus ab urbe
» nostra condita. Iacta enim fuerunt in Rivoalto fundamenta... »;
finis: « Quod utique sperandum est si in divinis humanisque re-
» bus opera gloriosa maiorum nostrorum vel superabimus, vel
» aequabimus ». Hoc ms. opusculum Iacobo Morelli canonicus Dolconus e Belluno communicaverat.

III. *Ex Alberto Magno de laudibus Venetiarum* [lib. XV, c. LXVIII]. « Venetia ab antiquo dicebatur provincia, quae a
» littore maris adriatici . . . », f. 7.

IV. Andreae de Cremonis, *in libro de pompis primo: De pompa ducatus Venetorum.* « Unicum et singulare dignitatis de-
» cus in toto orbe terrarum ducatum in Venetorum adorior... »,
f. 7-10.

Auctor est Andreas de Marinis cremonensis, qui saeculo XV vixit. Fragmentum, utpote anecdotum, publici iuris fieri meretur.

V. Cassiodori, *epistola ex libro variarum suarum, in qua de Venetiis.* « Tribunis maritimarum senator populi. Data prius
» iussione censuimus, ut Histria vini et olei species . . . . . »,
f. 10-11.

Epistola pluries edita.

VI. S. Thomae Aquinatis, *testimonium de republica veneta ex eius libro* **de regimine principum** *centies edito*. Ex opusc. XX libro IV, cap. 8. « Sicut ergo de virentibus ita et de homi- » nibus. . . . », f. 11.

VII. *De aedificatione almae civitatis Venetiarum et ducibus*. « Anno martiamis [sic] tertio, idest anno Domini 452, Attila » Italiam ingressus, omnes pene civitates aut diruit aut incen- » dit . . . », f. 12-25.

Auctorem suspicor Bartholomaeum Parutam, abbatem monasterii s. Gregorii Venetiar., qui, Sansovino (1) et Wion Arnoldo (2) testantibus, ducum venetorum vitas exaravit. Reapse opus non absolutum a Paulucio Anafesto ad Nicolaum Tronum ducem satius *Vitae Ducum* est appellandum. Eius initium: « Paulutius » qui ducavit annis viginti, mensibus sex, qui electus fuit a » plebe ac concione civitatis pro maiori parte, in Heraclea vi- » tam finivit et honorifice ibi sepultus fuit ». Huius: « Nicolaus » Truno procurator s. Marci per XLI electores patricios fuit » electus in ducem alme civitatis Venetiarum et acclamatione » et consensu totius populi confirmatus in 471 mensis novem- » bris die XXIII in sabbato. Hic monetam magnam viginti so- » lidorum cudere fecit, naturali sua imagine ibi impressa. . . ».

VIII. *Edictum ducis Andreae Danduli ex Baptista Egnatio habitum ex chronica ipsius ducis*. « Si non minus dies illos qui- » bus conservamur, quam quibus nascimur . . . », f. 32-33.

Edictum contra cappellanos s. Marci se canonicos appellantes publici iuris factum est *chronico Danduli* [*Scriptt. rer. ital.*, XII, 9] et a Flaminio Cornelio [*Eccles. ven.*, X, 286].

Cod. 232 chart., saecc. XV-XVI, a. 324, l. 223 [L. X, CCCV]. D.

I. *Fragmentum libri pontificatus ecclesiae aquileiensis, a beato Marco evangelista ad d. Nicetam* [a. 484], *saeculo XV exscriptum*. « Siquidem Venetiae duae sunt. Prima est illa quae » in antiquitatum historiis continetur . . . », f. 1-8.

(1) *Venezia illustrata*. Ed. pr., p. 252.
(2) *Lignum vitae*, p. 404.

Prooemium usque ad verba *in qua beatus martir sederat Hermacoras* [f. 1-2] legitur sub initio chronici Sagornini, quadam passim varia lectione occurrente. Hoc Andreas Dandulus, fere iisdem verbis, forma quanquam strictiori, intulit in introductionem chronici brevioris. Prooemio subest nota eadem manu rubro caractere addita: *Reliqua huius partis chronicae gradensis videas infra in vita episcopi Heliae n.* 24: *ibidem omnia describuntur seriatim;* quod prooemium antiquiori chronico gradensi pertinuit, ex qua fonte Sagorninus et Dandulus sumpserunt. Vitae patriarcharum aquileiensium in chronico Danduli extenso membratim, variata lectione leguntur. Vide ceteroquin quae de chronico gradensi in *chronica gradensi altinate* nuncupato (1) tradita sunt.

II. *Excerpta brevissima ex summario chronicorum Andreae Danduli ducis.* « Ex l.° p.° B. Marcus fundavit ecclesiam aqui- » legensem anno Domini 48 . . . », f. 9-11.

III. *Capitulum chronici Andreae Danduli in vita Vitalis Faletri ducis, quoad apparitionem corporis s. Marci a columna, a.* 1094 [itale ex latino]. « L'anno 1094, cioè X.° del dose, es- » sendo reposto il corpo . . . », f. 15.

IV. Anomymi, *de translatione corporis s. Marci evang. in Augiam.* « De miraculis et virtutibus b. Marci evangelistae ali- » quid scribere cupientes, prae multitudine miraculorum . . . », f. 17-25.

Iacobus Bruckerus in *additamentis ad suam de vita et scriptis Ehingeri commentationem,* tomo VIII operis Schelhornii: *Amoenitates litterariae,* p. 646 haec habet: « Inter edita Ehin- » geri opuscula referendum quoque: Relatio s. Marci evangeli- » stae corpus in insula *Augia divite,* vulgo *Reichenau,* episco- » patus constantiensis, quiescere, eruta ex bibliotheca reip. ra- » tisbonensis, studio Eliae Ehingeri. Edidit hoc opusculum, et » notationibus additis specimini I select. pontific. adiecit Geor- » gius Dorschaeus Argent. 1641, 12 ». Denuo prodiit sub fine operis p. Gabrielis Bucelin *Nucleus historiae,* editi Francofurti ad Maenum, a. 1680. Inde intulit Cornelius in *Ecclesiae*

(1) *Archivio storico italiano.* Firenze, 1845, t. VIII, p. 105-106.

venetae decadis XIII partem primam, pretiosiori commentario adiecto in mendacis historiolae refutationem.

V. *Prophetia abbatis Ioachimi.* « Ve tibi Adriana, ve ve » quae abstulisti sacra de regia urbe ... », f. 26.

Prophetiam anecdotam, codice quoque Marciano [L. XIV, II] legendam, auctor, puto, ad rempublicam venetam refert. De eius gestis et operibus conf. Fabricium *Bibl. med. et inf. latin.*

VI. *Syllabus ducum venetorum, Venetiis exscriptus die prima mai a.* 1439. « Dominus Beatus et fuit primus dux ducavit » annos V... »; finit: « dominus Michael Steno ducavit annos... », f. membr. 27.

VII. *De edificatione Rivi alti et tempore quo fuit auctus huiusmodi locus.* « Tempore Honorii imperatoris, anno Domini » nostri Iesu Christi CCCCXXI die XXV martii ... », f. 28-39.

Fragmentum chronici familiarum venetarum, sub fine saeculi XV probabilius exarati.

VIII. *Copia litterae dominationis Venetiarum serenissimo domino Andreae Contareno duci in Clugia, anno* 1380. « Recepimus litteras excellenciae vestrae datas apud Clugiam die » 22 aprilis, hora secunda noctis ... », f. 43.

Manu Marini Sanudi exscriptam Muratorius in opus *Vitae Ducum* eiusdem intulit, tamen absque nota fini apposita: *Nota quod autenticha littera est in manu domini Barthol. Gradonico.*

IX. Marci Danduli, *oratoris veneti apud Wladislaum Boehmiae atque Pannoniarum regem illustriss. habita oratio.* « Cum » Venetiis nunciatum esset, seren. rex, te Pannoniar. regem de- » claratum ..... Acta Budae, X cal. ianuarii, anno salutis 1493 ».

Oratio latuit diligentissimum Ioannem degli Agostini, qui ceteroquin de ea legatione sic scribit: « Volendo .... la repub- » blica congratularsi seco lui [cum Wladislao] della novella esal- » tazione a codesto secondo trono [Hungariae], spedì con carat- » tere di suo ambasciadore il nostro Dandolo, il quale, passati » ch'ebbe i convenevoli uffizj con Ladislao, si meritò da lui, a » cagione di sua eloquenza, unitamente colle divise, lo specioso » titolo di cavaliere (1).

(1) *Scrittori veneti*, t. II, p. 284.

X. Clementis pp. VII, *bulla ad Andream Gritti ducem ac dominium Venetiarum.* « Exponi nobis nuper fecistis per dile-
» ctum filium Marcum Fuscarenum . . . . . Romae, die 26 martii
» 1526 », f. 50-52.

Indultum Venetis de decimis ann. 1526-1527 super beneficiis ecclesiasticis imponendis.

Bullam ineditam exemplavit ex authentico Antonius Mazarolus ducalis notarius.

XI. Eiusdem, *epistola qua Franciscum Mariam de Ruvere, ducem Urbini, invitat ut coronationi Caroli V Bononiae adsit.* « Ut potuit tua nobilitas audire, nobis ac serenissimo Caesari
» . . . . . Bononiae, die VII februarii 1530.

XII. *De origine et situ civitatis Venetiarum brevis descriptio.* « Postquam totiens de Venetis meminimus, ipsique absque
» cuiuspiam auxilio contra principes et nationes . . . », f. 55.

XIII. *Exemplar litterarum quas rev. d. cardinalis s. Marci ad Hadrianum VI electum pontificem dedit.* « Post pedum . . . .
» Si mihi unquam, si romanae unquam ecclesiae, christianae
» religioni . . . . . Romae, die XX martii MDXXII », f. 57-58.

Dominicus Grimani, patriarcha aquileiensis respondet *humanissimis ac sapientissimis litteris vestris, ad me pridie kal. martias datis et decima octava huius mensis acceptis.*

XIV. Octaviani Magii, *epistola ad Bernardum Lauretanum.* « Duplicem animo cepi voluptatem, cum primum mihi nuntia-
» tum est te, cum ad rempublicam accessisses . . . . . Romae »,
f. 59-60.

Auctorem stilo ornatiori latine scribentem laudant opellae: *De legato* [Venetiis, a. 1566]; *Oratio habita in funere Lauredanae Mocenicae Venetiarum principis* [Venetiis, 1572]; *Epigramma ad Laviniam Ursinam lectissimam foeminam* [I. IX, CCCLXV]; *Somnium, ad Anton. Pivardum* [L. XIV, CCXLVI].

XV. Fr. Augustini Musaei *tarvisini, eremitae augustiniani, theologi, constitutio sive interrogatio a marescalcho caesar. maiestatis sibi et socio Ioanni Petro cremensi facta post suum de Buda in Viennam reditum.* « 1535, adi 14 Febraro. Giunti in
» la città di Vienna adi 3 di febraro la sera tardi Zampiero da
» Crema et mi insieme . . . », f. 61-64.

Si litterarum regesta Francisci Contareni, veneti apud Carolum V oratoris annis 1534-1536, quae apud nos asservantur [I. VII, DCCCII] scrutor, in epistola [Vienna, X febr. 1534] lego: « havendo inteso esser venuto in questa terra uno frate et » uno secular, quali dicono esser sta servitori delli fioli del q. » S.[er] Alvise Griti, et venir da Buda, et esser sequestrati nel suo » allozamento con ordine che non parlino ad alcuno, parlai a sua » maestà pregandola ec. ». Item in alia die 16 febr. eius anni: « Ho inteso per via sicurissima che la causa per la quale la mae- » stà del re non ha voluto relaxar frate Agustin et Zuan Piero, » è, perchè si dubita che esso frate Agustin habbi qualche com- » missione secreta dal re Zuanne . . . . ho operato cum dex- » terità et secretamente che ho havuto dal ditto frate Agustin » tutto il suo constituto, et de Zuan Piero, li quali de parolla » in parolla mando a vostre excellentie, aciò anch'esse possino » far il suo sapientissimo iudicio ». Huic epistolae adiectum exemplum constituti ex autographo huius codicis sumptum.

XVI. Eiusdem, *de expugnatione Megghes cui interfuit, ad Franciscum Contarenum oratorem.* « Anno Dom. M.D.XXXIIII. » Die prima martii cum domino Antonio Gritti, filio illustrissi- » mi domini gubernatoris, discessimus Buda . . . . die 19 » febr. 1535 [m. v. 1534] », f. 65-70.

Praeit epistola Aug. Musaei oratori Francisco Contareno, quae incipit: « Pheacum convivia interpretatur Proculus in re- » publica Platonis . . . . . . Datum Viennae Austriae, XI kal. martii » MDXXXIIII [m. v. 1534] ». In supra memoratis regestis exstat locus epistolae 22 februarii 1534: « Havendo havuto se- » cretamente da frate Agustin il successo della expugnatione di » Megghes de ponto in ponto, per hauersi trouato lui in fatto » proprio, mi è parso mandarlo a V.[e] Ex.[tie] acio che se ben quel- » le lo hauerà inteso per altre vie, le intendino ancho quanto » referisse esso frate Agustin ec. ». Hius autographi exemplum oratoris epistola excipit.

Tum constitutionem, tum narrationem de expugnatione Megghes codice altero [I. VII, DCCCII, f. 42-50] exscriptum edidit Ioannes Nagy volumine tertio *Magyar Történelmi Tar.* Pest, 1857, p. 61-81.

De Aug. Museo erudiri cupidus adeat Ossingeri *Bibioth. Augustin.* Igolstadii, 1776, p. 616 et seq.

Cod. 233 chart., saecc. XV-XVI, a. 295, l. 210 [L. X, CCCIX]. D.

Exempla tractatuum quorundam foederis et induciarum inter diversos diversorum temporum principes, ab anno 1327 *ad ann.* 1578. Folia 203.

Documenta, quod venetae historiae lucem affundant splendidiorem, singulatim per breves titulos profero.

1. 1327,	1 oct.	Compositio confinium Veronae et Vicetiae.
2. 1344,	21 aug.	Pax Venetorum cum Alberto Goritiae et Tyrolis comite.
3. 1361,	4 oct.	Rodulphus dux Austriae obligat castrum Portusnaonis Ioanni et Eglolfo de Lisca. V. *Diplomatarium Portusnaonense*, p. 67.
4. 1445,	18 iunii.	Concordia inter Venetos et patriarcham aquileiensem.
5. 1454,		Pax Venetorum cum duce Mediolani.
6. 1455,	4 iulii.	Pacta conventa inter Venetos et Fridericum Austriae ducem, super confinibus Portusnaonis. V. *Diplom. Portusn.*, p. 279.
7. 1463,	17 nov.	Pacta Venetorum cum Tergestinis.
8. 1465,	15 iunii.	Conventum inter Venetos et Sigismundum Austriae ducem super confinibus Portusnaonis.
9. 1474,	2 nov.	Foedus Venetorum cum pontifice, Galeatio Sforza et Florentinis.
10. 1484,	7 aug.	Pax pacta a Venetis *cum omnibus potentatibus Italiae.* V. Lünig. *Cod. ital. dipl.*, III, p. 126.
11. 1485,	26 febr.	Confoederatio Venetorum cum Ioanne Galeatio Sfortia.
12. 1486,	26 iulii.	Conventiones inter Venetos et regem Romanorum *super differentiis excitatis* per capitaneum Tergesti in Histria et Portusnaonis. V. *Diplom. Portusn.*, p. 362.

13.	1486, 30 sept.	Concordium inter comites de Lodrono et illos de Castelbarco.
14.	1487, 13 nov.	Pax Venetorum cum Sigismundo Austriae archiduce.
15.	1493, 22 apr.	Capitula ligae inter pontificem, Venetos et statum Mediolani.
16.	1493, 4 iunii.	Sententia super differentiis vertentibus inter Venet. et subditos imper. de confiniis Lupoglavi, Semichiis, Rotii et Cernigradi.
17.	1494, 24 iulii.	Littera patens Venetorum de conventione cum Sigismundo Austriae archiduce pro sicariis mutuo remittendis.
18.	1495, 12 apr.	Foedus a Venetis initum cum pontifice, Romanorum et Castellae regibus, ac duce Mediolani.
19.	1499, 5 apr.	Capitula pacis et confoederationis Venetorum cum rege Franciae confirmata.
20.	1501, 13 oct.	Pactio foederis inter Romanorum et Francorum reges.
21.	1505, 15 oct.	Pax inter Galliae et Hispaniae reges, *et tale che sempre mai stiano come duo anime in uno medemo corpo.*
22.	1506, 6 oct.	Maximiliani regis apocha duci Venetiarum, de sex florenor. renensium millibus.
23.	1510. 2 martii.	Senatus venetus irrita declarat acta a Caesareis in locis a Venetis receptis.
24.	1512, 6 apr.	Capitula induciarum inter Maximilianum et Venetos.
25.	1512, 23 dec.	Pax perpetua inter Ludovicum XII ducem Mediolani et Venetos.
26.	1513, 8 ian.	Dilatio induciarum inter Venetos et Maximilianum regem.
27.	1513, 23 martii.	Confoederatio inter Venetos et regem Francorum.
28.	1513, 30 martii.	Dilatio induciarum, quae n. 26.
29.	1516, 12 nov.	Treugue et capitula inter christianissimum regem et catholicum.

30. 1516, 13 dec. Capitula quaedam in eandem foederat.

31. 1517, 8 oct. Confirmatio foederis n. 27.

32. 1518, 1 sept. Capitula induciarum quinquennalium inter caesaream maiestatem et dominium venetum.

33. 1518, 1 sept. Quaedam capitula contenta in ratificatione harum induciarum.

34. 1520, 11 apr. Exemplum articulorum mutui congressus futuri in Anglia inter Henricum et Carolum V.

35. 1521. Capitula inter Venetos et Carolum V de continuatione induciarum quinquennalium initarum die 1 sept. 1518.

36. 1522, 16 iunii. Capitula inita inter Carolum V et Henricum Angliae regem.

37. 1523, 29 iulii. Foedus inter Carolum V, Ferdinandum Austriae archiducem, Venetos et ducem Mediolani.

38. 1528, 15 maii. Franciscus II Sfortia dux Mediolani viginti millia scutorum in auro a Venetis commodata recepisse testatur. V. Lünig. *Codex Ital. diplom.*, III, col. 157.

39. 1530, 1 sept. Divisio et distributio ducatorum *longorum* quinque millium extorribus patavinis et vicetinis.

40. 1535, 26 apr. Confirmatio foederis bononiensis a. 1529.

41. 1535. Capita sententiarum arbitralium in conventu tridentino.

42. 1540, 2 oct. Pacta Turcarum cum Venetis [itale].

43. 1540, 29 oct. Carolus V Venetos urget, solvant septuaginta quinque millia ducatorum, iamdiu regi Romanorum debita.

44. 1578, 24 sept. Fridericus imperator rogat Venetos ne impediant mercatores, ab Apulia et Piceno frumenta ad Carsos et Histriam deferentes.

Cod. 234 chart., saec. XVI, a. 428, l. 252 [L. X, CIX]. O.

Augustini Valerii, *cardinalis, opus de adulterinae prudentiae regulis vitandis, sive de politica prudentia cum christiana pietate coniungenda, ex Venetorum potissimum historiis, ad fratris et sororis filios.* « Et vobis fratris mei, sororis itidem meae » filiis debeo . . . »:

Opus *multarum vigiliarum* auctor appellat in libello de cautione adhibenda in edendis libris [p. 35], *in quo,* ait, *visus sum effudisse ingenii vires, rhetorum etiam praecepta ad usum revocasse, pietatem, prudentiam et gravitatem priscorum Venetorum expressisse non infeliciter. Sed mirabilis res est, et reprehendenda valde: opus tanti laboris dictatum vix legi, non consideravi certe, non emendavi ut debui.* Illud itaque vulgari [p. 56]; in quo quidem ei minime satis est factum, quod renuebat prorsus Nicolaus Antonius Iustinianus Patavii episcopus libros a primo usque decimumquartum et extremum, decimumseptimum nempe, itale versos Patavii, anno 1787 ediderit nomine: *Dell' utilità che si può ritrarre dalle cose operate dai Veneziani.* Etsi in libros novemdecim se illud tribuisse affirmet, non tamen nisi septemdecim, quorum unumquemque capitula partiuntur, in codice sunt: quatuordecim prioribus [a Iustiniano ex hoc codice itale editis] historiam venetam ab urbe condita ad sua usque tempora eleganter Valerius prosequitur; quae virtutis documenta e maiorum nostrorum gestis hauriri possint, plane demonstrat. Res venetas a Bernardo Iustiniano et incertae quoque fidei annalibus nostris pluribus mutuatur, quas dum refert, conciones ad senatum habitas, easdemque luculentas, frequentissime inserit, quo fratris et sororis filios ad oratoriam facultatem informet. Quae eius praecesserunt aetatem, ab eodem cognoscere haud iuvat: quum ex accurata rerum saeculo XVI gestarum narratione laudem fere totam mereatur. Litterarum studia apud nostrates quam floruerint, interdum explicat. Postremis tribus libris, ad prudentiam et honestatem assequendam quae potissimum conducant, ac patricium venetum qui mores maxime deceant, auctor ostendit. Ex opere, a Fuscareno, in libro *de Veneto-*

rum litteratura laudato, fragmenta protulerunt Cornelius [*Eccl. ven.*, V, p. 21] ac Augustinius [*Degli scritt. ven.*, II, p. 234]. Idem laudatum scimus, ex opusculo *De cautione adhibenda* ec. supra memorato, ab auctoris familiarissimo Silvio Antoniano cardinali, cui Valerius: *Absolvi inter initia cardinalatus mei opus illud, quod probare videris maxime.*

Codicem, fol. 286, idem Antonianus ad senatores et equites venetos clarissimos Leonardum Donatum et Laurentium Priulium misit eleganti epistola; idemque carmen heroicum, quod incipit:

« Caelitus adriaco venetae primordia gentis
» Iacta sinu . . . »

cecinit de laudibus Venetorum et operis a Valerio conscripti, quod primum in codice locum tenet. Utrumque scriptum, quod lucem utique promereatur, edidit Morellius, p. 188-191 operis *Codices mss. latini biblioth. Nanianae.* Venetiis, 1776; ac itale Iustinianus in opere quod supra, p. VI-XII.

Cod. 235 chart., saec. XVI, a. 418, l. 282 [L. X, XIV]. F.

Eiusdem, *de utilitate capienda ex rebus a Venetis gestis libri XVIII ad fratris et sororis suae filios.*

Opus idem, nomine variato.

Codex, fol. 304, passim ab auctore emendatus, etsi libris octodecim nulla capitulorum partitione distributus, non ea certe amplitudine ac praecedens exaratus est: plurimi tamen aestimandum puto, quod insint quaedam a Valerio in exemplis posterioribus refutata.

Cod. 236 chart., saec. XVII, a. 278, l. 200 [L. X, XV]. X.

Eiusdem, *de politica et prudentia ex Venetorum historiis.*

Opus idem serius, ut puto, exscriptum ex codice primo, cum quo plerunque convenit. Amanuensis pertractatarum rerum sylvam marginibus, ut et indicem ordine alphabetico digestum principio addidit.

Folia sunt in codice 274.

Cod. 237 chart., saec. XVIII, a. 290, l. 209 [L. XI, LXIII]. X.

Zachariae Trivisani senioris, *oratio habita ad Gregorium XII pontificem* [Angelum Corrarium, venetum] *in legatione apud eundem, pro ecclesiae sanctae Dei unione conficienda.* « Consue- » vere, pater sanctissime, qui apud romanos Caesares, quive in » frequentia... ». Sub fine: « Albescente die penultimo decem- » bris 1407 ».

Auctor natus a. 1370, m. 1413, cum Marino Caravello orator pontifici missus est ut, schismatis tollendi gratia, papatum renuntiandum suaderet, quod tamen serius tantum, a. scilicet 1415, pontifex praestitit.

Exemplum paginis septemdecim, ex biblioth. patrum eremitarum Patavii, manu sua emendavit Iac. Facciolatus a. 1744.

Cod. 238 chart., saec. XVII, a. 305, l. 210 [L. X, CCCXXXIX].

I. *Vita, mores et res gestae ab omnibus ducibus Venetorum qui iam inde a constituta republica usque ad annum* 1577 *imperio praefuerunt, auctoribus* Petro Marcello *patritio veneto,* Silvestro Girello *urbinate ac* Heinrico Kellnero *u. i. doctore, patritio francofurtensi, continuata serie contexta, cum epitaphiis quorundam singulari studio conquisitis, et a tumulis seu marmoribus ipsorum descriptis, uniuscuiuslibet ortum, generis prosapiam, vitam, vitaeque exitum luculenter indicantibus,* f. 1-211.

Apographum editionis francofurtensis, a. 1574, cum imaginibus ducum insignia propria regentibus ab aere sculptis quae in editione. Marcellus vitas exaravit usque ad initia Leonardi Lauredani [a. 1501], *in cuius felicissimo principatu .... si qua deinceps memoratione digna contingent, si in vivis erimus, libenti animo subiungemus,* ut legitur prima edit. veneta a. 1502.

II. Bernardi Georgii, *vitae et venetorum principum gesta ex Petri Marcelli historia excerpta et in metricae epitomes formam redacta; ad Franciscum Donatum* [a. 1545], f. 212-233.

Epitome ab auctore Francisco Donato duci nuncupata publici iuris facta est Venetiis, a. 1547.

Cod. 239 membr., saec. XVI, a. 149, l. 103 [L. X, CCCXII]. D.

Chronologia tribunorum et ducum venetorum ab anno 706 *ad annum* 1577.

Strictiori compendio ita exhibitae vitae, suntut tribunorum undecim ab Anafesto ad Obelerium Antenorium nihil fere praeter annum creationis occurrat; ducum gesta per lemmata eleganter exarata narrentur, ex. gr. de Sebastiano Venerio: « Lauream » servatae patriae, quam armatus imperator ad Echinadas paulo » ante in triumphum retuleram, princeps una omnium sententia » creatus, ita civili moderatione munivi, ut dubium reliquerim, » fuerim in republica administranda iustior et sanctior, an in » rebus bellicis fortior et felicior imperator ». Locus sepulturae uniuscuiusque renuntiatus.

Quae praestant in codicillo, foliorum 53, sunt insignia ducum ita diligenter et venuste picta auroque obducta ut in admirationem facile lectorem trahant.

Cod. 240 chart., saec. XVI, a. 250, l. 182 [L. X, CCCXXXV]. D.

Vitae ducum Venetorum a Paulino Anafesto [a. 697] *ad Pasqualem Ciconeam anno* 1589 *defunctum.*

Brevi compendio exaratae referunt in margine insignia ducum, coloribus et auro manu rudiori obducta. Fere universis nota lemmata seu *brevia* inscripta.

Cod. 241 chart., 1687, a. 285, l. 203 [L. X, CCCVII]. D.

Venetae historiae ab Aloysio Contareno Lazari filio, patritio veneto descriptae pars prima, serenissimo principi Marco Antonio Iustiniano Venetiarum duci ec. MDLXXXVII. Libri decem. Prooemium: « Resonat undique festivis venetae virtuti plausi» bus, christianus orbis ... ». Liber primus: « Veneta respu» blica romanae libertatis inviolata superstes .... ».

Praeeunt foliis 28 haud numeratis **a.** *prooemium,* **b.** *auctores quorum testimonio in veneta historia usi sumus,* **c.** *index*

locupletissimus rerum omnium venetae historiae inservientium quadam veluti chronologia descriptus, sub quo renunciantur romani pontifices; orientis et occidentis imperatores augusti; reges Italiae; Venetorum vero primi consules, duces, praesules ecclesiastici, bella, viri illustres, familiae varii generis. Historia ab anno 420 ad 1400, gesta potius appella ducum venetorum, quorum vitae offeruntur a Pauluccio Anafesto ad Antonium Venerium, praepositis insigniis gentis cornu ducali obductis. Unamquamque vitam absolvunt inscriptiones quae laudato tum in palatio, tum ad tumulum positae sunt, quaeque in codicis proxime insequentis compendio habentur.

Codex, paginarum 416, finit: « Explicit pars prima historiae venetae, ab Aloysio Contareno Lazari filio descriptae, quam ipse manu propria compleverat, die XXIII augusti MDCLXXXVII, anno aetatis suae XXIV ».

Cod. 242 chart., saec. XVII, a. 200, l. 145 [L. X, CCCXIII]. D.

Historiae venetae ab Aloysio Contareno Lazari filio patricio veneto descriptae compendium, gentilibus Principum insignibus, ipsorumque ad imaginem et sepulturam inscriptionibus, epitaphiisque complexum MDCLXXXVIIII. « Pauluccius Anaphesto primus Venetiarum dux creatus . . . ».

Memoriae ducum ita distributae in codice sunt ut unaquaeque pagina singulorum gesta contineat, nempe familiae insignia rudiori lineari pictura expressa, dignitatis renuntiatae et mortis annos, in palatio et ad sepulchrum inscriptiones, quarum plures desiderantur.

Pagina extrema 111 haec auctor: « Francisco Mauroceno equiti ac divi Marci supra numerum procuratori, maris impeperatori tertio: ac de barbaris bello peloponnesiaco feliciter triumphanti, venetae reipublicae serenissimo principi, electo anno Domini MDCLXXXVIII, ab urbe condita MCCLXVIII, diuturnam vitam, nominis gloriam deprecatus Aloysius Contareno Laz. filius, arcis Felicianae Veronae praefectus, opus hoc d. d. d. MDCLXXXVIIII: die VI aprilis ».

Cod. 243 membr., saec. XV, a. 173, l. 115 [L. XI, CXXX]. N.

Bernardi Bembi, ***patricii veneti, in gratulatione Christophori Mauri incliti ducis Venetiarum, pro divini atque humani iuris scolasticorum ordine patavino, oratio feliciter habita.*** « Ma-
» gnae a nobis celsitudini tuae gratiae habendae sunt, illustris-
» sime princeps ... ».

Orator, ***sacratissimi collegii universitatis legistarum florentissimi gymnasii patavini,*** historiam familiae Maurae, eius primordia a noningesimo urbis anno repetens, contexit, gestis enarratis Albini, Pauli, Marini, Marini, Iacobi, Antonii, Iacobi, Ioannis, Marini, Laurentii, Dominici, Ioannis, ducis ipsius. Opellae, cardinali Ludovico Scarumpo seu de Mediarota, patriarchae aquil. nuncupatae, prooemium inc.: « Etsi sciam, observandis-
» sime domine, tuis innumeris in me officiis adeo me celsitudini
» tuae devinctum ... ».

Volumen eleganter, tabulis corio signato obductis compactum, habet folia 24.

Cod. 244 chart., saec. XV, a. 246, l. 152 [L. XI, LXXXIX].

Illustrissimo principi [Venetiarum renuntiato] *Augustino Barbadico Ioannes Franciscus Benedictus salutem et commendationem.* « Solonem Salaminium, illustr. princeps, qui delphici
» oraculi iudicio ... ».

Codex, foliorum 13, subtiliori teretique membrana eleganter exscriptus, habet opercula corio belle signato obducta.

De auctore sic Apostolus Zeno in epistola Petro Catherino Zeno, Vindobona, 17 maii 1721 (1): « Gio. Francesco Benedetti,
» autore di quella lettera, o sia panegirico al doge Barbarigo,
» non mai, ch'io sappia, stampata, fu cittadino e segretario ve-
» neziano. Era amico del Poliziano, tra le cui lettere al libro VI
» ne troverete alcuna di lui. Morì nel 1509 e fu seppellito in
» *S. Maria delle Grazie* con epitafio che dal Palfero sta riferito

(1) *Lettere di Apostolo Zeno.* Venezia, 1785, III, p. 276-277.

» come segue: *Sepulchrum Ioannis Francisci de Benèdictis,*
» *veneti secretarii. Viator tui sis quaeque memor.* 1509. Se mai
» vi occorresse per altro di andare a quell'isoletta, e vi riuscis-
» se di osservarlo, fatemi il favore di ricopiarlo, come sta e gia-
» ce, notando arme, forma di deposito e altre curiose circo-
» stanze ».

Cod. 245 membr., saec. XVI, a. 168, l. 110 [L. X, CCLXV]. N.

Andreae Moceniglii, *patritii veneti, iuris utriusque docto-ris, prothonotarii apostolici, in additiones Felinii ad Leonardum Lauretanum ducem Venetiarum inclytum.* « Cogitanti mihi ani-
» mo cuinam hasce meas lucubrationes dedicarem quas in Feli-
» num emisi . . . ».

Prooemium praepositum operi in Felinum hic seorsim da-tum est, qua gratulatio Leonardo Lauredano duci nuper electo [a. 1501]. Auctor idem est ac scriptor historiae belli camera-censis non una tantum vice editae.

Codicillum, foliorum quatuor, exornant insignia ducis a puerulis stantibus recta.

Cod. 246 chart., 1523, a. 202, l. 150 [L. XI, CXLIV]. D.

Hieronymi Passi, *utriusque iuris doctoris, oratio gratula-toria pro electione Andreae Gritti in seren. principem Venetia-rum.* « Quoniam nihil aeque ad optimam civitatum institutio-
» nem prodesse constat . . . ». Folia 9.

Oratio nomine Bergomensium recitata gesta ducis militaria commendat.

Cod. 247 membr., saec. XVI, a. 230, l. 162 [L. XI, CXL]. D.

Serenissimo ac illustr. d. d. Andreae Gritto, Dei gratia Ve-netiarum principi, suus Ioannes Petrus Brochetinus, sacerdos sacillensis. « Quanquam multa sunt, clementissime princeps,
» litterarum studia, quae summum et decus . . . ». Folia 28.

Panegyris historiam reipublicae, laudes Venetiarum, gesta

ducis, prosa et ligata oratione admixtis, stylo prorsus pedestri persequitur.

Cod. 248 chart., saec. XVI, a. 323, l. 220 [L. XI, X]. F.

Oratio in funere Andreae Grittii, Venetiarum principis, a. 1538 *habita a Bernardo Naugerio.* « Posteaquam Andreae Grit- » tii, cl. pr. funus omnibus qui a vobis tribui possunt honori- » bus . . . ». Folia 10.

Eius orationis fere historiam cardinalis Augustinus Valerius obtulit in *vita Navageri* fusiori sermone, quem codice proxime insequenti sic Barbadicus perstrinxit: « In funere laudavit » Bernardus Naugerius, cui omnium primas in eloquentia Ve- » neti dant. Eam orationem princeps, antequam vita excederet, » ab ipso Naugerio afferri ad se legique iussit, quam animo at- » tento et hilari audivit universam, saepeque ipse sumebat in » manus, ac eloquentissimi hominis de sua virtute praedicatio- » ne mirifice delectari videbatur ». Quam Marcus Fuscarenus cum deperditam plorasset (1), fausto omine reperiit, ac ex codice [L. XI, LXXV] olim Naniano, protulit Iacobus Morellius in *Codd. mss. latini biblioth. Nanianae.* Venetiis, 1776, p. 163-176. Itale prodiit in *Orazioni di veneti patrizî.* Venezia, 1795.

Cod. 249 chart., saec. XVI, a. 224, l. 158 [L. XIV, CCXXVII]. N.

Nicolai Barbadici, *vita Andreae Gritti, Venetiarum principis.* « Natus est Andreas Grittus Bardolini, qui est in agro » veronensi pagus . . . ». Folia 42.

Opellam anepigraphem elegantissimam, Nicolao Barbadico rite adiudicatam, fauste repertam, Iacobus Morelli, iampridem codicilli possessor, publici iuris primum fecit Venetiis anno 1792 (2), *Alexandro Albritio procuratoris divi Marci dignitatem*

(1) *Letteratura veneziana.* Editio prima, p. 330, n. 226.

(2) « Nicolò Barbarigo stese in latino le vite del doge Gritti e di Gaspa- » re Contarini . . . . ma per molto cercare, che se ne abbia fatto, niuno » le ha veduto; benchè la fama, che il Barbarigo godeva, d'eccellente in- » gegno, abbia destata in parecchi ardente curiosità di rinvenirle ».

ineunte. Anno proxime insequenti itale (1) prodiit; iterumque, interprete Hieron. Ascanio Molin, in *Orazioni di veneti patrizi*. Venezia, 1795.

Cod. 250 chart., 1553, a. 146, l. 97 [L. XI, CXII]. Z.

Cynthii Io. Bapt. Gyraldi, *nobilis ferrariensis, illustrissimi ac excellentissimi ducis Ferrariae ab epistolis, oratio ad serenissimum Venetiarum principem Marcum Antonium Trivisanum, pro eodem excellentiss. duce Ferrariae Venetiis publice habita XV cal. iulii MDLIII.*, « Si quantus est, serenissime princeps, di- » gnitatis tuae splendor . . . ». Folia 28.

Orationis finem auctor in exordio indicat: « Princeps no- » ster mihi imposuit provinciam laetitiae testificandae, quam » ipse animo concepit, pro sublimi hoc gradu, ad quem, seren. » princeps, sapientissimus hic senatus te evexit, magnifice et » luculenter absolvere . . . ». Auctor opusculum sua manu conscriptum, eleganter compactum nuncupat duci Trivisano, *Ferrariae, XIIII kal. augusti MDLIII.*

Cod. 251 chart., saec. XVI, a. 215, l. 150 [L. X, CXXVII]. N.

Orationes varii generis, pleraque in laudem Venetorum.

1. Guarini Veronensis, *epistola clarissimo equestris ordinis viro Alberto de Sala.* « Luculentam illam Iustiniani nostri ora- » tionem in Caroli funere habitam . . . . Venetiis, kal. iuliis, » M.CCCC.XVIII », f. 11-13.

Mittit Alberto Guarinus orationem proxime insequentem.

2. Leonardi Iustiniani, *veneti, viri patritii, pro cl. v. Carolo Zeno funebris oratio.* « Maximum et amplissimum munus, illustr. » princeps, hodierno die ad me delatum video . . . . », f. 14-25.

Eam sic laudat Guarinus: « Mirabilis in primis locorum » excogitatio, quos ex infinito pene dicendorum acervo, quadam,

(1) *Vita di Andrea Gritti, doge di Venezia*, scritta da Nicolò Barbarigo e tradotta in lingua italiana [Caelestino Volpi interprete]. Venezia, presso Antonio Zatta e figli, 1793, p. XXXII, 120, 8.°

» ut sic dicam, frugalissima brevitate decerpsit: tum pulcher-
» rimus rerum ordo, quem summa ratione ac diligentia accura-
» tissimus homo composnit. Primo enim eius quem commenda-
» bat defuncti vitae cursum lectoris oculis, quasi necessariam
» collaudandi summam et adumbratum materiae corpns, subie-
» cit. Deinde ingeninm, tum virtutes, postremo gloriam, ut con-
» tinnos gradns et connexam inter se catenam collocavit ... ».

Editam legimus inter Bernardi Instiniani epistolas a. 1492, tamen sine Guarini praeeunte epistola; item recusam pluries, itale quoque versam in *Orazioni di veneziani patrizi*, 1795.

3. Guarini veronensis, *oratio de laudibus Ioannis Nicolae salernitani, Veronensibus dicta.* « Quot inanes hominum cogi-» tationes, quot incerta mortalium sint consilia ... », f. 26-37.

Habent quoque codices nostri [L. XI, LIX, LXXX].

4. —— *oratio ad insignem ac patritium virum Nicol. Maripetrum, functum praefectura militum.* « Multa » et amplissima in cives nostros ... », f. 37-38.

5. —— *oratio ad insignem ac patritium virum Thomam Michaelem, c. v., functum praefectura militum.* « Quotiens egregiam sapientiam tuam et innumerabilia .... », f. 39-42.

6. —— *oratio ad clarum virum Iacobum Trivisanum, functum praetura veronensi.* « Eorum prudentiam et » singularem in me caritatem non admirari ... », f. 42-45.

7. —— *oratio ad insignem virum B. Pisa-» num functum praetura veronensi.* « Animadverti saepenumèro, » magnifici viri et cives spectatissimi ... », f. 45-49.

8. —— *oratio ad clarum virum Bartholomaeum Storiadum, functum praetura veronensi.* « Superiori tem-» pore, vir magnifice, cum te huic civitati praetorem ...... », f. 49-52.

9. —— *oratio in Iacobum Persicum et Catherinam Peregrinam. Epithalamium.* « Fuere nonnulli magni-» fici viri et cives praestantissimi ... », f. 52-54.

10. —— *oratio in Federicum de Pitatis et Fr. sponsos. Epithalamium.* « Cum animadverterem superiori tem-» pore, magnifici viri et cives spectatissimi ... », f. 55-56.

11. Guarini Veronensis, *de Auripelle poeta incipit feliciter.* « Volui saepenumero animosi mores hominis ad te perscribe- » re . . . », f. 56-67.

12. —— *pro illustri ac patritio viro Georgio Lauredano funebris oratio.* « Maxima pars, hodierno die, fortis- » simo viro Georgio Lauredano . . . », f. 67-78.

Georgius obiit in bello contra Turcas, a. 1421. Oratio, itale versa, falso ab Hieronymo Ascanio Molin Leonardo Iustiniano tributa, exstat in *Orazioni di patrizi venez.* Ven., Pepoli, 1795.

13. —— *epistola doctissimo viro Poggio secretario apostolico.* « Ex hiis litteris quas nuper tum ad me tum » ad alios dedisti . . . », f. 78-84.

Auctor laudat Petrum Lauredanum Georgii fratrem, Turcarum apud Gallipolim a. 1416 victorem. Lauredani de re epistolam vide in *Muratori, rerum it. scriptt.*, XXII, 991.

14. —— *oratio in obitu Blancae Pisanae,* f. 84-90.

15. —— *prooemium in municipales Vincentinorum leges.* « Divina saepius opera contemplanti mihi, hominis » ipsius venit in mentem . . . », f. 90-94.

Praeit reapse operibus impressis: *Ius civile vincentinum.* Venetiis, 1539 — *Ius municipale vicentinum.* Venetiis, 1567 — *Ius municipale vicentinum, cum additione* ec. Vicentiae, 1628 — Ibi, 1706.

16. —— *in Kirikinum et Tobiam sponsos epithalamium.* « Scio Kirikine et Tobia adolescentes... », f. 94-96.

17. Andreae Iuliani cl. v., *oratio pro Manuelis Chrysolorae funere.* « Si quis vestrum est, viri doctissimi, qui forte admire- » tur . . . », f. 96-108.

Editam legimus in *Raccolta d' opuscoli.* Venezia, 1741, t. XXV, p. 323-338.

18. Guarini Veronensis, *epistola clarissimo iurisconsulto Madio.* « Quanta me benivolentia et caritate usque a puero con- » templaris . . . », f. 113-115.

19. —— *epithalamium in Silvestrum Landum et Floram sponsos.* « Maximum me diu tenuit desiderium, Sil- » vester amantissime . . . », f. 123-124.

20. Francisci Barbari, *apologia de rerum graecarum disciplina et earum interpretatione, ad Laurentium monachum, cretensem cancellarium* [titulo graece et latine dato]. « Si bene va- » les .... Pridie kal. quintiles litterae tuae mihi redditae » sunt... », f. 125-138.

21. —— *laudatio in Albertum Guidalotum, cum ad suscipienda virum consultorum insignia, eum dignissimum gymnasiarchi nomine declaravit.* « Antequam ea quae ho- » dierno die fidei meae commissa sunt dicere instituo ..... », f. 138-143.

22. —— *pro insigni v. Ianino Coradino suo epitaphios logos, idest funebris oratio.* « Vererer, patres optimi » ac sapientissimi viri, ne ab hoc laudationis officio ...... », f. 143-147.

23. Guarini Veronensis, *oratio ad clariss. virum Natalem Donatum, praefect. praesidii veronensis.* « De tempore, vir ma- » gnifice, quo in nobis regendis ac protegendis... », f. 149-150.

24. —— *filius pro patre, ad excelsum dominum mantuanum.* « Inter acerbissimas calamitates meas luctuo- » samque fortunam ... », f. 150-152.

25. —— *oratio ad excellentissimum virum ac magni ductorem Franciscum de Vicecomitibus, cognomento Carmignolam, insignem comitem Castrinovi.* « Plerique sunt, comes » insignis ductorque magnifice, qui res et facta veterum ... », f. 152-164.

26. —— *epistola illustri adolescenti Lodovico de Gonzaga.* « Hesterno vesperi Iacobus Tertius et homo clarus » et strenuus ..... Ex Montorio, V idus iunias », f. 164-169.

27. —— *epistola cl. v. ac dulcissimo praeceptori Iohanni Chrysolorae.* « Proximis diebus, cum maestissimus » e Constantia nuntius de suavissimi patris [tui] obitu .... Ex » Venetiis, oct. kal. sextiles », f. 169-179.

Epistolam consolatoriam legere est in *Raccolta d' opuscoli*. Venezia, 1741, t. XXV, p. 297-313.

Animadvertendum puto passim in codice fragmenta occurrere vel orationum, vel epistolarum sine nomine, quae Guarinum auctorem revelant.

Cod. 252 membr., saec. XV, a. 240, l. 168 [L. XI, XC]. Mr.

I. Petri Barrocii, *patricii veneti, pro Francisco Scledo vincentino, eorum qui iura Patavii discunt rectore, cum in magistratus fine, civilis et pontificii iuris insignibus donaretur oratio.* « Cum tantum virorum clarissimorum silentium in me conver» sum video ... », f. 1-12.

Auctor [Belluni episcopus a. 1470, Pataviii a. 1488, vita functus est a. 1507] non vitam tantum et gesta viri laudati, sed et historiam familiarum Scledae et Trissinae qua ei cognatae, fuse a. 1460 excutit.

II. Eiusdem, *cum civili iuri operam daret, pro Christophoro Mauro Venetiarum duce, quo die Ioanni patruo, bergomensi prius antistiti, postea Venetiarum patriarchae, Venetias venienti, obviam cum senatoribus et urbe profectus, eum castellum usque deduxit* [a. 1466]. « Si unquam tempus ullum fuit, patres, quo in » hac urbe ... », f. 12-32.

III. Eiusdem, *iam quinquennio iuri civili operam dantis, in morte* [a. 1466] *Ioannis patrui, pro se proque tota familia, ad Paulum II pont. max.* « Multis saepe calamitatibus atque » aerumnis affecta est familia nostra ... », f. 32-47.

IV. Eiusdem, *in funere* [a. 1467] *Antonii Roicelli* [Roselli], *aretini, iurisconsulti doctissimi, et in patavino gymnasio publici ecclesiasticarum legum interpretis oratio.* « Valde vereor, pa» tres, ne quantum mihi hodierno die ... », f. 47-59.

Io. Ant. Vulpius orationes primam, alteram et extremam publici fecit iuris in opere Aug. Valerii: *De cautione adhibenda in edendis libris* [Patavii, 1719, p. 111-182], ex hoc *codice* [nunc nostro] *membr. eleganter scripto, adhuc inedito, quem nobis suppeditavit vir eruditissimus, atque humanissimus Petrus Catharinus Zenus, Apostoli frater, cler. regul. congr. Somaschae.* Sic editor.

Cod. 253 chart., saec. XIX, a. 280, l. 194 [Ris. LXXXII]. N.

I. Ioannis Boccaccii, *vita Francisci Petrarchae.*

Exemplum ex codice miscello [L. XIV, CCXXIII] sumpsit

sua manu Iacobus Morelli notisque instruxit, ut ederet; quod tamen non praestitit, etsi anno 1817 opellae minime absolutae titulum parasset: *Commentariolus de vita Francisci Petrarchae, eo adhuc vivente conscriptus, auctore Ioanne Boccaccio, antehac ineditus.* Commendabili antecessoris mei satis desiderio fecerunt Dominicus Rossetti in *Petrarca, Giulio Cesare, Boccaccio. Illustrazione bibliografica* [Trieste, 1828, p. 313-336] cum versione itala; nec non marchio Valory, cum praefatione, gallica versione et notis, in *Document historique de Boccace sur Pétrarque. Manuscrit de la Bibliothèque de saint Marc de Venise* [Avignon, 1851, p. 77, 8.°].

II. Iacobi Morelli, *studia in anecdota quaedam de Francisco Petrarcha.*

a. Dondii, *epistola Io. de Aquila, de obitu Fr. Petrarchae.*

b. —— *sonetto sul sepolcro del Petrarca.* Utrumque publici iuris fecit Barthol. Gamba inter Epist. septem variae eruditionis (1).

c. Ioannis Boccaccii, *de vita Francisci Petrarchae.* Edidit Dominicus Rossetti in *Fr. Petrarchae opera minora* [Mediolani, 1834, III, p. 47-63] cum versione itala e regione.

Ea tamen studiorum potius rudimenta appella, quam operis bene digesti materiem.

Cod. 254 chart., saec. XVIII, a. 250, l. 183 [Ris. CXXIII].

De vita et rebus gestis Bessarionis, cardinalis nicaeni commentarius [auctore Aloysio Bandino]. Romae, 1777, p. 167, 4.°

Adduntur passim schedae num. 25, quibus ditiorem notarum segetem Iacobus Morellius sua manu inscripsit, emendationis et ampliationis commentarii eiusdem curandae gratia.

Cod. 255 chart., saec. XVIII, a. 290, l. 210 [L. XI, CXXXV].

Oratio in funere Aloisii Grifalconii, ad Io. Mariam Pisaurum Paphi episcopum reverendissimum. Venetiis, M.D.LV. « Ho-

(1) *Operette di Iacopo Morelli*. Venezia, 1820, II, p. 289-290, 310.

» miues universos ad imaginem et similitudinem Dei maximi » conditos . . . ». Folia octo.

Auctor f. Sixtus Medices, venetus, Dominicanus praeconium Aloisii Dragani, serius Grifalconii, viri humaniorum litterarum cultu praestantissimi, Pisauro nuncupat.

Opellam iam editam sic in codice manu imitatus est saeculo proxime elapso amanuensis, ut typis datam putes. Sub fine lego: *Egregio optimoque viro clarissimo Iacobo Grifalconio i. u. d. eius intimo atque unico amico Thaddaeus de Iacobis d. d. d.*

Cod. 256 chart., saecc. XVI-XVIII, a. 315, l. 220 [L. XIV, CV]. X.

I. *Testamentum Thomae Philologi Rangoni, Ravennatis, phisici, equitis, manu aliena exaratum,* 10 *augusti* 1572. « Ri» voalti. Ego Thomas philologus Rangonus Ravenna phisicus, » eques, corde semper toto meo, mente semper tota mea, viribus » omnibus meis . . . », f. 1-28.

Folio 27 sub fine, testator manu propria: « Ego Thomas » Philologus Rangonus Ravenna, physicus, eques scribere feci » suprascriptum meum testamentum per unum fidum meum, » cui de verbo ad verbum dictavi hanc meam voluntatem ulti» mam, cum non valeam ego mea senili aetate, et pravissimis » indispositionibus quibus langueo, illum ipsum manu mea pro» pria scribere. Nec potui minus id scribere facere uni notario » veneto, iuxta leges, stante eius longitudine. Quam post scri» ptam legere volui a principio usque ad finem, ut viderem si » ordinate scripta fuissent. Quod MEVM TESTAMENTVM ET » VLTIMA MEA VOLVNTAS VOLO VALEAT et sit roboris » illius et vigoris, ac si manu mea propria fuisset scripta, aut » facta fuisset manu notarii veneti, iuxta leges, corroboratione» que maiori huius meae voluntatis. Scribere feci exemplaria » alia duo ultra praesens, similia, quod dabo in manus d. Bal» thassaris Fiume notarii veneti, cum testium praesentia, cum » subscriptione ad unguem huic similem. Et exemplar unum » sigillatum scrinio deponam meo, sigillo signatum meo. Et al» terum simile capsa alba reponam. Quam cedulam, testamen» tum et ultimam meam voluntatem volo, quando si placuerit

» Deo altissimo, et me ad ipsum revocaverit, relevetur in vim
» publici et antentici testamenti, iuxta leges et mores istius
» bene institutae reipublicae, quam Deus in aeternum conser-
» vet, cui commendo gubernatores et dispensatores SAPIEN-
» TIAE MEAE D. Thomae Apostolo, Salvatoris, die Mercurii,
» XXVIII augusti 1577. Indictione quinta ». Documentum hoc praesentatum est die 18 febr. a. 1727 decem *Savî sopra le decime in Rialto.*

Nota pompam prorsus singularem qua exsequias sibi parari iubet. Plura in contextu occurrunt quae in historiam artium pulchriorum amplificandam conferunt.

II. *Eiusdem testamenti exemplum desumptum ex exemplari quod asservatur in archivio ecclesiae parochialis et collegiatae s. Iuliani Venetiarum, anno* 1784, f. 29-102.

Sub fine Ioannis Vignonus q. Hectoris, Venetiarum notarius, testatur exemplum, cum originali concordare, 8 augusti 1614. Hoc autem Vignoni exemplum, unde praesens desumptum, habet codex qui sequitur.

Cod. 257 chart., saecc. XVI, XVIII, a. 310, l. 215 [L. XIV, CCLXXXII].

I. Eiusdem, *testamenti exemplum ut codice praecedenti,* n. II.

Praeest fol. 1-2 epistola Iacobo Morelli, qua Camillus Spreti [Ravennae, 20 aug. 1812] Rangonii notitias sibi praeberi desiderat, illius gestis, quod sibi proposuerat, enarrandis. Eapropter plura in epist. ac fol. 63-67, manu Morelli, in rem congesta.

II. *Bibliotheca linguarum omnium publica Thomae Philologi Rangonii Ravennae, equitis physici.* « Homo homini Deus.
» Tentata diu frustra, inanique labore ante turpe haeresum, ar-
» mis, ferro, et igne praepotens regnum Leonis X... », f. 68-74.

Pars testamenti qua Thomas Philologus bibliothecam *Venetiis, merceria maiori, celebriori urbis loco, qua luce quaque transeunt hominum mille millia, in microcosmi perenne ornamentum et commodum construere et donare decrevit.* « Ematur
» et comparetur statim, et illico quam primum possit et valeat,
» post obitum meum a commissariis executoribus apotheca seu

» locus inferior, i. terrenus, cum camera seu cubiculo in merce- » ria reali, seu maiori, lucida insigni conspectu idoneo, et loco » ad lumen et risus claritatem congruo, ampliori et capacio- » ri .... ». Adduntur *supellectiles bibliothecae,* quo nomine veniunt obiecta cuiuscumque generis quae in musaei ornamentum hodiedum cedunt. Apographum hoc cum aliis ex testamento fragmentis datum est anno 1577.

III. *Idem bibliothecae a Thoma Philologo institutae documentum, saeculi XVI,* f. 84-127.

Quaedam ex testamento desunt, quaedam uberius data sunt. Inter suppellectiles numerantur: *imagines ac statuae — iconia seu stemmata — instrumenta — corographia depicta — cosmographia macrocosmi impressa — cartae provinciarum, insularum, urbium — chorographia microcosmi impressa — sacri ac theologici libri latini — mathematici latini et vulgares — humani latini — logici latini seu dialectici — philosophici latini — legum — astronomici libri — cosmographia vulgo impressa — astrologici, phisionomi — chiromantici, geomantici et similes divinatorii — medici latini — vulgares.* Cum impressis ad a. 1560, manuscripti plures cohaerent. Hic loci animadvertendum occurrit, biblioth. institutione penitus neglecta, ea volumina Cappucinor. biblioth. in Iudaica fuisse adscripta; plura, praesertim medica, a Iacobo Morellio a. 1770 ibi recensita; quaedam tantum, monasteriis initio huius saeculi abrogatis, in Marcianam ingesta.

IV. *Exemplum diplomatis quo Maximilianus II, rex Romanorum, Thomam Rangonum, sacri romani imperii comitem instituit, privilegiis additis tabellionatus exercendi, nothos legitimandi, sex auratos equites ac totidem nobiles singulis annis creandi, doctores renuntiandi* ec. *Datum anno* 1572. « Noverit integritas » tua caesaream maiestatem nostram tuis bonis operibus no- » tam ... », f. 128-130.

V. *Statuta Palatii Ravenna Patavii, a magnifico et generoso domino Thoma Philologo ravennate, physico equite vivente conditi et fundati, Paduae, anno* 1542. Venetiis, Io. Gryphius excudebat, 1569, folia 16.

Liber hic impressus additus est, quod fundator fusius in testamento de eo collegio pertractet.

Cod. 258 chart., saec. XVI, a. 292, l. 205 [Z. L., CCCCVIII]. E.

Libri decem vitae, morum, rerumque gestarum [1334-1418] *Caroli Zeni veneti, ad Pium secundum pontificem maximum, Iacobi* [Zeni] *feltrensis et bellunensis antistitis.* Prooem.: « Glo- » riosa sanctitatis tuae ad sublime pontificatus maximi ... »; textus: « Qui venetae urbis originem incrementaque tradide- » re ... ». Folia 100.

Ex ms. codice seminarii patavini primnm protnlit Muratorius in *Scriptt. rer. ital.*, XIX, 197-372, non ita tamen ut nostrum ex integro repraeesentet. Haec enim sub fine desunt in oratione: « Persolutis igitur demum qnae exigere eiuscemodi » munia solent officiis sacrisque ceremoniis, princeps patresque » paratis sedibus considentes Leonardum Iustiniannm, cui decre- » tum esse laudationis mnnus antea memoravimus, luculenter et » elegantissime perorantem intentis animis arrectisqne ac stu- » diosis auribus iocundissime andiernnt. Quippe is vir erat qui » etiam horridas incultasque mentes permulcere dicendo facile » poterat: eius autem fnnebris landationis nnicum est, maxi- » mum et amplissimum munus, quam et nos saepenumero legi- » mus et celeberrimam apud omnes totoque passim orbe vulga- » tam, sua qnoque, pro laudantinm officio, gloria, ut quidem par » erat, haudquaquam nudatam esse cognovimus ». Orationem hanc Venetiis dictam octavo idus maii a. 1418 in aede Mariae Caelestis Venetiis, qnae in nostro codice, legimns in editione; non aeque tamen epistolam Petri Pauli Vergerii ad Carolum de Victoria contra Bucicardum: « Si te certins coram visnrus ocu- » lis fuissem qnam absens animo ... » [quod Muratorius alibi edidisset], ut et reipublicae Venetiarum ad Ludovicum regem Hungariae datam in campis Clugiae, primo martii 1380: « Quid » agas ut videas de nullo confisa ... ».

Vitae compendium itale, recte annotat Mnratorins, dedit Hieronymus Diviacns ex codice seminarii patavini, quod anno 1591 Bergomi prodiit.

Cod. 259 membr., saec. XV, a. 244, l. 165 [L. X, LXXXV]. X.

Commentariorum secundi anni de gestis Scipionis Picinini, exercitus Venetorum imperatoris, in Hannibalem Sforciam Mediolanensium ducem, ad serenissimum venetae reipublicae principem Franciscum Foscari, per clarissimum historicum et poetam laureatum Porcellium neapolitanum. Libri novem. Prooemium: « Antheum gigantem ab Hercule Iovis et Alcmenae filio apud » Libiam .... »; narratio: « Cum a sapientissimo Venetorum » legato et patricio viro Francisco Georgio ... ».

Opellam protulit Muratorius tomo XXV *Rerum ital. script.* titulo magis explicato: *Commentaria rerum gestarum a Iacobo* [Scipione] *Picinino a. MCCCCLIII, qui fuit secundus belli inter Venetos et Franc. Sfortiam Mediolani ducem, auctore Porcellio poeta et scriba Alphonsi I, utriusque Siciliae regis, nunc primum in lucem prodeunt ex manuscripto codice membr. excellent. viri Marci Fuscareni equitis et procuratoris s. Marci.* Modo codex noster, folior. 68, idem ille est de quo in prooem.: « Latebat ille » codex, uti denique mihi innotuit, in selecta biblioth. quam sibi » Venetiis paravit excellentissimus et eximius vir Marcus Fusca- » renus, eques et s. Marci procurator, non editis tantum sed et » manu exaratis libris copiose instructam. Eundem codicem ab » humanissimo viro precario petere atque impetrare idem fuit. » Erat is in membranis scriptus, picturis atque auro ornatus, » ita ut idem videatur, qui Francisco Foscari Venetiarum duci » ab ipso Porcellio oblatus fuit ». Defert reapse ducis insignia cum leone cubante ac litteras librorum initiales minio et auro obductas. Rite miror pretiosum volumen eodem saeculo ad Amedei Svaieri bibliothecam translatum.

Editum exemplum cum manuscripto conferenti quaedam occurrunt a Muratorio vel immutata, vel neglecta, cuius rei exemplo sit annnorum nota sub fine codicis: *Anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto,* ab eo missa.

Qui fuerit Porcellius, quot ingenii sui testes libros post se

reliquerit abunde satis indicarunt Sabellicus, Montfauconius, Blondus, Apostolus Zeno, Muratorius, Quirinus.

Cod. 260 membr., saec. XV, a. 150, l. 102 [L. XI, CXXXIX]. D.

Bernardi Bembi, ***in funere Bertholdi marchionis Estensis, pro illustrissimo dominio Venetorum imperatoris terrestris exercitus in Turcos, oratio incipit.*** « Iam non ego cogitabam, non » iam miser animum inclinabam . . . ».

Oratio vertit utriusque, tum laudati, tum laudatoris honori. Illum enim fortiter in praelio a. 1463 occumbentem condiscipulus et amicus pingit eloquenter: « Urbem Corinthi in summo » inaccessibilis montis sitam, quam nullus superiori tempore im- » perator, praeter L. Mummium consulem, alio telorum genere, » quam conviciis et imprecationibus, lacessere potuit; non ipse » Epirotarum rex, non Baiazetes huius Mahometi proavus, non » is denique Mahometus perditissimus tyrannus, etsi quingen- » tis millibus hominum imperaret; iste quingentis dumtaxat ar- » matis militibus, eousque per angustissima viarum conscendit, » tentoria fixit, vexilla erexit, quo nec ab ipsis posse capreis » reptando perveniri quivis facile indicare potuisset. Inter tan- » tas rerum angustias, et totius status nostri momentaneam » conditionem vel maxime enituit Bertholdi nostri virtus; aliis » enim trepidantibus egentibusque consilio, ipse tamen impavi- » dus, infatigabilis, intentus, exhortatione, opera, celeritate, » maenia, iam arcis tormentis magna ex parte prostraverat; ut, » nisi detracta paulisper ad respirandum galea, detestandi lapi- » dis ictus caput illi secundum aurem percussisset, illa dies, illa » inquam dies rebus venetis certissimam et nullis antea saeculis » auditam victoriam peperisset ».

Codex, fol. 40, belle, non emendate, exscriptus est.

Cod. 261 membr., saec. XV, a. 260, l. 180 [L. XIV, IV]. X.

I. Bartholomaei Coleonii, ***bergomensis, capitanei generalis reipublicae Venetiarum, testamentum authenticum, cum rubricis seu indice in fine,*** f. 1-22.

Testamentum sectionibus septem super octoginta condit *Colionus,* sana mente, corpore autem languens *in loco de Malpaga episcopatus Pergami, in Rocheta ipsius loci, in camera cubiculari* ipsius, *die Veneris vigesimo septimo mensis octobris anni* 1475.

II. Eiusdem, *codicillum.*

In eo, sectionibus quadraginta quatuor distributo, condito autem *die ultimo mensis octobris, ante decem, inter nonam et decimam horas* eius anni, actum de ingenti pecuniae vi reipublicae venetae legata, de statua equestri in platea d. Marci in eius honorem erigenda, ac de aliis.

Habes sub fine *exemplum partis captae in excelso consilio decem cum additione die decimo iunii* 1476. « Dum ex tribus » magnificis dominis sapientibus deputatis super haereditate » illustr. q. Bartholomaei de Colionibus ab ill. dominio Vene- » tiarum, unus teneret testamentum cum codicillis invalidum » esse, alii autem duo tenerent testamentum validum esse et ad » unguem observari; vadit pars quod libertas suprascriptorum » trium sapientum declaretur circumscriptam et limitatam esse » super executionem dumtaxat dandam aut non dandam reli- » quis legatis et rebus nondum declaratis aut decisis, aut ali- » quibus eorum, sicut per iustitiam visum fuerit. Et nullo modo » per eos aut opiniones suas revocetur in dubium validitas te- » stamenti, semel iam validati per hoc consilium, iudicati et in » bona parte missi in executionem ».

Titulum exornant littera initialis et insignia gentis Coleoniae picta; operculum vero authenticum verba auro expressa: TESTAMENTVM ILL. ET EXCELL. DD. BORTOLAMEI DE COLIONIBVS.

Cod. 262 chart., saecc. XVI-XVII, a. 223, l. 150 [L. XI, XVIII].

I. *Oratio in funere Benedicti Pisauri imperatoris.* « Si omnes » ita natura comparati sumus, Leonarde F. L. princeps claris- » sime . . . », f. 1-4.

Auctor, Gabriel Maurus patritius venetus, laudat coram duce Leonardo Lauredano Pisaurum procuratorem s. Marci, sum-

mum classis maritimae in Turcas ducem, qui, sibi a senatu potestate facta in patriam redeundi, alvi profluvio correptus, a. 1503 occubuit.

Editam legimus a Bernardino de Vitalibus, Venetiis anno 1503; ab academia *della fama* veneta in *Orationes* 1559; itale in *Orazioni de' Veneziani*. Venetiis, 1795.

II. *In funere serenissimi Venetiarum principis Leonardi Donati oratio, viri nobilis d. Aloysii Sanuti. Venet., M.D.C.XII XVI cal. augusti.* « Magnum opus aggreditur, ill. et excell. pa- » tres, ... atque arduam suscipit provinciam . . . », f. 5-16.

Praeit duplex epigramma, cum insigniis ducis diagrammate expressis. Orationis forma et stylus auctoris sententiam late confirmant, se *neque aetate, neque ingenio, neque auctoritate* valere.

III. *Oratione sincerissima fatta da un humile et affettuoso servitore della Corona di Francia al, per se stesso, pio, giusto, magnanimo e christianissimo Ludovico XIII, re di Francia, stampata in Macerata, con licenza de' superiori, l' anno* 1635. « È capitato qui in Italia il manifesto della Maestà vostra... », f. 22-40.

Cod. 263 membr., saec. XVI, a. 234, l. 165 [L. X, XLVII]. X.

Thaddaei Vulpiensis, gesta militaria intra quadragesimum quartum eius aetatis annum a fratre collecta. « Thaddaeus frater » ex nostra Vulpiensi antiquissima familia Imolae ortus . . . »; finit: « . . . . . ceterique eorum exemplo, studio militari magis » proficerent . . . ».

Auctor, Ioannes Bapt. Vulpiensis, ecclesiae imolensis praepositus, anno circiter 1520, Thaddaeo vivente, opellam exaravit ac duci veneto, uti liquet ex unico epistolae dedicationis fragmento in codice, dicavit. Gesta capitulis novendecim excutiuntur, ut et in codice proxime sequenti ad quem tamen, qua serius oblatum et rerum enarratarum amplificatione magis habendum, de tanti viri egregie praestitis erudiri cupidum remittimus.

Codex, folior. 33 tereti membrana exscriptorum, pictura in titulo ac capitulorum argumentis auro obductis conspicuus est.

Cod. 264 membr., saec. XVI, a. 238, l. 160 [L. X, CCXCIV]. D.

Io. Bapt. Vulpiensis, *commentarium gestorum militarium Thaddaei equitis, eius fratris, infra octavum et quinquagesimum suae aetatis annum, ad invictissimum senatum venetum.*

Thaddaeus Vulpiensis, armorum dux praestantissimus, Octaviano Riario, ex dominis Fori Cornelii et Fori Livii, institutore annis 1498-1499, meruit a. 1504 sub Valentino Borgia, quocum, in occupatione Faventiae, oculo orbatus est; ac serius sub Iulio pp. II. Magister equitum a Venetis a. 1509 conductus, venetas copias ad Abduam et prope Bononiam a caede redemit, Patavium et Stellatam recepit, Arcoli et Brixiam defendit, Mirandulam expugnavit. Sorte eius sub Alviano inclinata, Gradiscae captivus cum Rainerio Bovariae comite, a Caesareis mutatus est. Statim ac die 19 ianuarii a. 1534 Venetiis decessit, frater Io. Baptista, opellam, iam Andreae Gritti duci in codice superiore oblatam, eodem capitulorum numero et ordine rhetorice amplificatam, senatui veneto dicat, petens ut *defunctum modo, vestris in oculis fratrem, tam de republica vestra benemeritum ducem, digno vobis largientibus ac cunctis saeculis memorando funere efferri publice* mandet. Quod egregie praestitum, cum statua Thaddaei equestris ligno exsculpta ad d. Marinae poneretur cum titulo. Qui titulus, statua a. 1810 diruta, claustri seminarii patriarchalis Venetiarum parieti affixus servatur (1).

Prooemium excipit exasticon Antonii Belloni utinensis, ut finem epistolium auctoris ad lectorem. Quamvis opusculi pars potissima publici facta sit iuris (2), quae Iacobus Morelli de eo annotavit refero: « L'opuscolo è inedito e degno di essere » stampato, singolarmente per la verità delle notizie che pre- » senta. Lo sarebbe ancora più, se vi fosse la continuazione del- » le altre cose da Taddeo operate sino al suo morire ».

(1) V. Cicogna, *Iscrizioni*, I, 334; IV, 676; V, 630-632.

(2) *Di Taddeo della Volpe celebre condottiero delle venete armi. Cenni storici novellamente compilati da un oriundo imolese.* Bologna, 1868, p. 37, 8°

Cod. 265 chart., saec. XVII, a. 192, l. 145 [L. XI, LI]. F.

Prosae orationes et carmina Brixiae rectoribus Io. Baptistae Fuscareno praetori et Ant. Mocenigo praefecto, pro re bene gesta.

a. Odasii de Odasiis, *Io. Bapt. Fuscareno panegyricus dictus anno MDXIX.* « Quanquam de tuis laudibus hodierna mihi lu» ce dicturo in primis laetandum . . . », f. 5-19.

b. Angelo Rechiadeo. *All' ill. sig. Antonio Mocenigo, per il felicissimo governo suo nella prefettura di Brescia, affettuosi compimenti.* « La bella, vaga e maiestosa pompa de' trionfanti » allori al tuo gran Mocenigo eretti . . . », f. 21-28.

c. *Academiae brixiensis inscriptiones et carmina Fuscareno et Mocenigo rectoribus, nuncupante Iuliano Marzoli* [Brixiae, 10 aug. 1619], f. 1-4, 29-35, 37-54, 57-74.

Marzolium, diu in patria humaniorum litterarum praeceptorem, laudat Leonardus Cozzando in *Libreria bresciana.*

Cod. 266 membr., saec. XV, a. 205, l. 130 [L. XI, LII].

Oratio Omniboni Leoniceni in privato examine Petri Foscari, protonotarii apostolici et primicerii sancti Marci Venetiarum, in iure pontificatus. « Non mea me facultas, rever. antistes, » . . . . . sed expectatio vestra . . . ».

Sub fine, fol. 9: *Pronuntiata Patavii, plena concione, in aedibus pontificiis, pridie kal. sept. anno salutis MCCCCLIIII.°*

Orationem, codd. quoque [L. XII, CXLV; XIV, CCXXXVI] occurrentem, publici iuris fecerunt **a.** sacerdotes Leonici *ad fidem codicis Bartolliani,* titulo: *Oratio in laudem familiae Foscarae.* Leonici, 1855, 8.°; **b.** Antonius Antonelli Venetiis, a. 1863, qua occasione Aloysius Bontà Filetto *sacrorum procurationem divi Simeonis prophetae Venetiarum solemniter* suscepit.

Codex praestat et scriptura concinne exarata et littera initiali diagrammate splendidiori auropicta.

Cod. 267 chart., saec. XVII, a. 153, l. 108 [L. XIV, CXCIII]. Z.

Lucretii Tafuri, *centum elogia anagrammatica eruta ex immortali nomine illustrissimi domini domini Petri Michaelis, patritii veneti, vatis celeberrimi.* « Torquati rediviva tuo stat pe- » ctore virtus — Si modo Pythagorae dogmata vera forent... ». Folia 30.

Belle unaquaque pagina distributa sunt anagrammata centum, repetito singulatim *Dominus Petrus Michael*, vel *Michaele*, vel *Michaeli*, vel *a Michaele*, vel *e Michaele*, vel *de Michaelibus*.

Petrus Michael [Michiel] Antonii filius ita poesi saeculo dimidio decimoseptimo praestabat ut nomine *Cigno d'Italia* tunc appellari mereretur. Venetiis, in societatem *degli accademici incogniti* adscitus edidit *Rime* — *Arte degli amanti* — *Benda di Cupido* — *Flauto* — *Polifemo* — *Epistole eroiche e amorose*, pluraque alia. Anno 1645 comes Pagi in Dalmatia, obiit Muriani.

Cod. 268 membr., saec. XVII, a. 336, l. 234 [L. X, CCCLIII]. D.

Ioannis III regis Poloniae diploma, quo Nicolaus Cavanis, legationis venetae apud eum secretarius, Iacobus nepos, et fratres ac haeredes legitimi creantur comites, die 27 *novembris* 1684.

In meditullio diplomatis insignia data pinguntur sic descripta: « Portabunt antiqua domus suae stemmata, in campo » videlicet caeruleo montes tres quorum in medio eminentior » ceteris esse debet, atque super se canistrum positum habet, » repletum herba viridi super qua columba alba substinens ci- » bum inibi quaerit; ab utraque parte ex adiacentibus montibus » singulae cypressus eminent: supra scutum galea aperta coro- » nata conspicitur, fasciis hinc inde caerulei et aurei coloris cir- » ca campum dependentibus. E corona autem galeae eminebit » clypeus noster regius inter duas palmas corona regali insi- » gnitus ».

Diploma idem Nicolaus obtulit magistratui veneto super feudis die 17 decembris anni 1695, dignitati comitalis confirmandae gratia. Proinde eiusdem magistratus decretum diei 6

maii 1698 exstat in codice, quo data Iosepho et Scipioni filiis quondam Iacobi facultas ea dignitate fruendi.

Cod. 269 chart., saec. XIV, a. 226, l. 170 [L. X, CCLXXXVII].

I. *Liber chronicorum sive memoriale temporis de factis in Marchia et prope Marchiam tarvisinam. Libri duodecim.* « Chro- » nica facta Marchiae tarvisinae si cura diligenti recogito... », f. 2-187.

Haec Rolandini chronica ex veneta editione anni 1636 protulit Murat. in *Scriptt. rer. ital.*, VIII, 154-360, additis tamen emendationibus codicis Estensis cum duobus Ambrosianis collati. Praeeunt prooeminm et index, ut in editis. Pauca quaedam desunt, vel foliis excisis, vel capitulis omissis, quod extremnm notavi libro duodecimo.

Auctor Paduae natns a. 1200, Bononiae eruditus a. 1220, serins in patria notarins, historiae expoliendae a. 1260 manum admovit, a. 1276 obiit.

II. *Nomina omnium potestatum, consulum, seu rectorum civitatis Paduae.* « MCL. Consules rexerunt Padue. Fere tota ci- » vitas hoc anno combusta fuit... », f. 187-195.

Duplex regiminnm Paduae series, tum quae ab Osio, tum quae ex codice ms. Ambrosiano oblata est a Muratorio post Rolandinnm, c. 366-398. Animadvertendum tamen seriem Ambrosianam ad annnm 1364; codicis nostri ad 1319 pertinere; ambos saepius inter se differre vel annornm supputatione, vel textus amplitudine.

Cod. 270 membr., saec. XIV, a. 262, l. 195 [Z. L., CCCCI]. B.

I. Folio 1 *verso* usque 2 *recto*, quaedam refernntnr quae ad historiam Patavii annis 1259-1354 spectant. Quaedam exempli causa refero: *MCC.LXXVII. el dito miser mastin fo morto per li zentilomeni da pigozo — MCCCXI. el dito can ueyo aue vicenza el bresano tuto — MCCCXIV. aue la sconfita li padoani in porta sampiro — MIIIXVIIII. el dito* [Can vecchio] *aue moncelexe e MIIIXVIII aue anco lona e zitadella — MIII.XX aue*

el bassanelo e 1323 *aue cividale* — 1340. *fo fato signor miser marsiliceto papafaua de padoa e stete XL di segnor e fo morto per miser Iacomo de cherara e fo ciama segnor miser Iacomo e Iacomin e queli da lozo.*

II. *Plura de Thoberto episcopo iannensi; cuius consanguineus Bartholomaeus de progenie Balchinia stirpis Thobertinae auctor laudatur.* « Thobertus episcopus quartusdecimus cepit » circa annos Domini millesimum LXV et in episcopatu vixit » annis XIX . . . », f. 3-11.

Nomine *Tobertinae* familiae in *Fracanzaniae* immutato, huius enarratur historia, quam anno 1827 ex hoc codice protulerunt, cum italica versione e regione, Antonius Covi et Nicolaus Scarabello, ob nuptias Fracanzan-De-Manzoni; iterumque Ioseph Pellizzari ob nuptias Grimani-Fracanzan, anno 1856.

III. *Syllabus episcoporum de Padua*: « Petro Prosdocimus » patavinus mittitur almus . . . », f. 13.

Syllabo prope eidem, a Muratorio in *Rer. ital. scriptt.*, VIII, 361-363, edito, sunt addendi *Ottobonus* [Razzi] *placentinus* — *Paganus de la Turre mediolanensis* — *Ildebrandinus romanus de Comitibus.*

IV. *Chronica in factis et circa facta marchiae trivixanae, Rolandino auctore. Libri duodecim*, f. 13-118.

Desunt capitula decimumseptimum usque decimumnonum libri duodecimi; quae membranae defectu desunt in fine, ea codicis principio exscripta sunt.

Codicem Venetias reducem nuntiant sigilla bibliothecae nationalis Parisiorum impressa.

Cod. 271 membr., saec. XV, a. 338, l. 226 [L. X, LXIX].

I. *Liber omnium regiminum civitatis Paduae et etiam aliquorum aliorum factorum tam in Padua quam in aliquibus aliis partibus, ab anno* 1174 *ad annum* 1399. « Iste cronicus liber » memorialis est omnium regiminum . . . . . Anno nativit. . . . . » 1174, ante quod millesimum consules cives Paduae solummodo » regebant Paduam . . . », f. 19-51.

Edidit Muratorius *Antiquarum italicarum*, t. IV, p. 1117-

1168, ex codice Estensi, quo plenior hic est, ad facta plerumque externa quod attinet. Ad textum editum emendandum idem quoque interdum prodest. Sic ad ann. 1200 pro his verbis: *Eo tempore captum fuit Carrocium destructum a Veronensibus,* in manuscripto est: *Eo tempore captum fuit Carturium et destructum a Veronensibus.* Abest narratio raptus Speronellae [de quo cod. 272], a Muratorio edita; ut et membrum narrationis extremum: *Terrae infrascriptae erant subditae romanae ecclesiae* ec.

II. Rolandini Patavini, *de factis in marchia tarvisina libri XII,* f. 53-132.

Titulus ita se habet: *Liber qui dicitur chronica de iis quae facta sunt et quando in Padua, in Verona et in tota Marchia tarvisina, et per Fredericum quondam imperatorem et eius nuntios, et specialiter per Ecelinum de Romano et Albricum fratres, ab eo tempore quo sunt nati usque ad eorum mortem, tam contra romanam ecclesiam et contra marchionem Estensem et amicos ipsorum, quam contra omnes fidei catholicae defensores.*

Elenchus episcoporum patavinorum, qui post Rolandini chronicon a Muratorio impressus, accedit, hisce nominibus absolutus: *Ottobonus de Placentia, Paganus de la Turre, Ildebrandinus de Comite romanus, Pileus de Prata, Helias Ultramontanus, Raymundus Ultramontanus, Iohannes de Henselminis, Ugo de Robertis de Regio.*

III. *Incipit chronica de novitatibus Paduae et Lombardiae facta per dominum Guillelmum de Cortusiis. Libri XI.* « Libera » marchia permanente post mortem illorum de Romano, quidam » Vicentini proditorie ... », f. 133-191.

Capita septem priora desunt quae Albrigetus Cortusius Guillelmi filius addidit, iamque vulgata sunt. Alia quoque nonnulla desunt, nimirum libro II caput secundum, septimum usque vigesimum quintum; libro XI caput septimum et additamentum ad caput octavum libri XI a Muratorio editum [*Scriptt. rer. ital.,* XII]. Ceterum textus cum edito Venetiis a. 1636 pleraque convenit.

IV. *Incipit liber de generatione aliquorum civium urbis Paduae tam nobilium quam ignobilium, et primo de ipsorum moribus* [auctore Ioanne de Nono], f. 192-224.

Initium huiusmodi est: « Ante dominium Ezerini de Romano, et post per aliquod tempus, usquedum Paduani annos viginti possidebant, incedebant cum capite discoperto; at illo finito tempore, infulas et galeria, foroiuliano more, incipiebant portare, aut capucia cum rostris ante naxonem plus in altitudinem quam in deprehensionem tendentibus, interulas a lateribus scindi faciebant, et duploydes ex anteriori parte ». Operis tanquam ab anonymo auctore profecti, quemadmodum et in codice hoc est, fragmenta nonnulli afferunt, ac praesertim Muratorius t. II, *Scriptt. rer. italic.* ut et *Antiquitt. ital.*, t. IV. At Ioanni de Naone, seu verius de Nono, opus idem tribuit Ungarellus in chronico ms. paduano, quem alii secuti sunt; ac sub illius quoque nomine fragmentum de Cortusiis, ante horum chronica patavina, anno 1636 vulgatum. Sane de gente a Nono fuse et accurate hic disserit: de se vero inqnit: *Simon de Nono desponsavit Iacobam Rolandini de Paulo subtili, et ex ea genuit filium unicum Ioannem nomine, qui desponsavit Dotam filiam nobilis militis Pauli de Dotis olim de Daulis.* Nullum dubium quin ab hoc auctore ipso prodierit *Ultrabrentam liber de aedificatione,* uti ex titulo codicis 276, quamquam hoc opus multo minus quam illud fabulis scateat. Ex Rolandino quaedam in hoc ad litteram translata sunt, ac multa praeterea scitu digna de rebus potissimum medii aevi tradita: Alberti Bibii et Zamboni Andreae de Favafuscis, quem se audivisse auctor affirmat, auctoritate nonnunquam comprobata. Ioannes hic de Nono medio circiter saeculo XIV scripsisse plane videtur: facta vero quaedam, ubi de Carrariensibus sermo est, ad annum 1390 spectantia, quae codici huic insunt, recentiori manu addita fuisse vero simillimum fit ex eo etiam, qnod ab alio exemplari [cod. 275] omnino absint. Auctoris opera plura memorat Tomasinus in *Biblioth. patav.*, p. 117, 120, 140.

V. *Romanae urbis pontificum compendiosa descriptio.* « Iesus Christus filius Dei vivi in Bethleem nascitur . . . . Petrus apostolus, filius Ioannis de vico Bethsaida . . . . . »; desinit: « Martinus III natione gallicus, anno MCCLXXXI eligitur in papam . . . . dissensiones maximae fuerunt in regnis Siciliae et Aragoniae, et in omnibus terris Ecclesiae », f. 225-233.

Qui codicem saeculo XVII.° possederat, haec sua manu fol. 234: *MDCVIII, XXII Xbris. Haec Cronica antiquissima fuit mihi dono data a nobili viro D. Iacobo Doto, filio q. nobilis viri d. Troiani, dum Patavii praefectura fungerer. Petrus Duodo eques et comes, q. Francisci D. Marci Procuratoris filius.*

Cod. 272 membr., saec. XV, a. 338, l. 228 [L. X, XXXIV]. X.

I. *Incipit chronica de prima edificacione Padue et de aliquibus prosperitatibus et adversitatibus Patavorum.* « Secundum ve» rldicorum historiographorum auctoritates invenitur... », f. 1-4.

Historiola Patavii a bello Troiae, per amanuensem a. 1077 intercepta, fabellis undequaque, stylo rudiori, consarcinata est. Fontes unde hausit sic notat auctor: « In historiis invenitur » quod civitates Paduae, Vicentiae, Veronae, Mantuae, Brixiae, » Trivixii et alia loca ab Adda fluvio citra, dictae sunt civitates » Venetiae et Pergamus; ut invenitur in Pantheone [Chronico » universali Gothofredi de Viterbio, saec. XII] et in historiis Al» pherii [Chronico astensi Ogerii Alpherii saec. XIII, cuius quae» dam obtulit Murat. in *Scriptt. rer. ital.*] et Carminiani »: Ubi de certamine inter Graecos et Venetos, de quo T. Livius sub extremo primae decadis, actum, narrat quod Patavini *singulis annis postea, in memoriam tantae victoriae, ludos repraesentationis huiusmodi constituerunt, qui celebrantur et celebrati sunt usque nunc de mense aprilis.* Narrationi colophonem imponit translatio corporis s. Danielis martyris ab ecclesia d. Iustinae ad cathedralem patavinam, per patavinum episcopum Oldericum, a. 1077 habita.

II. *Incipit chronica aliquorum gestorum Padue et in aliquibus aliis partibus Italie — Hedificata fuit civitas Venetiarum anno domini modo et causa statim inferius contenta.* « Anno igi» tur domini nostri Iesu Christi qui est principium, medium et finis omnium rerum . . . », f. 8-9.

Chronicon breve fundationis Venetiarum usque ad annum 994; quod tamen, annorum supputatione, melioris notae chronicis minime respondet. Inserta est narratio raptus Speronellae Dalesmaninae patavinae, quam illustratam retulit Ioannes Brunacci [codicis ante Farsettum possessor] et in *Antichità italia-*

ne a Muratorio, IV, 1119; et in *Raccolta Calogerà*, XLV. Sub fine legitur: « Anno Christi V.° LXXVIII.° Longobardi sub » rege ipsorum Albuino in Ytaliam primo venerunt et occu- » paverunt provintias istas, scilicet Venetiam, Liguriam et » Emiliam, et de hiis tribus unam fecere provintiam, quam » Longobardiam vocaverunt, nos hodie Lombardiam dicimus; » et ibi ipsi steterunt sub rege suo Albuino predicto, donec oc- » cisus fuit ex machinatione Rosimunde uxoris sue; postea sub » regibus aliis multis usque ad Desiderium regem ultimum Lom- » bardorum, et ab eo tempore citra vacavit rex in Lombardia. » Unde autem et qualiter venerunt, et que bella passi sunt, et » qualiter regnum defecit, longum esset enarrare, et ideo in » tempus aliud differatur ».

« Sed anno Christi VII. XLII. Agilulfus rex Longobardo- » rum filius et successor Luprandi regis Longobardorum, qui » imperavit annis VII, dum infestaret ecclesiam et tributa exi- » geret a civitatibus Ytalie, et Patavienses sibi nollent obedire » neque tributa solvere, movit exercitum contra eos et obsedit » civitatem Patavie, et eieculato igne per magisterium artificum » in domos civitatis, incensa est civitas; propter quod incen- » dium ex una parte civitatis cives fugerunt ad insulas lacuna- » rum venetarum et amplificaverunt habitationes Venecie. Agi- » lulfus vero rex totam civitatem destruxit et muros ac domos » funditus extirpavit; et multo tempore post civitas Patavie » iacuit sic deserta. Nomina vero et progenies illorum qui fuge- » runt longum esset dicere ».

Cod. 273 chart., saec. XVI, a. 308, l. 210 [L. X, CCLXIII]. N.

I. *Incipit liber de generatione aliquorum civium urbis Padue tam nobilium quam ignobilium, et primo de ipsorum moribus.* « Obizo primus nomine Estensis marchio per obitum suum re- » liquit filium unum Azonem [1121] . . . », f. 1-8.

Auctor, Zambonus Andreas de Favafuschis, agit de familiis Estensi, Campi sancti Petri et de Onaria seu Romano.

II. *Incipit chronica de prima aedificatione Patavii et de aliquibus prosperitatibus atque adversitatibus Patavinorum.*

Vide codicem 272.

III. *Translatio testamenti laureati poetae domini Francisci Petrarchae per Lydium Cattum ravennatem.* « Spesse volte pen- » sando tra me stesso . . . », f. 19-20.

Capitula quatuor carminibus italis *[terzetti]* expressa, *de modo et loco sepeliendi eius corporis — de legatis ad pias causas — de legatis ad privatas personas — de haeredis institutione.*

Versionem etsi sensu textum redolentem, fusiori tamen sermone prolatam, anecdotam puto quod in uno Lydii Catti libro *Opuscula* [Venetiis, Ioannes Tacuinus de Tridino, 1502], desideretur. Auctor, iurisconsultus et poeta, saeculo XVI ineunte florens, Bernardinus Gatti seu Catti, *adscripserat sibi Lydii praenomen cum iuveniliter incensus, adamatam quoque adolescentulam, Lydiam ficto nomine appellavit* [Rossi Hieron. *Histor. Ravennat.*, lib. IX, p. 706].

IV. *Quaedam scitu digna de civitate Paduae.* « Padua con- » dita fuit ab Antenore de troiana stirpe post Troiam ever- » sam . . . », f. 28-33.

Annales confusim notati a condita urbe ad annum 1424. In urbe memorantur moenia a ponte s. Leonardi ad monasterium s. Benedicti [a. 1195] — moenia ad sanctum Michaelem [a. 1210] — item a saracinesca [a. 1260] — muri spaldorum reparati [a. 1343] — coepta ecclesia s. Mariae de Purcilia [a. 1214 — erecta monasteria s. Ioannis in Viridario [a. 1221], de Cella [a. 1225], s. Iustinae [a. 1228], palatium communis [ann. 1218, 1306], ac Ubertini de Carraria [a. 1343] — refectae domus combustae in incendio [a. 1291] — Interdictum [a. 1282] — Thesaurus *cum medagiis aureis* inventus in horto domus Dei [a. 1274] — Paduae regimen datum Eccelino de Romano [a. 1237], imperatori [ann. 1311, 1323], Iacobo de Carraria [a. 1318], duci Austriae [a. 1319], Cani della Scala [a. 1327], Marsilio de Carraria [a. 1337], Iacobino et Francisco de Carraria [a. 1336] ec. deque eorum familia passim. — A regimine Paduanorum recedunt Tridentum [a. 1279] et Vicetia [a. 1311] — Padua sibi subdit Abbatiam [a. 1294], Lendinariam [a. 1306], Rhodigium [a. 1308] — Actum quoque de Noventa, Plebe Sacci, Bovolenta, Curtarodulo, Cittadella, Mirano ec.

V. *Alcune memorie e notazioni cavate da un libro vecchio, che fu del sig. Marco Bagaroto nobil padovano, scritte di sua mano come qui appare et prima.* « M. Antonio Bagaroto nasite » adi ultimo mazo 1477 in Padoa, morite adi X decembrio 1555 » in Milano . . . », f. 33-35.

Pleraque de familia Bagaroto, de re annonaria, de rebus exteris.

Cod. 274 chart., 1634, a. 300, l. 210 [L. X, CCXI]. N.

I. *Chronica paduana sapientis Zamboni Andreae de Favafuschis de genere quorundam civium urbis Paduae tam nobilium quam ignobilium.* « Recolentes ne vetustas longaeva aperiat men» tes caligine credentium hominum futurorum . . . . . quaedam » utilia de Patavis concepimus designare . . . », f. 1-38.

Auctor, ciente Marsilio de Aggrapatis (1), chronicon, parvi sane pretii, anno 1335 exaravit, cui serius plura addidere Sicco Polentonus, quaedam quoque librarius huius codicis, qui errores de familia Valeriana, foliis 22-23 exstantes, acrius obiurgat. Familiis, ordine vario distributis ac in aliis exemplis, adduntur a principio earum insignia, spatiis datis pro reliquis. Locum de b. Helena Enselmina, auctori anonimo tributum, protulit Vanzi in *Protogiornale di Padova,* a. 1775, p. 140. Ad finem eadem subscriptio quae in codice antecedenti, num. V. Amanuensis addidit: *D. D. ab. Cass. de Vital. de Pad. Exemplum a. Domini* 1634, *die* 20 *iunii. Tauriliae.*

II. *De antiquitate urbis atestinae, ad Iunium Paulum Crassum patavinum.* Prooem.: « Quoniam saepe saepius, Inni Paule » Crasse, a me iam tres annos ab te . . . . »; historia: « Ateste » igitur ab Ateste Lycaonis et Laothoes filio conditum . . . . », f. 40-60.

Opellam Hippolytus Angelerius ideo Crasso dedit ut Scardeonii operi *de antiquitate urbis patavinae* ab eo publici iuris faciendo adderet. Quod cum infectum fieret, Petrus Vander Aa

(1) « Iustinianis legibus decoratus Marsilius de Aggrapatis, doctor egre» gius, incitator huius chronicae fiendae . . . », fol. 21.

edidit in *Thesaur. antiquit. et histor. Italiae*, tom. VII, p. I, sibi communicatam ab Alexandro Burgos [Patavii, prid. kal. mart. 1721] ex mss. codicibus proprio et domus *Lonigae*, utroque *foedissimis mendis* scatente, emendationibus tamen et notis ab eodem Burgos adiectis. Anno vero 1868 protulit Patavii Theodorus Mommsen in *Memorie dell' accademia di Padova*, p. 23-60 libelli quo alterum eiusdem Angelerii opusculum ex codice Vaticano 9141, f. 144-152. Haec sub fine amanuensis: *Finis, V idus iulii*, 1634. *Tauriliae, D. D. V. P. A. M. P. S.*

III. *De urbe atestina.* « Doi millia anni sino avanti l'avve- » nimento di Cristo regnava in Grecia un re detto Euristeo... », f. 61-68.

Pleraque fabellis tribuenda. Fol. 68 haec notata: « Copiata » dal manoscritto del sig. .... Abbate de Zalavilla da » D. D. D. P. A. V. A. D. 1634. adi 15 luglio, a H. 20 in Tor. » [Toreglia] ».

IV. *Questo è il castello di Este il quale anticamente si chiamava Ateste, et era cittade grande et populosa.* « Proemio del- » l'autore. Pre Hieronimo Atestino al discreto zovene maistro » Lombardo delli Lombardi . . . », f. 68-83.

Exemplum opusculi saeculo XV [anno circiter 1480] sine ulla nota editi, quod amanuensis ipse confirmat: « Copia tratta » da un libro stampato et antichissimo, che nelle mani di alcu- » ni gentilhuomini, qui de Este, cioè delli signori Alberto, Fran- » cesco, et Pietro fratelli Lombardi, copiata da me Antonio Gob- » bi dottor, l'anno 1612, X zugno ad perpetuam rei memoriam ». Folio eodem 68 spatium concessum picturae lineari castri atestini inserendae, ut est in opusculo impresso.

Fabularum commentis non caret opella. Sub fine leguntur epigrammata praesbyteri Hyeronimi Atestini in laudem senatus Venetiarum et de laudibus oppidi atestini.

V. *Memoria di Ateste ritrovata in uno antiquissimo libro, trovata nelli libri dell' illustr. sig. Ottavian Malipiero.* « Re- » gnando Constantino quarto nella Grecia, Valentino duca di » Britannia citeriore . . . », f. 83-84.

VI. *Altra informazione di Ateste.* « Ateste civitas ab Ate- » ste, qui sub Antenore militavit, eodem tempore... », f. 84-85.

Sub fine nota amanuensis: *Adi* 11 *novembre* 1634 *fu finito di ricopiare la presente historia da me D. D. A. C. in Tor. [Toreglia] a hore* 20, *nella quale, abbenchè siano dette molte cose false et favolose, nondimeno ve ne sono anco molto di vere, et che si concordano con altri autori.*

Codici proprio Iacobus Morelli a. 1780 titulum sua manu belle praetulit: *Zamboni Andreae de Favafuschis, de genere quorundam civium patavinorum. Accedunt Hippolytus Angelerius et Hieronymus Atestinus de urbe atestina,* diagrammate adiecto.

Cod. 275 chart., saec. XVII, a. 210, l. 150 [L. X, CCCXLVIII].

I. Ioannis de Basiliis *patavini, familiarum patavinarum stemmata* [anno circiter 1420]. « Post mortem Ezzelini de Ro» mano eiusque familiae totalem destructionem, Patavini pristi» nam recuperaverunt . . . », f. 1-19.

Stemmata, quibus locus in codice paratus, omnino desiderantur. Ea sufficiunt breves historiolae familiarum, 1-27, 65-98, cum indice alphabetico sub fine: desunt 28-64, foliis deperditis: universae occurrunt [L. XIV, 284]. Ex horum chronicorum folio 11 Petrus Vanzi in *Prologiornale per l' anno* 1773 *ad uso della città di Padova,* p. 45, haec intulit: « Habemus in civita» te familias multas non origine patavas; propter bella enim et » pestes aliquando remanent mulieres viduae et domicellae sine » attinentibus. Padua civitas et studii: scholares aliquando *filo» cantar* et uxores accipiunt » ec., ex consilio notata propter vocabulum *filocantur,* nempe libenter cum foeminis nentibus conversantur, quod sumptum ex earum nentium congregatione in boum stabulis, hyemis tempore, quam *filò* dicunt.

Auctorem, s. Bartholomaei ecclesiae Venetiis vicarium, Petrus Caucus patriarcha gradensis anno 1404 a munere amovit. Eius familiae monumenta historica ex Albertino Mussato dedit in fragmentis, quae proxime subsequentur, Ioannes de Naone.

II. Ioannis de Naone *seu* de Nono, *fragmentum libri generationum aliquot familiarum patavinarum, sine initio et fine.* « . . . Sacci ni faciliter in Paduam potuissent conducere, aio Ma» charuffos . . . », f. 22-37.

Origines et gesta enarrantur duarum supra viginti familiarum.

III. *De urbis atestinae primordiis, quae auctor anonimus ex antiqua membrana anni* 300 *itale transtulisse testatur*, f. 41-46.

Eadem quae codice praecedenti, n. V.

IV. *Ex chronica scripta circa ann. Domini* 1420, f. 47-73.

Eadem est opella quam numero I attulimus, his sub fine subscriptis: *Finis chronicae Domini Petri Borromei patavini civis, usque de anno* 1420 *scriptae.* Indicem itale datum haec excipiunt: *Ducato di Moncelese — Signor del castello di Pendise — Signor del Castello di Merendole — Signor del castello di Lozo — Conte di Monte Venereo — Conte di Calaon — Conte di Baon — Conte d'Arquà — Conte del Castel di Cinto.*

V. *Incipit liber de generatione aliquorum civium urbis Paduae, tam nobilium quam ignobilium, sapientis Io. Boni* [Zamboni] *Andreae de Favafuschis*, f. 77-148, 149-205.

Historia plurium familiarum patavinarum anecdota, codice quoque antecedenti obvia, n. I.

Duplex exemplum, in fine subscriptum: *Exactum et completum est Dei favente clementia, opus familiare domesticum, taliter qualiter vulgarizatum claris sermonibus, in quo tractatum est de laudabili memoria quorundam nobilium Paduae, sub anno Domini* 1335, *dominante domino Alberto della Scala, ante quem praecesserunt in dominio dominus Iacobus Grandis de Carraria et dominus Marsilius de Carraria, milites nobiles et potentes.* In altero desiderantur praefatio ac interpolationes posteriores quae primo insunt.

VI. *Chronica veneta annorum* 1576, 1629-1631, *quibus pestis, fames et bellum in Italia desaevierunt.* « Del 1576 fu peste » universale per l'Italia, così nel stato della repubblica di Ve- » netia . . . », f. 211-216.

VII. Ioannis Francisci Forzatè Capitislistae, *heroes domus Transalgardae seu de NN. Capislistaeis.* « 1435. Die Iovis 17 fe- » bruarii, in civitate Basileae, feci notarium et iudicem ordina- » rium Dominum Antonium Bruges . . . », f. 222-276.

Praeest folio maximo arbor gentis Transalgardae patavinae. Auctor, legatus venetus concilio Basileae ann. 1433-1435,

ibi dum esset, historiam et propriam et familiae suae scite exaravit. Viros enim ex ea illustres, connubia, munera, insignia, documenta quaeque, uno verbo, non tantum recitat, sed et auctorum symbolam qui de iis egerunt profert. Plura de se habet fol. 39-40, sic incipiens: « Ioannes Franciscus Capud' Listae, » i. u. d. usque in hunc a. 1434 legit in studio almo patavo annis » 33, scilicet 18 in iure canonico, reliquis in iure civili. Con» currens fuit, magno cum honore, Signorini de Homodeis me» diolanensis, Iacobi de Saliceto bononiensis, Raphaelis Fulgo» sii, Pauli de Castro...... ». Exemplum privilegiorum legitur fol. 263-273, quibus illud addendum quo Sigismundus auctorem die 6 aprilis a. 1434 sacri palatii comitem renuntiat. Foliis 225-228 ea insunt compendio, de quibus ille: « Reperta » sunt hoc loco et tempore annalia domini Antonii de Alexio » iudicis et civis patavi, habitatoris civitatis Verone, scripta » per ipsum 1258, colligendo annalia cuiusdam Iacobi de Arden» gis, sive de Broseminis civis patavi, facta tempore Federici » Barbarossa 1108 et etiam colligendo ea quae scripsit Ziliolus » cancellarius communis Paduae 1196..... ».

Haec omnia puto, saeculo proxime exacto, exscripta ex codice ms. membranaceo quem, teste Ap. Zeno, familia de Capitibuslistae Patavii servaverat, ac hodiedum bibliotheca municipalis patavina, olim *Piazza*.

VII. *Commentaria de genere et nominibus familiae Scardeonae, alias de Carturio. Bernardinus Scardeonius praepositus et canonicus patavinus gentilibus S. P. D.* « Dum assidue et mul» tum die ac nocte intra me cogito quam exiguum et angustum » vivendi spacium ... », f. 277-304.

Hanc codicis partem saeculo decimoseptimo possederat Patavii Ioannes Baptista Fichetus. Vide Tomasini, *Biblioth. patav. ms.*, p. 124.

Cod. 276 membr., saec. XIV, a. 263, l. 190 [L. X, XCVI]. Ma.

I. Ultrabrentam, *de aedificatione Pataviae iuxta montem braitidanum et eius nobilitate, libri quinque.* « Quia divinitatis » est omnium reminisci et non humanitatis .... Ex libris

» Sabinae et aliis quaedam vulgaris scriptura edita fuit portae, » cuius ego Ioannes de progenie dominorum a Naone in litte- » rale tema componere laboravi. Nova etiam gesta Paduae ca- » tulique Veronae et mixtim aliorum iuxta posse conscribam ». Finit: « Rex Anthenor in hoc bello percussus super capud, quo » ictu mortuus est. Et Pulus quondam Dardani filius regno Pa- » due coronatus fuit », f. 3-18.

Opus totum nugis ineptissimis constat, quibus Guillelmus Ungarellus aliique nonnulli rerum patavinarum scriptores commentaria sua quandoque inquinarunt. Auctor est idem qui *Ioannes de Naono, Ioannes de Nono* et *Ioannes de Noali* appellari consuevit, cuius exstant fragmenta opellae *de familiis patavinis* codicibus 271, 275. Quae de auctore scitu digna occurrunt, ea codice eodem 69 annotavi. Opus, minime codicem, Bonifacii Papafàvae scrimnia asservabant, ex Tomasino (1): « Liber de aedificatione urbis Pataloniae ad *montem braitida- » num,* i. e. montem rubeum ». Incipit: *Quia divinitatis est omnium reminisci* ec. Alius est finis: *Nullus igitur de sui status praesumat,* quae propositio in nostro codice nulla est.

II. *Histoire de Atile.* « Apres ce que nostre seignor iesu » crist nasqui e fu penez e mort apostre furent mout esgare... », f. 19-44.

De opere, quod in hoc ipso codice viderat, meminit in opere: *Della eloquenza italiana* (2) Fontaninius, cuius verba, hodiedum quoque eiusdem pretii, libens repeto: « Con questo poema » pella *guerra d'Attila,* scritto [da Nicolò Casola bolognese] in » romanzo comune di Francia, non ha che fare un altro libro » nel medesimo idioma, e non in versi, ma in prosa, il qual » tratta parimente della *guerra d'Attila* e serbasi in Padova » nella libreria de' Canonici regolari Lateranesi di san Giovanni » di Verdara, scritto nel secolo XIV. L'eroe di questa istoria » favolosa è *Panduceo,* mentovato per altro dal Casola; laddove » quello del poema del Casola stesso è *Foresto;* dal qual libro » Bernardino Scardeone trascrisse quanto registra nelle classi

(1) *Biblioth. patav.*, p. 117.
(2) Roma, 1736, lib. I, p. 46.

» XIII e XIV del libro III delle *Antichità di Padova*. Ora entrambi i suddetti romanzi, furono la sorgente di tutti i favolosi racconti, sparsi dappoi sopra la guerra d'Attila e l'assedio » d'Aquileia, dai quali facilmente si lasciarono gabbare non » pochi autori italiani de' secoli posteriori al Casola, come troppo creduli e sforniti d'ingegno critico nella cronologia e nella » storia ». Qui tamen rem penitius perscrutabitur, is fateatur oportet narrationes eiusmodi fere omnes ab unico Casola exortas.

Cod. 277 chart., saec. XVI, a. 283, l. 210 [L. XI, CCXVII]. N.

Chronica de novitatibus Paduae et Lombardiae facta per d. Guielmum de Cortosiis, libri undecim. « Libera Marchia permanente post mortem illorum de Romano . . . ».

Liber primus incipit capitulo octavo, quod desint additamenta Albrigeti, nec habet secundum usque vigesimum quartum secundi libri quae Zenus Muratorio comunicaverat.

Nomen suum bis Io. Baptista Fichettus codici inscripsit, eidem quem in huius bibliotheca exstantem retulit Tomasinus in *Biblioth. patav.*, p. 124, quod numerus foliorum 377 ab eo datus nostro conveniat.

Cod. 278 membr., saec. XIV, a. 293, l. 210 [L. X, CLVI]. Z.

Guillelmi et Albrigeti Cortusiorum, *historia de novitatibus Paduae et Lombardiae.* « Gloriosa Iustina, civitatis Paduae regina, in nostris necessitatibus semper clipeus et tutela . . . ». Folia 40.

Opus curis Felici Osiis a. 1636, a Muratorio in *Scriptt. rer. ital.*, XII, ac Graevio in *Thesaur. antiquitt. Italiae*, VI, I, pervulgatum est. De codice id singulare annoto, minime deesse quae in plerisque desiderantur, capitula a filio Albrigeto addita; eundem in fine mutilum, explicit enim in extremo capite libri septimi. Dolet summopere manu impia capitula sub initio codicis rescissa, quae libri possessor Ap. Zenus ex codice comitis Manfredi de Comitibus exscripserat, de quibus Muratorius loco cit., p. 759: « Forte factum est ut apud cl. v. Apostolum Zenum

» caesareum poetam atque historiographum, amicum inter prae-
» cipuos meum, repererim Cortusianae historiae partem non
» contemnendam, quae editori Osio sive Dominico Molino in-
» comperta lucem nondum aspexit. Nimirum capita XXIV eius-
» dem historiae hactenus desiderata descripsit ille ex nostro
» codice vetusto apud nobilem virum comitem Manfredum de
» Comitibus patritium venetum olim adservato. Facile votis
» meis cessit amicus Zenus, mihique dimisit praeclaram hanc
» laciniam reliquis Cortusiorum libris adiungendam. Itaque
» ipsum publici iuris nunc facio et quanquam integrum librum
» sola constituisset; attamen eandem conieci in librum secun-
» dum a capit. II. ad XXV. Hoc interim beneficio fruantur le-
» ctores ». Verosimile est fasciculum avulsum Muratorium sibi asservasse dum saeculo decimo octavo ad finem vergente, praefectus bibliothecae Dominicanorum *alle Zattere* in catalogo codicum Zeni ipse adscripserit: « Precede al codice una copia del
» libro secondo tratta *di mia mano* [scilicet Zeni] da un codice
» del conte Pio de' Conti, gentiluomo veneziano, nella quale
» sono descritti ventitre capitoli che nel codice non si trovano ».

Cod. 279 chart., saec. XVII, a. 216, l. 154 [L. X, CXXVII]. Mp.

Cortusii *patavini duo, sive Guillelmi et Albrigeti Cortusiorum historia de novitatibus Paduae et Lombardiae, ab anno MCCLVI usque ad MCCCLXIV, solerti Felicis Osii calamo serio castigata beneficio mss. exemplarium IV, quorum primum sumministravit illustrissimus serenissimae reipublicae venetae senator et obliteratae veterum scriptorum memoriae restitutor,* **Dominicus Molinus**: *secundum, exaratum viri docti Francisci Mussati manu, consanguineus eius et i. u. c.* **Marcus Antonius Mussatus**: *tertium* [Bartholomaeus] *Petardus patavinus* [veronensis] *i. c. et civis: postremum* **Iacobus Philippus Tomasinus,** *canonicus saecularis s. Georgii ab Alga Venetiarum et s. Mariae ab Avantio Patavii prior. Libri XI.*

Codicem universum, foliorum 312, propria manu recensuit Felix Osius pro editione veneta anni 1636: propterea occurrunt quoque annotata a typographo in impressione advertenda.

Cod. 280 chart., saec. XVI, a. 320, l. 216 [L. X, CCLXX]. N.

I. *Annales magnificae civatis Paduae ab an.* 1174 *ad ann.* 1318, *nempe usque ad electionem Iacobi de Carraria.* « MCLXXIV. » Rempublicam patavinam consulibus . . . », f. 2-27.

Anno unoquoque quaedam, nulla adhibita methodo, annotantur, nominibus potestatum semper allatis.

II. *De electione Iacobi de Carraria.* « Iacobus de Carraria a » Gibellinis electus fuit in ducem die XXIIII mensis iulii, anni » MCCCXVIII . . . », f. 28-29.

III. *Historia genealogica familiarum patavinarum.* « Ecce- » linus primus olim nobilis militis Alberici de Onaria genuit » Eccelinum Balbum . . . », f. 31-78.

Auctor quicumque fuerit, saeculo certe XV historiolam singularum familiarum, numero ultra sexaginta, insigniis nobilitatis aut clypeis, uti dicitur, descriptis absolvit.

IV. *Beati Hieronymi vita hexametro versu a Hieronymo Bononio tarvisino composita.* « Insignem memorare paro Stri- » donis alumnum . . . », f. 79-92.

Poemation anecdotum, cum eiusdem Hieronymi vita, oratione soluta exarata, Bernardo de Rubeis episcopo tarvisino nuncupasse auctorem saeculo decimoquinto quo vixit, scimus. In fine plura in idem argumentum versu descripta adduntur. Extremum *Picturae ratio nunc quae sit dicere pergam,* edidit Rambaldus degli Azzoni Avogadro ex codice Barth. Burchielati in *Raccolta Calogerà*, XLVIII, p. 215-220.

V. Hieronymi Bononii, *ad magnificum atque clarissimum M. Antonium Maurocenum equitem libellus* **Mediolanum** *inscriptus.* « Dum iuvat illustres Venetum Insubrumque per oras . . . », f. 93-99.

Editum est titulo: *Mediolanum sive itinerarium Hieronymi Bononii senioris poetae tarvisini carmen epicum. Emittente Bartholomaeo Burchelato physico, illiusmet uxorio pronepote. Libratorum ad haec novae ipsius doctoris Burchelati academiae carmen elegum.* Tarvisii, 1626, p. 24, 4.° Editor in prooemio: « Auctor » . . . . . . nunquam emisit, nescio an morte praeventus, an quod

» haudquaquam ausus fuerit typis impressoriis propria opera » commendare ».

VI. Eiusdem, *calamitatum ab immanissimo Turco Christianis illatarum flebilis querimonia.* « En iterum Turci solito re- » diere tumultu . . . », f. 101-110.

Praeit titulus: *Huic libello est titulus Scander.*

Scander agens Turcas Venetorum in damna feroces
Finibus his saevus terribilisque fuit.
Nomine nempe suo meruit signare libellum
Materiam gestis cui dedit ipse suis.

Poematio anecdoto distichis 243 manus recentior addidit:

Scander lingua turcica Alexander.
Scander apud Turcas Pontano teste vocatum
Nomen Alexander lingua latina vocat.
Scanderiam dicunt Turcae quam condidit urbem
Rex Macedonum, et proprio nomine dixit opus.
Ductor agens turmas Turcarum in bella feroces
A magno ductum rege ita nomen habet.

Cod. 281 chart., saecc. XVII-XVIII, a. 314, l. 220 [L. X, CCLXXXII]. N.

I. Laurentii Pignorii, *schedae autographae de antiquitatibus patavinis.*

Praeest exemplum pariter autographum epistolae datae Patavii, die 4 iunii 1599.

a. *Schedae latinae,* f. 1-6.

b. *Particolari cavati da un libro ms. intitolato:* **de ludo fortunae,** *et visione Egidii regis Pataviae.* « Nel tempo che Ca- » ne della Scala tolse Vicenza ai Padovani, le mura di Pado- » va . . . », f. 7-8.

Patavium compendio descriptum, de quo sic Iacobus Morellius a principio: « La descrizione di Padova stimo che la fa- » cesse per essere inserita nell'*Itinerario d'Italia* dello Scoto, » colle giunte del Giovannini da Capugnano ». Vicent., 1601, 8.°

c. *Schedae partim itale, partim latine, ad opus* **Origini di Padova** *exarandum, quod anno demum* 1625 *protulit,* f. 11-41.

d. *Epistola data Patavii* 4 *iunii* 1625, *qua Marco Antonio Ramiti Venetias mittit opus impressum* **le Origini**, f. 42-43.

Sigillum bucella impressum refert ancoram cum lemmate TELLVRIS IAM CERTVS.

e. *Fragmentum stemmatis Carrariensium quod exstabat Patavii in aula praefecti olim regia Carrariensium, olim a Laurentio Pignorio desumptum,* f. 44-46.

f. *Rerum patavinarum scriptores,* f. 47-51.

Foliis 48-49 habes quae codicem proxime insequentem non tantum illustrent sed et de operibus ceteris Alexandri Carrerii fusius referant.

Pignorii indici alia adduntur nomina scriptorum f. 51, manu Bonaventurae Sberti et Iacobi Morellii.

Haec omnia, quae propriis annumeraverat codicibus mss. Iacobus Tomasini (1), idem Morellius ab interitu vindicavit anno 1780, quod sibi coemerit.

II. *Della beata Beatrice d'Este. Vita antichissima, ora la prima volta pubblicata, con dissertazioni dell' abbate Brunacci.*

Operis, eodem titulo anno 1767 Patavii editi, autographum, in quo tamen desiderantur tum anacephalaeoses tum vita anonima latina, f. 52-105.

III. *Studia ab eodem Brunaccio, latine et itale collata in b. Beatricis vitae augmentum,* f. 107-132.

IV. Antenoris Scalabrini, *canonici ferrariensis epistolae autographae quinque, itale datae annis* 1765, 1766, 1768 *Ioanni Brunacci, ut et documenta quae ad vitam b. Beatricis referuntur,* f. 133-156.

Cod. 282 chart., saec. XVII, a. 310, l. 214 [L. X, CCXCIII]. D.

Henrici Calderii, *patavini, de rebus gestis Patavinorum, ab urbe condita ad excidium gentis Carrariensium, libri VII.* Prooemium: « Cunctis Italiae urbibus Patavium nobilitate et magnitudine perpetuo antecelluisse... »; liber primus: « Sacrae perhibent litterae Nembrottum gigantem ... ».

(1) *Biblioth. patav. ms.*, p. 132.

Auctor est Alexander Carrerius patavinus, praepositus ecclesiae s. Andreae, morte functus die 20 augusti 1626, de quo Tomasinus in *Biblioth. patav. ms.*, p. 117; fusius vero Pignoria in *Memorie inedite* [cod. 281, f. 49]: « Henricus Calderius est » Alexander Carrerius. Ipse enim cum viveret me rogavit ut » cum cl. viro Marco Velsero agerem, quatenus haec eius histo- » ria Francofurti vel Augustae typis mandaretur; se autem data » opera nomen suum suppressisse, alienum ascivisse, ut peri- » cula evitaret. Titulus autem huiusmodi est: *De origine et ge-* » *stis Patavinorum libri septem, Henr. Calderio auctore*, exem- » platum per me Gasparem Spatiarum a quodam alio mihi mu- » tuo tradito per ill. et admodum rev. ac praestantissimum i. » c. d. Alexandrum Carrerium, die 21 nov. 1615, et postea fini- », ta exemplatione eidem restituto 20 dec. eiusdem anni 1616 ».

« . . . . In praefatione lib. 1 dicit Rolandinum et The- » baldum Cortellerium scripsisse vernacula lingua, qua omnes » vulgo loquebantur: quod est plane falsum: Rolandinus enim, » quidquid sit de Cortellerio, scripsit latine. Dicit praeterea Io. » Villanum primum fuisse qui italico sermone res gestas descri- » beret: quod non est verum: Ricordanus et auctor historiae » pistoriensis primi fuerunt. At lib. I, cap. 21 loquens de Pros- » docimo, hic egregius auctor transtulit ad verbum quae Iaco- » bus Cavacius edidit in sua *historia* lib. I, p. 5, quod fuit pur- » puram assuere centunculo rubi. At pag. 7 et 8 et 9 et pag. » 10 integram exscripsit magnam partem, et ita deinceps, ut » pag. 26. O ineptum furem! ». Nec ex Cavacio tantum, sed ex Rolandino quoque, Scardeonio aliisque tractus longiores verbotenus exscribit.

Codex habet folia 92: huic similem apud doctorem Andream Meneghini Patavii laudat comes Ioannes Cittadella in *Storia della dominazione carrarese*, Padova, 1842, t. I, p. XI.

Cod. 283 chart., 1606, a. 200, l. 134 [L. X, XXXV]. F.

Chronicon Patavii. « De conditionibus urbis Euganeae. Pri- » mum itaque omnium satis constat apud omnes fere scripto- » res . . . ».

Compendium est operis Bernardini Scardeonis canonici patavini: *De antiquitate urbis Patavii et claris civibus patavinis. Libri tres,* non una tantum vice editi.

Codicem, foliorum 156, scribebat *Antonius Antoniolus a Patavio anno Domini* 1606, *die* 17 *septembris Patavii,* insigniis praepositis tum civitatis Paduae tum librarii. Hic idem a. 1608 exscripsit praelectiones Caesaris Cremonini professoris gymnasii patavini *de anima* trino volumine, quod ante plures annos bibliotheca collegii *societatis Iesu* Brixiae possederat (1).

Cod. 284 chart., saec. XV, a. 309, l. 210 [L. X, CCXCII]. D.

Petri Pauli Vergerii *senioris, iustinopolitani, de carrariensi familia et de illustrium eius principum rebus gestis* [ad a. circiter 1355]. « Carrariensis familia, unde Paduanorum [princi- » pum] origo profecta est, clara ne olim ac potens . . . ».

Narratio, etsi mutila in fine, uti ex collatione cum Burmanno (2), Muratorio (3), tamen et antiquitate et emendata lectione valde praestat. Complementum aestimaverim codicis epistolarum Vergerii, quem ex Brunaccio Farsettus (4), ex hoc habuit bibliotheca nostra [L. XI, LVI], si ex manu scribentis et forma voluminis coniicio. Frequentiores liturae et scriptura ex ungue respondens fragmento, *Allegabilia ex Timaeo Platonis* in nostro codice [L. XIV, LIV, f. 98], autographum esse, sine ulla controversia, evincunt. De opere Muratorius in prooemio: « Elegantissime conscriptam profero, sed minime absolutam, » quippe ne ipse quidem illam ad umbilicum perduxit. Quan- » quam Carrariensibus dominis suis ille diutissime superstes » fuerit, ultra tamen non est progressus, fortasse quod postre- » mam illorum calamitatem referre animus non sustineret, aut » potius quod detrectaret bella scribere deinde exorta inter Car- » rarienses et Venetos, ne illorum laude horum odia incurreret, » sub quorum ditione natus is erat ».

(1) Zaccaria. *Iter italic.*, p. 119.
(2) *Thesaur. antiquit. Ital.*, t. VI, p. III.
(3) *Scriptt. rer. ital.*, t. XVI, col. 113-418.
(4) *Bibl. ms. Farsetti,* Lat. Cod. XCVIII.

Cod. 285 chart., saec. XVI, a. 211, l. 152 [L. X, CCXXVI]. N.

Eiusdem, *idem opus.* Folia 64.

Editionem Muratorianam [*Scriptt. rerum italic.*, XVI, 113-184] presso vestigio repetit codex, cuius tamen sub fine desunt verba: « meritoque principatus dignitate caruit, cuius glo- ». riam improbo facinore temeraverat ». Aliter sensit Franciscus de Cesso patavinus qui *ex musaeolo* suo *Venetiis die* 17 *iunii* 1610, huius sui codicis titulum sic inscripsit: « Hoc opus de » principibus Carrariensibus falso adscribitur Vergerio, ut a » doctis viris, speciatim a Laurentio Pignorio accepi, et licet » historiam continere credi possit, nihilominus ex eo quod Ver- » gerius Carrigerae familiae honesta necessitudine obstrictus » scripserat, Ubertino Francisci senioris de Carraria nepoti opus » editum *de ingenuis moribus,* nobiles de Papafava patavinos » eiusdem Carrigerae stirpis, ad maiorem fidem a sacra verae » gloriae fama, id in unum redigere curasse ut unico intuitu » alta parentum decora conspici possent sub nomine Vergerii » eiusdem, vere scriptores illorum temporum, traditum est, et » ita pensandum puto F. D. C. ».

Cod. 286 membr.-chart., saecc. XV-XVII, a. 220, l. 168 [L. XIV, CCLXXXVIII].

I. *Statuta collegii Tornacensis paduani studentium in iure canonico, quod appellant* **Putei Campionis** *seu simpliciter* **Campion,** f. 1-32 [membr.].

Albirus de Branchasichis de Luca, canonicus tarvisinus constituerat Patavii collegium s. Mariae Tornacensis, eo ut sex scholares *liberi et de legitimo matrimonio procreati,* duo dioecesis tarvisinae, totidem ferrariensis et paduanae, ibi hospitio recepti, septennio iuri canonico in archigymnasio patavino vacarent.

Statuta *facta et ordinata per habentes ad hoc potestatem super regimine et ordinatione dicti collegii et scholarium eiusdem,*

decem numero referuntur, scilicet 21 octobris 1429 — 12 octobris 1448 — 16 decembris 1486 — 31 maii 1505 — 16 iulii 1533 — 8 iulii 1537 — 22 septembris 1592 — 8 martii 1593 — 19 iunii 1611 — 21 novembris 1612. Inserta est fol. 16-17 confirmatio privilegiorum archigymnasii patavini facta per Eugenium papam IV, Florentiae, 1 decembris 1439.

II. *Instrumentum donationis gastaldiae Anguillariae conventui ecclesiae s. Antonii de Padua, factae a Francisco iuniore de Carraria, domino et capitaneo generali Paduae,* 17 iunii 1405, f. 34-39.

Donationi causam praebuerunt vasa aurea et argentea data ex sacristia eiusdem ecclesiae Francisco seniori *propter graves et intollerabiles occurrentes impensas belli.* Vasa autem sunt viginti calices, duae ampullae, tria thuribula, duae navisellae, duo tabercula, figura ad imaginem s. Ludovici, una civitas Paduae aurea, praeter centum libras, *omnia computatá, calculata et extimata valoris et precii ducatorum mille septingentorum et viginti auri.* Edidit Petrus Saviolo in *Ordini e regole per il buon governo et amministrazione della ven. arca del Santo.* Padova, 1727, parte sec., p. 1-6.

Exemplum sumptum die 14 augusti 1586, *ex catastico nigro venerabilis arcae s. Antonii.*

III. *Summario delli privilegî del convento del Santo di Padova,* annis 1471, 1585, f. 41-44.

Ternum statutum de aliquibus fratrum et consilii eius monasterii iuribus.

IV. *Oratione dell' eccellentissimo sig. Cesare Cremonini filosofo nel studio di Padova, in favore di esso studio contro li pp. Gesuiti, fatta alla serenissima signoria di Venezia.* « Da quel » tempo, sereniss. . . . . . . che Padova città altrettanto per ogni » grado d'eccellenza risplendente . . . », f. 48-61.

V. *Index potestatum, consulum sive rectorum civitatis Paduae, ab anno MCLXXIV usque MCCXCV.* « Nota quod tempora potestatibus antescripta dicunt tempus electionis cuius» libet potestatis . . . », f. 63-71.

Fasciculo chartaceo saeculi XVI, a Laurentio Pignorio exscripto, quem iamdiu Alexander de Este patavinus possede-

rat (1), titulum propria manu inscripsit Ioannes Brunaccius patavinus. Opusculum publici iuris factum est Patavii anno 1636 post chronicon Rolandini, et a Muratorio ex codice Ambrosianeo cum indice qnoque italo, utroque ad annum usque 1364, in *Scriptt. rer. ital.*, VIII, 366-390.

VI. *Pitture d' autori rinomati antichi e moderni esistenti ne' sacri tempî et altri publici lochi della citta di Padova.* « Io » ti presento nna raccolta delle pitture più rinomate...... », f. 75-92.

Opellam, saeculo decimo octavo exscriptam, Iacobo Morellio favente, in opus *Pitture, sculture, architetture di Padova* anno 1795 editum, adhibuit Petrus Brandolese (2).

VII. *Descritione della regia città di Padova, fatta l' anno* 1364, *sotto l' illustr. et potente signore, il signor Francesco da Carrara, signor di Padova, Treviso* ec. « Si trovano anime in » Padova nel presente anno settanta otto mila.... », f. 95-99.

Exemplum saeculi decimi octavi.

VIII. *Chronica dominorum Carrariensium, natioque edita per clarissimum doctorem dominum Ioannem de Ravenna.* « Gen» tem Carrigeram gestarum rerum gloria, virtute, opibusque ac » reliquis fortunae adornamentis claram... », f. 110-115.

Auctor, *unus in famulitio principum Carrariensium,* dicat opus egregio militi Rodulpho de Carraria senioris Francisci nato: « Multi generis multifariaeque fortunae mortales, miles in» signis, in maiorum tuorum, in primisque magnifici parentis » tui aede famulati..... ».

IX. *Statuta, banna et ordinamenta communis Sancti Georgii de perticis,* f. 116-118.

Membrana ex saeculo decimoquarto, qua statuta numero viginti recitantur.

X. *Matricula excellentissimorum dominorum doctorum philosophorum et medicorum sacri collegii patavini* 1567, f. 119-124.

(1) Tomasini. *Bibl. patav. ms.* Utini, 1639, p. 118.

(2) « Il caval. abate Iacopo Morelli, gli [Pietro Brandolese] diede ad esa» minare un ms. intitolato: *Pitture di autori rinomati* ec ». Moschini. *Guida per la città di Padova.* Padova, 1817, p. XI.

Doctores sunt numero biscentum octoginta quatuor.

XI. *Constitutiones sacri patavini collegii philosophorum et medicorum libri quinque.* « Philosophorum medicorumque sacri » patavini collegii leges ac constitutiones scripturi, non abs re » fore duximus . . . », f. 131-173.

XII. *Statutorum correctiones a sacro collegio artistarum propositae annis* 1671, 1674 [in archigymn. patav.], f. 175-178.

Correctores fuerunt Vincentius Anselmus, Camillus Bonfilius et Albanius Albanensis.

XIII. *Statuta et ordinamenta, introituum ac bonorum gubernationem arcae d. Antonii de Padua spectantia,* f. 180-220.

Quae in codice sine ordine et per saltum exhibita sunt ad annum 1612, ea latius absolvit ad annum 1727 Petrus Saviolo in *Arca del Santo* [Padova, 1727, pagg. 296, 92].

Cod. 287 chart., saecc. XV-XVIII, a. 320, l. 224 [L. XIV, CCLXXXIV].

I. *Prolusio habita in seminario patavino a Iacobo Giacometi studiorum praefecto, anno* 1690. « Quod a me grati animi » memoria postulat septimum iam annum haec suscepta docen- » di provincia . . . », f. 1-3.

II. Eiusdem *prolusio habita anno* 1694. « Iampridem su- » sceptum publice proludendi morem . . . », f. 4-5.

Utrumque editam lege in *Opuscula politioris litteraturae,* Venetiis, 1738, p. 103-121.

III. Placidi Ciconiae *patavini, monachi cassinensis, oratio de vera imitandi ratione et de laudibus oratoriae facultatis, habita Ravennae in coenobio d. Vitalis, IX kal. mart. MDCCXXXI.* « Etsi, praesul amplissime . . . . . . a pudore et verecundia qua- » dam, quam natura ipsa . . . », f. 11-14.

IV. *Studio di Padova.* « La remotissima antichità dello » studio di Padova tiene affatto in se stessa sepolta... », f. 16-56.

Mitto fabulam quam auctor *semplice congettura* appellat, *che avanti la nascita di Cristo, in Padova professori e studio vi fossero.* Quae ceterum in historiola, dimidio saeculo proxime elapso exarata, agantur habet index: *Origini dello studio — Ret-*

tore dell' università — Ministri e cassa delle due università — Consiglieri e nazioni — Nazione alemana ed oltremarina — Leggi e obblighi per gli scolari — Modo di ottener la laurea — Privilegî degli scolari — Obbligo de' lettori — Cattedre soppresse ed esistenti de' leggisti — Cattedre soppresse ed esistenti degli artisti — Collegî — Licenziati in chirurgia — Aggravio annuale incombente alla cassa dello studio, oltre agli attuali professori.

V. Ioannis de Basiliis, *de familiis patavinis. Exemplum chronicae scriptae de anno MCCCCXXXX*, f. 59-78.

Exemplum chronicorum in codice 275, nisi quod hic absolutum occurrit.

VI. *Inventarium bonorum mobilium existentium Padue in domo habitationis quondam domini Lodovici predicti* [a. 1428], f. 79-96.

Fol. 85-96 accedit inventarium bonorum immobilium. Ex mobilibus rem bibliographicam intersunt códices mss. quorum syllogem, missis verbis *item* et *unum*, qua repetitis, do: *Digestum vetus — Infortiatum — Volumen codicum — Digestum novum — Bartolum super digesto veteri, novo et infortiato, in papiro — Bartolum super codicem in cartis edinis — Trinum super codicem in duobus voluminibus, in cartis edinis — Baldum super sexto codicis in papiro — Summam Azonis — Raynerium super digestum novum — Volumen librorum plurium, et inter cetera continet repertorium domini Lodovici, de papiro — Repertorium domini Lodovici testatoris in cartis edinis — Decretalem — Decretum — Sextum — Speculum — Novelam Iohannis Andree super sexto, super prima et secunda parte decretalium, in papyro — Repertorium super speculo — Viaticum in medicinalibus — Cronicam Ecelini — Petrum de Cresentio — Codicem parvi pretii — Infortiatum sine glossis — Cronicam domini Guillelmi de Cortosis — Tractatum de bello cum pluribus aliis libris in eodem volumine — Ieremiam de Montagnone — Summam archiepiscopi — Statuta communis Padue — Librum fisicorum antiquum — Compendiosam — Partem biblie — Compendium pauperum in papiro — Almagestum — Librum magnum Iohannis a Pisa — Partem biblie in littera parva — Boccium*

de musica — Terentium — Clementinas — Librum ecclesie in quo sunt offitia nativitatis — Viaticum — Plures libros in astronomia — Summam Guidonis de Suzaria super ordine iudiciorum — Librum de vita servorum in cartis edinis — Tres libros codicis sine glosis — Missale — Librum in quo sunt multi tractatus de iure — Loicha Burlei — Librum quadripartitum Ptolomei — Librum Algacelis ad iudicia astronomie — Primam et secundam partem et unam partem tertie partis geometrie et tractatus de spera — Librum secretorum Aristotelis ad Alexandrum — Librum tractatus et falatie s. Tomae — Phylosophiam — Logicam Aristotelis — Scriptum super Porphiryo, cum aliquibus questionibus — Tractatum de oculis et curarum eorum — Geometria Euclidis — Scriptum cum questionibus magistri Petri de Alemannia super libris posteriorum — Scriptum super libro de anima.

VII. *Legenda* [historiola] *de eo lo quale da esso Beato Prosdocimo era stato sanato.* « Questo homo che tu cerchi è perfe-» ctamente istrotto nell'arte di medicina . . . », f. 98-99.

Plura desunt in fine.

VIII. *Exemplum decretorum veneti senatus de electione ad publicam in gymn. patav. lecturam Thomae de Cambiatoribus, Antonii de Luca, et Georgii Trapezuntii, a.* 1409, 1460, f. 100-101.

IX. *Instrumenti nuptiarum inter doctorem Benedictum Tyriacam de Mantua et Iuliam filiam Francisci de Dondis ab Horologio patavini, exempla duo.* 28 *mensis oct.* 1529, f. 104-105.

X. *Annotatiunculae in Cornelium Nepotem, manu Iacobi Facciolati, in archigymn. patav. logicae professoris,* f. 110-114.

XI. Natalis Lastesii, *marosticensis, scripta varia, pleraque carmina,* f. 115-145.

Praeest imago auctoris aere sculpta a Caietano Venzo ex pictura Ant. Zanotti, praemissa operi: *Lettere famigliari dell'ab. Natale Lastesio.* Bassano, 1805, 8.° Fere omnia edita sunt: ea, partim autographa, Iacobus Morellius collegerat quod operum Lastesii editionem parasset.

XII. *Canzone sopra la morte d' un gatto, di Domenico Borrini padovano, tra gli Arcadi* **Nelino Orcomeliano.** « Dagli Elisi animaleschi — Anzi proprio dai gatteschi . . . », f. 152.

XIII. *Epistolae variorum ad Natalem Lastesium et alios* [itale], f. 153-177.

Has, manu propria Marci Forcellini, Alexandri Chrysolini, Friderici Manfredini, Francisci Fanzago, Ioannis Pizzati, Caroli Bologna, Antonii Mariae Borromeo, Ludovici Preti, Thomae Iosephi Farsetti exscriptas in id, de quo supra, collegerat Iacobus Morellius.

Cod. 288 chart., saec. XVII, a. 220, l. 160 [L. X, CCXLVII]. N.

I. Antonii Godi *nob. vicentini chronicae quae exstant ab anno CIƆCXCIV usque ad CIƆCCLX, eiusdem fere methodi et argumenti cum Gherardi Maurisii historia quae praecedit, quibus accessit postremi capitis supplementum ex Caroli Sigonii libro XIX* **de regno Italiae.** *Felix Osius artis oratoriae interpres in gymnasio patavino primus haec ipsa tribus e mss. codicibus vicentinis defaecavit, recensuit, evulgavit.* Prooemium: « Enar» rare deliberanti miserias, afflictiones, oppressiones ... ». Nar» ratio: « Sicut ab antiquis Vicentinis audivi et potissime ab » olim patre meo ... », f. 1-29.

De auctore egerunt Baptista Paiarinus in *historiae vicentinae* libro VII et Iacobus Marzari in *historiae pariter vicentinae* libro II; fusius Angelus Gabriel de Sancta Maria (1).

II. Nicolai Smeregi, *notarii vicentini de burgo-Bericae chronicon ab anno MCC usque ad annum MCCLXXIX, adiecto scriptoris anonymi supplemento, ab anno* 1279 *usque ad annum* 1312. *Felix Osius primus utcumque eruit et emendatum ad mss. codicum fidem publici iuris fecit.* « In a. 1200 indictione tercia fuit » potestas, Vincentiae d. Mainardus de Ferraria ..... »; finit: « 1279. D. Nicolaus Smeregus supradictorum chronicorum au» ctor hoc anno mortuus est, ut praesentis anni nulla exstent » monumenta et ignoretur quis fuerit Vicetiae potestas », fol. 30-43.

De Smerego parum sane et mendose antiquiores vicentini

(1) *Biblioteca e storia degli scritt. vicentini.* Vicenza, 1772, I, CLXXIII-CLXXXV.

scriptores, non ita Angelus Gabriel de Sancta Maria (1), qui re penitius inspecta, evincit auctorem, patre Mundo Zuvolonio, *Smeregli* nomen assumpsisse; eum extra portam *Bergae [Borgo di Codalunga,* modo *Pietra fosca]* domum quandam incoluisse monasterii s. Petri. Et auctoris ingenuitatem et tempus sapiunt quae de morte Eccelini: « Et d. Eccelinus fuit ductus ad terram » Sunzini de Cremona, et ibi vixit circa quinque dies, et tan» dem obiit. Et Diabolus habuit animam eius, quia semper fecit » mala, ut superius dictum est. De cuius morte sit nomen Do» mini benedictum per omnia saecula saeculorum et ultra. Et » sepultus fuit ille canis Eccelinus in terra Sunzini, unde versus:

« Terra Sunzini tumulus canis est Eccelini
» Quem lacerant manes, tartareique canes ».

Opusculum triplex edidit, curis praehabitis Felicis Osii, Dominicus Molin Venetiis, anno 1636, sub forma folii. Perraram hanc editionem, quibusdam immutatis, denuo recudendam curavit Burmannus (2). Protulit tertio Muratorius (3), et egregio quidem, nam duplici Ambrosiano codice collato, plures restituit lectiones in prima editione ut et in nostro codice depravatas.

IV. Ricciardi S. Bonifacii *comitis vita, magnam rerum inter ipsum et Eccelinos gestarum partem accurate complectens, incerto auctore conscripta, fide vero et opere Felicis Osii bono rei litterariae publico restituta.* Epitoma: « Ricciardus Ludovici S. » Bonifacii filius . . . »; vita: « Gentem S. Bonifacium troiano » e sanguine originem duxisse nonnulli autumant... », f. 50-74.

Auctor sub fine nuntiat mortem Ricciardi, quae, ex Monachi Paduani chronic. lib. I, a. 1252 occurrit. Opellam ter aeque locis citatis ediderunt Molin, Burmannus, Muratorius.

V. Gerardi Manrisii, *civis et iudicis vicentini historia.* « Qui aliquorum merita, virtutes et bona opera manifeste co» gnoscit, si scribere vel aliis nnnciare . . . », f. 75-137.

Auctor, de quo Ang. Gabr. de S. Maria loco cit., XV-XXII, agit de rebus gestis Eccelini de Romano ab anno 1183 ad an-

(1) Loco cit., CV-CXII

(2) *Thes. antiqq. et histt. Italiae*, VI, I.

(3) *Scriptt. rer. ital.*, VIII, 71-114.

num 1237. Opella ceteris ordine praeferenda, quod notavit amanuensis num. I.

VI. *Quid significent nomina et cognomina Eccelini et Alberici fratrum de Romano.* « Qui verborum significationes non » intelligit, quod audit negligit . . . », f. 137-175.

VII. *Sequuntur rhythmici versus Thaddaei notarii vicentini a Gerardo Maurisio producti.*

« Sicut recumbentibus largus ministra }
» Diversorum generum et ciborum da } tor », f. 143-157.

Vide Ang. Gabr. de S. Maria, loco cit., XXIII-XXIV. Ceterum versus leonini, numero quatuorcentum octoginta octo dant compendio historiam Maurisii scribentis: *Precibus nostris Thaddaeus notarius prosam nostram in hunc modum rhythmavit.*

Triplicem opellam num. VI-IX, editores qui supra iisdem voluminibus protulerunt.

Cod. 289 chart., 1609, a. 300, l. 212 [L. X, CCVIII]. N.

I. Baptistae Paiarini, *chronicarum* [vicentinarum] *libri sex, a principio urbis conditae usque ad haec tempora, ad reipublicae vicentinae deputatos.* Prooemium: « Rem gratam atque iucun» dam vobis vestraeque reipublicae . . . ». Liber primus: « Vin» centiam itaque patriam nostram non Umbriam [ni fallor] a » victis hostibus vocitatam . . . », f. 1-193.

Libri sexti finem haec excipiunt quae do, codicum cognationis expendendae gratia ac testimonii linguae ab auctore adhibitae: « Hoc opus exemplatum fuit per me Io. Baptistam de » Merzariis d. Io. Petri filium, notarium publicum Vicentinorum, » Vincentiae Paduaeque civem, ex alio exemplo ad honorem Dei » eiusque gloriosae virginis Mariae, ex anteriori Baptistae Pa» iarini, ad commodum non solum meum sed amicorum, perpe» tuamque rei memoriam, currente anno Domini millesimo quin» gentesimo sexagesimo, indictione tertia, 25 mensis novem» bris et in fidem ec. ». Subinde: « Exemplatum ex suprascri» pto exemplo Io. Baptistae de Merzariis ut apparet descripto, » non bene emendato, propter quod [quamvis omni diligentia » usus fuerim in eius emendatione] si aliquem errorem inveneris

» lector in legendo, ne mireris, nihil tamen mutatum nec in-
» iunctum, sed fideliter conscriptum per notarium legalem et
» authenticum, sub anno nono super mille ex sexcentum, cur-
» rente maio ».

Auctor, iurisconsultus et notarius vicetinus patriae historiam dedit ab anno 50 post Christum natum ad a. 1480, quo vicetinae reipublicae deputatis obtulisse fertur. Fuerunt qui saeculo proxime elapso de lingua qua scripsit Paiarinus ambigerunt, eo fortasse quod Alberti in sua *Descrizione d'Italia* [Bologna, 1550, f.°, p. 422]: « Scrisse detto Battista dal principio
» della città di Vicenza sua patria sei libri, e questi sei libri,
» tenendo buon conto della patria, Arnaldo Vicentino de vulgare
» lo tradusse in latino, e ne fece parte per sua umanità a me,
» mandandogli da Vicenza ». Verum eam teneo sententiam Paiarinum reapse latine eam historiam anecdotam, nec re nec stylo commendandam, exarasse, cum tot exempla et apud exteros occurrant semper latine, vix unum itale. Qui argumentum penitius scrutari desiderat adeat Zenum (1), Muratorium (2), Pez (3) Ang. de S. Maria (4). Versione itala, utcumque data a Georgio Iacobo Alcaini, protulit Iacobus Amadio Vicetiae, a. 1663.

II. *Liber qui appellatur chronica magnifici d. Ecelini de Romano grandis comitis de Romano, factum hoc ad honorem Dei, nobilium et popularium Marchiae tarvisinae, ad memoriam presentis temporis et futuri, et ad cognoscendum duces, comites, marchiones, castellanos, nobiles et alios castellanos, populares maiores, de medio populares, et populares maiores in infrascriptis civitatibus Cenetae, Belluni et Feltri*, f. 194.

III. *Index familiarum vicentinarum, numero* 716, *tum extinctarum tum vigentium.*

Sub fine, memoria hastiludii solemnioris habiti Vicetiae 27 aprilis 1611.

(1) *Dissertazioni Vossiane.* Venezia, 1752, I.
(2) *Scriptt. rerum ital.*, XIII, 1235.
(3) *Thesaurus noviss. anecdot.* Austriae Vindel., 1721, I, p. XXIII.
(4) *Scrittori vicentini*, III, p. II.

Cod. 290 chart., saec. XVI, a. 302, l. 202 [L. X, CCCVI]. D.

Eiusdem, *chronicorum vicentinorum libri sex.* Folia 200.

Sub fine: « Ego Adrianus filius Antonii de Laude, notarius » publicus et civis Vicentiae, praesens volumen fideliter tran» scripsi ex opere promulgato et etiam, ut videtur, scripto per » d. Baptistam Paiarinum, et in fidem me cum signo meo ta» bellionatus subscripsi die 17 decembris millesimo quingente» simo quadragesimo quarto, indictione secunda ». Haec nota quae nullo tabellionatus indicio apposita, codicem minime authenticum testatur, legitur quoque p. 344 versionis italae a Iacobi Amadio, his praeeuntibus: *Veridica attestatione di D.no Adriano de Laude posta nel fine del suo volume latino, dal qual poi, come s' ha detto* [in prooemio] *ha tradotto il signor Silvestro Castellini.* Quod innuit ulterius Paiarinum historiam latine exarasse.

Cod. 291 chart., saec. XVIII, a. 202, l. 142 [L. X, CXVIII]. Mr.

I. *Rerum vicentinarum compendium.* « Vicentia a victis ho» stibus dicta, seu, secundum aliquos, a vivis centum qui ibi » erant . . . », f. 1-8.

Vicetiae quae a. 350 *ante annum salutis nostrae* condita fertur, historia ad annum 1422 quo pons s. Michaelis lapideus constructus, articulis 86 enarratur.

II. *Censura in compendium rerum vicentinarum*, auctore Paulo Gualdo. « Vicentia aedificata fuit anno a creatione mundi » 4885, ante Christi adventum 310 . . . », f. 13-15.

Cod. 292 chart., saec. XVI, a. 202, l. 141 [L. X, XLIII]. F.

Familiae vicetinae De Rubeis monumenta.

Varia de familia De Rubeis, quae anno primum 1384 Vicetiae sedit, ut ex f. 21: « Petrus de Rubeis ex Gallia cysalpina » oriundus, civitate mediolanensi, anno millesimo trigentesimo » octogesimo, sedis apostolicae vices gerente Urbano sexto; quem

» ob inter se civium odia, anno aetatis suae quarto ereptum,
» Vincentiam, tunc Iohannis Galeazo Viscontium Mediolani du-
» cis secundi ditioni traditum, transfugarunt, imperante Vin-
» cislao Germanorum rege vigesimo tertio. Vitam autem cum
» morte commutavit anno aetatis suae centesimo nono. Cuius
» corpus dignis honoribus Vincentiae conditum est millesimo
» quadringentesimo octogesimo nono ».

Exstant autem:

a. *Calculatio nativitatis domini Ioannis Francisci de Rubeis et d. Hieronymi fratris facta per excellentissimum d. Nicolaum greoum*, f. 2-7.

Auctor rem studiis astrologicis persequitur, dum ex positione planetarum, quo tempore nati sunt et illi et Ioannes Petrus ac Ioannes Franciscus filii Hieronymi, eorum sortes divinat.

b. *Imago pictura lineari expressa viri cataphracti, dextra scuto incumbentis, sinistra hastam tenentis*, f. 16.

c. *Reverendi domini Ioannis Baptistae Capuani, canonici lateranensis, pronosticum perpetuum futurae sterilitatis et fertilitatis, anni* 1536, *domino Saturno.*

Auctor, adhuc iunior, nomine Franciscus, astronomiam tradidit in gymnasio patavino sub fine saec. XV, clarus commentis editis in spheram Ioannis de Sacrobusco et theoriam Georgii Peuerbach. De eo Rosini in *lyceo lateranensi*, t. I, p. 446; Riccioli in *praeliminaribus in Almagestum*, t. I, p. 37; Tafuri, *Scrittori napoletani*, t. III, p. I, p. 69.

d. *Scutum gentis De Rubeis a viro cataphracto rectum*, pag. 18.

e. *Litterarum interpretatio sepulturae, Vicetiae locatae*, fol. 19.

f. *Natalitia et ultimum vitae virorum et mulierum, quoad annos, et menses, et dies, et horas, maxime de illis de quibus notum fuit*, f. 22-29.

Familiae memoriam in *chron.* lib. VI ingerit Paiarinus.

Codex, ex libris Antonii da Ponte, manu seriori a principio exscriptus est: *Arbor masculorum de Rubeis descendentium invenitur in domo propria in charta membrana — Dom. Io. Petrus de Rubeis, filius dom. Balthassaris fecit suum testamentum sub*

fide commisso, anno 1534, 10 *mensis septembris. Notarius fuit Thomas de Vagentibus civis vicentinus.*

Cod. 293 chart., saec. XVI, a. 319, l. 228 [L. X, CXLVIII]. Z.

Michaelis Cavichii, *adversaria historica, praesertim veronensia, autographa.*

I. *Gesta Ezelini tertii saevissimi tyranni et eius praecessorum de prosapia Onarae ex oppido Romano oriundi in Pedemonto agri trivisani sito, per me Michaelem C. ex lingua vernacula in latinum valde incultum, cursim legendo, traducta.* « Ad annum » domini centesimum decimum super millesimum Marchia tri- » visana . . . », f. 1-22.

Praeeunt historica quaedam sine nexu, quae ad historiam eandem referuntur. Sub fine notavit Cavichius: « Explectum ad » annum urbis redempti millesimum quingentesimum quadra- » gesimum primum, cal. Quintilis ».

II. *Ex pervetustis pugilaribus a me Michaele C. decerpta vernaculis et in latinum incultum usque ad annum* 1500 *paululum traducta, Nicolai Picenini non subducto bello, quod ex Georgii Bivilaque de Lazisio opere partim exscripsi, et inde citra prout vidi, et a veridicis ac fama publica accepi, invenuste exaravi.* « Nobiles Veronenses antiquissimi — Comites de s. Boni- » fatio — Comites de Panego, modo extincti . . . », f. 24-186.

Annales universi ad annum usque 1550, ratione continuo habita ad historiam Veronae, exempli gratia: *Syllabus familiarum nobilium,* f. 24 — *Berengarius rex, Veronae a.* 849, f. 27 — *Accessus ad theatrum Veronae a.* 942, ibi — *Pipinus electus rex a Veronensibus; abbatia s. Zenonis; loca Veronae recuperata; Otho cum curia Veronam venit, a.* 949, f. 28 — *Ungari Veronam incendunt a.* 951, ibi — *Oppidum Montorii crematum a.* 1156, f. 29 — *Porta s. Zenonis vocata porta Morbii a.* 1149, ibi — *Pilius Nichisola a.* 1164, ibi — *Comes Bonifacius de la Stella a.* 1169, ibi — *Verona combusta a.* 1172, ibi — *Annonae caritas Veronae a.* 1178, ibi — *Lucius pp. III Romae moritur a.* 1183, f. 30 — *Veronenses Ferrariam capiunt a.* 1189, ibi — *Ubertinus Viscontus praetor Veronae; regasta eversa a.*

1195, ibi — *Syllabus episcoporum,* f. 179. Mitto reliqua, notitias principum, virorum illustrium, rei politicae, militaris ec. quae historiam Veronae absolutam ita conficiunt, ut annales potius veronenses appellare ausim, quanquam patrios limites praetergrediantur. Ii sunt ab Antonio Turrisano codice 295 citati, ut et a Maffeio in *Verona illustrata,* qui nomen Cavichii vix summo digito attingit.

III. *Volumen complent varia, saeculo decimo octavo sine ordine exscripta, de locis veronensi ditioni subditis, familiis veronensibus, civibus Veronae vel exteris in nobilium ordinem cooptatis annis* 1408-1564; *potestatibus Veronae ann.* 1169-1405, f. 192-215.

IV. *Excerpta ex historiis fr. Cherubim Gherardazzi eremitae bononiensis,* f. 216.

Cod. 294 chart., saec. XVII, a. 228, l. 164 [L. X, CCCVIII]. D.

Fastorum veronensium a praecipuis veronensis historiae scriptoribus extractorum collectio, videlicet Corte Seraina, Tinto ac Muscardo, ab eius aedificatione usque ad annum salutis MDCLXXXI, auctore Aloysio Contareno, patricio veneto, Lazari filio. Veronae. « Utrum Verona civitas a familia Vera ab » Etruscis orta, aut a Cenomanis .... ». Folia 23.

Pars tantum chronologiae, qua ad rectores urbis refertur, adolescentem plane sentit auctorem. V. codices 241, 242.

Cod. 295 chart., saec. XVII, a. 230, l. 163 [L. X, XII]. F.

Scalanorum principum generalis tabella, auctore Antonio Turrisano veronensi. « Pluribus motus rationibus hanc Scalidae » sobolis genealogicam tabulam .... ». Folia 33.

Quae scite protulit Iacobus Morelli de Turrisano, qua viro rei historicae veronensis perito, in *Bibliotheca ms. Farsetti* [Venezia, 1780, p. II, p. 25-27] iisdem do verbis: « Molto faticò » sull'istoria patria Antonio Torresano veronese, e non ne lasciò » quasi parte veruna intatta: ma perchè i libri suoi sono piutto» sto materiali [addiderim *sermone pedestri exscripti,* quod volu-

Cod. 296 chart., saec. XVII, a. 300, l. 212 [L. X, CCLII]. N.

De Tarvisinorum gentibus et familiis tractatio, seu de familiarum tarvisinarum origine, genealogia et gestis historia, auctore Nicolao Mauro, legum doctore tarvisino: Tarvisii, anno Domini 1608. « De Tarvisinorum gentibus et familiis tractaturis » illud quidem nobis praecipue observandum esse duximus... ».

Auctor, proemio satis momentoso, *lectori satisfactum iri putat si praeter origines vel incolatus causa, quomodo hae fuerint civitate donatae, sive ex principis rescripto, sive ex senatus consulto, sive ex propriis natalibus, sive ex decennali habitatione, his enim modis ex municipali lege ius civitatis et comitiorum acquiritur, ad publicam notitiam deducatur.* Antequam familias ordine alphabetico excutiat, agit **a.** *de civitatis ordinibus in genere,* **b.** *de domibus nobilium Tarvisii habentibus et non habentibus castra* [num. 488], **c.** *de ordine nobilium ac magnatum,* **d.** *de ordine militari,* **e.** *de ordine militum collegiatorum dictorum sanctae Mariae de fossis,* **f.** *de prioratu huius ordinis.* Nomina insunt familiarum sexcenta quarum notitias in universum, tum membrorum singulorum praestantium, tum stirpes quas *arbores genealogicas* appellant, legere est eo ordine, ea pulchriori scribendi forma, ut in admirationem trahat volumen foliorum 411.

Auctor anno 1578, qua Tarvisii provisor, Francisco Cornelio episcopo adventanti, urbis nomine, gratulatus est a. 1578; uti serius publici iuris fecit *Orazione nella partenza da Trevigi del podestà e capitano Dardi Bembo* [Trevigi, Mazzolini, 1590, 4.°]; *Vita di s. Liberale d'Altino, protettore della città di Treviso* [Trevigi, 1591, 4.°]. Eum, sicut praefertur in titulo, historiam hanc scripsisse saec. XVII ineunte, evincunt quae passim ex historia Belluni Georgii Pilumni *nuper impressa* [1607] allegat.

Cod. 297 membr., saec. XVI, a. 197, l. 144 [L. X, CCXLVIII]. N.

I. *Chronicon nobilis familiae Arponis tarvisinae.* « Hoc est » exemplum particulae infra notatae, extractae per me Alexan» drum Philomena... », f. 1-48.

Nomine chronici familiae Arponis veniunt documenta annorum 618, 1116, 1270-1294, 1313-1333, 1443, 1550-1553, manu primum exemplata Alexandri Philomenae notarii comunis Tarvisii, in hoc vero codice Antonii Bolognati notarii tarvisini. Folium 1 *verso* praefert effigiem coloribus et auro obductam cum epigraphe: *Arponis comitis ex regali Francorum vetusto genere nati a Lothario Francorum rege quinquagesimo, super Burgundiam praefecti, anno* 618 *effigies.* Alter *recto* habet: *Arponis familiae arma,* coloribus item ac auro ornata, eadem que Ioannes Bonifacius describit: « Nello stesso tempo colla mor» te di Arpo degli Arpi s'estinse questa antica e nobil famiglia, » della quale è memoria che s'è onoratamente in Trivigi con» servata intorno cinquecento anni. Ella aveva per arma nella » metà superior dello scudo in campo rosso un castello di mat» toni con tre merli, nel cui mezzo erano due leoni d'oro ram» panti, e la parte inferior dello scudo era d'uno scacchiero a » quadretti d'oro e turchini » (1). Foliis 30-31, coloribus et auro ornata stirps familiae aesculo arbori adpicta est, a M. *Paxe phisico* ad *Bonaccursum,* annis 1270-1550, titulo in calce exscripto: *Chronicha prolis et descendentie nobilium Tarvisinorum de cha Arpo.*

II. *Confirmationes capitulorum collegii nobilium tarvisinorum.* « Libro I, tractatu 7.°, capit. 13 de domibus quae sunt ab » utraque parte logiae militum . . . », f. 49-104.

Partes consilii tarvisini et provisiones ducales, per eosdem Philomenam et Bolognatum, ex statutis tarvisinis maiori ex parte decerptae.

Cod. 298 chart., saec. XVIII, a. 270, l. 200 [L. X, XXXVI^b]. X.

Chronicon bellunense ex codice autographo Clementis Miliarii, canonici bellunensis, penes Iosephum Gennari patavinum existente Io. Bapt. Verci exscripsit. « Anno Dom. MCCCLXXXIII, » indictione VI, die Veneris, XVII mensis iulii. Illustrissimus » princeps et dominus noster dominus Leopoldus dux Austriae

(1) *Istoria di Trivigi.* Venezia, 1744, p. 536.

» ec., dominus Cividadi [Belluno] et Feltri, reversus de Tarvi-
» sio . . . ». Folia 226.

Chronicon, cuius nulla librorum aut capitulorum divisio, ab anno 1383 ad 1412, anecdotum est. Qui et de auctoris notitia anno 1413 demortui, et de rerum enarratarum segete instrui cupit, adeat operis anatomen quam professor Franciscus Pellegrini in *Archivio veneto* [Venezia, 1871, t. II, p. 5-16] fuse instituit, codice usus quem familia Miari Belluni anno 1780 exscribendum curavit ex autographo in bibliotheca seminarii patavini modo exstante. Recens Ioannes de Donà bellunensis, itale vertit ac publici fecit iuris, munificentia comitis Damiani Miari qui anni 1780 exemplum custodit: *Cronaca bellunese del canonico Clemente Miari, tradotta e ora primamente pubblicata per cura del co. Damiano Miari. Belluno, premiata tipografia di F. Cavessago,* 1873, pag. X, 234, 8.°

Cod. 299 chart., saec. XVII, a. 298, l. 211 [L. X, Cl]. Yc.

Tractatus de Italiae exarchatu ad Adrianum VI pontificem maximum. « Flavium Valentinianum iuniorem ac testium eius
» nominis imperatorem Agnellus . . . ». Folia 52.

Auctor, quicumque ille sit, epistola: « Saepe multum dubitavi, pater beatiss., litteras dare ad te Dei maximi vicarium.
» Videbam enim . . . . . . » pontifici nuncupat opellam, cui exarandae « nonnulla excerpta quae inter illustres scriptores et
» scholas etiam vix lectione digna sedulo exploravi et excussi,
» in quibus recentioris memoriae de Italiae exarchatu, illiusque
» aliquid dignitate contineretur, sub quibus videlicet principi-
» bus, a quibusve gentibus summus hic Italiae exarchatus ma-
» gistratus originem duxit, ad quosque agrorum limites ac ci-
» vitatem se dilatavit; in quorum ditionem venit et quo demum
» tempore cessavit illius nomen ». Tractatui compingendo documenta eo numero prolata sunt, ut opportunius documentorum segetem quam de re dissertationem appellarim. De iis pluribus disserere supervacaneum puto, quod publico iam iuri commissa sint.

Cod. 300 chart., saec. XV, a. 206, l. 147 [L. X, CVII]. O.

Desiderii Spreti *ravennatis, de amplitudine, devastatione et instauratione urbis Ravennae; ad equestris ordinis virum clarissimum dominum Iacobum Antonium Marcellum, patricium venetum.* « Ravenna urbs antiquissima loco quidem delectabili » sita est . . . ».

Eadem lectio est quae in variis editionibus a veneta a. 1489 ad splendidiorem ravennatensem ann. 1793-1796, quam Camillus Spreti itale vulgatam, notis et additamentis instructam obtulit.

Codicillum diligenter foliis 41 exscriptum, tabulis corio coccineo obductum ac bullis fibulisque ornatum, possederat Marinus Sanutus Leonardi filius.

Cod. 301 chart., saec. XVI, a. 338, l. 228 [L. X, CL]. Z.

Achillis Bocchii *bononiensis, historiae patriae ab urbe condita liber XV, annis* 1249-1250. « Memorabili clade captivi » regis annus hic erit insignis, quo Philippus Ugo praeto» rium . . . ». Folia 39.

Praeeunt **a.** fol 1 *epigramma Blosii auctori:*

« Te scribente tuae patriae gesta, inclyte Bocchi,
» Maiora apparent, maxima quae fuerant.
» Multum his qui gessere quidem tua patria debet,
» Qui maiora facis, plus tamen illa tibi ».

b. *dedicatio auctoris* [Bononia, ex aedibus nostris, VI cal. martii 1541] *Beato Ferrerio cardin. hippor. Bononiae propontifice senatus populique bononiensis parenti optime merito,* quem continuo praeconio prosequitur; **c.** *eiusdem auctoris epitoma.* Index alphabeticus in libro contentorum exstat foliis 29-36.

Qua urbe a. 1488 natus est auctor Bononia, obiit a. 1562. Alberto Pio Carpensi addictus, Romae praestitit orator imperialis, unde eques et comes palatinus renuntiatus est. Patriam historiam conscribere a senatu iussus, quindecim libros exaravit, non tamen in lucem protulit; hoc eo magis miror quod

opera praesertim poetica typis commiserit. Idem sub fine codicis fol. 37 epigramma in tituli formam obtulit: *Bononiae ex aedib. Achil. Bocchii equitis bononiensis, artium humanarum professoris publici, IV cal. martias anno a Christo Deo nato MDXLI, qua tempestate amplissimi patris Bonifacii Ferrerii cardinalis propontificis auspitio P. F. Ferrerius vercellensis episcopus designatus eximiis omnibus animi dotibus insignis rempublicam bononiensem vice propontificis ipsius summa cum laude gubernabat. Praeterea Ioanne Baptista Blanchino nobilitate et virtute inclyta viro iustitiae vexillum primi semestris obtinente.* Historiam ceteroquin universam servat bibl. nationalis parisina.

Cod. 302 chart., saec. XV, a. 322, l. 235 [L. X, XVII]. F.

I. B. Platinae, *historiae urbis Mantuae Gonziacaeque familiae libri sex.* « Urbem Mantuam ab Hetruscis originem traxisse » gravissimi auctores sunt Livius ac Plinius . . . . », f. 1-257.

Auctor Francisco Gonziaco cardinali mantuano historiam ab origine ad annum 1464 nuncupat: « Multarum quondam ci» vitatum nomina, tum vetustate, tum gloria . . . . . ».

Quam edidit Lambecius (1), ea recusa est in *Thesaur. antiquitt. et historr. Italiae*, tom. IV, p. II, ac a Muratorio in *Scriptt. rer. italic.*, tom. XX, una cum notis quas Lambecius pag. 441-496 addiderat, quasque *praeter spem interrupit* ad annum 1237. Constat reapse Lambecium ab annotationum continuatione desistere iussum, ita volente Eleonora Gonzaga Ferdinandi III imperatoris vidua, unde editio fisco addicta, ideoque perrara (2). Etsi Lambecii editio bonae lectionis notam generatim praeseferat, quaedam in codice occurrunt quae ei emendandae conferunt.

(1) Baptistae Bartholomaei Sacchi *cremonensis, ex vico Platina vulgo appellati* Platinae, *historia inclytae urbis Mantuae et serenissimae familiae Gonzagae, in libros sex divisa, et nunc primum ex augustissima bibliotheca caesarea vindobonensi a Petro Lambecio, s. caes. maiestatis consiliario, historiographo et bibliothecario, in lucem edita, atque necessariis annotationibus illustrata.* Vindobonae, 1675, p. 496, 4.°

(2) V. *Giornale de' letterati d'Italia*, III, p. 422 e segg.

II. *Endecasyllabi et epigramma in laudem familiae Gonzagae*, f. 258.

Endec. *Non aurum, loculos, ebur, lapillos.*

Epigr. *Vestra domus quamvis tanto celebretur honore.*

III. *Sei canzone cavate dal canzonero Gonzago fra quaranta generationi de varie canzone per maestro Paolo Florentino, all' ill.*[mo] *principe Federico, nelle quali si contiene brevemente quasi tutta l' historia Gonzaga et Mantoana, et prima di tutte l' arme et insegne di Gonzaga.* « Avido sempre di mirar, mai stancho... », f. 259-274.

Paulum Florentinum, ordinis Servorum, si auctor germanus, carmina exarasse singulare prorsus censeo.

IV. Pauli Florentini, *divi ordinis s. Spiritus, historiae Mantuae Gonziacaeque familiae libri duo.* « Mantuanae urbis historiam aggressus, quid pauper ingenio addam, cum felix haec » tua civitas . . . », f. 278-332.

Auctor ordini Servorum b. Mariae virginis, ac commendator nosocouii s. Spiritus Romae, familia Atavanti, dicat Federico Gonziaco, Mantuae marchioni, generali ac gubernatori regio et ducali opellam qua non historia urbis sed potius huius laudes ac Gonziacae familiae efferuntur, testibus in rem, libro primo, adhibitis Virgilio, Tito Livio, Plinio, Servio, Dante Aligherio, Boccaccio, Benvenuto Imolensi, Vincentio Bellovacensi, Leonardo Aretino, divo Antonino, Pio pp. II, Blondo Foroliviensi, Platina, Mario Philelpho, Christophoro Landino, Ioanne Tortello, Ioanne Pontano, Victorino Feltrensi, Gregorio Tifernati, Petro Manso. Lucem quandam rei affundunt quae tractationem absolvunt: « Haec omnia de tantis excerpta electiora in tantillam » brevitatem redacta sunt. Postquam de praeterito Iulii mense » proximo 1482, iurisconsultorum grande nostris temporibus » decus archidiaconus consiliarius marchionalis viceque legatus » non immeritus, nos pro animi sui benignitate gratiosissimis » amoris funibus in communem virtute praeditorum patriam » Mantuam attraxit: sedes ubi fata quietas ostendunt, si tuae » dominationi visum fuerit, cui me plurimum plurimumque » commendo ».

Cod. 303 chart., saec. XVIII, a. 331, l. 224 [L. X, CXLIX]. Z.

Petri Azarii, *chronicon gestorum in Lombardia, et praecipue per cunctos dominos Mediolani.* « Quoniam humana vita est » fragilis et caduca, memoriaque hominum labitur . . . . . ». Paginae 207.

Auctor historiam ab anno 1250 ad annum 1362 complexus, gesta enarravit Vicecomitum Othonis et Ioannis archiep. mediol., Matthaei cognomento *Magni,* Galeatii I et II, Azonis, Luchini, Ioannis agnomento Olegiani, Barnabovis, item regis Roberti, Ludovici de Bavaria, Canis grandis de la Scala, Ioannis marchionis de Monteferrato: quaedam insunt quoque de adventu imperatoris Henrici, de Ioanne pp. XXII. Idem ad extremum postquam tristissimum ecclesiae statum ac teterrimae pestis quotidie magis subrepentis infortunium ploravit, haec de se testimonia congessit: « 1362. Indict. 15 de mense Novembris . . . . » . . . . . Ego Petrus Azarius, filius quondam domini Iacobi, pu- » blica auctoritate novariensis notarius, dum essem in civitate » Terdonae iudex ad bancum aeris dicti communis Iucndi, nec » non cancellarius nobilis viri domini Ioannis de Pirovano, ci- » vitatis Terdonae honorabilis potestatis, pro magnifico et ex- » celso domino Galeatio Vicecomite Mediolani etc. imperiali vi- » cario generali, praedicta diversis temporibus gesta compilavi, » scripsi et in testimonium praemissorum signum meum consue- » tum apposui ».

Ex hoc eodem codice edidit Burmannus in *Thes. antiqq. et historr. Italiae,* tom. IX, part. VI; ex Lazari Augustini Cotta iurisconsulti novariensis cum Ambrosiano collato, Muratorius in *Scriptt. rer. ital.,* t. XVI.

Cod. 304 chart., saec. XVI, a. 282, l. 200 [L. X, CCVII]. N.

Bernardini Arluni, *historia patria ab urbe condita et de bello gallico.* « Gallos in Italiam, vini dulcedine pellectos, olim Me- » diolanum initio condidisse. . . ».

Foliis 1-14 praeit per errorem prooemium operis *de bello*

veneto eiusdem Arluni, quod, *auspicatissimo Venetiarum principi Andreae Gritto, sanctissimoque senatui veneto* ab auctore nuncupatum prodiit anno 1722, *Thes. antiqq. et historr. Italiae*, t. V, p. IV.

Auctor, ex Arluno sive Ara lunae in agro mediolanensi, iurisconsultus, rerum mediolanensium accuratissimus sub initio saeculi XVI scriptor, a fundatione urbis ad Francisci I Galliarum regis captionem [1523], Mediolani historiam stylo redundanti ac poetico quasi lepore deducit. Nimius in etymis inferendis ac historicorum sententiis expendendis, saepius narrationem exemplis plus aequo intercipit, quemadmodum sub fine prolata in captione Francisci I de adversitatibus tollerandis. Quod modum quandoque excesserit nuntiat conclusio: « Proinde ne a » gestis rebus proscribendis actorumque diurnorum ephymeride » digressus, ad christianas pareneses theologicasque doctrinas » diversiore symbolo deflexisse videar, neve solido patientie » clypeo obarmatum pectus institutis monitisque meis infor» masse videar, scribendi finem facio ».

Tomum primum a fundatione urbis ad annum 1500, praelo paratum, habet Mediolani biblioth. Ambrosiana, una cum praefatione Marci Antonii Maioragii, iam impressa, quae in codice nostro desideratur. Huic adhaeret alter et tertius usque ad auctoris tempora. Universi operis editionem Franciscus frater etsi aetate gravis, molliebatur; immo incaeptam Basileae per Ioannem Oporinum in f.° habet Ambrosiana eadem.

Codex, foliorum 384, basilice compactus, habet sub initio insignia gentis vel urbis alicuius, cum cruce rubea in campo argenteo.

Cod. 305 chart., saec. XVI, a. 290, l. 215 [L. X, CCLV]. N.

Venerabilis viri fratris Andreae de Biliis de Mediolano, ordinis Heremitarum d. Augustini. Rerum gestarum ill. Mediolani ducum Iohannis Galeaz et Philippi Mariae. Prooemium: « Quae sum scripturus nec oculis quidem perspecta dicere au» sim .... ». Liber primus: « Tum itaque inter curandum Io» hannis Galeaz funus ... ». Paginae 306.

Auctor, gravis et eloquens, narrationem a funere principis Ioannis Galeatii Vicecomitis orsus, a. 1402, eam deducit ad ann. 1431. Idem obiit vicarius generalis Senarum, a. 1435. Historiam hanc protulerunt primus Vander Aa in *Thesaur. antiquitt. et histor. Italiae,* tom. IX, part. VI, ex codice Apostoli Zeni proxime insequenti, postea Muratorius in *Scriptt. rer. ital.,* t. XIX, ex codice membranaceo Ambrosiano, collatis Trivultiano, Pertusatiano, Novariensi. Editioni utrique addita in principio quae in nostris codicibus sub fine, argumenta novem librorum cum nota ad extremum, puto ex Ambrosiano: *Tomas Curtius Presbyter Mediolanensis transcripsit hoc opus et id expedivit XVI mensis maii MCCCCLXXII.*

Cod. 306 chart., saec. XVIII, a. 266, l. 178 [L. X, CLXII]. Z.

Eiusdem, *idem opus.*

Codicem ex Ambrosiano membranaceo exscriptum Apost. Zeno cum aliquo alio per se contulit, ac editoribus *Thes. antiqq. et histor. Italiae* dedit, ut notavi. Sub fine *historiae* idem Zeno scripsit: *Sequentia ex codice comitis Pertusati descripsimus. Finis feliciter deo laus, cui potestas.*

« Quiquid in Italia gestum est post funera magni
» Anguigeri Galeaz repeti per tempora dignum,
» Donec aquas rediere suas ex arce Cremonae
» Propulsi Veneti, manet hoc in codice scriptum »,

quod epigramma in editione utraque desideratur.

Cod. 307 chart., saec. XV, a. 234, l. 161 [L. XI, LXXXVIII]. Mr.

Francisci Philelphi, *oratio parentalis de divi Franc. Sfortiae Mediolanensium ducis felicitate.* « Si fieri posse censerem » ut lamentationibus ac lacrymis . . . ».

Finem, folio 79, excipit inscriptio: « Quae quidem oratio » habita est ab eodem Francisco Philelpho, equite aurato lau» reatoque poeta, in ecclesia cathedrali Mediolani, die lunae, VII » idus martias, anno a natali christiano millesimo quadringen» tesimo sexagesimo septimo ». Manu recentiori: *Ego Ioannes Maria Tertius.*

Orationem pluries editam habet codex, ad normam charta densiori exscriptus, cum littera initiali minio et auro obducta, tegumentis ligneis corio signato coopertis.

Cod. 308 chart., saec. XVII, a. 300, l. 200 [L. X, CLII]. Z.

Diamantis Marinoni, *de origine urbis Mediolani ac nobilium familiarum eius, ex manuscripto autographo decerpta tractatio fideliter.* « Post vastissimam universi orbis aquarum cladem sa- » tis constat ex divino sacrarum litterarum oraculo... ». Folia 27.

Auctor, graecae ac latinae linguae peritus, collegio iurisperitorum nobilium mediolanensium a. 1534 adscriptus, eques auratus, caesareus advocatus fiscalis, cathedram senatoriam ascendit. Vidua Violanta Casata ac septem filiis relictis, obiit anno 1568. Opus anonymum familiarum mediolanensium serie alphabetica historiam complectens exstat quoque, teste Montfauconio, in regia bibliotheca parisiensi.

Cod. 309 chart., saec. XVII, a. 195, l. 137 [L. X, XLIV]. F.

De origine et temporibus urbis Bergomi. Francisci Bellafini liber. Agri et urbis bergomatis descriptio, Marci Antonii Michaelis patritii veneti. Folia 80.

Exemplum sumptum ex editione veneta Io. Antonii et fratrum de Sabio a. 1532.

Cod. 310 chart., saec. XVII, a. 316, l. 212 [L. X, XVIII].

I. Benedicti Iovii, *novocomensis, historiae Comi. Libri duo.* « Comum italicam urbem in Larii lacus, qui est apud Alpes, ri- » pa conditum . . . », f. 1-44, 71-109.

Exemplum editionis anno 1629 Venetiis datae, Lugduni Batavorum recusae in *Thes. antiqq. et historr. Italiae,* t. IV, p. II. Libri primi textus tamen desinit anno 1451, unde quae dimidiam libri partem absolvunt in editione [p. 86-157] omnino deficiunt: ea sunt quibus exscribendis in codice folia 44-70 parata occurrunt.

II. *Normae vivendi, secundum Dei voluntatem, sororibus in monasteriis datae.* « Quis autem in monasterio constitutus soro-» ribus sit arripiendus modus Deo vivendi et regulae....... », f. 113-115.

Cod. 311 chart., saec. XVIII, a. 290, l. 193 [L. X, CCLXXXVI].

Guidi Panciroli, *iuris utriusque doctoris ac in patavino gymnasio lectoris celeberrimi, ad cives patriae suae, rerum regiensium libri octo.* Prooemium: « Praeclara multorum illustrium » virorum gentiumque facta, optimi cives, duabus potissimum » de causis ... »; liber primus: « Vetustissima origo et pote-» stas Etruscorum, qui priusquam in immensum ... ».

Scribendae historiae consilium sic aperit concivibus auctor in prooemio dato Patavii, 17 cal. febr. a. 1560: « Cum in iure » civili docendo Patavii occupatus, non magno me vobis usui fu-» turum animadverterem, aliquo facto meam in patriam pieta-» tem testatam relinquere cupiebam: ad id me etiam accendebat » praeclarum Alberti parentis mei exemplum, qui cum in conser-» vandis augendisque rebus vestris omne suum studium, operam » atque totam vitam indefessus posuerit, ab eo non mediocriter » generasse visus essem, si nulla patriae meae navata opera se-» gniter decessisem. Statui itaque quidquid ex veterum histo-» riis et nostris, ac vicinarum urbium annalibus undique con-» quisitis de rebus gestis civitatis nostrae eruere potui, id totum » ad ipsius gloriam illustrandam, actaque explicanda proferre. » Hoc quidem mihi aliis continuis negotiis detento dificillimum » opus fuit, sed dum subcessivas horas in hoc omnes impendo, » divino favente numine, aliquid me effecisse confido, qui tame-» tsi universam ab ovo, quod aiunt, ad mala Regii historiam » contexuero, plura tamen, aut certe quidquid pro ingenii mei » tenuitate inveniri potuit, prima origine repetita, ordine ex-» plicabo, maximumque tunc beneficium me assecutum esse ar-» bitrabor si aliquem, ut Trasybulus dicebat, pro multis, quas » patriae debeo, gratiam retulisse videbor ». De opere, adhuc inedito, etsi pluries tentata editio, sic Hieron. Tiraboschi: « Que-» st'opera ancora ci mostra la vastissima erudizione dell'auto-

» re; perciocchè, comunque egli seguendo i pregiudizî di quel-
» l'età, si appoggi a favolosi racconti e agli apocrifi documenti
» di Annio da Viterbo, mostra nondimeno quanto ei fosse ver-
» sato nella lettura de' buoni scrittori, e fa ancora uso sovente
» de' monumenti degli archivî della sua patria » (1). Autographum ac recens exemplum servat bibliotheca Estensis; aliud exemplum tabularium generale Venetiarum ex bibliotheca Thomae Gar.

Amanuensis, etsi nitidioribus characteribus, scripturae errores sic coacervat ut sensus quandoque absit.

Auctor, anno 1523 Regii Lepidi natus, graecis et latinis litteris Patavii, Ferrariae, Ticini operam dedit. Cum anno 1545 in iurisconsultorum collegium patavinum cooptari vellet, per litteras triumvirales a praeside reiectus est. Verum biduo post conductus est a senatu, secundae civilium institutionum scholae edocendae, primae a. 1554. Sexennio postea magnis conditionibus accersitus Taurinum migravit, unde anno 1583 Patavium rediit, ubi pluribus operibus editis clarus, anno 1599 diem obiit supremum.

Codex paginas numerat 1138.

Cod. 312 membr.-chart., saec. XV, a. 245, l. 180 [L. X, CCXL].

I. Francisci Puteolani, *de publicis Parmae turbationibus epistola Iacobo Bonarello, ducali consiliario et Parmae gubernatori.* « Vexata et lacerata Italia per annos sexdecim a Poenis » atque ab Annibale . . . », f. 1-4.

II. Damiani Garbatii, *medicinae doctoris, epistola de re eadem, strenuo equiti domino Iacobo Bonarello.* « Mihi accidit, ge-» nerose miles ac magnifice illius ingratae civitatis Parmae . . . » Venetiis, die septimo octobris 1477 ». Duplex exemplum, f. 4-7, 35-37.

III. Eiusdem, *de eodem, carmen hexametrum incipit:*

« O lacrimanda dies totum memoranda per orbem,
» Sforciadem Galeaz quintum qua dira Mariam

(1) *Biblioteca modenese.* Modena, 1783, t. IV, p. 19.

» Maguanimumque ducem rapuit mors invida . . . ».
Duplex exemplum, f. 7, 37-38.

IV. Francisci Puteolani, *duplex elegia de eodem, equiti aurato et senatori ducali Iac. Bonarello.* Prima incip.: « Quamvis » innumeris stringantur pectora curis... »; altera: « Turbarat » placidam rabies vesana quietem . . . », f. 8.

V. Francisci Tranchedini, *de eodem elegia Francisco Parmensi poetae.* « Parmensis Francisce diu mihi cognite fama... », f. 8-9.

VI. Franc. Puteolani, *poetae parmensis, epistola de eodem, Ioanni Alimento sed. ap. prothonotario, et reverendiss. legati Bononiae locumtenenti dignissimo.* « Petiisti a me, vir optime et » merito mihi desideratissime . . . », f. 9-11.

VII. Francisci Mariae Grapaldi *parmensis, Iac. Bonarello epistola de eodem.* « Cum animo mecum repeterem quae in te sit » fueritque semper sita humanitas . . . . . Forinovi, XVI kal. ia- » nuarii 1477 », f. 12-15.

VIII. Marii Philelphi *doctoris, equitis et poetae laud. Iacobo Bonarello anc. praesidi Mediolani, saphicum endecasyllabicum, et asclepiadeum carmen.* Primum inc.: « Qui meis dignas, Iaco- » be, laudes »; alterum: « Numa quid commemorant plurima » numina », f. 32.

IX. *Capitulum ad dominum Iac. de Bonarellis de Ancona, magnificum potestatem Florencie feliciter incipit:* « O luce e » specchio d'ogni generoso . . . », f. 33-34.

X. Petri Lazaroni, *ab ill. duce Mediolani ad lecturam artis oratoriae publice conducti, sereniss. principi, ac excell. dominio et inclyto senatui veneto,* f. 40-48.

Auctor brixianus, cuius carmen in laudem Ludovici Sfortiae et Iasonis Mayni exstat in codice nostro [L. XII, CLXXX], nuncupat poemation ineditum *de magistratibus venetis,* epistola quae inc.: « Cum animadverterem, sereniss. princeps, totum ter- » rarum orbem . . . ». Prologus inc.: « O regina maris, terrarum » et nobile culmen ».

Agit vero de magistratu **a.** *principis et sex assidentium;* **b.** *procuratorum s. Marci;* **c.** *advocatorum;* **d.** *capitum decem;* **e.** *quarantiae criminalis;* **f.** *quarantiae civilis;* **g.** *sapientum*

terrae firmae ; **h.** *dominorum noctis* ; **i.** *auditorum veterum* ; **k.** *auditorum novorum* ; **l.** *magistratibus externis* ; **m.** *magistratu rogatorum.* Margine inferiori prosa oratione data est concinne historia magistratuum, his conclusa: « Hic pedem sisto » et concludo, civitatem Venetiarum merito reginam maris ap» pellandam esse, et summam pulchritudinem reliquarum civi» tatum, quae sitae sunt in toto orbe terrarum praetergredi; et » incoli a viris summa industria et summo ingenio praeditis et » labores et pericula subeuntibus ».

Cod. 313 chart., saec. XV, a. 192, l. 143 [L. X, CLXIX]. Z.

I. *De origine urbium Italiae, et ipsius Italiae primo incolatu, per Ricobaldum ferrariensem ; qui plura ex his habuit ex antiquissimis libris Ravennae compertis.* « Italia provintiarum » nobilissima omnium et domina mundi . . . », f. 1-39.

Auctor, alius ab antiquiori saeculi decimitertii, quippe qui ante dimidium saeculi decimiquinti floruerit (1), ab Ada usque et diluvio describit Italiam, *quam inter ceteras occidentales provintias primo habitatam fuisse* liquet. Ea in provincias et urbes distributa, Ricobaldus fabulas de earum origine et regiminibus effutit lippis et tonsoribus notas. Haec habet de urbe natali: « Post fere per ducentos annos adiuti quamplures populi in loco » qui dicebatur Massa Babiloniae, iuxta flumicellum nuncupatum » Ferrariolam infra limites Padi, civitate mFerrariae construxe» runt, consilio et favore Vitaliani . . . ». Opusculum, *quod nondum multis cognitum est,* Ioannes Pizolpassius a se exscriptum *mansuetudini* Ioannis Bentivoli offert [Bonon., idib. iunii 1485]. Muratorius qui hunc eundem codicem sibi a Zeno communicatum viderat, iure tom. XX *Scriptt. rer. ital.,* p. 867, annotat: « Opus innumeris fabulis scatet, ac propterea nullius pretii ».

II. *Chronica in qua continentur antiquitates et acta memoriae digna, facta et occurrentia in Lombardia, et specialiter in Placentia, et etiam aliqualiter in toto orbe terrarum, compilata*

(1) « Venetia retento sibi nomine totius patriae prioris, quae nobilissima » est et potentissima omnium civitatum Italiae nostris temporibus, et iam » duravit annis a mille usque in praesens in quo currit 1431 . . . ».

et aggregata ex diversis chronicis libris et hystoriis actis, factis gestis, visis et auditis, seu relatis: distincta per annos et tempora ab orbe condito usque ad nativitatem Domini et deinde per annos incarnationis Domini. « Aetates huius mundi sunt sex: » prima aetas incepit ab Adam protoplasto . . . », f. 32-95.

Chronicon ad annum 1374 a Petro de Ripalta conscriptum, ut idem sub fine annotat, idem Muratorius cum chronico placentino Ioannis Mussi [ex biblioth. Estensi in *Scriptt. rer. ital.*, t. XVI illato] contulit: eadem utrobique reperit et paene iisdem verbis scripta; *nisi quod longe plura in chronico Mussiano quam in Ripaltae annalibus brevibus occurrunt.* Pace tamen clarissimi Muratorii assero universa codicis nostri foliis 32-61 in exemplo Mussi desiderari, uti etiam quae de peste sub fine codicis nostri leguntur: « Eodem anno [1374] de mense iunii incepit in civi- » tate et districtu Placentiae morbus et mortalitas generalis, ex » qua defecit circa medietas personarum civitatis et episcopa- » tus placentini, in qua decessit Petrus de Ripalta qui compila- » vit et scripsit manu propria hunc libellum. Et duravit per sex » menses et ultra, et fuit in culmine de mense octobris et po- » stea paulatim declinavit, et gravis mortalitas fuit et per totam » Lombardiam: et per alias partes mundi, scilicet inter civita- » tes Lombardiae, primo invasit Ianuam, deinde Mediolanum » sed anno praecedenti, postea Bononiam, deinde acriter Par- » mam, Laudem, Papiam, Placentiam, Bergamum et Cremo- » nam: et morientibus apparebant signa in inguinibus et sub » assellis, et retro aures cum febre acuta, sicut fuerat in alia » mortalitate, quae fuerat 1361. Eodem anno et mense cum ap- » propinquaret tempus messium, taliter corrupta sunt blada in » campis per pluvias et nebulas multiplicatas, quod nedum somi- » na potuerunt colligi. Cuius occaxione incepit per totam Lom- » bardiam fames et caristia magna, quae duravit per . . . . et » ultra. Eodem anno die sabbati 29 iulii stipendiarii praefacti » domini Galeaz Vicecomitis, qui erant pro defensione et custo- » dia in cittadella Vercellarum, non valentes ulterius tollerare ob- » sidionem, tradiderunt ipsam cittadellam gentibus ecclesiae ». Posteriores Antonii de Ripalta ab anno 1401 ad 1463 annales protulit Muratorius tom. XX *Scriptt. rer. ital.*

Cod. 314 membr., saec. XV, a. 293, l. 200 [Z. L., CCCXCII]. P.

Poggii Florentini, *historiarum florentini populi libri octo.* « Ea scripturus bella quae florentinus populus cum Vicecomitum » familia . . . ».

Historiae florentinae libros ab anno 1350, iussu et auctoritate eius republicae, a Poggio exaratos primus publici iuris fecit Io. Baptista Recanatus (1), ex codice hoc, quem ipse possederat; notis *ad rerum fidem et confirmationem, non ad ingenii ostentationem* appositis. A quarum pluribus cum Iacobus Lenfant, in editione operis *Poggiana* amstelodamensi, sententia discessisset, idem Recanatus a. 1721 edidit librum *Osservazioni critiche ed apologetiche* quo centurias duas errorum in *Poggiana* congessit. Editionem, cui additae imago Poggii a veneto Antonio Luciani aere sculpta ac gentis propago, recusam legimus a Burmanno in *Thes. scriptt. Italiae,* VIII, I; ac Murator. in *Scriptt. rer. ital.,* XX.

Codicem foliis 185 belle ac emendate descriptum ornant litterae librorum initiales auro et picturis splendentes, praesertim in titulo quo expressa gentis [puto] Recanatae insignia.

Cod. 315 membr., saec. XV, a. 218, l. 150 [Z. L., CCCXCIII]. P.

I. Io. Baptistae Bevilacqua *veronensis, bellum lucanum, ad Guarinum Veronensem.* Dedicatio: « Cupienti mihi quidquam » ad te scribere, occurrit animo bellum hoc lucanum . . . . . »; textus: « Italia sedatis undique bellis pace composita videbatur. » Hac vero pacis tranquillitate Nicolaus Fortebraccius Braccii » Magni et praestantissimi ducis ex sorore nepos . . . . Vale » litterarum splendor. Ex castris lucanae urbi adversis. IIII kal. » decembris. MCCCCXXX », f. 1-6.

II. Eiusdem, *additamentum narrationi antecedenti. De pri-*

(1) Poggii, *historia florentina nunc primum in lucem edita, notisque et auctoris vita illustrata ab Io. Baptista Recanato, patritio veneto, academico florentino.* Venetiis, anno 1715, apud Io. Gabrielem Hertz, p. XLVI, 384, 4.°

vilegio contra hostes extra moenia lucana continuato, eidem Guarino. « Bellum hoc lucanum militari quadam epistola ipsius ab » initio et illius uti gestum omni ex parte fuerat... », f. 7-15.

Quidam principio haec adscripsit: *Bellum lucanum, quod a Florentinis gestum est, annotatum a Baptista Bivilaqua veronensi, qui in eo erat equitum ductor, sub praestantissimo armorum capitaneo Nicholao Fortebraccio.*

Commentariolum hoc quod Maffeius in parte secunda operis: *Verona illustrata* prorsus ignorat, ex codice Marii Flori aretini, lectione longe emendatiori, protulit Io. Domin. Mansi in *Stephani Baluzii Miscell.* Lucae, 1761, t. I, p. 485-489. Iure Mansius auctorem, *si non prorsus imperitum, saltem tamen armis militaribus exercendis potius, quam calamo et scriptioni assuetum* appellat. *Unde veniam, quam supplex hic petit, promeretur, si stilo utitur implexo, et multa simul evolvente, adeo ut interdum divinantis potius quam legentis lectoris indigeat.* Legenda est epistola Francisci Barbari Baptistae Bevilaquae [inter editas Brixiae, p. 12-13] qua orat ut Petrus Montanus venetus a Nicolai Fortebracii militibus in vincula correptus libertati restituatur [a. 1434].

III. *Copia commissionis factae per gubernatorem ducalem Ianuae, in classe per eum facta contra classem Venetorum et Florentinorum de mense septembris MCCCCXXXI, contra quam, Dei iustitia favente, classis Venet. et Florent. victoriam dicto mense obtinuit. Cuius quidem commissionis, secundum copiam habitam, tenor talis est videlicet:* « Bartolomeus sancte milanensis » [mediolanensis] ecclesiae archiep., ducalis Ianuensium guber» nator et consilium .... Ex Ianua MCCCCXXXI, » Iacobus de Braccellis cancellarius ec...... », f. 16-23.

Apostolus Zeno, ubi in opere: *Dissertazioni Vossiane* [Venezia, 1753, t. II, p. 266-271] de Iacobo Braccello scribit, commissionem hanc supremo classis praefecto Francisco Spinola datam se in codice hoc, penes Io. Bapt. Recanatum, vidisse testatur.

Cod. 316 chart, 1527, a. 204, l. 143 [L. XI LXXIII].

Sebastiani Arrigi *pistoriensis, divini humanique iuris interpretis, de miris laudibus magnifici Zenobii Bartholini, iustitiae, aequitatis, integritatisque sacrarii, pro illustrissima republica florentina, pistoriensis civitatis dictatoris optimi, ad nobilissimum Ioannem Massam a Sardinea, poeticae, rhetoricae ac legiptimae sophiae cultorem insignem, aureum compendiolum.* « Efflagitasti a me, et quidem multifarie multisque modis, nobilissime Massa . . . ».

Auctor, nobili apud Pistorienses familia ortus, iuris in gymnasio pisano interpres, quem Mich. Ang. Salvius ob munera in patria et Senis honestae gesta commemorat (1), Bartholinum Florentiae gente nobilissima natum laudat quod, Clementis pp. VII cura, Pistorienses bellis intestinis vexatos composuerit, ac officia quae urbis rectorem decent optime praestiterit.

Opusculum foliorum 26 anno 1527 scriptum est.

Cod. 317 chart., saec. XVI, a. 210, l. 140 [L. X, CLXVIII]. Z.

I. Bartholomaei de S. Concordio, *de origine civitatis Pisanae.* « Fuit quondam apud Graecos rex quidam nomine Pelops » pater Atrei et avus Agamemnonis . . . », f. 1-3.

Sub fine: « Explicit liber de origine civitatis pisanae compositus a fratre Bartholomaeo de Sancto Concordio, ordinis » Praedicatorum ». Auctor patria et professione pisanus is est qui *Summa pisanellam* exaravit. Floruisse narrant alii a. 1314, alii 1320, alii 1338.

II. *Quinque mundi aetates, quarum extrema:* « A Christo » fino ad ogi fuerunt anni MDXXXI . . . », f. 3.

Opellam utramque illam fabulis saturatam, hanc, anno certe errato, dedit ex manuscripto codice Lucensi Muratorius in *Scrr. rer. ital.*, VI, 163-165. In edita tamen loco a. 1531 legitur 1270,

(1) *Historia pistoriensis*, III. p. 179. 186. 188. 192.

quo tempus conscripti opusculi designatur. Neutra anni nota cum aetate Bartholomaei a Sancto Concordio componitur, cuius factum minime esse asseruerim. Io. Fr. B. Maria de Rubeis in opere *de rebus congregationis sub titulo b. Iacobi Salomonii* [Ven., 1751, p. 331] hunc Zeni codicem cum exponat, scribit: « Putaverim ego annum 1531 notatum fuisse ab notario, qui opus » eodem anno transcribebat: annum vero 1270 scriptum ab au- » ctore fuisse qui chronicon concinnabat et perduxit ad eundem » Christi annum 1270 », vel antecedentem 1269, ut in codice Lucensi apud Muratorium.

III. Hugonis de Pisis, *archiepiscopi nicosiensis, narratio de adventu Petri apostoli ab Antiochia ad urbem, quam narrationem Roma secum detulit a.* 1267, f. 3-4.

IV. *Sermo s. Isidori de s. Petro apostolo.* « Simon Petrus » filius Ioannis frater Andreae, ortus vico Bethsayda ... », f. 4.

Et narrationem et sermonem ex eodem codice Lucensi obtulit Muratorius.

V. *Chronica pisana.* « Anno Domini CCCCLXXI fuerunt » Pisani in Calabria ... », f. 4-57.

Annorum serie turbata, plura habet post annum 1270 additamenta, a Muratorio loco citato prorsus omissa, quod codice Lucensi minime inserta essent.

Codicem, quem primum possederant Franciscus del Fiorentino et Iacobus Sebastiani Schotti de Pisis, dono dedit Apostolo Zeno die 21 aprilis 1741 eques Hector comes Morelli, *tenente colonnello del reggimento Berlinghen al servizio della regina di Ungheria.* Haec sub fine annotata: « Adi 9 di gennaio 1637. » Rovinò il ponte vecchio di Pisa senza pericolo di persona al- » cuna, et il giorno seguente rovinò un pezzo di arco di detto » ponte colla morte di molte persone ».

Cod. 318 chart., saec. XVIII, a. 265, l. 190 [L. X, XIII]. F.

Historiam Senarum. « Senensis civitas quam multis, quam » magnis ac praeclaris iampridem excelleat ... ».

Historiam hanc annorum 1446-1456, titulo *fragmenta senensium historiarum,* libris tribus distributam, ab Augustino

Dato, coaevo, voto publico exscriptam (1) legimus in huius operibus Senis a. 1503 impressis, fol. CCXXI-CCXXXVI.

Nihilotamensecius codicem magni aestimandum puto, quod, cum filius Nicolaus patris opera publici fecerit iuris, proptereaque quaedam in historia in quorundam dedecus vertentia suppresserit, ea integra in codice serventur ac obelis signata paginis 154, 157, 158 annotentur.

Codicem, paginarum 213, ab exemplo ms. alemannico exscribendum curavit Mannus, anecdotum putans.

Cod. 319 chart., saec. XV, a. 307, l. 206 [Z. L., CCCXCVI]. P.

Iacobi Bonfadii *salodiensis, historiae ianuensis libri V* [ann. 1528-1550]. « Magna quaedam res est magnaeque facultatem » felicitatis continet . . . ». Folia 52.

Nihil est quod vel rerum enarratarum continentia vel lectionis integritate ab editione differat, quam primum protulit Bartholomaeus Paschettus veronensis Papiae, a. 1586.

Cod. 320 chart., saec. XVII, a. 210, l. 165 [L. XIII, LI]. Z.

Vita Ioannis Vincentii Pinelli, patricii genuensis, in qua studiosis bonarum artium proponitur typus viri probi et eruditi, auctore Paulo Gualdo, patricio vicentino. Augustae Vindelicorum, anno 1607, p. 140, 4.°

Exemplum, cum emendationibus auctoris autographis, de quo Apost. Zeno haec in epistola ad Iustum Fontaninum, data Venetiis 26 iunii 1734: Io tengo fra li miei libri la vita del Pi- » nelli, scritta dal Gualdo, tutta corretta e postillata di mano » del medesimo, il quale fra le altre cose vi corregge ancora a » c. 93 l'anno della morte del Norres, che prima era nel 1570, » e vi sostituisce 1590, che così appunto, come anche ella av- » verte, deve stare. Questa vita meriterebbe di essere ristam- » pata con le correzioni e aggiunte suddette, le quali non ho

(1) Bandiera Io. Nicolai, *de Augustino Dato*, p. 220.

» dubbio alcuno che non sieno di mano del detto Gualdo, per-
» chè le ho confrontate con diversi suoi codici . . . . . . » (1).

Cod. 321 chart., saec. XVII, a. 308, l. 203 [L. X, CCLXXI]. N.

I. Romualdi Guarnae, ***archiepiscopi salernitani historia, ab anno*** 1001 ***ad*** 1178. « Per idem tempus Mel Catipanus primum » in Apulia conduxit Hormandos . . . », f. 1-58.

Annales potius salernitanos appella, quorum finem haec excipiunt: ***Originale conservabatur a capitulo salernitano, et anno Domini*** 1679, ***mense aprilis fuit missum ab archiepiscopo Lucio Sanseverino Paulo V pontifici, qui collocari fecit illud in Vaticano archivio. Librarius Vaticanus erat ill. cardinalis.***

Auctor, Romualdus II Salerni archiepiscopus renuntiatus a. 1153, ibi decessit 1181. De opere ita Ughellius in ***Italia sacra.*** Venetiis, 1721, tom. VII, c. 404: « Scripsit Romualdus chara- » cteribus longobardis ab ipsis mundi primordiis ad sua usque » tempora chronicam, quam egregiam indicat bonae memoriae » Felix Contilorus in lib. Concordiae inter Alexandrum III pa- » pam et Frideric. I imperatorem Venetiis confirmatae ». Unde patet hanc esse eiusdem chronici partem, quod evincunt quoque principium et partes passim desideratae. Ceterum codicem authenticum Romam missum in usum cardinalis Baronii, postmodum vero in Vaticanam illatum constat ex historia principum langobardorum Camilli Peregrini (2).

II. ***De hiis omnibus quae in regno Siciliae gesta sunt, vel ubique per orbem a tempore mortis Guillelmi secundi regis, usque ad tempora Friderici secundi Romanorum imperatoris semper augusti, Ierusalem et Siciliae regis, registrata per notarium Riccardum de Sancto Germano.*** « Solet aetas antiquorum et pro- » vida ipsorum auctoritas digna memoria quaeque... », f. 62-149.

Consilium chronici ab anno 1189 ad 1243 conscribendi ita auctor exponit: « . . . . . . nisus sum pro viribus ingenioli mei » quae ubique terrarum et praesertim in regno Siciliae ...

» sunt, diebus meis visu cognita, seu fideli relatione percepta, » veritate servata, litteris tradere et in hoc praesens compilare » volumen; ut ex hiis discat futura posteritas varios esse tem- » porum cursus, memineritque prudenter bellum in pace timere » et pacem iterum sperare post bellum ». Sub fine haec amanuensis: « Ex codice autographo [203] in membranis chartis ms. » bibliothecae sacri monasterii Cassinensis, longobardicis chara- » cteribus, et etiam obsoletis litteris referto hoc translatum fide- » liter diligenterque, sed non sine maximo labore, descripsit Io. » Dominicus Terranova ». Quem reapse laborem ea subsecuta est errorum colluvies ut sensus absit quandoque.

III. Thesauri de Thesauris, *de Cornito, historia domus Sancti Severini, ex qua Salerni principes.* « Olim enim currentibus » annis Dom.... 1407, Isulfo Salerni principe... », f. 153-259.

Auctor desiderio obsequens praesulis Sancti Severini cardinalis diaconi s. Theodori, mittit eius prosapiae genealogiam, simulque [itale] vitam et gesta eius parentum Roberti et Barbarae de Gonzaga. Plura de seipso. Extremo loco [fol. 94-106] notitias ingerit *di casa Calabrese,* seu *casa Pucello, che hoggi si dice casa de Bulzi.*

Codicis belle compacti ornant opercula insignia, puto domus Sancti Severini.

Cod. 322 membr., 1474, a. 162, l. 104 [L. XI, LIII]. X.

Oratio Ferdinando Aragoniae, Neapolis regi dicta. « Solae » virtutum actiones, inclyte rex, studiosis earundem immortale » comparasse legimus nomen . . . ».

Opellam, foliis 8 ornate admodum, litteris passim aureis exscriptam placet verbis Iacobi Morelli illustrare: « Si trova » descritta in questo bel codice un'orazione recitata al re di » Napoli Ferdinando d'Aragona, nell'occasione che conferì le » insegne del cavalierato dell'*armellino* a Federigo di Monte- » feltro, conte di Urbino. Era stato quest'ordine instituito dallo » stesso re Ferdinando, come dall'orazione si viene a sapere; e » ciò fu l'anno 1463, secondo il Gesuita Bonanni nel catalogo » degli ordini equestri e militari, stampato a Roma nel 1711,

» p. 84, in 4.° L'autore non ispicca da verun luogo; nè la nota » posta in fine: *Ioannes Marcus Cynicus exaravit* 1474, altro » significa, senon il copista. Quantunque sia il codice di poca » mole, è però ornatissimo. La miniatura che serve di capopa- » gina al primo foglio, rappresenta il re Ferdinando che confe- » risce le insegne cavalleresche al conte Federigo che sta ingi- » nocchiato dinanzi ad esso; presente, accanto del re, Alfonso » duca di Calabria ».

Cod. 323 chart., saec. XVIII, a. 278, l. 200 [L. X, XVI]. X.

Bartholomaei de Neocastro, *antiquissimi i. c. messanensis, primitus ibidem iudicis, exinde fisci patroni regni Siciliae, dein oratoris pro Iacobo Aragoniae rege apud Honorium IV pont. max.* 1286, *historia sui temporis, a morte Friderici II imperatoris et Siciliae regis, anno* 1250 *ad MCCXCIV, ex codice originali antiquis caracteribus mss., reperto in arcula plumbea subtus altare ss. Salvatoris Linguae Phari Messanae desumpta.* Prooemium: « Incommutabilis gratia Dei patris qui quempiam ad se » provocare non reiicit, quinimo sperantes... »; textus: « Post » mortem vero Caesaris, Neapolis, Capua, Caserta... ». Folia 126.

Apographum est codicis eiusdem cuius sibi sumpsit exemplum Paulus Agliottus, iurisconsultus messanensis, et, praefatione proposita, dono obtulit Ludovico Antonio Muratori, qui, publici iuris fecit in *Scriptt. rer. ital.*, XIII, 1005-1196. Testimonia de auctore ac index capitulorum 124, quae codice hoc occurrunt, in editione desiderantur. Ceterum lectio eadem [mitte scripturae vitia, quibus redundat codex] et propositio a Muratorio: « Dicitur autem historiae huius aut autographum, aut an- » tiquum apographum repertum in arcula plumbea sub altari » sanctiss. Salvatoris Linguae Phari Messanae », sat evincunt ab uno eodemque fonte tum codicis nostri amanuensem, tum Agliottum hausisse. Qui de auctore et opere pluribus erudiri desiderat, adeat Muratorium loco citato.

Cod. 324 chart., saec. XV, a. 206, l. 140 [L. X, CCL]. N.

I. Antonii Panormitae, ***in Alfonsi regis dicta aut facta memoratu digna libri quatuor.*** Prooemium: « Xenophon is quem » graeci non abs re musam atticam vocant... »; liber primus: « Orabant et quidem suppliciter Ioannae Neapolitanorum regi» nae... », f. 1-87.

Prooemium excipit epistola Aeneae Sylvii Piccolominaei auctori ***Alphonsi*** sui emendationem siscitanti, qua spondet annotabit ***pleraque, non tanquam mutanda sint, vel quod meum iudicium anteponam tuo, sed ut me librum vidisse ac legisse intelligas, quod tunc verum maxime iudicabis, cum per singula capita tui operis aliquid me videris esse commentum.*** Quod reapse obtinuit in codice ut et in editionibus variis.

II. Eiusdem, ***Alphonsi regis triumphus.*** « Postea quam rex » cum principibus regni decreverunt conventum celebrare... », f. 87-93.

Triumphum quoque excipiunt emendationes Piccolominaei.

Auctor ex Beccatellorum bononiensium familia, eques, iureconsultus, poeta a Sigismundo imperatore laureatus, mille aureorum praemio ab Alphonso utriusque Siciliae et Aragoniae, ideo donatus est.

Ioannes Santes utrumque tum Panormitae tum Piccolominaei opus ***in certos titulos et canones digessit et auxit*** nomine: ***Speculum boni principis sive vita Alphonsi regis Aragoniae,*** addita ***chronologia vitae et rerum gestarum Alphonsi*** [n. 1395, m. 1458], ***concinnata a Davide Chytraeo, a.*** 1584. Amstelodami, Lud. Elzevir., 1646.

III. ***Ad gloriosum principem Alfonsum Aragoniae regem, Aeneae Senensis episcopi oracio.*** « Modestius fortasse fuerit, rex » maxime ac piissime... », f. 93-95.

Editam legimus in Piccolominaei operibus.

Sub fine: AMEN . DEO . GRACIAS . SEMPER . TE∧◦C ***Wilhelmus Rottaler.***

Cod. 325 chart., saec. XVII, a. 300, l. 205 [L. X, XL]. Ve.

I. Dominici Zavorci, *de rebus dalmaticis libri octo, admodum illustri ac reverendo d. d. Fausto Verantio episcopo chanadiensi, sacrae caesareae regiaeque maiestatis consiliario, cognato et domino meo observandissimo.* « Cum aliquot abhinc annis mi» hi ab hac nostra sicensi urbe, praeter meam opinionem ab» esse . . . », f. 1-135.

Auctor sibenicensis, cum in familiaritatem Rodulphi II imperatoris receptus, Venetiis fieret suspectus, exulare cogitur, cui *intestino dolori ut medelam aliquam afferret, historiarum lectioni operam navare caepit, atque de rebus dalmaticis historiam contexere decrevit.* Haec idem in prooemio, asserens operi proprio lucem plurimam affudisse *commentariolum de Dalmatiae regibus* Marci Maruli, e *slovina* in latinam linguam conversum. In prooemio altero auctor, iam ad lares reversus, Thomae Surichievich archipresbytero sibenicensi, die 7 iulii a. 1602, conqueritur de quodam Roberto Bonaventura clerico britanno, qui cum ex decem, quibus universa ea historia constabat, sex libros a se emendandos recepisset, eos Venetias deferens surripuit. Facto iniquo minime territus, ad nova studia se contulit, qui supererant libros ab erroribus expurgavit; opus universum, uno verbo, superflua resecans, in octo libros congessit; quibus publici iuris faciendis sic archipresbyter Surichievich epistola nonis iulii eius anni data, auctorem hortabatur: « Age igitur et da prelo opus » quod prae manibus habes; sic enim et hominis audaciam com» pesces . . . . , et te apud viros studiosos gratum, tuaeque » patriae non immemorem declarabis ». Narrationi, ad annum usque 1437 perductae, minime editae, praeeunt epigrammata poetae arbensis ac Ioannis Baptistae Diphnici archidiaconi sibenicensis, nec non index auctorum citatorum. Advertendum puto anno 1864 huius historiae exemplum Ioanni Kukuljević, praesidi societatis historicae Slavorum meridionalium zagabriensis datum.

II. *Vitae in compendium redactae ss. Iustinae, Prosdocimi,*

Danielis, Maximi, Bellini, Geminiani, Fidentii, Hermacorae et Fortunati, f. 137-146.

Eaedem sunt quae in breviario ecclesiastico leguntur.

III. *Breve narratione del conclave nel quale è stato creato papa Paolo V* [electus 17 kal. ian. 1605]. « Lunedì che fu il » nono giorno dell' ingresso del conclave . . . », f. 147-151.

Differt a citata pag. 256, tom. V *Biblioth. ms.*

IV. *Narratio caedis Victoriae Accorambonae, viduae Pauli Iordani Ursini Bracciani ducis, Patavii mense octobris a.* 1585 *habitae.* « Domenica di notte su le tre hore entrorono alquanti » mascherati in numero di 15 o 20 nella casa Cavalli dietro la » Rena, dove stava la sig.ra Vittoria . . . », f. 153-164.

Differt a narrationibus quas habent nostri codices [It. VI, 69, 307 — VII, 226, 264, 1233].

Cod. 326 chart., saec. XVI, a. 219, l. 160 [L. X, CLXV]. Z.

Philippi Cavriana, *commentarium de bello gallico, ann.* 1567-1568. « Repentini totius Galliae motus, qui fuit IIII kal. » octobris anni superioris [1567], causas cum quaererem . . . ». Folia 111.

Auctor, patricius mantuanus, eques ordinis s. Stephani, Pisis medicinam theoricam in archigymnasio legit. Diu in Galliis moratus, regionis illius ita historiam scrutatus est ut bellorum eorum civilium ampliores notitias in opus proprium *Discorsi sopra i primi cinque libri di Cornelio Tacito* [Firenze, per Filippo Giunti, 1600, 4.°] ingesserit.

Operis praefatione, quae inc.: « Belli gallici commentarium, » brevi quidem oratione, at supremo labore a me conscriptum... », auctor fatetur nihil quoad historicam veritatem praetermisisse « ut ea quae ab his qui in utroque exercitu non modo rebus ipsis » interfuerunt, verum etiam praefuerunt conquisita, nulli parti » addictus explicarem ». Hoc autem speciale ab eo animadversum: « Ne nominibus propriis aut novis turbetur [lector], nec » Labienum, nec Cottam, nec Lucium, nec pilum, nec catapul- » tam, nec scorpionem, auribus nostris notas et auditas voces, » toto hoc opere intelliges. Nam cum in Gallia a Gallis bellum

» gestum sit, non nisi gallica nomina, agnominaque referre po-
» tui, quae latina a me quam fieri potuit commodius reddita,
» non omnino incompositam [mea quidem sententia] orationem
» efficient ».

Cod. 327 membr., saec. XIV, a. 240, l. 164 [Z. L., CCCCIII].

Gesta Trevirorum. « Anno ante urbem Romam conditam » millesimo trecentesimo, Ninus rex Assyriorum . . . ».

Collectio historica monacho Golscher vulgo tributa, probabilius vero, per plures monasterii *Norienti*, serius *Aprimonasterii* [Ebersmünster] ex fundatione s. Matthiae, elaborata. Quae *gestorum* origines, mutationes, continuationes; quando, ubi et a quibus edita; qui auctores occurrunt, luculenter protulit G. Waitz in prooemio ad idem opus editum in *Monum. Germaniae. Scriptt.*, VIII, 130-200. Vide quoque Potthast. *Wegweiser durch die Geschichtswerke des europäischen Mittelalters.* Berlin, 1862, pag. 340.

Codicem, fol. 144, una manus exscripsit usque ad annum 1152 [f. 1-109] ex treverensi XXXI [sic Waitz], reliquum non una tantum, ad annos 1190 et 1259.

Cod. 328 chart., saec. XVI, a. 330, l. 220 [L. X, CCCII]. D.

I. Christophori Scherlii, *iuris utriusque doctoris, de republica norica, ad Antonium Perrenotum, episcopum atrebatensem.* Dedicatio: « Desiderat amplitudo tua, r. praesul, quemadmodum » respublica nostra regatur . . . ». Textus: « Non est haec no- » rica respublica multum antiqua . . . », f. 2-10.

Capitulis octodecim epistola [data *Nurembergae ex aedibus nostris*] concluditur, quorum extremum incipit: « Habes, rev. » praesul, labores et operas meas, duorum ferme dierum, quas, » longo usu et experientia edoctus, manu mea semel tantum » scripsi, vix relegi; prout quodque verbum in buccam venit, » ita in calamum incidit . . . ».

Nihil mihi de auctore constat. Antonius Perrenotus, cuius nutu Scherlius historiam contexuit, adhuc iunior, episcopus

atrebatensis renuntiatus est [a. 1538], inde cardinalis, metropolita Mecliniae, archiepiscopus Vesontionis, obiit Matriti a. 1586.

II. *De vita et gestis Caroli Magni.* « Mortuo Pipino patre » Karoli, Karolus successit patri in regnum sapiens, prudens et » in die laudabilis . . . . . »; finit: « in tam magna veneratione » terrae fuit commendatus 814. Ipso sepulto reversi sunt ma- » gnates ad propria », f. 13-40.

Narratio haec fabulis immixta deest collectioni clar. Du Chesne: *Historiae Francorum scriptores coaetanei.* Nullum pariter de ea verbum Iacobus Le Long in *Bibliothèque historique de la France.* Stylus sapit saeculum nonum vel decimum.

Cod. 329 chart., saec. XVIII, a. 210, l. 150 [L. X, CCLXXIII].

Ex Melchioris Inchofer annalium Hungariae tomo secundo excerpta.

Operis Inchofer a societate Iesu tomus primus, ad annum 1059 excurrens, editus est Romae anno 1644. Reliqua in codice nostro anecdota, quae annum 1100 pertingunt, saeculo proxime elapso, ex autographo Marci Gerlizi canonici zagabriensis, postmodum vero eius capituli bibliothecae dono dato, excerpta sunt in usum, credo, P. Philippi Riceputi pro *Illyrico sacro,* qui principio quaedam sua manu notavit.

Codicem, foliorum 230, abb. Iacobus Coletti, domo Venetiis, anno 1825 bibliothecae nostrae dono obtulit.

Cod. 330 chart., saec. XV, a. 307, l. 210 [L. X; CLV]. Z.

Ludovici Tuberonis, *dalmatae, abbatis, commentariorum de temporibus suis. Libri undecim.* « Felicioribus ingeniis ad exe- » quendam historicam materiam subiecturus, scribendique facul- » tatem praebiturus, statui amicorum hortatui . . . ».

Auctor, natus Rhacusii a. 1459, liberalium artium praeceptis apud suos imbutus, Parisios adhuc iuvenis missus, adeo philosophicis, mathematicis, sacris studiis profecit, ut in florentissima illius civitatis academia locari qua praeceptor meruerit. Domum reversus Helenam Gozzam sibi despondit, qua paulo

post monasterium ingressa, annos natus vigintiquinque ad s. Andreae Benedictinorum coenobium in patria se contulit, eius ordinis serius abbas constitutus. Diem obiit supremum a. 1527.

Commentariis, non una vice editis, ab obitu Matthiae Corvini Hungariae regis [a. 1490] ad annum 1522, narrantur praecipue quae gesta sunt in illa Europae parte, quam Pannonii, Turcae eorumque finitimi accolunt. Opus çommendat verborum delectus, stili elegantia, gravitas, romani eloquii maiestas, quam laudem ei asserit Belius in *Scriptt. a Schwandtnero,* II, addens: « Fateri nobis necessum est nihil Tuberonem totis libris XI, » quibus commentaria sua absolvi voluit, omisisse, quod ad bo- » ni historici officium pertinere cum ipse existimabat, tum opta- » re poterunt lectores ». In impressionibus desideratur epistola qua auctor Gregorio Frangepani Colocensium pontifici commentaria nuncupat.

Cod. 331 chart., saec. XVII, a. 189, l. 134 [L. X, CCXXXIII]. N.

Iacobi Reutenfels, *de rebus moschoviticis ad serenissimum magnum Hetruriae ducem Cosmum tertium, libri quatuor.* Littera dedicationis: « Prodit inde ex gelida sua Arcto cimme- » riisque tenebris commentarius ..... »; praefatio: « Tam la- » boriosum tamque desperatum paene est opus ...... »; liber primus: « Ut omnia sub lunae maculis ex immutabili mutatio- » nis lege ... ». Folia 235.

Folium primum inscriptum: « Exemplar hoc fuit a nobili » quodam Germano ex autographo ipso in Medicea bibliotheca » exstante fideliter descriptum, et ab eodem Petro Mariae Fram- » botti patavino bibliopolae traditum, ut suis typis imprimen- » dum curaret, quod exequutus est anno Domini 1680, in 8.º ». Congruunt reapse codex et editio Frambotti qui in sermone praevio haec de auctore: « Praeclarae huius historiae auctor est vir » clarissimus Iacobus Reutenfels, cuius pater serenissimum apud » Poloniae regem Casimirum gratia et auctoritate admodum » floruit; quippe qui ipsi regi et a secretis et a consiliis fuit; » apprime clarus, qui cum caeteros eius aetatis doctrina et elo- » quentia praestitit; tum vel maxime et morum suavitate, et

» vitae integritate, et humanitate summa, nec non animi can-
» dore sui temporis alios anteivit. Eximius igitur hic vir, tan-
» tique patris non degener filius, cum Florentiae aliquando de-
» geret, ac in sereniss. magni Hetruriae ducis Cosmi III aula
» frequenter versaretur, quo ipsius serenissimi animum signifi-
» catione aliqua demereretur, hunc ipsum librum et a se com-
» positum, et sua manu conscriptum eidem serenissimo dono
» obtulit, atque dicavit; qui quidem postmodum inter ceteros
» rarissimos, quibus bibliotheca illa ditissima est, itidem collo-
» catus fuit ».

Cod. 332 chart., 1465, a. 294, l. 214 [L. X, LXXIII]. Ma.

Domini Marci Pauli de Venetiis, *de condictionibus et consuetudinibus orientalium regionum, libri tres de vulgari ad latinum redacti a fratre Francisco Pipino, ordinis Praedicatorum.* « Librum prudentis, honorabilis ac fidelissimi viri domini Marci » Pauli de Veneciis . . . ».

Latina versio narrationis itinerum Marci Polo, interprete Francisco Pipino, qui opus universum in tres distribuit libros, quorum primus capitulis sexaginta septem, alter septuaginta, quinquaginta constat tertius. Quod in editionibus prooemium est, in codicibus Marcianis latinis, primi libri partem constituit. Prologum Rusticiani supplent verba introductoria Pipini, quae ex hoc codice protulit Vincentius Lazari fol. 439-440 operis: *I viaggi di Marco Polo veneziano.* Venezia, 1847, 8.° Ceterum textus convenit cum editione a Simone Grinaeo curata (1) quoad rem et librorum ac capitulorum numerum, non autem quoad verba et lectionis emendationem quae apud Grinaeum excellit.

Codicem, foliorum 76, *absolutum Bononiae a.* 1465 *ad petitionem Ioannis Marchanovae* [cuius insignia a principio expressa], legavit hic a. 1467 coenobio s. Io. in Viridario Patavii.

(1) Inest operi: *Novus orbis regionum ac insularum veteribus incognitarum.* Basileae, apud Io. Hervagium, mense martio, anno MDXXXII, f.°

Cod. 333 chart., saec. XV, a. 217, l. 145 [L. X, CXXVIII]. Mp.

Eiusdem, *de conditionibus et consuetudinibus* ec.

Exemplum idem ac proxime antecedens, nullo verborum discrimine, foliis 183 distributum.

Cod. 334 chart., 1471, a. 218, l. 151 [L. XI, XXIV]. F.

Descriptio terrae sanctae. « Cum in veteribus historiis le- » gamus, sicut dicit beatus Hieronymus, quosdam lustrasse pro- » vincias . . . ».

Cum auctor Brocardus seu Burchardus, ordinis Praedicatorum, a. circiter 1232 ab itinere terrae sanctae, ubi annos decem est commoratus, rediisset, quae viderat descripsit opere citato, unde ei nomen *Brocardi de monte Sion.* Loca in codice recitantur quae ad concilium oecumenicum lugdunense anni 1273 atque ad montem Gelboe a se visum a. 1283 attinent, de quibus nec codices mss. nec editiones conveniunt. Textus cum antiqua veneta impressione a. 1519, non cum posterioribus congruit.

Codex, foliorum 59, sub fine inscriptus: *Explicit hoc opus utile terrae sanctae. Amen.* 1471, *in vigilia sancti Andreae apost.*

Cod. 335 membr., saec. XVI, a. 630, l. 1300 [L. X, CXVI].

Chorographia terrae sanctae.

Membrana duplex simul iuncta, superius inscripta: *longitudo terre promissionis centum LXVI milliaria.* Diagramma manu rudiori pictum offert loca varia, pleraque sine nominibus, quae, ubi exstant, partim graece: Σιρβωνὶς λύμνη, Αλαον Ραφ'α, Διοςπολις, Σπίλεον τοῦ θεοτοκου, Καρμελος, Στρατωνος πυργος; partim latine: *Hierusalem, Bethlem, Alba specula, Nazareth, Endor, Libanus, Antilibanus, Mons olivarum, Mons Ephraim, Fons Dan, Fons Iordanis, Flumen Cyson;* partim itale: *Vallis Belveder, S. Zorzi, Peregno.* Prope Sydonem legitur: *Distat Tyrus Sydone non plus quam CC stadiis. Protyrus est antiqua Tyrus XXX stadiis distans demum Ptolemais.* Occur-

runt tentoria duo medio fulcro innixa, velis per funes tensis, ita tamen ut aperta quaquaversus remaneant, quod apud Turcas tabernacula in campo figentes usuvenit.

Cod. 336 membr., saec. XV, a. 222, l. 145 [Z. L., CCCXCVII].

I. *De urbis Constantinopoleos iactura captivitateque, ad. s. dom. Nicolaum* [V] *summum pontificem, Leonardi chiensis, humilis theologiae professoris, Mithilenique archiepiscopi historia incipit.* « Flere mihi magis licet, b. pater, et forte dum gladio » impetebar a Teucris .... Data Chyi XVI die augusti » MCCCCLIII », f. 1-22.

Auctor sub initio epist. narrat se a cardinale sabinensi pro unione Graecorum Constantinopolim legato, in eius famulatum vocatum; vixqua sancta unione secundo idus dec. [a. 1453] celebrata, Teucros urbem eam occupasse. Belli impetus terroresque ac Graecos ab eis devictos enarrat. Epistolam editam habemus p. 313 et seqq. operis: *Laonici Calcondylae atheniensis de origine et rebus gestis Turcorum libri decem, nuper e graeco in latinum conversi Conrado Clausero tigurino interprete.* Basileae, Oporinus, 1556, f.°; itale versam in opere: *Historia universale dell' origine, guerre et imperio de' Turchi, raccolta da M. Francesco Sansovino.* Venezia, 1654, p. 257-266.

II. *Beatissimo Nicolao quinto, pontifici maximo Laurus Quirinus salutem in Domino qui est vera salus.* « Quamquam inge- » nium meum par materiae non sit, simque usque adeo luctu, » dolore maeroreque confectus ... », p. 22-29.

Auctor cum Cretae urbe natali anno 1453, quo Constantinopolis a Teucris capta est, epistola hac pontificem invitat ut tanto hosti arcendo eat suppetias, exercitu hinc inde coacto. Publici iuris factam legimus a Ioanne degli Agostini in *Notizie storico-critiche intorno la vita e le opere degli scrittori veneziani.* Venezia, 1752, t. I, p. 216-222, cum loco, mense, die, anno epistolae adscriptis, quae in codice desiderantur: *Data Candidae, idibus iulii. M.CCCCLIII.*

III. *B*[essario] *graecus k*[ardinalis] *tusculanus Bononiae legatus D*[omino] *F*[rancisco] *Foscari inclito Venetiarum duci S.*

dicit. « Distuli ante hunc diem infelicem et calamitosum, ur-
» bem nostram Constantinopolim tuae cels. commendare.....
» Ex Bononia, die XIII iulii MCCCCLIII », f. 29-31.

Epistola *de Constantinopoli a saevissimis christianae fidei hostibus capta, spoliata, direpta, exhausta,* edita est itale in *Lettere et orationi di Bessarione cardinal niceno e patriarca di Constantinopoli, per la guerra contro Turchi, tradotte dalla latina nella lingua italiana da Francesco Donato, veneto patrizio.* Venezia, 1668, per Francesco Valvasense, 4.°, alibique.

Cod. 337 chart., saec. XV, a. 288, l. 218 [L. X, CXXIII]. Mr.

I. Christophori de Bondelmontibus, *insularum maris Aegaei,* f. 2-30.

Insularum descriptiones cum earum diagrammatibus egregie pictis sunt numero triginta duae, non tamen eodem ac in aliis codicibus. Opus mutilum incipit insula Schyros, una ex extremis codicis [L. X, 124].

II. *Fragmentum cosmographiae sive historiae rerum ubique gestarum, Aeneae Sylvii Piccolominaei* [Pii pp. II], f. 31-81.

Pars potior Asiae minoris legenda in eius operibus [Basileae, ex officina Henricpetrina, 1571, p. 349-386]. Inc.: *patria congregatis colonis in insulam desertam nomine Leucophym navigasse* usque ad *quamvis Ptolomeus ultra Indiam collocaverit Synas.*

Folium 82 inscriptum: « *Francisci Picolominaei cardinalis senensis, Pii II pont. max. nepotis, dono missus ad Antonium Leonardum, sacerdotem venetum, amicum carissimum.*

Cod. 338 chart., saec. XV, a. 200, l. 143 [L. X, CCXV]. N.

Eiusdem, *insularium Archipelagi.* Folia 56.

Folium primum abscissum est quo auctor opus Iordano cardinali Ursino nuncupaverat: quod superest secundum incip.: *circa positas cum marium amplitudine et qui in hodiernum dominantur in illis* ......

Insularum diagrammata manu rudiori occurrunt depicta;

illustrationis textus re idem fere est ac in aliis codicibus, non item verbis, quin aliquoties brevior: versus exametri in argumentum passim immixti sunt.

Cod. 339 chart., saec. XV, a. 338, l. 236 [L. X, CXXIV]. Mg.

I. Dominici Bandini, *sive Bandini filii, grammatici aretini, liber de populis, de aedificiis, de provinciis, de civitatibus, de insulis.* « De populis recitando ordine servato alphabetico, brevi» tate qua valeo, Deo favente, opusculum perstringam . . . . . », f. 2-256.

Pars quarta est immensi operis, quod titulo *Fontis memorabilium universi* ea diligentia ac nulla scribendi intermissione digessit auctor, ut totam vitam in scribendo impendisse putemus. Is se natum Aretii prodit, agens de Aretio. *Hinc oriundus est,* inquit, *qui opus istud multis laboribus, lucubratiunculis et dispendiis, quadam tamen delectactione, composuit.* Patrem suum fuisse Bandinum manifestat in excursu *de lue inguinaria* a. 1348, qui habetur in libro de populis: *Heu tristia mihi fata! tunc genitor meus, Bandinus nomine, debitum mortalitatis exsolvit, vir quidem ad omnia virtutum ornamenta compositus, omniumque divinarum rerum firmatus amore, et qui providentiae ratione quosque fortunae impetus facile superabat.* Quo tempore amisit etiam matrem, fratres, sorores, relictus solus: *Corruit et honesta Nuta nomine, in cibo ac potu parca, vestibusque modesta; et cum esset inter cunctas dominas formosissima, tantus fulgor pudicitiae ex suis oculis, verbis et operibus praefulgebat, quo multum decus patriae, multumque generi contulit faemineo . . . . Obierunt illa tempestate fratres et omnes sorores meae. Ego autem cunctorum minimus infantulus supervixi ex magno grege.* Ea occasione memorat pestilentias in Italia grassantes et Florentiae, annis 1364, 1379, 1383, 1399, 1400, quae postrema *terribiliter laesit Italos et maxime Florentinos, meque privavit Iohanne filio, baculo senectutis meae, peritisssimo medico, in vigilia paschatis nativitatis Domini.* Ad civitatem Polae, libro de civitatibus, ait: *Pola anno* 1380 *quo sudabam in libro isto, cum esset subiecta Venetis, a Ianuensibus suis hostibus non tantum capitur sed et*

aequatur. In libro de populis ad Bononienses enuntiat, *quod anno* 1236 *ceperunt ex argento signare monetam, et anno Domini* 1380 *ceperunt ex auro facere Bononinos*. In libro de civitatibus ad urbem asculanam: *Haec in eo saeculo, anno Domini* 1363, *tota terraemotibus corruit, perieruntque omnes incolae, nisi qui infeis cavernis subterraneis latuerunt*. Ad urbem Venetiarum: *In hac urbe fuit meo saeculo vir quidam Deo deditus, qui absque ullo cibo, totam quadragesimam annis singulis stabat. Novi ferme plurimos qui eum vidisse atque hoc verum esse publice testabantur*. Ad Canariam insulam: *Ad quam nostro saeculo pervenit Angelinus de Corbezis de Florentia, cum pluribus Ianuensium navibus*. Ad Hiberniam insulam nominat *strenuum militem Malatestam de Arimino dictum Ungarum*. In libro de aedificiis, ad vocem *Arena: Arena est sumptuosum aedificium Veronae, spectaculi causa factum; hoc quidem pro magna parte terraemotibus corruit anno* 1306 *die septima ianuarii*. In populis ad Bononienses laudat *Carolum et Romeum celebres legistas,* cui Romeo insigni bononiensi viro alio loco dicit se proluquutum super libro suo *Stellarum errantium*. Ad provinciam Creticam pandit nomen suum: *Ego Dominicus de his,* hoc est de arietibus magnitudine conspicuis, *Venetiis quosdam vidi;* eo scilicet tempore quo apud Carrarienses Patavii dominos degebat. Saepe saepius laudat librum suum *De claris viris virtute et vitio,* aliumque, *Rosarium*. Veteribus, quos citat, scriptoribus Tito Livio, Varroni, Plinio, Pomponio Melae, Solino, Virgilio, Isidoro addit Alexandrum in *scintillario poesis;* Ametum arabicum libro *de proprietatibus rerum,* quem contra detractorem suum edidit; archidiaconum antiochenum in libro *cosmographiae de terra sancta;* Antifretellum *de terra iudaica;* Aithonum in *flore historiarum terrae Orientis;* Ioachimum abbatem *super Ieremiam;* Guillelmum medicum de Placentia in *libro practicae;* Gervasium libro *ociorum' imperialium;* Gualfredum in *poetria ad Innocentium papam;* Anselmum *de imagine mundi;* Policraticum *de nugis curialium;* Rulanum *de origine rerum;* Guidonem Ravennatem in *cosmographia;* Cintium Alimetum in *historia de Gorgia Leontino;* Aegidium libro *de paradiso;* Castorium Lolianum et Arbitionem in *cosmographia;* Papiam, Uguiccionem, Vincen-

tium Bellovacensem, Iacobum de Voragine, Petrum de Apono, Riccobaldum Ferrariensem, Marcum Polum venetum, quem appellat *nobis* fere contemporaneum in libro *de varietate et moribus orientalium provinciarum;* Mussatum patavinum, Petrarcham, Boccaccium, Guidonem Bonatum, Ceccum Asculanum, Villanos fratres in *chronicis,* Philippum Villanum, Colucium Pierium, Dominicum Silvestrum notarium florentinum. Quorum amplam nominum seriem ideo protuli ut large pateat qua eruditione auctor excellat. Pro saeculi indole, horoscopon urbium, genium populorum, characteres efformat et deducit ex planetarum influxibus.

De eo plura scire cupientes ad Laurentium Mehus remittimus, qui varias congessit notitias in prooemio ad historiam litterariam florentinam, praefixo vitae Ambrosii Camaldulensis.

II. Christophori de Bondelmontibus, *Rainerii filii, presbyteri florentini, de insulis maris Aegaei, ad Iordanum cardinalem Ursinum.* « Constitui, pater . . . . ., meis itineribus tibi librum » insularum cicladum atque aliarum in circuitu... », f. 258-354.

Praeit index folio 258.

Nomen proprium ac gentis, patriam, nomen cardinalis, annum enuntiat auctor in initialibus litteris [per achrosticon, uti dicunt], quibus insulas describit, ordine insequenti.

C Constitui	E Erat	I Inter
R Restat	L Longe	A Aristoteles
I Insula	M Monstravimus	P Postquam
S Supra	O Ostendi	R Restat
T Transitus	N Nunc	E Est
O Ostendimus	T Testantur	S Sequitur
F Finis	I Iam	B Breve
O Ostendimus	E Est	I Inveni
R Restat	F Fertur	T Tuta
V Venio	L Legimus	E Erant
S Superfluum	O Ostendi	R Radea
B Brevem	R Resume	N Nunc
O Omnia	E Est	V Versus
N Narrari	N Nunc	N Nonnulli
D Devenio	C Constat	C Convicinae

M Monstrabimus	L Linquimus	R Restat
I Iamque	I Iuxta	S Sequitur
S Supereminet	I Insula	I Invenimus
I Iuxta	O Ostendimus	N Non
T Tractavimus	R Resumo	I In
C Computavi	D Dignum	S Sequitur
A Ab	A Ad	M Machri
R Refert	N Navigando	C Capimus
D Dicitur	O Ostenduntur	C Consurgit
I Insulae	D Devenio	C Consequitur
N Non	E Extat	C Coram
A Ad	V Versus	C Christi

nimirum: *Cristoforus Bondelmonti e Florentia presbiter nunc misit cardinali Iordano de Vrsinis. M . CCCC . Christi.*

Insularum, quibus lustrandis quatuor annos insumpsit [vide fol. 353], historiam cum earum schematibus vix delineatis instituit auctor, qui sub fine scripsit: *Christoferus ego in senium venerande pater primum tibi affectanter misi ut notitia Cycladum insularum omnibus per te fuerit indicatum. Nunc vero postquam magis in partibus perscrutatus fui secundum copiosiorem etiam tibi descriptionem valui destinare quod quando fessus extiteris sepe ad hunc librum animum possis iocundare tuum.*

Librarius, cum ex codice ms. familiae secundae exemplum sit mutuatus, errores primigenos auxit propriis, quod vel grammaticae regulas spreverit, vel sensum frequenter inverterit, vel dictiones omiserit. Unde iure amanuensis: *Iste bonus auctor in multis male dixit, librarius vero corruptissime: ego vero neutrum sequutus per quam corruptissime scripsi.*

Insula Candiae, *priscis temporibus NISON dicta, postea a Nembrot filio nomine CRETVS,* excussa est fol. 355-362, fusius ac loco suo fol. 271-283, quo singularis haec descriptio annotata: *Omnia quaevis quae hic narranda erunt, in libro quem de Creta composui sunt prolixiora.* Ab utraque differt historia, quam promissiorem ex codice quodam florentino non ex nostro [quod falso innuit Mittarellius in *Biblioth. codd. mss. s. Michaelis Venet. prope Murianum,* p. 156] sibi datam Flaminius Cornelius protulit in *Creta sacra,* I, 77-109.

De auctore et opere egerunt Niger, *de scriptoribus florentinis*, p. 137; Gerardus Io. Vossius, *de historicis latinis*, lib. III, cap. IX; Mazzuchellius, in *Scrittori d'Italia*; Thomas Porchacchi in *Isole*, lib. II ec.

Cod. 340 chart., saec. XVII, a. 214, l. 156 [L. X, XCIX]. Yc.

Ioannis Meursii, *Cyprus, sive de illius insulae rebus et antiquitatibus libri duo.* « De Cypro insula, atque eius item rebus, » multi adeo scripserunt . . . ». Folia 116.

Meursii libros de Creta, Cypro et Rhodo, post eius obitum, ad autographum in bibliotheca regia hafnensi repertum, Ioannes Georgius Graevius anno 1675 Amstelodami primum edidit; iuxtaque impressionem illam inter opera eiusdem auctoris omnia Io. Lamius Florentiae repraesentavit. Verum ilud maxime Graevium ceterosque de Meursio scriptores latuit, libros de Cypro, Rhodo et Creta retractatos ab eo fuisse atque secundis curis expolitos; ut proinde ad absolutam eorundem editionem authographum hafniense satis opportunum minime esset. Rem compertam faciunt summi viri autographa tria, quorum Cyprus et Rhodus ex tabulario reipublicae secreto in bibliothecam Marcianam anno 1795 translata sunt. Ex iis quae ad libros de Cypro et Rhodo emendandos augendosque auctor eruditissimus adscripsit, selecta quaedam protulit Iacobus Morellius in *Biblioth. ms. graeca et latina* [Bassano, 1802, p. 441-447], ad quem lectorem remitto.

Modo qui veneto senatui libros obtulerit, qua via, quo consilio, aperiunt epistolae Ioannis Meursii filii Balthassari Bonifacio archidiacono tarvisino, quas in musaeo nostro urbico una cum libello *Cretae*, ex dono Eman. Cicogna asservatus, luci, qua anecdotas, committo.

1. « Reverende et illustris domine.

» Epistolam tuam Tarvisii cal. mart. scriptam recte accepi » die secundo aprilis, quae etiam vestrae dominationis bonam » valetudinem mihi indicabat, qua auditu nihil gratius mihi » fuit. Quod autem scribis, vir reverendissime, te non facile im- » petratum fore dignitatem equestrem, hoc non tamen curo

» [nam natus sum nobilis] quam quod doleo me solum, exceptis » omnibus, sine remuneratione discedere debere, cum tamen » credo, vix unum in toto Italiae regno posse inveniri, qui in » serenissimae reipublicae auctoritate defendenda promptior fuit, » quam ipse ego (1), sed quid iuvat tandem? Meliora sperabo. » Interea tamen temporis inceptum meum candorem et favorem » erga serenissimam rempublicam nunquam certe omittam, » etiamsi sine remuneratione [quod aequo animo ferendum], sed » tamen hoc habebo honoris atque laudis, ut gloriari possim, » me servitia fecisse seren. reipublicae venetae. Et hoc quicum- » que erunt sapientes in me praedicabunt. Nihilominus tamen » misi ante quatuordecim dies, meis sumptibus, nuntium pro- » prium Daniam, illaturum tres illos libros *Cretam, Cyprum* et » *Rhodum*, quos quamprimum acceperim, serenissimae reipu- » blicae donabo. Natu sum et moriar humilissimus servus ser- » vorum serenissimae reipublicae venetae. Et si serenissima » tunc adhuc nihil honoris neque remunerationis reddet mihi, » esse posset: tunc ego optima conscientia dicere possum, me » fecisse certe non levia seren. reipubl. servitia. O ntinam autem » in vivis esset adhuc vir illustrissimus Dominicus Molinus; » erat enim ille vir non solum auctoritate valens, sed etiam iu- » dicio. Ille sciebat existimare doctos, ille inquam sciebat exi- » stimare eos qui se de republica bene meruissent. Te attamen, » quaeso, vir reverendissime, velis mihi, ut promittis, operam » navare impetrando equestrem dignitatem vel a serenissimo » duce vel excellentissimo senatu, a quo autem, si possibile, » libentius haberem. Vir magne salve, vir reverende vale, cum » maxima, ex intimo cordis affectu, gratiarum actione pro tuo » poemate, quo me indignum tanto honore affecisti. Istis versi- » bus autem altera vice respondebo, interea hunc libellum a » patre factum, quem iam mitto, aequi boniqne consulere velis,

(1) Ioannis Meursii, *filii, maiestas veneta sive de serenissimae Venetorum reip. cum in Creta, tum in Cypro, titulo regio, bono iure vindicato, contra anonymum dissertatio*. Lugduni Batavorum, 1640, p. 46, 12.°

» maximopere peto. Hagae Comitis, die II aprilis, anno CIƆIƆC » XXXXII.

» Illustr. nec non reverendiss. vestrae dignitati observand.

» Ioannes Meursius filius m. p.

» Quaeso reverendus dominus loquatur etiam de meis ne- » gotiis cum excellentissimo viro, domino Francisco Molino ».

2. « Illustrissime ac reverendissime domine.

» Tertia haec est epistola quam ad reverendam vestram » dignitatem scripsi. Intellexi autem sane non parvo dolore ex » epistola nobilissimi domini Cornelii Vander Mylen litteras » duas postremas tibi ad manus non pervenisse; scripseram » enim multa quae iam ob malam valetudinem repetere non » possum. Sunt iam, vir reverendissime, tres hebdomades cum » traderem tres libros manuscriptos et a parente meo composi- » tos in laudem et ad gloriam serenissimae reipublicae venetae, » domino nobilissimo Ioanni Zono residenti veneto, de quibus » etiam scripsit ad dominos suos. Quid autem erit responsi ac- » cepturus, illud, ut cetera, cum patientia expectare debeo. Li- » bri quorum iam mentionem feci, fuerunt *Creta, Cyprus* et *Rho-* » *dus,* opus sane inaestimabile quoad gloriam et antiquitatem, » sed quod magis immortale nomen conciliaturum multis sane » nobilium Venetorum familiis. Pro hoc autem labore parentis, » quid mihi filio a serenissima republica continget gratitudinis » eventus docebit. Sin autem r. v. dignitas me adiuvare vellet, » ut istorum librorum consecratio sive donatio accepta apud » seren. remp. foret, tunc illius foederi amicitiae inter r. v. di- » gnitatem et patrem meum, proh dolor, a morte correptum » imputarem, ac quamdiu in vivis essem, laude et gratiarum » actione, celebrarem. Hagae comitis, die XX iunii. Anno » MDCXXXXII.

» Illustrissimae ec.

» Quaeso summopere, reverendissime domine, ne haec epi- » stola in manus praedicti domini comitis venire possit, hac » enim in re dominus praestabit mihi summum favorem ».

Utriusque epistolae exemplum sua manu Emanuel Cicogna codicis initio praeposuit.

Cod. 341 chart., saec. XVII, a. 212, l. 164 [L. X, C]. Yc.

Eiusdem, *Rhodus, sive de illius insulae atque urbis rebus memoratu dignis libri duo.* « Res antiquas Rhodi insulae atque » urbis, quae iniuria temporis interciderunt... ».

Autographum secundis curis expolitum, cui quae in codice superiori dicta sunt aeque conveniunt, habet folia 75. Si cum editionibus compares, capitulorum seriem libri secundi prorsus immutatum advertas.

Cod. 342 chart., saec. XVI, a. 293, l. 218 [L. X, CLVIII]. Z.

Monumenta historica, quae ad Cretam insulam se referunt, saeculis XIII-XVI.

1. *Vetus imago, penicillo in membrana expressa, imperatoris Nicephori Phocae stantis, gladio exserto,* graece inscripta: *In Christo Deo fidelis rex et imperator Romanorum Nicephorus Phocas, domesticus scholarum* [i. e. militiae palatinae praefectus], f. 1.

2. *Donatio Constantini papae Silvestro,* hoc titulo: *Quod in apostolis sancti magni Constantini factum fuit mandatum in scriptis ad sanctum Silvestrum olim papam Rome.* « Cum vehementer iudicavimus cum omnibus sapientibus nostris et toto collegio... », f. 2-3.

3. *Notitiae insulae Cretae ex insulario Christophori de Bondelmontibus.* « Quamvis omnia quae hic dicta sunt in libro quem » de Creta presbyter Christophorus del Bon de montibus floren- » tiae prolixiora, hic propter legiptimum commodum succincte » in tribus partibus insulam dividam cum aliquorum locorum » demonstratione... », f. 4.

4. *Instrumentum venditionis Cretae,* hoc titulo: *Refutatio Cretae de centum millibus yperperorum et pheudo et Tesalica civitate, et nonnullis possessionibus, facta per Bonifacium marchionem Montisferrati Marco Sanuto et Ravanno de Verona, nuntiis et procuratoribus domini Henrici Dandulo, ducis Venetiarum* [a. 1204, 12 augusti], f. 6-7.

Exscriptum *ex libro Albo ad cart.* 72 *existenti ad Cancellariam Venetiarum,* ediderunt Flaminius Cornelius in *Creta sacra,* II, 122; Tafel et Thomas in *Urkunden zur älteren Handels-und Staatsgeschichte der Republick Venedig.* Wien, 1856, I, 512-515. Titulum ornant picturae variae, quas inter littera initialis aurata, et insignia familiae venetae Manolesso.

5. *Concessio insulae Cretensis, factae per dominum Petrum Ziani, ducem Venetiarum, fidelibus viris venetis* [a. d. 1211, mense septembri], f. 7-9.

Praeter alios, ediderunt Flam. Cornelius loco citato, II, p. 226-232, Tafel et Thomas loco citato, I, p. 129-136.

6. *Instrumentum promissionis coloniae Venetorum in Cretam missae. Quae facere et servare debent supradicti fideles viri veneti occasione concessionis predictae* [a. 1211, mense octobris], f. 9-11.

Publici iuris fecerunt locis citatis Cornelius II, p. 232-237; Tafel et Thomas, I, p. 137-142.

7. *Quomodo milites iverunt Cretam et iuraverunt supradictam observare concessionem, et eorum nomina, a.* 1233, *mense ianuario* [Tafel et Thomas errate *mense iunio*], f. 11-12.

Habet *Liber Albus,* f. 78. Ediderunt Tafel et Thomas loco citato, II, p. 314.

8. *Augumentatio militiarum Cretea, per dominum Petrum Ziani, ducem Venetiarum, eiusque successores concessa et facta tam viris equitibus quam peditibus insulae supradictae, a.* 1222, *mense iunio,* f. 12-14.

Fl. Corn., II, p. 251-260; Tafel et Thomas, II, p. 234-249.

9. *Concessio Caneae, facta per dominum Marinum Maurocenum, ducem Venetiae, et eius successores, fidelibus Venetis, a.* 1252, 29 *aprilis,* f. 15-19.

Ex libris *Albo* et *Pactorum* edider. Fl. Cornel., II, p. 274-282; Tafel et Thomas, ibi, II, p. 470-480.

10. *Gratia Gregorii papae militibus cretensibus destinata pro ecclesia beati Marci evangelistae in civitate Candide sita, a.* 1239, 5 *iulii,* f. 19-20.

Ex libro *Albo,* f. 86 Flamin. Cornelius, II, p. 8-9; Tafel et Thomas, II, p. 349-350.

11. *Littera eiusdem episcopo gerapetrensi pro ecclesia eadem, a.* 1239, 5 *iulii,* f. 20.

Ex libro *Albo* Corn., II, p. 9; Tafel et Thomas, II, 350-351.

12. *Epitaphium d. Sebastiani Ziani, ducis Venetiar.* [obiit mense aprilis 1178]. « Hic dux egregius sapiens dives cinere» scit°. . . », f. 21.

V. Cicogna. *Iscrizioni veneziane,* IV, 361.

13. *Litterae ducales Ioannis Gradonico ducis Venetiarum ad Zufredum Maurocenum ducham Cretae.* « Ambasiatores co» munitats Candide eorum nobis comparentes, inter alia peti» tionem . . . . 20 aprilis 1356 », f. 22.

Exemplum sumptum *de libro litterarum repertarum tempore regiminis magnifici domini Zufredi Mauroceno, olim honorabilis duche Crete,* f. 33.

14. *Cronologia di guerre fatte da' Veneziani, dal* 1247 *al* 1409, f. 22-23.

15. *Intrade de' signori italiani, del Turco et del regno di Cipro,* f. 23.

16. *Tabula duchum Cretae.* « D. Iacobus Teupulo — D. » Paulus Quirinus . . . », f. 24.

17. *Notae variae de insula Cretae* occurrunt fol. 24 *verso* et tegumentis codicis interioribus.

Cod. 343 chart., saec. XVII, a. 197, l. 132 [L. X, CX]. O.

I. *Itineris ab illustrissimo principe Ruperto, principe palatino ad Rhenum, confecti ad insulas maris atlantici et Indiam occidentalem brevis narratio, quam scilicet in modum diarii conscripsit Henricus Fermesius anglus, gubernator navis praetoriae sub auspiciis eiusdem principis militantis, in latinum sermonem conversa et ad serenissimum principem Ferdinandum secundum magnum ducem Hetruriae dicata.* « Iulii 7.° Anno D. 1651.° Ru» pertus princeps palatinus ad Rhenum omnes navium duces » sub auspiciis suis militantes ad concilium advocavit haben» dum in nave praetoria quae dicta est *Constans Reformatio...* »; finit: « Moram itaque traxi per aliquot mensium spatium in » portu praedicto Penbefe », f. 5-49.

Absoluti itineris a mense septembri a. 1651 ad martium 1653 commentariolum, Ferdinandi ducis iussu, ex anglico sermone latine reddidit, et quidem eleganter, L. D. anglus, cuius ad Hetruriae ducem epistola: « Nihil quidem hominum ingenio » et indoli magis insitum esse a natura videtur........ Pisis, » calend. aprilis ann. 1659 scripta, cum elegiaco carmine quod » praefationis loco incipit:

Accipe, sed facili dextra vultuque sereno ».

II. *Narratio brevis horum fere omnium quae classis anglicana, armata manu instructa, vel perfecit, vel attentavit in India occidentali, eo scilicet missa ut continentem vel insulas sub ditione regis Hispaniarum positas vel subiugaret vel saltem infestaret, anno a partu Virginis Deiparae* 1654, *auctore Henrico Fermesio anglo, istius classis, mare quod spectat et iter, duce constituto et conductore generali.* « Anno Dom. 1654, decembris » 25. Die ipsomet, natalibus Domini nostri sacro, paulo post » meridiem solvimus anchoras... », f. 50-84.

Interpres in prooemio dat causas belli. Iter reditus Liburnum die 25 septembris a. 1658 absolutum est.

I.

INDEX PERSONARUM.

II.

INDEX RERUM.

III.

INDEX LOCORUM.